

Kırsal Mimari / Kırsal Yaşam Kültürü

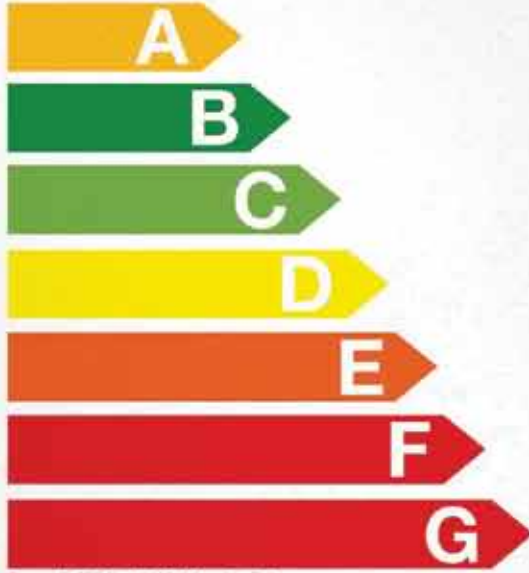
- KENTSEL YAĞMANIN YENİ ADRESİ
İMAR YÖNETMELİĞİ
Erkan KARAKAYA
- KIRSAL ALANLARDA KURUMLARIN
MEKÂNSAL YETKİLERİ
Feridun DUYGULUER
- ADANA KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI
REVİZYONU KAPSAM VE ÖNERİLER
Duygu SABAN ÖKESLİ
- ADANA-MERSİN DEMİRYOLU HATTI
ÜZERİNDEKİ İSTASYON BİNALARI
Özlem ŞENYİĞİT

AĞUSTOS 2015.SAYI 19

Güney

ENERJİNİ VERİMLİ KULLAN!

Enerji Üretici Model	YTONG
Tasarruflu Bina 	
Isı Yalıtımı W/mK YTONG yüksek ısı yalıtımı özelliğine sahiptir. Bu nedenle YTONG'lu duvarların ilave ısı yalıtım malzemesi ile kaplanmasına gerek yoktur.	0,13
İç Ortam Sıcaklığı °C YTONG ile yapınız yazın serin, kışın sıcak olur.	20°
Enerji Performansı Ayrıntılı bilgi için; www.ytong.com.tr	★★★★★

YTONG yüksek ısı yalıtımı sağlar...

YTONG hafiftir...

YTONG sağlamdır...

YTONG yanmaz...

YTONG ses yalıtımı sağlar...

YTONG kolay işlenir...

YTONG milimetrik ölçülerdedir...

YTONG sağlıklı mekanlar yaratır...

YTONG çevre dostudur...

GÜNEY MİMARLIK DERGİSİ

ISSN 1309-9639 AĞUSTOS 2015 SAYI: 19

Kapak: Hürriyet Ögdül, İpek Olgun, Ersizlerdere Köyü.

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi tarafından 4 ayda bir yayımlanır. Yerel Süreli Yayın

SAHİBİ

TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi adına Bekir Kamışlı

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Kamuran Pekçetin

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

H. Bülend Tuna

YAYIN SEKRETERİ

Bahattin Şahin

YAYIN KOMİTESİ

Önem Cihangir, Demet Erke Yaptı, Onur Erman, Samet Karyaldız, Bahattin Şahin, Sabri Tunç, Cihan Can Türker, Rukiye Tüter, Mehmet Murat Ulaş, Sait Özkal Yüreğir

KONSEPT TASARIM

Ferhat Babacan

GRAFİK UYGULAMA

Ebru Laçın

YAPIM

Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi
Karaköy, Kemankuş Cad. No: 31 Beyoğlu 34425 İstanbul
Telefon: (0212) 244 86 87

BASKI

Fabrika Basım ve Tic. Ltd. Şti.
Göztepe Mah. İnönü Cad. No: 74/A
Mahmutbey 34214 Bağcılar İstanbul
Tel: (0212) 294 38 00

İLETİŞİM ADRESİ:

Güney Mimarlık Dergisi
TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi
Reşatbey Mah. 62009 Sokak No: 2
Baskın Ap. Zemin kat ADANA

Telefon: (0322) 454 17 95 - 457 77 17

Faks: (0322) 457 24 20

e-Posta: guneymimarlik@mo.org.tr

MAKALE YAZIM KURALLARI

Derginin yazım dili Türkçedir. Dergide yayımlanmak üzere gönderilecek çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olmalıdır.

Yazılar Adam Yayınları'nın **Ana Yazım Kılavuzu** kurallarına uymalıdır.

Yazılar, elektronik kopya (CD veya e-posta) olarak editöre iletilmelidir. CD üzerine yazarın ismi ve yazının kısaltılmış başlığı yazılmalıdır. Yazarlara ait bilgilerin tümü (isim, adres, kurum, unvan, telefon, faks, e-posta adresi) yazıyla birlikte iletilmelidir. Dergiye teslim edilen yazılar yazarlarına iade edilmez. Yazının ilk sayfasında, yeterli bilgiyi içeren bir başlık altında tüm yazarların isimleri, çalıştıkları kurum ve adres bilgileri olmalıdır. Bu sayfada iletişimin sağlanacağı yazar belirtilmelidir. Metnin sonunda kaynakça yer almalı, tablo ve şekiller ise her biri ayrı bir sayfada ve metin içindeki akışlarına göre numaralandırılmış olarak yer almalıdır.

Makalede kullanılacak görsel malzemeler dijital ise, jpg veya tiff formatında olmalı, kısa kenarları 10 cm'den, çözünürlüğü ise 300 dpi'dan daha düşük olmamalıdır. Dijital görseller metnin içine veya başka bir word dosyasına kesinlikle yapııştırılmamalı, ayrı ayrı dosyalar olarak teslim edilmelidir. Tüm görsel malzemelerin varsa metin içindeki yerleri belirtilmeli ve açıklamaları mutlaka yer almalıdır. Dijital olmayan fotoğraflar dia pozitif veya orijinal baskı olarak, çizim ve şekiller ise temiz kâğıt çıktısı olarak teslim edilebilir.

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı, basım yılı olarak verilmelidir. Aynı yazarın bir yıl içinde birden çok kaynağına referans veriliyorsa, bunlara a, b şeklinde ek yapılmalıdır. Aynı aktan kaynaklar için sayfa numarası verilmelidir. Kaynaklar metnin en sonunda soyadı sırasına ve aynı yazara ait yazılarda kronolojik sıraya göre listelenmelidir. Kitap ve dergilerin isimlerinin tümü yazılmalıdır. Kitap ve bildiri kitaplarının basımevi ve basım yeri belirtilmelidir. Basılmamış bildiriler için sunulduğu yer ve bulunma koşulları belirtilmelidir.

- Köksal, A. (1998) "Aalto Bir Bağlam Mimarı mıydı?", *Arredamento Mimarlık*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, Sayı: 100+3, s. 52-67.- Schildt, G. (1995) *Alvar Aalto*, Phaidon Press Limited, London.

Teslim edilen yazılarda kaynak gösterilen, kullanılan, daha önce yayımlanmış malzeme, metin, tablo, şekil ve benzeri için yazılı izin almak yazarların sorumluluğundadır. Dergiye yazı gönderen kişiler, yazılarının, aynı zamanda derginin web sitesinde görsel malzemesiyle birlikte yayımlanmasını kabul etmiş sayılır.

Yaşanılasi Bir Dünya İçin Çaba Gösterenlere...

Yine ölüm haberleriyle dolu günlere geri döndük. Kobani'de yaraları sarmaya, yöre çocuklarına oyuncak götürüp, kütüphane yapmaya giden gençlere bombayla saldırıldı. Suruç'ta toplantı yaptıkları kültür merkezinde bir intihar bombacısı üzerindeki bombayı patlattı, kendisiyle beraber 32 genç öldü, yüze yakın genç de yaralandı. Oysa bu gençler bir daha böyle acılar yaşanmasın, insanlar ölmesin, yaşam çevreleri tahrip olmasın, savaş kelimesini sözlüklerimizin unutulmuş köşelerine gönderelim, yaşananlar kötü bir anı olarak kalsın diye çaba sarf ediyorlardı. Hepimizin yüreği yandı, anneler yine ağladı, ağıtlar yakıldı, dövünüldü.

Öte yandan, ne üzücüdür ki böylesi bir acının bile bizi birleştiremediğini de gördük, tuhaf senaryoların ortaya döküldüğünü, nefret söylemlerinin peş peşe sıralandığını duyduk.

7 Haziran seçimleri öncesinden beri böylesi gelişmeleri hep birlikte izliyor ve endişelerimizi belirtiyorduk. Kışkırtılan milliyetçiliğin ne kadar tehlikeli maceralara yol açabileceğinin, kendimizden başkasının kolaylıkla ötekileştirildiği ortamların dünyayı yaşanmaz hale getirebileceğinin farkındalar mı diye soruyorduk. Olmadıkları bir kez daha görüldü. Uzlaşı yerine çatışmayı, kışkırtmayı tercih edenler, her gün yeni bir oyunu sahneye koymaya çalışıyorlar ve bu karanlık ortamdan kendileri için bir yarar umuyorlar. Bölgemizde yaşanan savaşın doğrudan tarafı olan, hatta kışkırtan, mezhepçi bir yaklaşımla bölgedeki ateşe körukle giden politikaları yönetenler kontrol ettiklerini sandıkları, destekledikleri güçlerin saldırıları karşısında çaresiz, etkisiz ve şaşırılmış durumdalar; ne hazin, ne zavallı bir durum.

Tekrar etmek gerekiyor, hem de sık sık; barışın her şeye rağmen mümkün ve gerekli olduğunu düşünüyorum; kimsenin düşüncesinden, dininden, dilinden, etnik kökeninden, cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmadığı bir ülke özlemini duyuyor ve ancak böyle bir ortamda halkların barış içinde birlikte yaşayabileceğini, bunun mümkün ve gerekli olduğunu düşünüyorum.

Başka bir yol olduğunu da düşünmüyorum, gerisi kaostur...

* * *

Bu sayımızda "Kırsal Mimari / Kırsal Yaşam Kültürü" temasını irdelemek istedik. İçlerinde Adana'nın da bulunduğu 30 ilde Büyükşehir yasası kapsamında mahalleye dönüşen binlerce köyün durumu gerçekten de ilgilenilmeyi bekliyor. Üstelik bu uygulamanın bütün Türkiye'ye yaygınlaştırılacağı, bu yöndeki çalışmaların sürdürüldüğü duyumlarını da alıyoruz.

Köylerin mahalleye dönüştürülerek ilçe belediyelerin yönetimine bırakılmasının getireceği idari karmaşa, hizmet götürmede yetersizlik vb. sorunlarının yanı sıra bir başka önemli konuya da değinmek gerekiyor. Yıllar içerisinde oluşmuş ve her birisi birbirinden farklı eşsiz güzellikteki köy dokularının TOKİ tarzı uygulamalarla tektipleştirileceği endişesini taşıyoruz. Yöre, yörenin iklimine, malzemeye, uygun yapım tekniğine dikkat etmeden, dahası böylesi yapıların nasıl korunması gerektiğini vb. hiç düşünmeden tek tip yapı üretme koşullarının dayatılması, diğer seçeneklerin neredeyse yapılamaz hale getirilmesi önemli bir sorun olarak gündemimizde.

Mevcut köy mimarisinin seçkin örneklerinin belgelenmesi, bu yapıların korunması, yöreye özgü yapı üretme tekniklerinin bilgisinin kaybolmaması yönünde çalışmalar yapılması ve elbette bir koruma, koruyarak yaşatma kültürünün gelişmesi en önemli dileğimizdir.

Yaşanılasi bir Türkiye, yaşanılasi bir dünya özlemi için çaba gösteren, can verenlerin anısına bu yöndeki çalışmaların anlamlı bir saygı duruşu olacağını düşünüyorum.

H. Bülend Tuna

İÇİNDEKİLER

3 GÖRÜŞ

- 3 – Kentsel Yağmanın Yeni Adresi
İmar Yönetmeliği / *Erkan Karakaya*
- 5 – “Adana Gerçeği” Fotoğraf Yarışması
- 7 – “Hayalimdeki Park” Resim Yarışması

9 DOSYA

Kırsal Mimari / Kırsal Yaşam Kültürü

- 10 – Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları /
Kemal Aran
- 15 – Kırsal Alanlarda Kurumların
Mekânsal Yetkileri / *Feridun Duyguluer*
- 22 – Köylerin Kırsal Kimliğinin Korunmasında
Yeni Bir Araç: Köy Tasarım Rehberi /
Hürriyet Öğdül - İnci Olgun
- 28 – Yeni Büyükşehir Düzeninde
Kırsal Alanlar / *Bülent Duru*
- 30 – Modernleşme Deneyiminin Alanı ve
Kültürel-Doğal Miras Olarak
Kırsal Yerleşimler / *Emel Kayın*
- 35 – Nietzsche Felsefesi Üzerinden Bir Okuma
Şehri Terk Etme Sürecinde Birey,
Toplum ve Mekân İlişkisi / *Ecem Kara*
- 39 – Milas Bozalan Dağ Köyünde Geleneksel
Taş Ev / *Ali Kural*

42 İNCELEME

- 42 – Çağları Aşan Deha: Mimar Sinan /
Gözde Ramazanoğlu
- 45 – Adana-Mersin Demiryolu Hattı
Üzerindeki İstasyon Binaları /
Özlem Şenyiğit

52 TARİHİ ÇEVRE KORUMA VE RESTORASYON

- 52 – Adana Koruma Amaçlı İmar Planı
Revizyonu Kapsam ve Öneriler /
F. Duygu Saban Ökesli
- 63 – Kültür Mirasını Koruma Alanından
Haberler / *Tuba Akar*

65 ADANA'DA CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİ

- 65 – Adana'da Dönem Yapıları Üzerine
Bir Örnek: İhsan Ariel Evi /
Figen Karaman - Onur Erman

68 ÇEVRE VE EKOLOJİ

- 68 – Dünya Çevre Gününde Çevre Konulu
Haberler / *Demet Erke Yaptı*
- 70 – Hükümetin Gizlediği Akkuyu'daki
Nükleer Sır Ortaya Çıktı

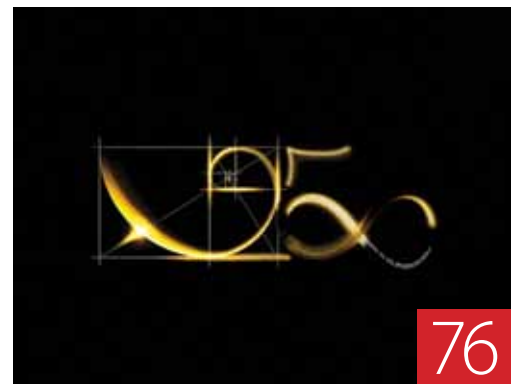
72 HERKES İÇİN TASARIM

- 72 – Dinamik Kentsel Mekânlar: Sokaklar /
Altay Çolak

75 MİMARLIK EĞİTİMİ- ÖĞRENCİ ÇALIŞMALARI

- 75 – 25. Eğitim Yılında Çukurova Üniversitesi
Mimarlık Bölümü / *Erkin Erten*
- 76 – Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü
25. Yıl Etkinlikleri / *Rukiye Tüter*
- 82 – Cumhuriyet Köyü / *Rukiye Tüter*

88 KÜTÜPHANE

KENTSEL YAĞMANIN YENİ ADRESİ İMAR YÖNETMELİĞİ

Erkan KARAKAYA

Mimar

TMMOB Yüksek Onur Kurulu Üyesi

"Yeni bir planlı alanlar tip imar yönetmeliği yapılıyor ve TMMOB gibi birçok meslek disiplininin bir arada temsil edildiği bir birlikten bir kişinin katılımı ile sonuçta katılımcı bir yöntemle yeni bir yönetmelik yaptık diyecekler. Geçmişte hazırlanan yönetmeliklere bakınca, yeni çıkacak yönetmeliğinin içeriğinin nasıl bir oldubitti ile çıkacağını tahmin etmek aslında hiç de zor değil. Bu süreçte de yine çıkar ve rant gurupları siyasi otorite üzerinde ağırlıklarını koyacak ve belki de geçmiş yönetmelikleri bile, gerek bilimsel ve gerekse de kamusal anlamda aratacak içeriğe sahip olacaktır. Hazırlanan yönetmeliğin yeni imar rantı artışlarını legalleştiren hükümler içereceği, bakanlıkça izlenen bugünkü çalışma süreçlerine bakınca pek de sürpriz olmayacaktır. Kısaca artık yağmacı zihniyet kentsel rantın yeni adresinin imar yönetmeliği olduğunu anladı."

Ülkemizde ekonomik büyümenin temelindeki, en önemli sektörün inşaat sektörü olduğu konusu, tüm ekonomi uzmanlarının üzerinde görüş birliği içinde olduğu bir konudur.

Ekonomik büyümemizdeki, büyüme yüzdesi uğruna Türkiye, uzun yıllar kendi kent topraklarının yağmalanmasına göz yummuştur. İnşaat sektörü ile elde edilen ekonomik büyüme verimlilik artışına dayanmayan bir büyüme aracı olduğu, yine ekonomistlerin üzerinde fikir birliği yaptığı diğer bir gerçek olmasına karşın, ekonomik büyüme yüzdesi üzerinde çok önemli yeri olan inşaat sektörünün önünün açılması için ülkeyi idare edenler özel bir çaba içerisine girmişlerdir. Göreceli, günlük, kısa vadeli elde edilecek rakamlar uğruna iktidarlar inşaat için her türlü teşviki önemsemişlerdir. Bu uğurda kentlerimizin kültürel kimliği, çağdaş planlama süreçleri, sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre yaratma gerçeği görmezden gelinmiştir. Arsa, arazi rantının maksimize edilmesi ile minimum kentsel alandan maksimum ticari rantın elde edilebilmesi ve bunun cazibesi ile inşaat sektörünün rağbet gören bir sektör olarak günden kalmaya için, ekonomik büyüme yüzdesi adına yaşam alanlarımızda ortaya çıkan tüm olumsuzluklar gizlenmiştir. Hatta inşaat sektöründeki bu sınır tanımaz yükselişi, bir başarı imiş gibi topluma normalleştirilerek sunma gayreti içerisine girilmiştir.

Başta belediyeler olmak üzere pek çok kurum ve kuruluş imar planı yapabilme yetkisi sonucunda ortaya çıkan apartmanlaşma kültürü ile sürekli betonlaşarak büyüyen kentlerimizde yoğunluk artışı körüklenmiştir. Toplum bu gelişmelere yavaş yavaş alıştırılmıştır. Yapılan plan tadilatları sonucunda ticari imar rantlarının arttırılması, günümüzde normal günlük rutin bir işlemmiş gibi algılanıp, toplumsal duyarlılık gittikçe azalmıştır. İmar planları kentlerin geleceğine karar vermekten çok, rant dağıtım planları haline gelmiştir.

Son zamanlarda yapılan imar tadilatları ile ortaya çıkan rant artışları da yağmadan yana güçler tarafından artık yetersiz görülmeğe başlanmıştır. İmar plan tadilatı yönteminin bürokrasisinin çok olması ile toplum nezdinde azda olsa tartışılır konumu karşısında sürece hâkim güçler daha kestirmeden ve daha legalmiş gibi algılanmasını sağlayacak bir yöntem olarak imar yönetmeliklerini gördüler. Şimdi de bu güçlerce imar planları

nın uygulama esasları niteliğindeki imar yönetmelikleri ile oynama yöntemine girildi.

İmar yönetmelikleri aslında bir kentin imar uygulamalarının anayasası niteliğindeki yapılaşma kurallarının bütünüdür. Geçmişte uzun yıllar yürürlükte var olan imar yönetmeliği üzerinde oynamak kimsenin aklına gelmezdi. Bu durum büyükşehir belediyelerinin kurulması ile bu belediyelere başta iyi niyetlice, kendi yöresel, özgün yapı kültürünün gelişmesi adına imar yönetmeliklerini yapma yetkisi verilmesi ile başladı. Önceleri büyükşehir belediyeleri bu yetkiyi yasanın çıkış amacına uygun şekilde kullanarak, özgün bir düzenleme çabası göstermelerine karşın, giderek bu yönetmeliklerin bazı maddelerinin satır aralarına eklenen kelimelerle bir arsa üzerindeki imar rantının bir anda birkaç katına çıkartılabileceğini keşfettiler. İşte ne olduysa, bu keşiften sonra oldu. Büyükşehir belediyeleri, kendi özgün imar yönetmeliğimizi yapıyoruz adı altında, imar plan tadilatları ile yaptıkları imarlı alanlar üzerindeki yoğunluk artışını tüm parsellere yayma doğrultusunda adeta yarışa giriştiler. Ve bu durum öyle bir hale geldi ki bir büyükşehir belediyesindeki imar yönetmeliği ile diğer bir büyükşehir belediyesi imar yönetmeliği arasında yapılaşmanın en temel prensipleri arasında bile rant artışı uğruna birbirine tezat hükümler içerebilmekte idi.

Yönetmelik maddeleri ile oynanarak ortaya çıkartılan imar rantı artışı, tüm imarlı alanları kapsaması ve bu haliyle de göreceli bir şekilde adılmış gibi görüntü verilmesi, duyarlı pek çok kesim tarafından da yeteri kadar önemsenmemesini gündeme getirmiştir.

Belediye meclisleri imar yönetmeliğinin bazı maddeleri ile oynayarak, aslında yine kendileri tarafından kabul edilen, imar planlarının planlama esasları dahilindeki kişi başına düşen yeşil alan, okul alanı, kamusal alanlar gibi bilimsel olarak ayrılması gereken alanların oranlarını değiştirerek, plan düzenini de olumsuz yönde bozduklarının farkında bile olmadılar.

İmar yönetmelikleri ile oynayarak yaratılan gizli yoğunluk artışları öyle bir hale geldi ki, imar tadilatları ile sağlanan imarda yoğunluk artışı rantlarını gölgede bırakır durumlara ulaştı. Artık yapıda inşaat alanı hesaplanır iken nerede ise ba-

Fotoğraf: Tanık KARA, "Adana Gerçeği" fotoğraf yarışması sergileme ödülü.

ğimsiz bölümlerde yer alan salon ve yatak odalarının ayak basılan alanları hariç geriye kalan tüm alanlar inşaat alanına girmez denilecek sahalara gelindi. Bir arsa üzerinde planlama esnasında kişi başı brüt inşaat alanı hesabı üzerinden ortaya konulan emsal katsayı, imar yönetmelik hükümleri ile oynanarak uygulama projelerinde iki, üç katı yapılabildiğini olağanlaştırdı. İmar planlarının uygulama esaslarını oluşturan imar yönetmelikleri üzerinde arsa sahipleri, müteahhitler, farklı tüm çıkar gurupları taraf olarak ağırlık koymaya, kişisel karlar uğruna, siyasi baskı oluşturarak bilimsel olması gereken imar yönetmeliklerini kendi içerisinde kaos yaratan anlaşılması ve uygulanması zor metinler haline getirdiler.

Bu süreç 1.6.2013 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın olaya müdahale ederek imar yönetmeliği hükümlerini belirleme yetkisini kendi bünyesine alarak, büyükşehir belediyelerinin sözde kendi özgün imar yönetmeliklerini iptal etti. Dışarıdan bakıldığında artık bu müdahale için zamanın çoktan geldi de, geçtiğini söyleyebiliriz. Yani geç de olsa doğru bir karar diye yorumlayabiliriz.

Sonuç, hiç de umulduğu gibi çıkmadı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tüm Türkiye'de uygulanacak 1.6.2013 tarih ve 28.664 sayılı Resmî Gazete'de yayınladığı "Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği" ile anlaşıldı ki bakanlık sadece büyükşehir belediyelerinde var olan, imar yönetmelik müdahaleleri ile ortaya çıkan imar rantlarını tüm Türkiye'ye yaygınlaştırdı, her yerde bu yöntemle gizli imar artışlarını legalleştirmişti.

Bakanlık eliyle çıkartılan yönetmelik o kadar bütünlükten uzak, sadece imarda emsal alan ar-

tışlarını sağlamaya dönüktü ki, uygulamada zor havuz hesaplarına benzer maddelerle yapılmak istenilen düzenlemeler bile, sorunlar yaratınca, bu defa da kısa bir süre sonra 8.9.2013 tarih ve 28.759 sayılı Resmî Gazete ile "planlı alanlar tip imar yönetmeliği"ni yeniden düzenledik diyerek yeni bir yönetmelik yayınlandı. Bu yönetmelikte de ağırlıklı olarak yine inşaat alanlarını artıran hükümlerle oynanarak anlaşılabilir çözüm bulunmaya çalışılmış, ancak daha başta kendi içerisinde bir bütünlük içermeyen bu yönetmelik, maddeleri ile oynandıkça daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmişti.

İmar yönetmeliğinin maddeleri ile oynayarak haksız imar rantları elde etmeye almış iktidara yakın çıkar gurupları, yaşanan bu sürekli yönetmelik değişimi karşısında ortadaki mevcut yönetmeliklerin bazı kesim için Büyükşehir Belediyelerinin Yönetmeliği, bazı kesimler için bakanlığın birinci çıkarttığı Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği, bazı kesimler içinse ikinci olarak bakanlıkça yayınlanan yeni Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmelik hükümlerinin, kendi özel durumlarına göre daha fazla imar rantı sağladığından hareketle bakanlık üzerinde kurdukları siyasi baskı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü'nce 23 Mayıs 2014 tarih ve 6522 sayılı bir genelge yayınlattırdılar.

Yayınlanan bu genelge ile 1.1.2016 tarihine kadar geçerli olmak üzere Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği, 1.6.2013 tarihinde yayınlanan Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği ve 8.9.2013 tarihinde yayınlanan Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği'nin üçünün de yürürlükte olduğunu ve muğlak tanımlamalarla nerede ise dileyenin,

dilediği yönetmeliği kullanarak proje hazırlattırıp inşaat ruhsatı alabilecekleri söylenmekteydi.

Bir hukuk devletinde olması hayal bile edilemeyecek bu durum karşısında Mimarlar Odası Genel Merkezi idare mahkemesine bu genelgenin iptali için hemen dava açmış, ancak dava açılmasından bugüne kadar geçen sürede her ne hikmet ise idare mahkemesi dava dosyasını gündemine alıp görüşmemiştir.

Şimdilerde 1.1.2016 tarihinin yaklaştığı şu günlerde ilgili bakanlık yeni bir imar yönetmeliği yapma girişiminde olduğunu da TMMOB'ye yazdığı bir yazıda konu ile ilgili odalar adına bir yetkilinin toplantıya katılmasını istemesiyle bilgi sahibi oluyoruz.

Yeni bir planlı alanlar tip imar yönetmeliği yapılıyor ve TMMOB gibi birçok meslek disiplininin bir arada temsil edildiği bir birlikten bir kişinin katılımı ile sonuçta katılımcı bir yöntemle yeni bir yönetmelik yaptık diyecekler. Geçmişte hazırlanan yönetmeliklere bakınca, yeni çıkacak yönetmeliğinin içeriğinin nasıl bir oldubitti ile çıkacağını tahmin etmek aslında hiç de zor değil.

Bu süreçte de yine çıkar ve rant gurupları siyasi otorite üzerinde ağırlıklarını koyacak ve belki de geçmiş yönetmelikleri bile, gerek bilimsel ve gerekse de kamusal anlamda aratacak içeriğe sahip olacaktır. Hazırlanan yönetmeliğin yeni imar rantı artışlarını legalleştiren hükümler içereceği, bakanlıkça izlenen bugünkü çalışma süreçlerine bakınca pek de sürpriz olmayacaktır. Kısaca artık yağmacı zihniyet kentsel rantın yeni adresinin imar yönetmeliği olduğunu anladı. ■

“ADANA GERÇEĞİ” FOTOĞRAF YARIŞMASI

TMMOB Adana İl Koordinasyon Kurulu tarafından 22-23 Mayıs 2015 tarihlerinde düzenlenen “Adana Kent Sorunları Sempozyumu - III” kapsamında bir fotoğraf yarışması düzenlendi. 27 katılımcının, 93 eserle katıldığı yarışmada Hasan Emir Kavi, Sefa Aydoğan, Serdar Akyay, Selami Büyüknisan ve Selçuk Kadioğlu’ndan oluşan Seçici Kurul 4 eseri ödüllendirmiş, 27 eser de sergilemeye değer görülmüştür.

Adana kentinin sorunlarına yönelik farkındalık yaratılması, sempozyumda da dile getirilen sorunların fotoğraf karelerine yansması hedeflenen bu yarışmadaki eserlere dergimizde yer vermek ve daha geniş çevrelere ulaşmasını sağlamak istiyoruz. Emeği geçenlere, katkı sunanlara teşekkürlerimizle...

Hakan GÜL (1. Ödül)

Durmuş ÇELİK (2. Ödül)

Yusuf Emre TÜRKMEN (3. Ödül)

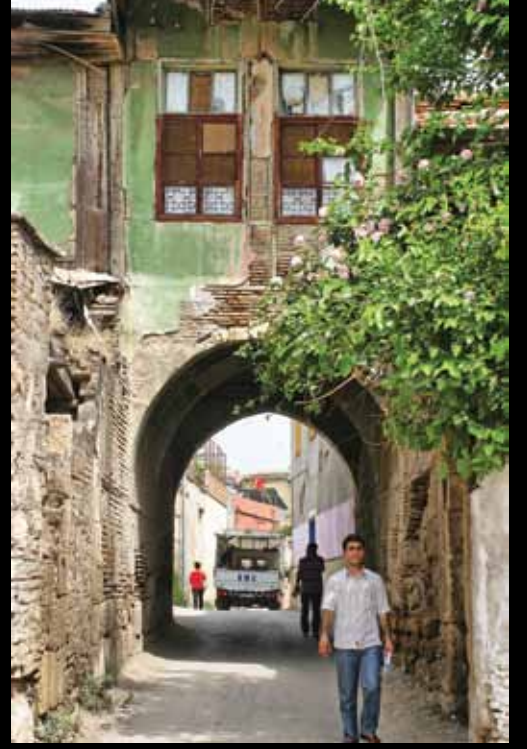
Onur ÜNLÜ (TMMOB Özel Ödülü)

Osman ARSAL (Sergileme)

Osman ARSAL (Sergileme)

Bülent TOP (Sergileme)

Ramazan SOYLU (Sergileme)

Turgut BAĞIR (Sergileme)

Gülşen GÜĞERCİN (Sergileme)

Mustafa KAMARI (Sergileme)

“HAYALİMDEKİ PARK” RESİM YARIŞMASI

Her sene TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi tarafından, Mimar Sinan'ı anma etkinlikleri kapsamında ilk ve ortaokul öğrencilerine yönelik gerçekleştirilen resim yarışmasının bu sene 23'üncüsü düzenlendi. Konusu “Hayalimdeki Park” olarak belirlenen yarışmada amaç; ilk ve ortaokul öğrencilerine yaratılarını ortaya koyma fırsatı vererek, güzel sanatlara ilgilerini artırmak, Adana'nın kentsel ve çevresel yapısına vurgu yapılarak öğrencilerin konunun önemini kavrayabilmelerini sağlamaktır. Yarışmanın jürisinde Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan Birnur Eraldemir, Çukurova Sanat Derneği'nden Ressam- Heykeltıraş Ali Raşit Karakılıç, Resim Öğretmeni Nihat Aydın, Mimar Bahattin Şahin ve Mimar Önem Cihangir görev almıştır. Yarışmaya rekor bir katılımıla 1050 eser katılmış; bunlar 1., 2., 3. ve 4. sınıflar bir kategoride; 5., 6., 7. ve 8. sınıflar diğer bir kategoride olmak üzere 2 kategoride değerlendirilmiştir. Toplam 24 eser ödüllendirilmiştir.

Emine Naz AYKIN, Vehbi Necip Savaşan İlkokulu 1/G

Alihan GÜZELSOY, Adana Koleji

Elifnaz PÜRÇEK, Özel Akdeniz Okulları 3/A

Gülhan ÜNAL, Bekir Hanıfe Akata İlkokulu 3/D

Dila Naz TÜRKER, Adana Gündoğdu Koleji 5/A

Seyfi Efe ÇEPA, Mehmet Adil İkiz Ortaokulu

Meltem SAPMAZ, Meryem G. Gizer Ortaokulu 7/B

Öykü Sıla ÇAKAR, M. Abdurrahim Gizer Ortaokulu 7/E

KIRSAL MİMARİ / KIRSAL YAŞAM KÜLTÜRÜ

Editör: **Rukiye TÜTER**

İçinde yaşadığımız evrenin yaklaşık 13,5 milyar yaşında olduğu tahmin edilmektedir. Gezegenimizin yaşı ise 4,5 milyar yıl olarak kabul edilmektedir. Tüm bu zaman zarfı içerisinde insanoğlunun gösterdiği varlık en erken 500 bin yıl kadar öncesine dayandırılmaktadır. Yani insanlık dünya tarihinin sadece % 0.01'lik kısmını şekillendirmiştir.

Doğada öncelikli olarak hayati varlığını güvence altına alan insanlar, sonrasında içerisinde bulundukları çevreyi düzenleme gereksinimi duymuşlar ve kendilerine yaşama alanları yaratmışlardır. Bulundukları alandaki iklimsel veriler doğrultusunda, yerel malzemeleri kullanarak, topoğrafyaya uygun müdahalelerle yaşam alanlarını şekillendiren insanlık yüzyıllar içerisinde kendi kültürel değerlerini de oluşturmuştur. İnsan ile doğal çevresi arasındaki etkileşimle şekillenen, sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerin bütünü kültürel peyzaj olarak adlandırılmaktadır ve ana hatlarıyla "kırsal" ve "kentsel" olarak iki gruba ayrılabilir. Kültürel peyzaj kavramını içerisinde yer alan kırsal mimari kavramı için "halk mimarlığı, yöresel/yerel mimarlık, vernaküler mimari, spontan mimarlık, tarım çağı mimarlığı vb." isimler de kullanılmaktadır.

Kültür ve doğanın birlikte yoğrulması ve yorumlanması ile oluşan kırsal kültürel miras geçmişten günümüze tarihsel süreç içerisinde insan gereksinimlerinin farklılaşması, bilim ve teknolojiye gelişmeler, toplumdaki ekonomik, politik ve sosyo-kültürel değişimler ile tehdit altında bulunmaktadır. İnsanlığın 500 bin yıllık bilgi ve kültür birikimi olan ortak mirasımızın gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması büyük önem arz etmektedir.

Bu çerçevede kültürel mirasın bir parçası olan "Kırsal Mimari / Kırsal Yaşam Kültürü" dergimizin bu sayısında dosya konusu olarak belirlenmiştir. Kırsal mimari kavramı; kırsal alanların planlanmasından sürdürülebilirliğine, yasal ve hukuki gelişiminden sosyo-kültürel geleceğine kadar birçok farklı konu başlığı altında öncelikle kentimiz ve bölgemiz, sonrasında ise ülkemiz ve Avrupa ölçeğinde incelenmiştir. Dergimize değerli bilgi ve birikimleri ile katkı sağlayan herkese çok teşekkür ederiz.

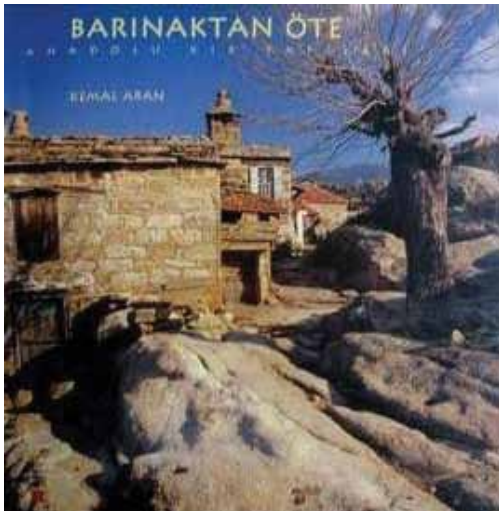
BARINAKTAN ÖTE ANADOLU KIR YAPILARI

Kemal ARAN

Mimar

ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi

"Kır insanının yeryüzünde bir dünya kurma isteği, yapı yapma coşkusu, ister hayal gücünün uyarılmasından, ister kullanma arzusundan, isterse de düş kurmaya niyetlenmesinden kaynaklansın, kendi yaratıcı özünü, ethos ve mythos yaratma özelliğiyle ve hayatının bu öz üzerinden yorumlanmasıyla bağlantılıdır. Kır insanı yapı yapmak için değil, yerle ilişkili olarak kurduğu dünyası için yapı yapar, içine girilecek bir bina olsa da, kır insanı için inşa ettiği yapı yarattığı dünyasının yeryüzündeki sığınağıdır. Bu nedenle Barınaktan Öte'dir."

Değerli hocamız Kemal Aran, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin ilk mezunlarından. Daha sonra Pennsylvania Üniversitesi, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Louis Kahn'ın öğrencisi olmuştur. Kopenhag, Danimarka Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi, Mimarlık Okulu'nda ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde eğitimci olarak çalışmıştır. TMMOB Mimarlar Odası'nın düzenlediği "Ulusal Mimarlık Sergisi ve Ödülleri" kapsamında kendisine 2002 yılında "Mesleğe Katkı Ödülü" verilmiştir. Seçici Kurul Mesleğe Katkı Ödülü gerekçesini şu sözlerle aktarmıştır:

"42 yıllık meslek yaşamında mimarlık alanında eğitimci ve tasarımcı kimliğini kendi alçakgönüllü, öncü ve sakin kişiliği ile pekiştiren; hizmet verdiği Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde genç kuşakların tasarım düşüncesinde yön bulmalarında eğitim ortamının

daki çabaları ve yayınladığı dergi ile yol gösterici olan; aynı bölümdeki yöneticiliğini eğitim alanında etik ve ilkesel kararların alınması ve etkili olarak uygulanmasına adanmış; özverili çalışmaları ile Türkiye kır konutunun anlaşılmasında 'Barınaktan Öte' adlı yapıtıyla öncülük eden, Sayın KEMAL ARAN'a verilmiştir."

Güney Mimarlık dergisinin bu sayısında "Kırsal Mimari / Kırsal Yaşam Kültürü" temasını işlemeyi kararlaştırdığımızda doğal olarak Kemal Aran hocamızın bu kitabını da tekrar gündeme getirmek istedik. Hocamız kitaptan yararlanmamıza ve alıntı yapmamıza izin verme inceliğini gösterdi, kendisine teşekkür ediyoruz. Bu sayımızda bazı bölümlerini ve görsel malzemeyi aktardığımız bu değerli yayınlı ilgilenen okurlarımıza Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi tarafından yayınlanan kitabı edinmelerini tavsiye ederiz. ■

Anadolu Kır Yapıları

Kır yapılarının ayırt edici niteliği, doğal bir evrim içinde gelişen yaratıkların görünümünde okunan doğallık karakteridir. Bu yapılar, yapay bir üslup rolüne bürünmeden, endüstriyel dönem öncesi toplumun geleneksel gereksinmelerine, yer ve iklimin aşılması zor sınırlamalarına karşı bir yanıt oluşturur. Zanaatın evrimi sonucunda gelişmiş bir yöntem ile güzel, yalın ve özgün yapımın olanaklılığı kanıtlanır. Okuması ve yazması olmayan kır ustaları eşliğindeki yöre insanları, basit araç ve gereçlerin yardımıyla, çevreleri ile uyum içinde kavranmış yapıları sağlayan bir yöntemi, genetik bir şifrelemeleri olmaksızın yönetirler.¹ Ancak, ilkel kır yapısının görünümündeki yalınlıkta, hemen göze çarpmayan, güvenilir bir bilgi aktarma sistemi de saklıdır.²

Kır yapıları, bir yere bağımlı olmalarına ve bir yerde üretilmelerine, anonim sayılmalarına, karakterlerini bir yerden almalarına ya da belirli bir toplulukça kullanılmalarına bakılarak farklı sözcüklerle adlandırılırlar.³

İnsanlık tarihinde kendisine yer edinen kültürler yapılarıyla da tanınır. Yapay bir üslup ve görkemli görünümüyle, zamanında kolektif amaçlar üstlenmiş bu yapılar, kültürlerinin ka-

musal yaşamına ait tarihi de anlatırlar. Yapay üslup ve görkemli görünüş üstlenmiş yapılarla karşılaştırıldığında kır yapılarının herhangi bir çağda, her zaman, egemenliklerini sürdürdükleri görülür. Ülke sınırlarını tanımayan bu yapılar da bir topluluğun kolektif amaçlarına tanıklık eder. Ancak kır yapıları, bir topluluk için yapılmış kamusal yaşama ait kurumların tarihini anlatan yapılar değildir. Kültürün özel yaşamına, insanların barınmasına ait kurumların karakteristiklerini sergileyen yapılardır. Sıradan insanların, fiziksel ve zihinsel yaşamlarını sürdürebilmek için doğanın aşılması zor sınırlamalarına, kendilerini de çevreye uyum yapmaya alıştıran geliştirildikleri yapılardır.

Kır yapıları, bulundukları her bölgede hakim yapı tipinin oluşmasına sebep olmalarına rağmen, sadece yapay bir üslup sergileyen kültürlerin yapılarını inceleyen tarih yazarlarınca bilinmezlikten gelmiştir.⁴ Ancak, yakın geçmişte, ilkel insanların da çağdaş insanlar kadar akılcı düşündüğüne işaret eden bazı düşünürler, insanın unutulmuş veya önemsenmemiş olan akımları ele alıp sürdürebileceğini öngörmüşlerdi. Bu bakımdan, modern yapılaşmanın üstlendiği görevler sonunda ulaşamadığı vaatleri karşısın-

Fotoğraf: Kemal Aran, Düğerek (Muğla).

Fotoğraf: Kemal Aran, Karpuzlu (Çine, Aydın).

da insanın kendi tabiatı doğrultusunda yapılaşması konusu, eleştirmenlerin kırsal yapıların erdemlerini de dile getirmelerine olanak tanıdı.⁵

Kır yapılarını meydana getiren ustaların ve insanların, yapı yapma konusunda kendi anlayışlarının bir kısmını diğerlerine aktararak, asırları birbirine bağladıkları izlenir. Eş bir deyişle, herkesin yapı yapmadaki deneyimlerinden geliştirdiği hünelerden örülmüş bir yapı kalıp dili vardır.⁶ Fakat insanlar, yapı yapma işinin uygulamada nasıl yapılacağını bilmelerine rağmen, bildiklerini sözcüklerle aktarmakta yetersiz kalırlar. Yapı bilgisinin bütünü, sanki bir sır gibidir. Kolektif bağlamda, insanlar arasında hazırda bulunan yapı kalıp dilinin tamamını, bireylerin bilinç düzeyinde tümüyle bulmak olası değildir. Ancak herkesin, yapı kalıp dilinden anladığı fark edilebilir.

Yapı ustaları ve insanların bütün hünelerini sergiledikleri, beceri ve cesaret ile ürettikleri yapıların bilimsel izahını yapmak kolay olmasa da, sanatçı gözü aynı yapılarda üst düzeyde bir organizasyonu hemen algılayabilir.

Yapı ustası çatacağı yapıyı önceden çizmez, çok istese de çizemez; ne de aldığı kararlar için yeterli nedenler verebilir.⁷ Zanaat ürünü yapı, deneme ve yanılma süreci içinde bir kaç yüzyıl boyunca sayısız yanlışlar ve doğrular yapılarak azar azar değiştirilir. Bu yavaş ve sabırlı arayış sonunda insanı hayrete düşüren, iyi dengelenmiş, kullanıcının gereksinimlerine de yakın bir yapı üretilir.⁸

Zanaat evriminin sonucu olan kır yapıları ahenksiz özellikler de sergiler. Bunun nedeni, zanaat evrimi sürecinde yapılara özgü yeni isteklerden kaynaklanan ani gelişmelerin, yapma süreci içine daha henüz sindirilememiş olmasına bağlanabilir.⁹ Yapı formunu yönlendiren kalıpların bir bütün olarak tekrar düzenlenmesi söz konusu olduğunda, önceden kavranılmış kalıplara bağlı kalmanın ve her keresinde sadece bir şeyi değiştirmenin güçsüzlüğü fark edilir. Ayrıca, kentle ilişkisini sürdüren yerel kültür, kendi içine dönük dengeli bir bütünlüğü korumayı da yeğler, değişmeye karşı dirençlidir.

Zanaat evrimince üretilen yapı bilgisinin hazinesi yapının kendisidir. Bir yapıyı üreten kalıplar, hataları düzeltmek veya yeni istekleri karşılamak dışında değiştirilmez.¹⁰ Parçalı bilgi, yapının geleneksel tasarımını tekrar meydana getirmek için gereksinilen eylemlerin kesin kuralları olarak kalıplar halinde, yapı ustasının belleğinde saklanır. Zanaat evriminin dayandığı kültürel şifreleme kesin kurallar olarak bellekte tutulan bu eylemlerdir.¹¹

Kır yapılarının başarısı, hiç şüphesiz ki, yapı ustası ve insanların sınırlı sayıda koşullar arasından seçme yapması, daha basit yapı gereksinimlerine yanıt vermesi ve insanın zorlu koşulları değiştirmeye çalışması kadar uyum sağlayarak kendisini de bu koşullara alıştırmaktan kaynaklanır.¹² Kır yapıları buna rağmen öğreticidir, çünkü bu yapılar bilinen ve direten bireysel ve sosyal gereksinimlere, yer ve iklim koşullarına doğrudan duyarlı ve toplumu oluşturan in-

sanların kendileri tarafından yapılır.¹³ Yapıların yapay zevkte üslup kısıtlamalarından bağımsızlığı, bazı doğal yönlendirici etmenlerin insan yapısı çevreyi nasıl şekillendirdiğini algılamamıza izin verir. Anadolu'ya göçenlerin elinden çıkmış yapılar özellikle övgüye değer örneklerdir, çünkü, onlarda, kolektif davranışın yaşayan kalıplarını deneyimleyebiliyoruz.

Ne yazık ki, kır yapılarının tarihsel sürekliliği, endüstriyel ürünler ve hızlı gelişen iletişim tekniklerinin sebep olduğu sosyal karışıklıkların tehdidi altındadır. Bu yapıların ve kır yerleşmelerinin birçoğu kalitesiz yapılaşma sebebiyle bozulmakta veya kentlere göç yüzünden bakımsız bırakılmaktadır. Kır yapılarının boş kalmış çerçevelerine yeni içerik kazandırmak dışında özgünlüklerini korumanın kurtuluşu yok gibi gözüküyor.

Kır yapıları, ister tek bir ev isterse tüm bir yerleşme olsun, insan davranışı ile yapı ve doğal çevre arasındaki etkileşmenin eşsiz örneklerini sergiler. Örneğin, hanay adı verilen ev -Kızılağaç Çomakdağ yerleşmesinde kır yaşamının sürdürülebilmesi için yaşamsal olan hanay- dağda bulunan taş, toprak ve ağaç malzemelerden yapılmıştır. Kareye yakın bir geometrik plan üzerine küp şeklinde biçimlenen bu yapı, doğal koşullara direnen yoğun bir ilişkiler dokusu oluşturur. Avlu içinde konumlanan bir odalı mekân ile bir aileyi barındırır. Bu oda içinde çocuk yaşamak sosyal âdetlerin pek az rastlanan bir uyumunu gerektirir. Hanay, kültür, yapı ve çevrenin kesin ve duyarlı dengelenmiş bir örneğidir.

Yeryüzünün risklere açık narin dengesi içinde; kültür, yapı ve çevrenin etkileşimini anlamak, yaşamı sürdürmemiz açısından olduğu kadar yaşam kalitemiz yönünden de kritik bir durumda bulunduğumuz bilincini sürekli aşılır. Kır yapıları bu etkileşimin sıra dışı öğretici örnekleriyle doludur.

Farklı bir zamana ve farklı bir kültüre bağlı yapıların deneme ve yanılma sürecinden geliştiğini varsaysak da, bu sürecin başlangıcında yapı yapan insanın aklında "Bir kalıp var olabilir mi?" diye sormaktan vazgeçemeyiz. Bir başka deyişle, "kavramsal olarak yapının form veya idea'sının yapma sürecinin başlamasından önce bir kalıp olarak fark edilmesi gerekli miydi?" sorusu aklımıza gelir. Belirli bir yapının form veya idea'sını yönlendiren kalıplar, sadece akılda akışkan bir ortamda bulunan bilgi kalıplarından değil, kalıpların bileşimi ve çevreden duyulmuş olan bilgi malzemeleri arasındaki etkileşimlerden oluşur, insana özgü bu durum yapı orijini-nin kültürel olduğunu belirler.

Bu yapıları anlamak, onları yapan yöre insanlarının aklındaki bilgi kalıplarının orijinlerini bulmak

bize olasılık sağlayan varsayımlarımızla olabilir. Ancak, zamansal ve kültürel uzaklık çoğu zaman bu yapıları anlamamızda sürekli bir engel olarak görülmüştür. Oysa, kültürel uzaklık anlamaya yardımcı da olur.¹⁴ Engeldir, çünkü yapının pratik ve sembolik yönlerini algılamamızı zorlaştırır. Yardımcıdır, çünkü yapı bu kültüre yabancı olanların onun değişik yönlerini algılamalarına izin verir.

Kırsal yapılarda bazı yapı öğelerinin sembolik süslemelerle donatıldığı da izlenir. Bu süslemelere anlam vermek kolay olmaz. Süslemeler, genellikle, yapı öğelerinin fonksiyonlarını layıkıyla yerine getirme amacına katkı anlamında onlara gereksindiklerini anlayan yapı ustalarının kullanılır.

Özellikle, Kızılağaç Çomakdağ kır yapıları duvar konstrüksiyonunda taş duvar derzleri daima güvenilir bir malzeme ile doldurulmak istenmiştir. Bu probleme karşı çok emek isteyen çözümler, her bir yapı için farklı süsleme derzlerinin geliştirilmesi fırsatını da yapı ustalarına sağlamıştır. Netice olarak, süslemenin pratik orijini-nin anlaşılması onun sembolik anlamı içine girmemizi sağlar.

Kır insanı için yapı yapma eylemi bir inanç olgusudur ve dolayısıyla semboliktir. Hiçbir kır yapısı sadece fonksiyonel olamaz. Ayrıca, kır insanı pek seyrek olarak, katıksız sembolik yapı yapmak uğruna öne çıkar. Onun yapısı ile ortaya çıkan simgesellik güvenilir barınak yapmayı sağlayan zihinsel ve fiziksel temel zorunluluklar yüzündendir. Yaptığı ev ile insan, kendisine özgü ayrıntıda, toplum içindeki sürekliliğini sağlamak ister.

NOTLAR

1. Bk. J. Christopher Jones, Design Methods -Seeds of Human Futures (London; John Wiley and Sons, 1976 (1970)), s. 15.
2. Ibid. s. 15.
3. Bk. Norman F. Carver Jr., Italian Hilltowns... s. 7.
4. Ibid. s. 7.
5. Ibid. s. 7.
6. Bk. Christopher Alexander, The Timeless Way of Building... ss. 184vd.
7. Bk. J. Christopher Jones, Design Methods... s. 19.
8. Ibid. s. 19.
9. Ibid. s. 19.
10. Ibid. s. 20.
11. Ibid. s. 20. Bk. Christopher Alexander, The Timeless Way of Building... s. 166.
12. Bk. Norman F. Calver Jr., Italian Hilltowns... s. 7.
13. Ibid. s. 7.
14. Ibid. s. 41.

Malzemeler ve Hünerler

Kır yapılarında kullanılan ve kır yerleşmeleri yakın çevresinden taşınan yerel yapı malzemeleri, yapay olarak bir araya getirilerek yapılmış çağdaş yap malzemeleri düzenine uymaz. Moholy-Nagy'nin hatırlattığı gibi, taş, toprak, kireç ve ahşap kır yapı ustası için özellikleri değiştirilemeyen ve oldukları gibi kabul edilmeleri gereken yapı malzemeleridir.¹ Bu malzemeler kendilerine özgü katmanlaşma, damar ya da lif yapısı, yoğunluk ve yük taşıma, ısı tutma, nem geçirme, yaşlanma özellikleri sergiler ve işlenmelerinde farklılıklar arz ederler, iyi bir kır yapısı, kır ustasının uzun süre sonucu gözleyerek fark ettiği malzeme özelliklerini tanımasına ve malzeme

meyi doğasına göre kullanma hüneri geliştirmesine dayanır.²

Çağdaş yapı yapanlar için aşındırıcı iklim koşulları ve malzeme yıpranmasına sebep olan zaman, endüstriyel yapı malzemelerini etkileyen en önemli etmenlerdir.³ Yapı malzemelerindeki bozulma da, çağdaş yapıların konstrüksiyonunda ve değerlendirilmelerinde düşünülebilecek önde gelen bir olumsuzluktur. Oysa, kır yapı ustaları iklim koşullarını ve yapının yaşlanmasına sebep olan zamanı yapıya yardımcı etmenler olarak kurgular, iklim koşulları ve zaman onlar için kısıtlayıcı olmaktan çok, değer taşıyan etmenlerdir. Böylece,

kır yapı ustası iklim koşullarını ve zamanı yapının yararına kullanabilir. Moholy-Nagy'nin dile getirdiği gibi, yakıcı güneş ışınları kerpiç duvarları kurutarak sertleştirecektir. Taş üzerinde yerleştirilen diğer taşı yer çekimi gücü ağırlık olarak kullanacaktır. Zamanla yaşlanma ahşap elemanın burkulmasına son verecektir.¹ Soğurulan ve buharlaşan nem ahşap yapılara, kireç harcı ile sıvanmış duvarlara havanın değişmesi ile nefes alacaktır. Yağan yağmur kil toprak dam yüzeyini yayararak yerine yerleşmesine hizmet edecektir...

Kır yapı malzemelerinin doğal çevreden seçilmesinde, malzemelerin yapı alanına taşınma kolaylığı, yapı ustası elindeki araçlarla işlenebilirliği ve malzemelerin birbirleriyle eklenebilirliği önde gelen etmenler ise, ikincisi zamanla oluşan aşınmanın malzemeler üzerindeki etkinliğidir. Bir üçüncü etmeni de ekonomi oluşturur. Günümüz insanı, ekonomi denince, genellikle, en az emeğe karşı en çok kazancı aklına getirir. Oysa, kır insanı için tutumlu olmak biriktirmekle değil, eli altındaki birikimini rastgele tüketmeyi önlemek anlamına gelir. Kır insanı evini yapmadan önce yaşamının yarısını beklemeyle geçirmiş olabilir, ancak kendisi için yapı yaptığında da elde edilebilir en iyi kaynaklardan yararlanmasını bilir.⁵

Ekonomi kavramı, kır insanı için nakit para ayarlaması ile değil, ev halkının üretimdeki rolleri ile ilgilidir.⁶ İnsan yaşamını ayakta tutmak için ev ile ilgili gereksinimler ve erzak, doğadaki ham malzemeyi işleyen insanın gayretleri ile çekip çev-

Fotoğraf: Kemal Aran, Kızılağaç Çomakdağ (Milas, Muğla).

Fotoğraf: Kemal Aran, Müskebi (Bodrum, Muğla).

rilir. Kır yapı ekonomisi de, onun farkına vardığı bütün doğal etmenleri en çok yarar sağlama yönünde kullanması anlamına gelir.⁷

İyi zanaatkârlığın değişmeyen bazı karakteristikleri gözlem ve deneyime dayanır, iki duvar detayını gösteren fotoğraflar (sayfa 10'daki fotoğraflar), duvar detaylarını gösteren malzemelerin birleştiriliş ve bitiriliş açısından örneklerdir. Kızılağaç Çomakdağ (Milas) kır evi ve Müskebi (Bodrum Yarımadası) kır evi duvar detayı örneklerinde kesme taş arası dolgu derz ve moloz taş arası kireç harcı derz malzemelerin birleşme yerleri, gizli tutulmamıştır, önemsenmiştir.

Taş işçiliğinde bağlayıcı harç malzeme büyük önem taşır. Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde, değişik yerlerde, kireç taşının bolluğu veya az bulunurluğu karakteristik taş duvarcılığı kalıplarının meydana çıkmasına sebep olmuştur. Kireç harcı, moloz taş duvarlarda boşluk doldurucu, derz bitirici ve sıva olarak da uygulanır. Kesme taş duvarcılığı bu kitapta adı geçen bütün bölgelerde yaygındır. Karadeniz Bölgesi çam kerestesinin işlenişini sergileyen ahşap çatki duvarcılık, dikine ahşap kadranslar arasında kesme taş veya moloz dolguyla, yatay veya çapraz ahşap çatkılarla yapıldığı gibi, sadece ahşap kullanılarak ahşap yığma duvar tekniğiyle de yapılır.

Kır yapı ustasının, seçici ve inceden inceye tartışıcı, akıl yürütmesi malzeme konusunda da kendisini gösterir. Yapı ustası, malzemelerin hem kullanımı ve hem de görünüm özelliklerinin her ikisini, her zaman, birini diğerine yeğlemeden, bir arada tartarak seçer.⁸

Yer ve İklim

Yer, bir yapı veya yerleşmeyi yerküre üzerinde konumlandırmak amacıyla farkına varılan ve tanımlayıcı nitelikleriyle ayırt edilen toprak veya doğa parçasıdır. Günümüz insanı, çekici bir yerden söz ettiğinde, genellikle bu yerin alışveriş merkezlerine, ulaşım araçlarına ve emlak değerlerine göre ilişkilerini dile getirir. Anadolu kır insanı için ise yer gerçeği, çok daha geniş kapsamlıdır. Toprak ve doğa parçasını farklı yapan bütün özelliklerin, havasından suyuna ve o yerde geliştirilmiş konuşulan dile kadar, bir arada algılanmasına dayanır. Yerkürenin her yeri, biri diğerine benzemez niteliklerde, eşsizdir. Kır insanının hayatında bulunduğu amaç ve mutluluk birikmiş deneyiminin doğa içinde bir yer bulunduğu düşüncesiyle ilişkilidir. Sınırlı bilgisi, kendisi için son derece ilgi çekicidir. Hüner sahibi olmak ve toprağı işlemek yaşamını anlamlı kılar. Kır insanı kendi el emeğinden ve hünerlerinden güç alarak doyuma ulaşır, azla yetinerek iyi yaşamış bir hayat ona mutluluk verir.

Fotoğraf: Kemal Aran, Söğütcük (Çine, Aydın).

NOTLAR

1. Bk. Sibyl Moholy-Nagy, The Native Genius in Anonymous Architecture... s. 169.
2. Ibid. s. 169.
3. Ibid. s. 169.
4. Ibid. s. 169.

5. Ibid. s. 170.

6. Ibid. s. 170.

7. Ibid. s. 171.

8. Ibid. s. 173.

9. Bk. Thomas Hubka, "Just Folks Designing"... s. 428.

Anadolu kır insanı "yer"e karşı tinsel ilişki sergilemez, Uzakdoğu insanının doğayı huzursuz etmek istemeyen, saygılı eylemsizliğine sahip değildir. "Yer" in can alıcı değerlerinin ölçülemeyenler olduğu inancına dayalı yer mistisizmi de pek gelişmiş değildir. Anadolu kır insanının "yer"le ilişkisinde, ona bağımlı olduğu kadar, meydan okuyan da bir yaklaşım gözlenir. Sadece evini "yer"e göre dikkatlice konumlandırırken değil, fakat "yer"i de eve göre hazırlarken kendisini göstermekten hiç çekinmez. Yeryüzünde ne zaman bir yapı inşa etse çevresiyle yoğun bir ilişkiler alanı kurgulamış olduğunu yapıyı inceleyene adım adım deneyimletir.

Örneğin, Güneybatı Anadolu Bölgesi, Bodrum Yarımadası'nda yer alan yerleşmelerdeki insanlar, mevsimlere göre dönüşümlü üretim ilişkilerinin sürdüğü hem kıyı ovacıklarındaki tarlalarda, yılda bir ürün veren narenciye bahçelerinde, hem de yamaçlardaki meralarda arazi edinir ve ikisine de yapı yaparlar. Yarımada'daki bu ilişkiler alan-

Fotoğraf: Kemal Aran, Kızılağaç Çomakdağ (Milas, Muğla).

Fotoğraf: Kemal Aran, Gökseki (Milas, Muğla).

Fotoğraf: Kemal Aran, Kızılağaç Çomakdağ (Milas, Muğla).

Fotoğraf: Kemal Aran, Müskebi (Bodrum, Muğla).

lar üzerinde, topografyanın önemli ve eşsiz yerlerinde "yer"e bağımlı farklı doğal ilişkilerin varlığını fark eden insanların dayanışarak inşa ettiği yel değirmenleri, büyük sarnıçlar ve derin kuyular insan yapısı bir harita oluşturur.

Aynı coğrafyada Karabağlar'da (Muğla) ova zeminindeki insan yapısı iri tümsekler ve derin hendekler ağı, ovayı su baskınlarına karşı korur. Bağ ve bahçe ziraatı alanları, kuyular ve dağınık yerleşme çerçevesinde insanların eylemlerini sürdürdükleri "yer"e ilişkin yapılanma, "yer"in doğal etmenlerle olan ilişkilerini düzenlemekle sağlar.

Doğu Karadeniz Bölgesi Of (Trabzon) çevresinde yer alan yerleşmelerdeki insanlar da, bu coğrafyada deniz, hava ve kara arasındaki su devinimi ritmi ile birlikte denizde, dağlarda ve yaylalarda, her üç yerde de üretim etkinliklerini sürdürür. Yamaçların önemli bölümlerinde "yer"e bağımlı farklı doğal ilişkilerin varlığını fark eden insanların yaptığı teras dokuları, ziraat eylemlerini sürdürecekleri alanlara, dağınık yerleşmelere yer hazırlar.

Kır insanının toprak ve yereyle olan ilişkisi, varlıklarını doğaya borçlu olan kayalar, ağaçlar, arılar ve kuşlardan daha az değildir.

Sibyl Moholy-Nagy'nin de belirttiği gibi, iklim, "yer"i tamamlayan bir gerçekliktir.² Yer seçilir ve kullanılmak için hazırlanır, ancak iklim yapı aracılığı ile kontrol altına alınmalıdır. Yer ve konum arasında ne kadar fark varsa, iklim ve hava arasında da, o kadar fark vardır.³ Hava iklimin geçici bir ifadesidir, değişkendir ve önceden hakkında kesin bir şey söylenemez. Kır insanı bu karsızlığı soğukkanlılıkla karşılar ve onu yaratan sebep olduğu bir şey olarak hürmet ifade-

si ile anmakla yetinir. Ancak, evini ve yerleşmesini "yer"e göre kullanılmak için hazırlarken iklimin kalıcı koşullarına, kurnazlık, cesaret ve alçakgönüllülük karışımı bir davranışla meydan okumaktan da geri kalmaz.⁴ İklim yüzyıllar boyunca çok az değişir. Bu değişimin büyük kara parçalarına olan etkisi o kadar azdır ki, değişime kolay algılanmaz. Dolayısıyla, kır insanının yapılarında iklime karşı gösterdikleri davranışlar kuşaklar boyunca aynı kalmıştır. Bu davranışlardaki ortak özelliklerden birincisi, iklim koşullarına karşı bulunan çözümlerin çeşitliliği, ikincisi bu koşullardan yararlanabilmesidir.⁵

Kır insanı gözlem yoluyla her hava akımı yönünü, ışık ve gölge dönüşümünü, sıcak ve soğuk havanın yükseliş ve alçalışını kaydeder.⁶ Ancak, yapı malzemelerinin emici ve yansıtıcı özellikleri, bazı doğa koşullarına karşı dirençleri ve iklim koşullarına göre kullanma yolları nesiller boyunca biriktirilen deneyim olarak aktarılır.⁷ Bir yapı ustasının iklim konusundaki bilgeliğiyle bir mühendisin kazanılmış öğrenimi arasındaki farklılık sadece uygulamadaki yöntemlerdir. Eldeki problemler, gözlem verileri ve istenilen neticeler temelde aynıdır.⁸ Dünyanın her yerindeki yapay iklimlendirme teknik çözümleri çok az farklılaşır. Ancak, yapı ustalarının arasında benzer olan iki iklim kontrolü çözümüne rastlamak şaşırtıcı olur. Kır insanının pratik aklının işleyiş sınır tanımaz.

Bir yapıyı belirleyen onun yeridir. Yer bir yönlendirici olarak rol oynar, evi yereyle, çevreye ve diğer yerleşmelere ilişkilendirir. İklim, tamamlayıcı bir etmendir. Bu gerçeği kolay fark edemeyiz, ancak yapı duvarlarındaki pencere boşluklarının şekli, ölçeği ve konumları iklime bağımlı oluşur. Yalın kır yapılarının çekicilikleri zarflayan

duvarları üzerinde açılan pencere boşluklarının dengeli dağılımından kaynaklanır.⁹

Oyarak, toprak zemin altında ev yapan yarı göçebe insanların da yaptıkları gibi, duvar yapım-cısı bazı hayvanlar da yuvalarına giriş ve çıkış için bir tek duvar boşluğu bırakırlar. Oysa, duvarlardaki pencere boşlukları farklı niteliktedir, kesinlikle insana özgü bir buluştur.¹⁰ Pencere boşlukları yapı içine ışık ve hava almakla kalmaz, insanın yapı dışına bakmasına da izin verir. Yapı ustası, yapı içinde tarifi edilmiş ve kontrol edilmiş mekân ve yapı dışındaki sınırsız doğal mekân arasında çok yönlü bağlantıyı yapı duvarlarında boşluk bırakıp bırakmamaya karar vererek kurar.¹¹ Kır yapısının yoğun kütesinin duvarları üzerindeki pencere boşluklarının yerlerini yapı içerisindeki kullanışlar kadar, iç mekânlara ışık ve hava alma gereksinimi de belirler. Bu boşluklara nitelik kazandıran etmenler arasında bakılan yer ve iklim ve boşlukların boyutlandırılmasında belirleyici doğal orantı duygusu sayılabilir. Bunlar, boşluk türü, sıklığı, büyüklüğü ve boşluk yönünün farklılaşmasında rol oynarlar.

Kır yapısının cephesi, pencere boşluklarının özenle hazırlanmasıyla davet edici olabildiği gibi, bir savunma ifadesi de kazanabilir.

NOTLAR

1. Bk. Sibyl Moholy-Nagy, *Native Genius in Anonymous Architecture* (New York; Horizon Press, 1957), s. 51.

2. Ibid. s. 52.

3. Ibid. s. 52.

4. Ibid. s. 52.

5. Ibid. s. 52.

6. Ibid. s. 52.

7. Ibid. s. 52.

8. Ibid. s. 52vd.

9. Ibid. s. 53.

10. Ibid. s. 52.

11. Ibid. s. 53.

KIRSAL ALANLARDA KURUMLARIN MEKÂNSAL YETKİLERİ

Feridun DUYGULUER

Y. Şehir Plancısı

"Toprağın kullanımını kontrol edebilme ve kendi projelerini gerçekleştirmek için sektörlerin, kent planlamasında nasıl bir parçalanma oluşturduklarını yıllardır gözlüyoruz. İmar mevzuatındaki karmaşıklık, bundan böyle kırsal mevzuatın da eklenmesi ile daha da karmaşık hale gelme durumundadır. Yazılı kuralların bütünlüğü belirlenmemektedir. Kurumların görevlerini algılamak ve akılda tutmak zorlaşmıştır. Ülkemizde çeşitliliği artan ve kırsal alanlarla ilgili mekânsal karar geliştiren kurumların, bir bütün olarak algılanabilmesini sağlamak üzere tablolarda ayrıntılı bilgi verilmektedir."

Kentsel alanların fiziki düzenlemelerinde ve planlanmasında yaşadığımız yetki karmaşası ve mekân tanımlama çeşitliliği, aynı şekilde kırsal alanlarda da hüküm sürüyor. Aynı kırsal alana ait benzer işlerin farklı kurumlar tarafından yürütülmesi; faaliyetler arası çelişkiler; muğlak kavramların varlığı; kurumlar arası koordinasyonu dikkate almayan kanunlar; yaptırım getirmeyen planlama işleri; kanunlarla verilen görevlerin kurumlarca yerine getirilmemesi vb. gibi sayacağımız pek çok konu, kırsal alanların ağırlıklı olarak **gündemlerde** yer almasını gerektirmektedir.

Genel ve kapsayıcı bir kavram olan "kırsal alan" içine, köy, mezra, dağınık yerleşme, kırsal yerleşme, mahalle, iskân dışı alan, köy yerleşik alanı gibi "kentsel olmayan yerleşmeler" girdiği gibi, ayrıca kültürel ve doğal varlıklar, doğal kaynak, kıyı, orman, mera, sulak alan, tarım alanı, havza gibi korunmasına önem verilmesi gereken alanlar da girmektedir. Bu durumda aklımıza ilk gelen husus, kırsalda "koruma ve kullanma dengesi"nin sağlanması ile ilgili değerlendirmelerdir. Yıllarca kullandığımız ama açıklamayı yapılamayan ve muğlaklığını devam ettiren bu "denge" konusunun, pratik olarak bir etkisinin olmadığı da bilinmektedir.

Kırsal mekânlarda kapsayıcılığın ve bağlamın çoklu bir yapıda olması ve "kırsal alan" kavramının zaman içinde değişimi ile çeşitlilik göstermesi, söz konusu kavramın yeniden tanımlanması gereğini vurgulayan raporların üretilmesine sebep olmuştur. Hem dış dünyada, hem de ülkemizde, "kırsal alan" ile ilgili değerlendirmeler, **endeksler, göstergeler** ve **tanımlar** ile ilgili çalışmalar devam etmektedir. Kantitatif ve kalitatif kriterlere dayandırılan, **köy/şehir** ve **kır/kent** ikilemleri ile ele alınan çalışmalarda, kırsal alanın zıt amaçlara odaklı fonksiyonları nedeniyle, **"arazi kullanım çatışması"** yaratan bir özellik kazanması, mekânsal olarak ilk dikkat çeken husus olmaktadır.

Dış dünyada "land use" veya "land utilization" olarak yer alan **"arazi kullanımı"** kavramı, geçen yüzyılın başlarında ilk defa tarım sektörü içinde yer almıştır. Sonradan, 1940'lara doğru, kentsel alanlarda ve kent planlamasında da yer alan bu kavramın, tekrar kırsal alanlar ve tarım alanları için ağırlıklı olarak gündeme getirilmesi ve ka-

nunlar içinde yer alması ile mekânsal karar mekanizmaları da karmaşık bir yapı içine girmiştir.

Uluslararası kuruluşların (OECD Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, WB Dünya Bankası, WTO Dünya Ticaret Örgütü, FAO Gıda ve Tarım Örgütü, UN Birleşmiş Milletler, IFAD Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu vb.) şemsiyesi altında çeşitli kır ve köy bağlantılı projeler üstlenilirken, ülkemizde, 2000 yılları başlarından itibaren, **Avrupa Birliği** ile uyum süreci doğrultusunda dikkat çeken yapılanmalar gerçekleştirilmiştir. Yapılan düzenlemeler nedeniyle, köy ve tarımla ilgili bazı kurumlarımız kapatılmış veya kurumlar da görev değişikliğine gidilmiş ve özellikle üst ölçekte çeşitli strateji raporları ve planları üretilmiştir. Kırsal alanlar için iki kulvarda, **"tarım"** ve **"kalkınma"** kulvarlarında yürütülen yapılanma çalışmalarına ilave olarak, **"imar"** konularındaki kurumsal yapılanmalar da eklenince, kırsal alanın mekânsal durumunun yeniden değerlendirilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bu çerçeve içinde, **"toprak"** konusunun da önemli bir alt-başlık olduğunu unutmamak gerekir. Dış dünyada gelişmiş ülkelerin, gelişmemiş ülke tarımsal topraklarında ve doğal kaynaklarında **"toprak gaspı"** (land grabbing) olarak ifade edilen arazi satın almaları veya arazilerde kullanım hakkı için kiralama yapmaları dikkat çekmektedir. Küresel olarak tarımsal üretim ve bu doğrultuda **"gıda sorunu"** çok önemsenen bir konu haline gelmiş ve **"toprağın kullanımı"** ve **"toprağın kullanıcıları"** da stratejik olarak ön plana çıkmışlardır.

Toprağın kullanımını kontrol edebilme ve kendi projelerini gerçekleştirmek için sektörlerin, kent planlamasında nasıl bir parçalanma oluşturduklarını yıllardır gözlüyoruz. İmar mevzuatındaki karmaşıklık, bundan böyle kırsal mevzuatın da eklenmesi ile daha da karmaşık hale gelme durumundadır. Yazılı kuralların bütünlüğü belirlenmemektedir. Kurumların görevlerini algılamak ve akılda tutmak zorlaşmıştır.

Ülkemizde çeşitliliği artan ve kırsal alanlarla ilgili mekânsal karar geliştiren kurumların, bir bütün olarak algılanabilmesini sağlamak üzere aşağıdaki tabloda yer alanlar kanunlar (**Kırsal Alanlarda Mekânsal Düzenlemeleri İçeren Kanunlar**) kapsamında yapılan çalışma ile, "anlatım" bi-

çimi yerine, "analitik özetleme" yapılarak, ayrı bir tablo (*Kırsal Alanlarda Kurumların Mekânsal Yetkileri*) hazırlanmıştır. Kanunlardaki ifadelerin tablo içinde özetlenerek yer alması ve tablo kolonları ile gruplama yapılması, kurumlara ilişkin yetkilerin okunmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu tabloların hazırlanmasında, bu aşamada ön plana çıkan sadece **35 kanun** ele alınmış ve söz konusu kanunlar bağlamında **15 kurum** (Başbakanlık AFAD ve TOKİ, Bakanlar Kurulu, Yüksek Planlama Kurulu, Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı-Tarım ve Kırsal kalkınmayı Destekleme Kurumu, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı-Kalkınma Ajansları, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme. Bakanlığı, Valilikler-İl Özel idareleri ve Komisyonlar, İl Genel Meclisi, Büyükşehir Belediyeleri-Su ve Kanal İdareleri, Belediyeler, Köy Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri) analiz içine dahil edilmiştir. Çok doğaldır ki, kırsal alana müdahale eden sadece bu kanunlar ve sa-

dece bu kurumlar değildir. Veya burada yer alan bazı kurumların tablo içinde yer verdiğimiz mekânsal görev ve yetkileri de, tablodaki şekliyle sınırlı değildir. Örneğin sektörel olarak, turizm ve özelleştirme konuları tabloda yer almamakta ve yine örneğin, toplu konut konuları da imar gündemindeki ağırlığı ile burada gözlenmemektedir. Söz konusu sektörlerin kırsal alandaki plan ve projelerinin unutulduğu düşünülmemelidir. Burada sadece kırsal alanda öncelikli olarak yer alan (veya yer alması gereken) kurumlar incelenmiştir. ■

Ek: 2 tablo

1. Kırsal Alanlarda Mekânsal Düzenlemeleri İçeren Kanunlar

2. Kırsal Alanlarda Kurumların Mekânsal Yetkileri

Kırsal Alanlarda Mekânsal Düzenlemeleri İçeren Kanunlar	Kanun veya KHK No	Resmî Gazete
Köy Kanunu	442	07.04.1924
Umumi Hıfzıssıhha Kanunu	1593	06.05.1930
İl İdaresi Kanunu	5442	18.06.1949
Orman Kanunu	6831	08.09.1956
Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yap. Yard. Dair Kanun	7269	25.05.1959
Su Ürünleri Kanunu	1380	04.04.1971
İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hk. Kanun	2560	23.11.1981
Anayasa	2709	09.11.1982
Toplu Konut Kanunu	2985	17.03.1984
Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu	3083	01.12.1984
İmar Kanunu	3194	09.05.1985
Köy Kanunu değişikliği	3367	26.05.1987
Mera Kanunu	4342	23.02.1998
Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu	5104	12.03.2004
Büyükşehir Belediyesi Kanunu	5216	10.07.2004
Köye Yönelik Hizmetler Hk. Kanun (İlk kanunàKHGM 3202 RG: 22.05.1985)	5286	28.01.2005
İl Özel İdaresi Kanunu	5302	04.03.2005
Mahalli İdare Birlikleri Kanunu	5355	11.06.2005
Belediye Kanunu	5393	13.07.2005
Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	5403	19.07.2005
Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hk. Kanun	5449	08.02.2006
Tarım Kanunu	5488	25.04.2006
İskân Kanunu	5543	29.06.2006
Tarım ve Kırsal kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş Kanunu	5648	18.05.2007
İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelir. Pay Verilmesi Hk. Kanun	5779	15.07.2008
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. Kanun	5902	17.06.2009
İller Bankası Anonim Şirketi Hk. Kanun	6107	08.02.2011
Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	639KHK	08.06.2011
Kalkınma Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	641KHK	08.06.2011
Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	644KHK	04.07.2011
Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK.	645KHK	04.07.2011
Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bk. Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	655KHK	01.11.2011
Orman Köylüleri ve Orman Sınırları Dışına Çık. Yerler ile Tarım Arazilerinin Satışı Hk. Kanun	6292	26.04.2012
Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	6306	31.05.2012
14 ilde Büyükşehir Bel. ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı K.KHK'de Değış. Yp. Dair Kanun	6360	06.12.2012

Not: Mekânsal olarak kırsal alanların yönetiminde ve fiziki planlanmasında yer alan ve yaptırım getiren koruma, enerji, doğal kaynaklarla ilgili ve sektörel **bazı kanunlar** (çevre, kültür/tabiat koruma, enerji, jeotermal, turizm, özelleştirme, vs kanunlar) ve bu bağlamdaki kurumlar **tabloya dahil edilmemiştir**.

KIRSAL ALANLARDA KURUMLARIN MEKÂNSAL YETKİLERİ 07/2015 Feridun DUYGULUER					
KURUMLAR	MEKÂNSAL TERİM	İŞLEM	KANUN	K.no	RG
Başbakanlık	AFAD	Afet ve acil durum bölgelerinde geçici yerleşmeyi sağlama; imar planı işlemleri; Depremde zarara uğraması muhtemel yerler ile zarara uğramış yerlerin imar, plan ve proje işlemlerinin yürütülmesi; Ülke, bölge, kent ve yerel ölçekte risk türleri tespit etme ve azaltma çalışmaları ile bu alandaki planlama esasları	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. Kanun	5902	17.06.09
	TOKİ	Köy	Toplu Konut Kanunu	2985	17.03.84
Bakanlar Kurulu	Orman veya Mera alanlarında ve hazine taşınmazlarında yeni yerleşim yeri (yeniden iskân)	Köye Dönüş Projeleri: (5543 sayılı İskân Kanununa, yeniden iskân uygulamalarında, köye dönüş projeleri çerçevesindeki iskân çalışmaları; Bakanlar Kurulunca tespit edilen orman veya mera alanlarından uygun görülen yeni yerleşim yerlerinde , bu Kanun hükümlerine göre yapılır.	Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	6306	31.05.12
	Orman içinde toplu yerleşim bulunan yayla ve otlaklar	Yayla alanı ilanı	Orman Kanunu	6831	08.09.56
	Yerleşim yerlerinden kaldırılması zorunlu bulunan köyler	Köylerin 2/A alanlarına nakli	Orman Kanunu	6831	08.09.56
	Tarım amacıyla orman dışına çıkarılan yerler (2/A alanları)	Orman sınırı dışına çıkartılıp, tarım alanına dönüştürülen yerler (2/A alanları) yerlerin sınırının belirlenmesi	Orman Köylülerinin Kalkınmaları ve Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerler Hk. Kanun	6292	26.04.12
	Orman içindeki köyler	Köylerin nakli ve yerleştirilme kararı	Orman Köylülerinin Kalkınmaları ve Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerler Hk. Kanun	6292	26.04.12
	Uygulama Alanı veya Bölgesi	Alan veya bölge oluşturma kararı	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanun	3083	01.12.84
	Uygulama Alanı veya Bölgesi içinde köy	BKK kararı ile yeni yerleşim yerleri kurulabilir veya mevcut köyler ile köy altı yerleşim birimleri birleştirilebilir	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu (yönetmelik 29.6.85)	3083	01.12.84
	Tarım Havzası	Tarımsal faaliyet için, bir veya birkaç il sınırı veya bölge sınırları içinde aynı ekolojik şartları taşıyan ve birbirinin devamı niteliğindeki tarım alanlarının oluşturulması	Tarım Kanunu	5488	25.04.06
	Arazi Toplulaştırma proje sahası	Bakanlar Kurulu kararı ile arazi toplulaştırma proje sahası belirlenir	Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	5403	19.07.05
	Köy	Afet Bölgelerindeki (köylerde) bir topluluğun kaldırılarak başka yerlere taşınması → toplu olarak veyahut dağıtılarak yerleştirilmesi	Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yar. Dair Kanun	7269	25.05.59

Bakanlar Kurulu (Müşterek Kararname)	Köy (köye dönüşen Belediyeler)	Nüfusu 2.000'in altına düşen belediyeler, Danıştay'ın görüşü alınarak, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine müşterek kararname ile köye dönüştürülür .	Belediye Kanunu	5393	13.07.05
	Köy meskûn sahası	Köy tüzel kişiliğinin kaldırılması: Meskûn sahası, bağlı olduğu il veya ilçe belediyesi ile nüfusu 50.000 ve üzerinde olan bir belediyenin sınırına, 5.000 metreden daha yakın duruma gelen köylerin tüzel kişiliği; genel imar düzeni veya temel alt yapı hizmetlerinin gerekli kılması durumunda, müşterek kararname ile kaldırılarak bu belediyeye katılır	Belediye Kanunu	5393	13.07.05
(Bakanlar) Yüksek Planlama Kurulu	Ülke	Operasyonel nitelikli kırsal kalkınma programı Yüksek Planlama Kurulunun onayı ile yürürlüğe konulur.	Tarım ve Kırsal kalkınmayı Destekleme Kurumunun Kuruluş Kanunu	5648	18.05.07
	Köy	Afetzedelerin iskânlarını temin için orman dışına çıkarılan yerlerin kullanılması	Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Ted. Yapılacak Yar. Dair Kanun	7269	25.05.59
	Köy	Afet sahaları içinde ve dışında yeniden kurulacak iskân yerleri (Şehir, kasaba, köy) ile mevcut iskan sahalarına yapılacak eklemeler	Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Ted. Yapılacak Yar. Dair Kanun	7269	25.05.59
	Köy yerleşme alanı (mücavir içinde)	Köy Kanununun hükümleri Valilik ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının onayı ile uygulanır.	442 (1924) Köy Kanunu değişikliği	3367	26.05.87
	Köy, Köyde rezerv arsa	Nakli, toplulaştırılması ve fiziksel yerleşim iyileştirilmesi yapılacak köylerin imar planlarının yapılması, onaylanması; Köylerde rezerv arsalar ayrılması	İskân Kanunu	5543	29.06.06
	Orman dışına çıkarılan yerler (2/A alanları)	Köylülerin yerleştirilmesi için, arazi kullanım planına göre " yerleşim planı "	Orman Köylülerinin Kalkınmaları ve Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerler Hk. Kanun	6292	26.04.12
	Proje alanı (orman dışına çıkarılan köyler) (2/B alanları)	Proje alanının sınır onayı: Proje talebi olan idarece, alanın sınırları tespit edilir; proje alanı sınırı ÇŞB'ca onaylanır	Orman Köylülerinin Kalkınmaları ve Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerler Hk. Kanun	6292	26.04.12
	Afet riski altındaki alanların ve yapıların yer aldığı kırsal alanlar	Kanunda, köy veya kırsal ifadesi yer almıyor . Ancak, "afet riski"nin kırsal alanlarda da var olması nedeniyle, 6306 sayılı Kanununundaki işlemler , yetkililer ve görevler, kentsel alanlardaki gibi, kırsal alanlar da yürütülür. Zaten, 5543 sayılı Kanunla afet sonucu parçalanmış köyler için toplulaştırılma yapılması veya yeni yerleşim yeri belirlenmesi hükümleri de yer almaktadır.	Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	6306	31.05.12
	Kırsal alan; kırsal yerleşme	Kırsal alan ve yerleşmelerde yapılacak iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamalarında idarelerce uyulacak usul ve esasları belirlemek; Kırsal alanlarda arazi kullanımına ilişkin temel ilke, strateji ve standartları belirlemek ve uygulanmasını sağlamak;	Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	644 KHK	04.07.11
	Köy Yerleşik Alanı sınırı	Köylülerin yerleşik alanlarının sınırlarının tespitine ilişkin usul ve esasları belirlemek ve tespit edilen sınırları onaylamak.	Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	644 KHK	04.07.11
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Köy; kırsal alan	İl özel idare payının; a) %50'lik kısmı illerin nüfusuna; b)%10'luk kısmı illerin yüzölçümüne, c) %10'luk kısmı illerin köy sayısına; ç)%15'lik kısmı illerin kırsal alan nüfusuna ; d)%15'lik kısmı illerin gelişmişlik endeksinde ; göre iller Bankası tarafından dağıtılır. (Köylere yardım)	İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hk. Kanun	5779	15.07.08
	Köy; kırsal alan	Köylerde fiziksel Yerleşim Düzenlenmesi; Köylerin toplulaştırılması; Tarımsal iskân ve tarım dışı iskân.	İskân Kanunu	5543	29.06.06
	Mahalleye dönüşen köyler	İmar ile ilgili işlemler, Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslara göre yürütülür	İskân Kanunu	5543	29.06.06
	Proje alanı (orman dışına çıkarılan köyler) (2/B alanları)	Proje alanlarında, ilgili idarelerce yapılan her ölçekte imar planı onayı (proje alanı) (6831'e göre orman içi köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanlarının, orman dışına çıkarılması)	Orman Köylülerinin Kalkınmaları ve Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerler Hk. Kanun	6292	26.04.12
	Köyler (altyapı tesisleri)	İl Özel İdarelerince yerine getirilen köylerin teknik ve sosyal altyapıların finansmanı (İller Bankası)	İller Bankası Anonim Şirketi Hk Kanun	6107	08.02.11

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Kırsal alan	Kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek	Tarım ve Kırsal kalkınmayı Destekleme Kurumunun Kuruluş Kanunu	5648	18.05.07
	Su ürünleri istihsal sahaları	İstihsal yerlerinin sınırları , GTHB temsilcisinin başkanlığındaki bir heyet ile tespit edilir.	Su Ürünleri Kanunu	1380	04.04.71
	Uygulama Alanı	Arazi toplulaştırması (isteğe bağlı veya muvafakat aranmadan)	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu	3083	01.12.84
	Kırsal alan	Kırsal Kalkınma projesi	Tarım Kanunu	5488	25.04.06
	Arazi toplulaştırma proje sahası	Arazi toplulaştırması : köy ve arazi gelişim hizmetlerinin sağlanması (Özel Arazi Toplulaştırması: Köy tüzel kişiliği için arazi temini)	Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	5403	19.07.05
	Kırsal alan	Kırsal alan düzenlemesi Bakanlık tarafından yapılır.	Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	5403	19.07.05
	Ülke	Arazi Kullanım Planı (ülkesel ve bölgesel plânlamalara temel oluşturan ve diğer fiziki plânlamalara veri teşkil eden plan)	Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	5403	19.07.05
	Köy Yerleşme Alanı	Köy Yerleşme Planının uygulanması	442 (1924) Köy Kanunu değişikliği	3367	26.05.87
	Kırsal alan	Arazi düzenlemesi, toplulaştırma ve imar planı çalışmaları	Gıda Tarım ve Hayvancılık Bk. Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	639 KHK	08.06.11
	Orman dışına çıkarılan yerler (2/A alanları)	Tarım ve tarım dışı amaçlı "arazi kullanım planı"	Orman Köylülerinin Kalkınmaları ve Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerler Hk. Kanun	6292	26.04.12
	Kırsal alan; Köy	Tarımsal ve tarım dışı ekonomik yatırımlara öncelik tanınması); Toplulaştırma; Arazi kullanım plânı	Tarım Kanunu	5488	25.04.06
	Uygulama alanı içinde arazi toplulaştırma alanı	Uygulama alanlarında ilgili kuruluşça, isteğe bağlı veya maliklerin muvafakati aranmaksızın arazi toplulaştırılması yapılabilir	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu	3083	01.12.84
	Köy, kasaba, şehir	Nüfus kriterine göre yerleşmelerin tanımı	Köy Kanunu	442	07.04.1924
	Köy	Köylere tüzel kişilik, köy organlarının görev ve yetkiler (sosyal ve teknik donanım alanları ve altyapı)	Köy Kanunu	442	07.04.1924
İçişleri Bakanlığı	Köy	Köy kurulması , köy yerinin değiştirilmesi,	İl İdaresi Kanunu	5442	18.06.49
	Köye dönüşen belediyelerde birden fazla köy kurulması	Daha önce, birden fazla köy veya köy kısımlarının birleşmesiyle oluşan ve bu Kanuna göre yeniden köye dönüşen belediyelerde, valinin uygun görüşü ve İçişleri Bakanlığının onayı ile birden fazla köy kurulabilir .	14 ilde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	6360	06.12.12
	Köy	Afet Bölgelerindeki bir topluluğun kaldırılarak başka yerlere taşınması → toplu nakiller aynı belediye ve köy sınırları içinde ise (Bakanlar Kurulu kararına lüzum kalmaksızın) İçişleri ve İmar ve İskân Bakanlıklarınca müstareken yapılır.	Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun	7269	25.05.59

Kalkınma Bakanlığı	Ülke	Kırsal kalkınma ve bölgesel gelişme arasında bütünlük sağlamak	Kalkınma Bk. Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	641 KK	08.06.11
Orman ve Su İşleri Bakanlığı	Bölgede yer alan kırsal kalkınma projeleri	Bölge planına uygun olarak bölgenin kırsal kalkınma ile ilgili projelere destek sağlamak (Kalkınma Ajansları)	Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hk Kanun	5449	08.02.06
	Orman içindeki toplu yerleşim bulunan yayla ve otlaklardaki yayla alanı	Yayla alanlarında her tür ve ölçekte plan onayı (yayla imar planı)	Orman Kanunu	6831	08.09.56
Ulaştırma Den. ve Haberleşme Bakanlığı	Su Kaynaklarının bulunduğu yer/alan/bölge	Su Kaynaklarının korunması ve iyileştirilmesi	Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK.	645	04.07.11
	Lojistik köy	Yer belirleme	Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK	655 KHK	01.11.11
Hizmetleri yerine getiren idareler: İl Özel İdaresi Büyükşehir Belediyesi Çevre ve Şehircilik Bk.	Köy; Köye bağlı yerleşim birimi; Dağınık yerleşme yeri(mahalle, kom, mezra)	Köylerin imar planları ve projeleri; Köy yolları; Köyleri yeni yerleşim yerinde toplama veya tarım dışı sahalarda iskân etme	Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun	5286	28.01.05
Valilik	Köy yerleşik alanı (KYA) içinde sakıncalı alan	Jeolojik açıdan yapı yapılması mahsurlu alanların belirlenmesi	İmar Kanunu	3194	09.05.85
	Köy yerleşik alanı (KYA) içinde yollar	Ana yolların belirlenmesi (imar planı aranmaksızın)	İmar Kanunu	3194	09.05.85
	Mera	Mera, yaylak, kışlak; Bu alanların köylere tahsisi ve ıslah edilmeleri; Köy yerleşim yeri ve kentsel dönüşüm için tahsis amacının değiştirilmesi	Mera Kanunu	4342	23.02.98
	Su Ürünleri üretme yerleri; Su ürünleri istihsal sahaları	Ruhsat tezkeresi verilmesi	Su Ürünleri Kanunu	1380	04.04.71
	Tarım arazisi	Tarım al amaçlı yapılar için, her sınıf ve özellikteki tarım arazisi valilik izni ile kullanılır.	Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	5403	19.07.05
Valilik Komisyonu	İmar planı dışındaki alanlar (toprak koruma proje alanları)	Kentsel yerleşim amaçlı imar planı bulunan yerler dışında , toprak kayıpları ve arazi bozulmaları söz konusu ise araziyi kullananlar tarafından toprak koruma projeleri hazırlanır (Valilik projeyi hazırlattırır)	Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	5403	19.07.05
	Tarım al amaçlı arazi	Tarım al amaçlı arazi kullanım planı veya projeleri, Valilik tarafından hazırlanır veya hazırlattırılır.	Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu	5403	19.07.05
	Köy Yerleşme Alanı	Köy Yerleşme Planının onayı (5302 ile ilişkili)	442 (1924) Köy Kanunu değişikliği	3367	26.05.87
	Köy Yerleşik Alanı içinde Sosyal donanım (okul, ibadet, sağlık, güvenlik) yapıları	Yer seçimi Valilik Komisyonunca yapılır ve İl Özel İdaresince yapı ruhsatı verilir. (İmar planı şartı aranmaz)	İmar Kanunu	3194	09.05.85
	Köy Yerleşme Alanı	Köy Yerleşme Planının hazırlanması (İmar Kanununa tabi olmaksızın) (Köy Yerleşme Alanı Tespit Komisyonu)	442 (1924) Köy Kanunu değişikliği	3367	26.05.87
	Köy Yerleşme Alanı	Köy Yerleşme Alanının ve sınırının tespit edilmesi (Köy Yerleşme Alanı Tespit Komisyonu)	442 (1924) Köy Kanunu değişikliği	3367	26.05.87

İl Genel Meclisi	Köy	İl Çevre Düzeni planı; Belediye sınırları dışındaki alanların imar planları	İl Özel İdaresi Kanunu	5302	04.03.05
	Köy yerleşik alanı (KYA)	KYA sınırının belirlenmesi; Yapılaşma kararları; İfraz şartları	İmar Kanunu	3194	09.05.85
	Kırsal alanlar (mahalleye dönüşen köyler ve kırsal yerleşmeler)	Köy yerleşik alanı içinde işyeri izni için → Kırsal Yapı Belgesi Kör yerleşik alanı dışında işyeri izni için → Yapı Kullanma İzni	İmar Kanunu	3194	09.05.85
	Mahalleye dönüşen köyler	Mahalleye dönüşen köylerdeki planlama ve yapı işleri (30 ilde köy yok): Yeni imar planının yapılması, imar planı değişikliği ve revizyonu ile her türlü imar uygulaması (inşaat ruhsatı hariç), ilçe belediyesinin onayına bağlıdır. Mevcut yapılar (fen ve sanat kurallarına uygun yapıldığı tespit edilenler) ruhsatlandırılmış sayılır.	14 ilde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	6360	06.12.12
Büyükşehir Belediyesi	Mahalle (mahalleye dönüşen köyler)	Köyler mahalleye dönüştü; Orman köyleri BŞB'nin mücaveri sayılır: Kanun (2008) 5747	Büyükşehir Belediyesi Kanunu	5216	10.07.04
	Havza (İSKİ bölgesi)	İçme suyu alınan havzaların korunması ; Su kaynaklarının korunmasına ilişkin hizmetler, büyükşehir belediye sınırları dışında olsa da, İSKİ (kuruluş) tarafından yürütülür.	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hk. Kanun	2560	23.11.81
	Bölge (Büyükşehir Belediyesinin görev alanı ile sınırlı bölge)	Bölge içinde yapı ruhsatından önce "su ve kanalizasyon durum belgesi" alınması zorunludur.	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hk. Kanun	2560	23.11.81
	Havza	Proje alanında kalan ve içme suyu kullanımından vazgeçilen baraj ve koruma kuşaklarındaki su havzalarını planlamaya Belediye yetkilidir (Ankara BŞB)	Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu	5104	12.03.04
Belediye	Köye dönüşen belediyeler	Kanuna ekli listede yer alan belediyeler, tüzel kişilikleri kaldırılarak köye dönüştürülmüştür.	14 ilde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	6360	06.12.12
	Köye dönüşen belediyeler	Köye dönüşen belediyelerin, yeni nazım ve uygulama imar planının yapılması, her türlü imar uygulaması (inşaat ruhsatı hariç), il özel idaresinin veya katılacakları belediyenin onayına bağlıdır	14 ilde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	6360	06.12.12
	Köy toplulukları (köylerin birleşerek belediye olması)	Köylerin birleşerek belediye kurabilmeleri için meskûn sahalarının , merkeze azami 5 km mesafede ve nüfusları toplamının 5.000 üzerinde olması gerekir.	Belediye Kanunu	5393	13.07.05
	Köy	Köyler sihihi vaziyetin ıslahına ve mevcut mahzurların izalesine yarayan tedbirleri alırlar. (Muhtar ve köy ihtiyar heyeti)	Umumi Hıfzıssıhha Kanunu	1593	06.05.30
Köy muhtarı	Köy Yerleşik Alanı içinde Konut ve ticari yapılar	KYA ve mezarlarda, konut, tarım amaçlı yapı, ticari yapı (bakkal, manav, fırın vs) ve kooperatif işletme binaları için Muhtar İzni (yapı ruhsatı değil)	İmar Kanunu	3194	09.05.85
Köylere Hizmet Götürme Birliği	Köy birliklerinin kapsadığı alan	Kırsal kalkınma; Köye yönelik hizmetlerle ilgili yatırımlar.	Mahallî İdare Birlikleri Kanunu	5355	11.06.05
Kanunlar ile yetki verilen kurumlar	Köylüye toprak, Tarım bölgeleri, Orman köyleri, Mahallî idareler	Maddeler 35, 44, 45, 56, 166; Köylüye toprak sağlanması; Dağıtılan toprağın genişliği; Tarım bölgeleri; Orman köyleri	Anayasa	2709	09.11.82

KÖYLERİN KIRSAL KİMLİĞİNİN KORUNMASINDA YENİ BİR ARAÇ: KÖY TASARIM REHBERİ

Hürriyet ÖĞDÜL

Şehir Plancısı,
Doç. Dr.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

İnci OLGUN

Şehir Plancısı,

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Görevlisi

"İmar planlama sistemi ile köy tasarım rehberlerini ilişkilendirmesinin ötesinde, planlama anlayışında bir değişiklik gerekmektedir. İmar planlarının köylerde uygulanmasında birçok zorluk vardır. Ana faaliyetin tarımsal üretim olduğu bir yerleşmede donatı türleri ve standartları, parsel kullanımları, yapılaşma biçimi ve fonksiyonlar çok farklı olacaktır. Köyler için yeni bir planlama yaklaşımına ihtiyaç vardır. Köylerin kırsal niteliğini dikkate alan, mevcut imar planlama yaklaşımından farklı, ekonomik ve sosyal boyutları da olan bir planlama yaklaşımı geliştirilmelidir. Bu yeni yaklaşım içinde köy tasarım rehberlerinin yerinde tanımlanmalıdır."

2013 yılında imar mevzuatına yeni bir araç olarak Köy Tasarım Rehberleri girdi. 2014 yılında ülkemizin ilk köy tasarım rehberi hazırlandı ve 2015 yılında basıldı. Köyler için bu yeni araç ne anlama geliyor, nasıl bir ihtiyaca cevap verebilir, içeriği ne olacak, kim hazırlayacak ve nasıl uygulanacak gibi sorular cevap bekliyor. Bu yazıda Kastamonu-Küre-Ersizlerdere köyü için hazırlanan köy tasarım rehberinden¹ yola çıkılarak konu hakkında akla gelen sorularla ilgili bir tartışma yapmak amaçlanıyor.

İlk olarak şunu söylemek gerekir; köylerin ve kırsal alanların sorunları çok çeşitlidir. Bugün birçok köy tarımsal faaliyetlerin azalması, istihdam ve gelir kaybı gibi yapısal ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır. Bazı köyler doğal kaynakların kirlenmesi ya da yok olması gibi ekolojik sorunlar yaşamaktadır. Kırsal yaşlılık, kırsal yoksulluk ve kırsalda kadın sorunları giderek üzerinde daha fazla tartışılan konulardır. Köyler fiziki mekân anlamında da yıpranmakta, kırsal yaşam faaliyetlerinin yapıldığı ortak mekânlar artık daha az kullanılmaktadır.

Buna karşılık köyler hâlâ tarımsal faaliyetlerin ve doğal yaşamın devam ettiği yerlerdir. Bulundukları coğrafya ile bağları kopmamış, geçmişten gelen kültürleri henüz yok olmamıştır. Her ne kadar Büyükşehir sınırları içinde mahalle olsalar da birçoğu hâlâ kırsal niteliktedir. Resmî istatistiklere göre 2007 yılında % 29 olan kırsal nüfus oranı, 2013 yılında % 9'a, 2014'te % 8'e inmiştir. Bu tanımla ilgili sıkıntılar olduğu resmî olarak da açıklanmıştır.² Ülkemizde yeni bir kır-kent tanımı geliştirmek üzere yapılan kurumsal ve akademik çalışmalar bulunmaktadır. İlçeler bazında yapılan bir kır-kent tanımı araştırmasında ilçelerin büyük çoğunluğunun kırsal ve geçiş özelliği gösterdiği, resmî istatistiklerin tersine kentsel özellik gösteren ilçelerin beşte birden daha az oranda olduğu görülmüştür.³

Kırsal yerleşmeler sadece barındırdıkları nüfus bakımından değil, bugün kaybettiğimiz birçok değere hâlâ sahip oldukları için de önemlidir. Bugün kentlerde yeşil bina ve sürdürülebilir yerleşmeler için sertifika sistemleri oluşturulmaktadır.⁴ Yüzyıllardır oluşmuş yerleşme bilgisini taşıyan köy yapıları ve köyler ise bu kriterlerin çoğunu zaten karşılarken ne yazık ki kaderlerine terk edilmiş durumdadır. Köylerde doğa-

ya hassas yerleşme bilgisi giderek değersizleşir ve görünmez hale gelirken, kentler için bu bilginin bir sertifika konusu olacak şekilde değerli hale gelmesi hakkında meslek alanı olarak durup düşünmemiz gerekiyor.

Gelişme paradigması içinde kırsallığı bir geri kalmışlık durumu olarak gören yaklaşım artık gelecek için çok şey vadetmiyor. Onun yerine kırsal alanları gelecek için bir umut kaynağı olarak görmek, hem köyler hem kentler için daha ufuk açıcı ve yaratıcı olanaklar taşıyor.

Kırsal yerleşmeleri değerli kılan yerel bilgi çoğu zaman gözler önünde değildir. Bazen yıkılmakta olan bir binanın detayında, bazen evde bir tohum kesesinde saklanmıştır. O zaman kırsal çalışmalarda ihtiyaç duyulan şey, saklı kalmış bu bilginin değerini göstermek ve köye yeniden kazandırmaktır. Köyler için yapılacak her türlü çalışmada bu değeri yakalamak çok önemlidir. Bunun için de köyde yaşayanlar için en önemli bulunan, en beğenilen, hoşnut olunan ne ise çalışmalar oradan başlatılmalıdır. Yerel bilgiye erişmenin yolu, bu bilgiye sahip olanlarla çalışmaktan geçer. Köy tasarım rehberinin özü köyde mevcut yerleşme bilgisinin hatırlanması, köy için yeniden değerli ve kullanılabilir hale getirilmesidir.

Köy Tasarım Rehberi Nasıl Olmalı?

Kuşkusuz her uygulama aracı kendi ortamında ele alınmalıdır. Ülkemizde geliştirilecek bir rehber çalışmasında öncelikle bu konudaki tecrübeler

Şekil 1. Kastamonu- Küre-Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi, 2015.

bakmak, kendimize göre bir sonuç çıkarmak gerekir. Ersizlerde Köy Tasarım Rehberi hazırlanırken başka ülkelerdeki uygulamalar incelenmiş, koşullarımız nerede farklılaşıyor, neyi öne çıkarmalıyız, nelerden sakınmalıyız sorularına cevap aranmıştır.

Uygulamalar

Köy tasarım rehberleri 1990'lardan itibaren batıda yerel yönetimler tarafından kullanılan bir araç olmuştur. Kırsal kimliğin hem kültürel hem de ekonomik anlamda öne çıkarıldığı İngiltere'de geliştirilmiş ve sonrasına İrlanda'da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kentleşmenin hız kazandığı 1950'li yıllarda birçok ülkede kırsal yerleşmeler giderek kendilerine has özelliklerini kaybetme eğilimi içine girdi. Yerel halkın ihtiyaçlarına göre değil, dışarıdan gelenlerin talebi doğrultusunda, birbirinin benzeri banliyö tarzı yapılar üretilmeye başlandı.⁵ Bu dönemde Avrupa'da ve dünyada gelişen ve topluluğun güçlendirilmesini hedefleyen, aşağıdan yukarı bir karar verme sürecini temel alan yaklaşım, köy tasarım rehberlerinin de temel yaklaşımı olmuştur.

Rehberin başarısında yerel halkın anahtar bir rolü olduğu kabul edilir. Tasarımın, sadece bu eğitimi almış kişilerce yapılabileceğine dair "mistik" inancı aşmak önemli adımlardan biridir. Köyde yaşayanların gelecek için çok önemli olan planlama ve tasarım bilgisini rehberle aktarmak gerekmektedir.

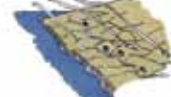
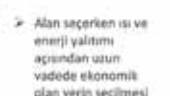
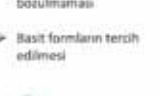
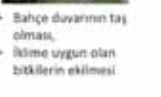
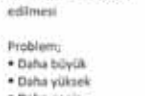
Rehberlerin başarısı konusunda İngiltere için yapılan değerlendirmelere göre, yerel yönetimlerin rehberleri gelişmenin kontrolünde sistematik olarak kullandığı, birlikte çalışmanın uzmanlar ile halk arasındaki kopukluğu azalttığı, rehberdeki tavsiyelerin planlama kararlarını etkilediği, yapı izni için yapılan görüşmelerde uygun olmayan gelişmeleri öncesinde görme fırsatı verdiği, kaliteyi arttırdığı belirtilmiştir. Ancak küçük bir grubun süreci kendi kendine yürüttüğü, diğerlerinin ise sürecin dışında kaldığı durumlar da vardır. Rehberler çoğu durumda planın eki olarak kabul edilen bir doküman olmuştur.

2000 yılında İrlanda'da da köy tasarım rehberleri yapılmaya başlanmıştır. Ancak benzer şekilde gelişmemiştir. İngiltere'de güçlü bir planlama geleneği ile korunmuş olan köylerde, azalan tarımsal gelire karşın ziyaretçi ve emlak geliri ile ayakta duran bir yerel ekonomiden bahsedilebilir. İrlanda ise farklı bir kırsal yapıya sahiptir. Kırsal yerleşmeler daha geç oluşmuş, daha dağınık yerleşmiş, farklı kültürlerin etkisi altında biçimlenmiştir. Son yirmi yıldır ise tarımın ekonomik önemini azalması, kırsal alanda yeniden yapılanma ile köyler giderek kentlere bağımlı olmuş, pazar olma özellikleri azalmış, tarımsal gelir değil kent- sel gelirle hayatta kalır hale gelmiştir.

İrlanda'da yerel karar alma süreçleri de çok gelişkin değildir. Birçok köyde halkın sosyal ve ekonomik sorunlarla ilgili katılım tecrübesi olmasına

Yaklaşım	Peyzaj Karakteri	Yerleşme Dokusu ve Karakteri
Amaç - Değişim ve gelişimi engellemek değil, değişimin çevreye uygun ve tanımlayıcı olması - Langham'ın yaşayanlar tarafından değer verilen bir yer olması - VDS'nin topluluğun beklentilerini yansıtması - Tasarım çözümleri getirmek yerine tasarımda dikkate alınması gereken yere doğru tarafları gösterilmesi - Köyün yaşayan bir yerlik olması nedeniyle yerleşimin ekolojik tanımlanması gerektiği - VDS'nin, planın eki olarak, yapım üzerinde kullanılmak üzere (destekleyici doküman) olarak kabul edilmiş olması (Supplementary Planning Guidance- SPG)	Açık Alanlar - VDS, Rutland yerel planında Langham için planlanmış gelişme imtihanını dikkate alır - VDS'de tanımlanmış açık alanlar ve küçük yeşil alanlar koruma altında olmalıdır Seyir-Manzara Noktaları - VDS'de tanımlanan köy görünümü mümkün olduğu kadar korunmuş ve binalar tarafından gizlenmemiş olmalıdır Dere - Dere, doğal durumunda muhafaza edilmelidir - Church sokakındaki köprü, günümüzdeki formunda ve ölçeğinde muhafaza edilmelidir - Köydeki diğer köprüler köy karakterini koruyarak erdileşen bir görsellik kazandırmak için yenilenmiş olmalıdır	Genel Köy Dokusu - Konut Alanları - Konutların büyüklük, tür ve ölçek olarak çeşitliliği, ödenebilir konut da dahil olmak üzere yeni gelişmelerde de yansıtılmalıdır Sokak Karakteri - Çim sınırları orijinal haliyle korunmalıdır - Mevcut bulunan farklı sınırlar ve patika genişlikleri yeni gelişmelerde örnek alınarak kullanılmalıdır - Sokaklarda gerektiğinde taş kullanılabilir, ancak köydeki genel tarzı uygun olmalıdır Ağaçlar - Yerliğin ağaçları ancak başka çare olmadıkça zaman kalmadıkça, yerine uygun bitkilendirmeye yapılmalıdır - The Hantsborough Hall Park ağaçları ve yaban hayatı için önemli bir alandır, mümkün olduğunca korunmalıdır

Şekil 2. İngiltere'de Langham Köy Tasarım Rehberi/Raporu (Village Design Statement).

Yaklaşım	Alan Seçimi	Parsel Kullanımı	Konut Tasarımı	Peyzaj Tasarımı	Konut Yapımı
- Alana özgü mimari mirasın özellikleri: - Bauitlik - Oran - Malzeme kalitesi - Çağdaş konut tasarımı bu ilkelerin kullanılması - Pencereler, bacası ve kapı gibi mimari öğelerin ayrıntıların tasarıma bırakılması - Geçmişe değil geleceğe vurgu - İrlanda kökenli bir tasarım geleneği, kendine güvenli, iddialı, sanatsal					

Şekil 3. İrlanda'da Cork Köy Tasarım Rehberi (Rural Design Guide).

rağmen planlama ve tasarım konularında oluşmamıştır. İngiltere'den farklı olarak İrlanda'da rehberler halk tarafından değil, yerel yönetimler ve uzmanlar tarafından hazırlanmıştır.⁶ 2012 yılında köy tasarım rehberinin topluluk temelli olması ve daha çok katılımla hazırlanması için eğitimleri de içeren bir toplantı düzenlenmiştir. Daha sonra da rehberlerinin hazırlanma sürecinde halkın daha etkili olmasını sağlamak üzere çalışmalar devam etmiştir.⁷

Görüldüğü gibi birbirine çok yakın ve benzer olduğu düşünülen ülkeler arasında bile rehberin hazırlanması ve uygulanması bakımından önemli farklar vardır. Burada verilen iki örnek bu farkı göstermektedir. İngiltere'de "Village Design Statement" adı verilen rehberler aslında bir "Köy Raporu" niteliğindedir. Köyün genel peyzajı ve yerleşim biçiminden başlayarak, parsel ve ko-

nuta doğru iner. Önce mevcut durum anlatılır, öne çıkan özellikler gösterilir, arkasından her bir başlıkta öneriler yer alır. Şematik gösterimlerden çok, bazıları köy halkı tarafından çekilen fotoğ-

Bu örneklerden çıkan ortak yönler şunlardır; Köy Tasarım Rehberleri;

- Güçlü bir planlama sisteminin parçasıdır.
- Köy halkı veya köy halkının katılımıyla hazırlanır, ilgili kurumlar tarafından onaylanır.
- Rehberin nasıl hazırlanacağı ve içeriği tanımlanmıştır.
- Planın eki niteliğindedir veya olması hedeflenir.
- Rehberlerle ilgili yasal, kurumsal ve teknik düzenleme vardır.
- Rehberler sosyal ve ekonomik sorunlara dair birçok katılım araçları ile desteklenir.

raflar kullanılır. Önerilerin bazıları genel, her yerde olabilecek niteliktedir. Bazılarında ise, köyün belirli yerlerinin (önemli caddeler, parklar, tarihî yerler vb.) isimleri verilerek yapılması gerekenler söylenir. Yeni gelişmelerin daha çok mevcut olana referansla yapılması, çeşitlilik için de küçük değişikliklere izin verilmesi rehberin ana fikridir.

İrlanda örneğinde "Rural Design Guide" adı verilen rehberler, uzman tasarımcılar ile yerel yönetimler tarafından halka danışılarak hazırlanır. Rehberin genel yaklaşımı yeni yapılarda daha esnek bir tasarıma imkân vermektir. Geleneksel olanın bilgilerinden yola çıkılarak çağdaş konut tasarımından söz edilir. Kapı, pencere gibi ayrıntılara inilmez, bunlar tasarımcıya bırakılır. Gelişmenin teşvik edilmesi, mimarın sanatsal yaklaşımı ile yeni tasarımlara imkân verilmesi ve ekolojik çözümler üzerinde durulur. İrlanda'daki rehberlerde uzmanlarca hazırlanmış şematik gösterimler kullanılır. Çizimler parseli üzerinde konutunu yapacak olan kişinin anlayabileceği şekilde basittir.

İrlanda örneğinde yere özgü farklılıkların rehberlere yansımadağı, ülkedeki her rehberin yaklaşık aynı önerileri içerdiği gibi eleştiriler yapılmaktadır. Rehber hazırlıklarında köylerinin farklı yanları üzerinde odaklanmaya çalışan köy halkı üzerinde bu durum olumsuz etki yapmaktadır.

Bu örneklerde rehber dışında köyle ilgili sosyal ve ekonomik sorunlara dair birçok katılım aracı vardır. (İngiltere'de köy eylem planı, mahalle/köy planı, LEADER köy kalkınma girişimleri vb.)

Rehber İçin İlkeler Neler Olmalı?

Ülkemiz için geliştirilecek bir köy tasarım rehberi programının hangi yaklaşımı benimseyeceği çok önemlidir. Köylerin başka önemli sorunlarının olduğu, katılım tecrübesinin eksikliği, yerel yönetimlerin kapasitesi gibi kısıtlayıcı faktörler hesaba katılmalıdır. Ancak ülkemiz köylerinin belki de başka yerde olmayan çeşitliliği, özgünlüğü henüz yok olmadan doğru bir yaklaşımla, doğru yer seçimleriyle ve uygulanabilir yöntemlerle başlamak gerekmektedir. En önemlisi de köy tasarım rehberleriyle ilgili çerçeve ilkelerinin, mevzuatın ve kurumsal sorumlulukların tanımlanmasıdır.

Ülkemiz için yapılacak rehberlerde şu ilkeler önemlidir;

- Rehberin hazırlanması için motive edici bir neden olmalıdır. Köyün geleneksel kimliğinin baskın olması, halkın köye dair olumlu yaklaşımı, yerel yönetimin istekli olması, yeni konutların köyün karakterini bozacağına dair ortak bir kaygı, turizm ya da gelişme eğilimlerinin fazla olması motive edici nedenler olabilir.
- Öncelikler konusu önemlidir. Birçok köyde yetersiz hizmetler, altyapı sorunları köyün fiziksel karakterinden daha önceliklidir. Bun-

ların çözümü için başka planlama araçları geliştirilmediği durumda o köy için tasarım rehberinin doğru bir araç olup olmadığı sorulmalıdır.

- Köy tasarım rehberinin ilk olarak yapılacağı köyler iyi seçilmelidir. Pilot çalışmalar başanlı olursa güven artacaktır. Özgün karakteri değişmemiş ancak değişim baskısı altında olanlar öncelikli olmakla birlikte yerel desteklerin varlığı önemlidir.
- Halk ve yerel yönetim arasında sorumluluk paylaşımı net olmalıdır.
- Yerleşmeyi farklı kılan şey üzerinde odaklanmalıdır. Her yerin bazı farklı özellikleri vardır, bunu en iyi bilen yerel halk olacaktır.
- Rehber köyün eski merkezinin dışındaki yerler ile de ilgilenmelidir.
- Rehberin biçim ve içeriği planlama sistemi ile uyum sağlayacak şekilde olmalıdır. Yerleşme ya da çevresi için yapılmış bir plan varsa, rehberin plan ile nasıl bütünleşeceği belirlenmiş olmalıdır.
- Rehber bittiğinde kullanımı bitmemiştir. Devam eden süreçte kullanımının ve halkın ilgisinin devamı gerekmektedir.
- Rehberin ulusal düzeyde daha kapsamlı sosyal ve ekonomik kalkınma programları ile ilişkileri kurulmalıdır.

Köy Tasarım Rehberinin Mevzuatımızdaki Yeri Nedir?

2013 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu'na eklenen bir madde ile köy tasarım rehberleri mevzuata girmiştir.

12.7.2013-6495 sayılı Kanunun 73. maddesi ile 3194 sayılı İmar Kanunu'na eklenen 8/ğ maddesi şu şekildedir;

8/ğ "...Yerleşme ve yapılaşma özellikleri, mimari doku ve karakteri, gelişme düzey ve potansiyeli açısından önem arz eden köylerde bu özellikleri korumak, geliştirmek ve yaşatmak amacıyla muhtarlık katılımı ile ilgili idarelerce köy tasarım rehberleri hazırlanabilir. Köy tasarım rehberleri ilgili idare meclisi kararı ile onaylanır ve uygulanır."

Bu maddede köy tasarım rehberlerinin;

- Nerede yapılacağı (yerleşme ve yapılaşma özellikleri, mimari doku ve karakteri, gelişme düzey ve potansiyeli açısından önem arz eden köylerde)
- Amacı (bu özellikleri korumak, geliştirmek ve yaşatmak amacıyla)
- Nasıl yapılacağı (ilgili idareler tarafından, muhtarlık katılımı ile)
- Kimin onaylayacağı (ilgili idare meclisi kararı ile) tanımlanmıştır.

Rehber çalışması sırasında köy tasarım rehberi hazırlanması ile ilgili bir yönetmelik henüz çıkmamıştır. Köy tasarım rehberlerinin planlama sistemi içindeki yeri, nasıl hazırlanacağı ve uygulanacağı henüz belirlenmiş değildir.

Köy Tasarım Rehberinin Planlama ile İlişkisi Nedir?

Rehberlerin kırsal kalkınma ile planlama arasında bir konumda da ele alınması gerekir. Ülkemizde kırsal yerleşmelerle ilgili üst ölçekli stratejik belge olan Kırsal Kalkınma Planında (2010-2013) kırsal yerleşmelerle ilgili stratejilerin içinde köy tasarım rehberleri yer almaktadır.⁸ Ama daha alt ölçeklerde ve uygulama da kırsal kalkınma ile ilişkisi kurulmalıdır.

Köy tasarım rehberi bir plan türü değildir, planlama sistemi içinde destekleyici nitelikte görülmelidir. Bunun için de öncelikle planlama sisteminde köy ölçeğinde nasıl bir planlamanın yapıldığına bakmak gerekir.

Ülkemizde üst ölçekten başlayarak imar planları ve uygulama imar planlarında kadar inen sistemde kırsal yerleşmelerle ilgili bir plan kademesi yoktur. Yine de köy ölçeğinde bazı planlar yapılmaktadır. 442 sayılı Köy Kanunu ve Köy Yerleşme Planı Uygulama Yönetmeliğine göre yapılan planların kapsamı, parseller oluşturularak ihtiyaç sahiplerine satılması ve donatılar getirilmesi şeklindedir.

Belediye sınırları içindeki köylerde ya da Büyükşehir Belediyesi içinde mahalle statüsü almış köylerde 3194 sayılı İmar Kanunu ve yönetmelikleri geçerlidir.

5543 sayılı İskân Kanunu ve İskân Kanunu Uygulama Yönetmeliği, 7269 sayılı Umumi Hiyata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlere Dair Kanunlar kapsamında yapılmış planlar vardır.

1985 tarihli Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği parsel ve yapı ölçeğinde daha ayrıntılı bir içeriğe sahiptir. Ülkemizde pek çok ilde üst ölçek planların yapılmış olması nedeniyle bu yönetmeliğin uygulama alanı giderek daralmaktadır.

Tüm bu mevzuat köylerde gelişme alanları belirlenmesi, parsellasyon yapılması, donatı alanları belirlenmesi ve yapılaşma şartları getirilmesi ile sınırlıdır. Köy tasarım rehberi ise köyde hangi alanların gelişmeye açılacağına, donatıların nereye yapılacağı konusuna girmez. Rehber, köyün doğal çevre ile ilişkisinin nasıl korunacağı, ortak açık alanların nasıl iyileştirileceği, parsellerin eğitim, yönlenme açısından nasıl doğru kullanılacağı, yapılarda yerel malzeme ve yapım tekniklerinin nasıl yeniden kullanılır hale geleceği, pencere, çatı gibi yapı elemanlarının köye uyum sağlayacak şekilde nasıl biçimleneceği gibi konularla ilgilenir.

Ancak imar planlama sistemi ile köy tasarım rehberlerini ilişkilendirmesinin ötesinde, planlama anlayışında bir değişiklik gerekmektedir. İmar planlarının köylerde uygulanmasında birçok zorluk vardır. Ana faaliyetin tarımsal üretim

Sonuç olarak köy tasarım rehberinin başarısı için planlama ölçekleri içinde üç temel seviyede desteklenmesi gerekmektedir.

1. Üst ölçekli stratejilerle desteklenmesi, bu stratejilerle planlama ve uygulama ilişkisini kuracak mevzuatın geliştirilmesi, ülkesel ve bölgesel ölçekte kırsal karakter açısından benzer bölgelerde tasarım ilkeleri ile ilgili çerçeve dokümanların oluşturulması,
2. Orta ölçekte planlama sistemine nasıl entegre olacağının belirlenmiş olması, planlama ile getirilen kararların rehberdeki önerilerle uyum içinde olması,
3. Yerel düzeyde halkın köylerine dair olumlu bir yaklaşıma sahip ve fikir geliştirmeye açık olması, yerel uygulayıcı kurumların istekli olması, katılım konusuna inanması ve yöre halkıyla iyi ilişkiler kurmuş olmasıdır.

GELECEĞE KÜRESEL BAKIŞ
KIRSAL KALKINMADA YEREL
STRATEJİLER KİTABI

Şekil 4. Küre’de yapılan birinci çalıştay raporu; Geleceğe Küre’el Bakış-Kırsal Kalkınmada Yerel Stratejiler Kitabı, 2014.

olduğu bir yerleşmede donatı türleri ve standartları, parsel kullanımları, yapılaşma biçimi ve fonksiyonlar çok farklı olacaktır. Köyler için yeni bir planlama yaklaşımına ihtiyaç vardır. Köylerin kırsal niteliğini dikkate alan, mevcut imar planlama yaklaşımından farklı, ekonomik ve sosyal boyutları da olan bir planlama yaklaşımı geliştirilmelidir. Bu yeni yaklaşım içinde köy tasarım rehberlerinin yeri de tanımlanmalıdır.

Köy tasarım rehberlerinin ülkemizde kendi koşullarımıza uyarlanmış, kullanılabilir araçlar olarak geliştirilmesi için öncelikle iyi örnekler ve tecrübeler üzerinden yola çıkılması gerekir. Köy tasarım rehberinden beklenen yerel yönetimlerin köylerde yapacağı düzenlemelerde yararlanacağı ve köyde yaşayanların evlerin onarımında ya da yeni yapacakları yapıda nelere dikkat etmeleri gerektiğini hatırlatan bir rehber olmasıdır. Bu ilk rehber çalışmasının bu anlamda katkısı olması beklenmektedir.

Son olarak da;

Köy tasarım rehberleri, imar yönetmeliği gibi görülmemelidir, rehberlerin bir köy için hazır-

Şekil 5. Küre- Ersizlerdere Köyü.

landığı, her yere uygulanacak standartlar içermediği, köye has öneriler ve tavsiyelerde bulunulduğu unutulmamalıdır.

Kastamonu / Küre / Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi’nin Yaklaşımı

Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberinin temel yaklaşımı, köyde var olan yerleşim bilgisinden yola çıkarak köyün nasıl daha iyi yaşanır bir yer olabileceğine dair fikirlerin geliştirilmesidir. Yani köyden edinilen bilgiyi, belki de unutulmuş bilgiyi yeniden harmanlayarak uygulanır hale getirmek, bir anlamda hatırlatmaktır.

Bu çalışmanın ilk köy tasarım rehberi olması yanında çok önemli bir özelliğinden daha bahsetmek gerekir; Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi aynı zamanda bir yerel kalkınma çalışmasının da parçasıdır. Küre giderek nüfus kaybeden bir maden kenti ve hem kent merkezinde hem de kırsal alanlarında birçok sorunu olan bir ilçedir. 1985 yılında 20.000 olan ilçe nüfusu 2013 tarihinde 6000’lere kadar azalmış, nüfus kaybının büyük kısmı kırsal alanlarda gerçekleşmiştir. Küre’de neler yapılabilir ortaya koymak için üç kurum; Küre Kaymakamlığı, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZA) ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi bir araya gelerek 2013 yılında bir yerel kalkınma çalışmasına başladı. Örneği fazla olmayan bu gönüllü ortak çalışma sırasında yapılan çalıştaylardan ilkinde birçok yerel kalkınma projesi arasında köy tasarım rehberi de yer aldı. KUZA’nın sahip çıkmasıyla çalışmalar başladı ve 2014 yılında yapılan ikinci çalıştayda ilk çıktılar paylaşıldı. Bu açıdan rehber, ilçe-deki diğer projeler ile birlikte bir bütünün parçası olarak geliştirildi. Bu konunun da bundan sonra başka yerlerde yapılacak rehberler için de önemli olduğu düşüncesindeyiz.

Ersizlerdere Köyü Küre geneline göre daha az nüfus kaybetmiş bir köy olarak dikkat çekmek-

tedir. Nedeni de emekli nüfusun geri dönerek yerleşmiş olmasıdır. Köyün Kastamonu-İnebolu karayolu üzerinde bulunması, yapılacak bir tünel projesinden etkilenecek olması, köydeki kanyonda ekoturizm faaliyetlerinin başlaması gibi nedenlerle giderek ismi duyulan ve değişim eğilimi içinde olduğu görülmektedir.

Köy beş mahalle halinde kanyona yakın ve dağlık bir alanda yerleşmiş bir Karadeniz köyüdür. Her mahallenin özellikleri farklıdır. Rehber hazırlık sürecinde ev ziyaretleri yapıldı, muhtarlar, köy halkı ve kadınlarla toplantılar gerçekleştirildi. Köy hakkındaki düşünceler, günlük yaşam içinde kullanılan mekânlar, köy meydanı ve halı dokuma atölyesi için öneriler, yolların ve patikaların kullanımı, evlerde memnun olunan ve olunmayan yanlar, ihtiyaçlar, beklentiler konuşuldu.

Rehber üç kısımdan oluşuyor; yerleşim ölçeği, parsel ölçeği ve yapı ölçeği. Her ölçek için analizler, ilkeler ve öneriler var. Analizler köyde yapılan çalışmalardan ortaya çıktı. İlkeler köyde oluşan fikirlerden, ihtiyaçlardan ve farklı uzmanlık alanlarından ekip üyelerinin görüşleri birleştirilerek geliştirildi. İlkeler için başka yerleşmeler için de geçerli olabilecek genel bir çerçeve diyebiliriz. Öneriler kısmı ise çalışmanın esas “köy tasarım rehberi” kısmıdır. Bu kısımda tamamen Ersizlerdere Köyü için hazırlanmış öneriler yer alıyor. Her ölçekteki öneriler köydeki mekânlara referans verilerek geliştirildi.

Yerleşimin topografya ile uyumunun korunması özellikle doğal riskler açısından önemli. Zaten mevcut yerleşme bu şekilde gelişmiş. Köy meydanında kullanım sorunları var, bunun için hal-kin da katkısı ile bazı düzenlemeler önerildi. Yol ve patika kaplamaları için de aynı şekilde önerilerimiz oldu.

Parsel içinde konut ve müstemilat ilişkisi zaman içinde tarımın azalmasıyla değişmiş. Reh-

Şekil 6. Küre Ersizlerdere Köyü ve Kanyonu.

berde müştemilat yapılarının nasıl kullanılabilceği hakkında öneriler var. Konut yapılarının % 40'ı geleneksel yapılar. Bu yapılar incelendi ve temel özellikleri belirlendi, tabii ev sahipleri ve ahşap ustasının tecrübeleri burada çok önemli katkı yaptı.

Köyde sert iklim koşulları gereği ısınma ve yalıtım sorunu birinci sırada, buna dair öneriler rehberin önemli bir kısmını oluşturuyor. Ayrıca onarımın da mümkün olduğunu göstermek üzere, her yapı elemanının onarımı için ayrı ayrı öneriler getirildi. Mutfak, banyo ekleri için de önerilerde bulunduk. Rehberin ağırlıklı vurgusu şu; Köy evleri onarılabilir, ısıtılabilir ve daha konforlu hale getirilebilir.

Yeni yapılacak yapılar için rehberde bir kısım var. Sert iklim koşullarında yapıların doğru yönlendirilmesi çok önemli, zaten mevcut yapılar par-

selde son derece enerji etkin şekilde yerleşmiş. Yeni yapılar için buradan yola çıkarak, parselde nereye yapılacağı, hangi odaların nereye yönlendirilmesi gerektiği, yapı kütesinin köy ile uyumlu olması için bazı önerilerde bulunduk. Donatı yapılarının köyle uyumlu olması için de aynı şekilde önerilerimiz oldu.

Köy Tasarım Rehberi şu sorulara cevap bulmaya çalıştı;

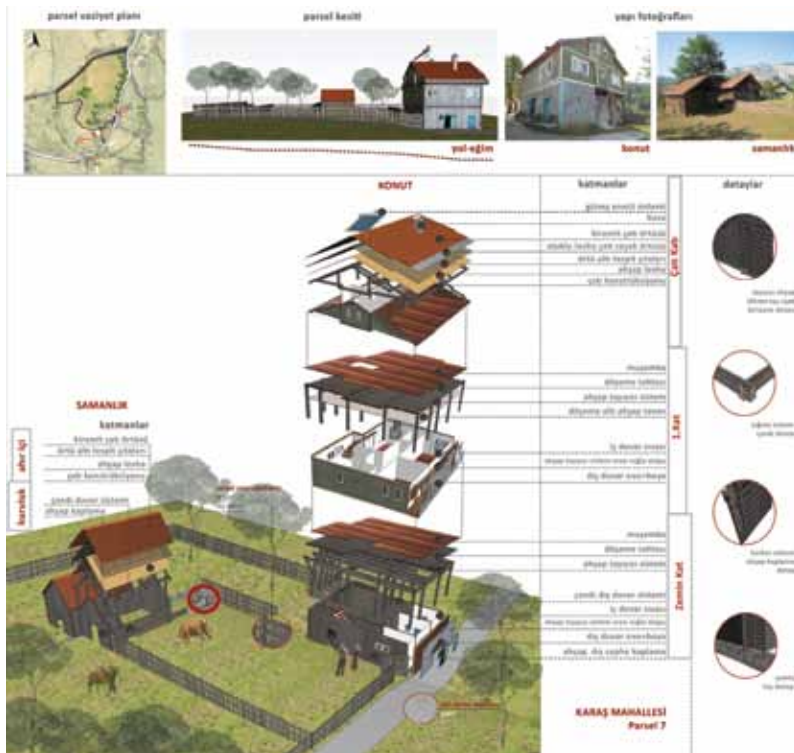
- Köyün mekânsal karakteri nasıl devam ettirilebilir?
- Kırsal peyzaj karakteri nasıl korunabilir?
- Ortak alanlar nasıl daha iyi kullanılabilir?
- Mevcut yapılar nasıl daha konforlu hale getirilebilir?
- Yeni yapılar köyün dokusuna uygun olarak nasıl yapılmalıdır?
- Yerel yapı malzemeleri ve yapım teknikleri yeni yapılarda nasıl kullanılabilir?

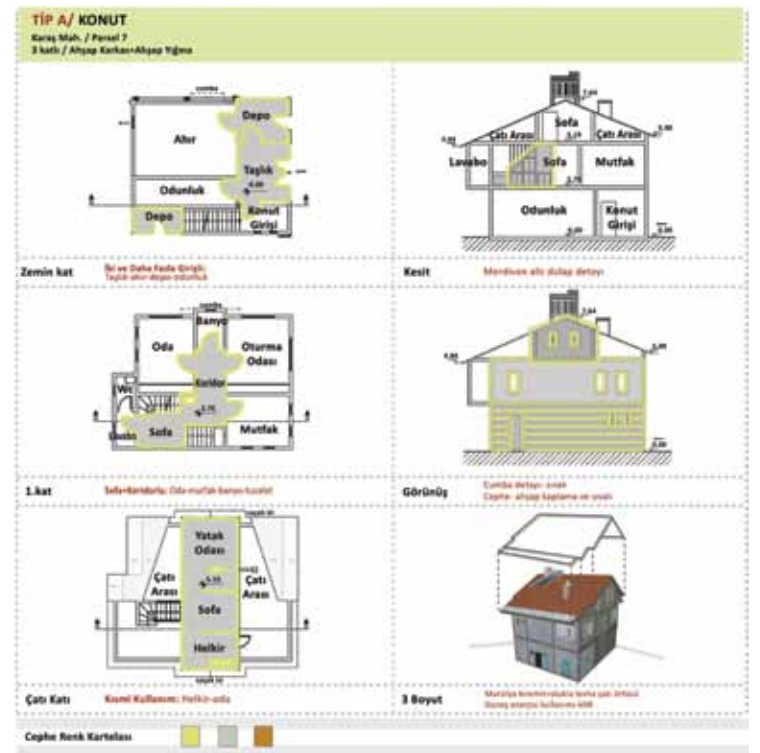
Şekil 7. Ersizlerdere Köyünde karma sistemle yapılmış geleneksel konut.

Rehberden Sonra...

Kastamonu-Küre-Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberinin Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından basılması bir ilk olmakla birlikte sürecin sadece bir kısmı, hatta başlangıcı olarak görülmelidir. Bundan sonraki soru "nasıl uygulanacak?" sorusudur. Köydeki çalışmalarımız sırasında bu sorunun cevabı netleşmeye başlamıştı. Rehberin her şeyden önce bir ihtiyaç cevap verdiğinin görülmesi önemli olduğu için ihtiyaçlar üzerinde duruldu. Köyde kadınların çalışmak istemesi, ama köyde hatta ilçede böyle bir imkânın olmamasından yola çıkarak bir çalışma mekânı oluşturmak fikri oluştu. Bu uygulama hem köyün ortak mekânı, hem de ortak üretim, konaklama ve sergi amaçlı kullanılacak bir yapı ve parselindeki düzenleme olarak düşünüldü. Köyde rehberdeki öneriler doğrultusunda küçük bir uygulamanın yapılması gerek-

Şekil 8. Ersizlerdere Köyü, Karas Mahallesi'nde örnek bir parsel için hazırlanan model (Model, rehberde mimari önerilerinin kurgusunu oluşturmuştur).

Şekil 9. Ersizlerdere Köyü, Karas Mahallesi'nde A tipi konutun özellikleri.

tiği, aynı zamanda bunun yerel usta ve zanaatkarlar için olduğu kadar yerel yönetimler, köyde yaşayanlar ve meslek alanlarıyla ilgili yeni şeyler öğrenecek olanlar için de bir öğrenme süreci olacağı düşünüldü. Rehberde üzerinde durduğumuz konu ahşap yapıların yeniden gündeme getirilmesi idi. Böyle bir ahşap yapının inşası sırasında usta eğitimleri verilmesi mümkün ki zaten Küre Kaymakamlığının kurduğu bir ahşap atölyesi de var.

Bu yapının köy kadınları tarafından sahiplenilen bir ortak üretim ya da konaklama mekânı olması halinde rehberin de amaçlarından biri olan kırsal yaşamın canlanması ve gelir artışına küçük de olsa bir destek olacaktır. Bundan sonraki süreçte rehber ne kadar faydalı bulunursa o kadar benimsenecektir. Yerel yönetimler köyde yapılacak düzenlemelerde, köy halkı evlerin onarımında ya da yeni yapılarda rehberi kullanabilir. Yerel kurumların süreci sahiplenmesi ve köy halkıyla yakın bir ilişki kurması bu durumda çok önemlidir.

Sonuçta rehber köyde daha iyi yaşanması için, köyün köy olarak varlığını sürdürmesi için birçok araçtan sadece biridir. Birçok ülkede farklı şekilde uygulanıyor olabilir. Önemli olan koşullarımıza uygun, köyleri değerli kılacak, uygulanabilir başka rehber örnekleri geliştirmektir. ■

NOTLAR

1. Kastamonu-Küre-Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZA) çalışması olarak yapılmıştır. (Eds.) Ögdül, H., Olgun, İ. ve Çalışkan, Ç. O. (2015). *Kastamonu-Küre, Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi*, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZA) yayını. Yayına ulaşmak için bkz. http://www.kuzka.org.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_10_XM0877GE_koy-tasarim-rehberi.pdf
2. Resmi istatistiklerde kentsel nüfus il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus olarak tanımlanmaktadır. Nisan 2014'te TÜİK başkanı tarafından Büyükşehir sınırlarının il sınırları olmasından sonra bu tanımın artık geçersiz olduğu açıklanmıştır. Yasanın çıkmasından sonra artık kır-kent ayrımına göre resmi istatistik yayınlanmamaktadır. Yeni bir kır-kent tanımına ihtiyaç duyulduğu yine TÜİK başkanı tarafından belirtilmiştir. "TÜİK; yeni bir kır-kent ayrımına gidiyor"; <http://ekonomi.haber7.com/turkiye-ekonomisi/haber/1147822-tuik-yeni-bir-kent-kir-ayrimina-gidiyor> (erişim; 23.07.2015)
3. "TÜİK; kent- kır ayrımı kalmadı"; http://www.dha.com.tr/tuik-kent-kir-ayrimi-kalmadi_648700.html (erişim; 23.07.2015)
4. Yeni bir kır-kent tanımına duyulan ihtiyacın tartışılmaya başlandığı yıllarda, ülke ölçeğinde ve ilçeler bazında bir kır-kent tanımı yapmak üzere bir TÜBİTAK projesi hazırlanmıştır. Ögdül, H. (2007). *Kent Çevresindeki Kırsal Alanlarda Değişim Biçimleri*, TÜBİTAK 1001 Araştırma Projesi, SOBAG 109K591. Ekonomik, sosyal, demografik ve akışlara dair göstergeler kullanılarak yapılan çalışmanın sonucuna göre, Türkiye'deki ilçelerin (İstanbul, Ankara ve İzmir'in o zamanki Büyükşehir ilçeleri hariç) % 451 kırsallığı baskın nitelikte; % 381 geçiş bölgesi niteliğindedir. İlçelerin sadece % 17'si kentselliği baskın özellikler göstermektedir.
5. "Sürdürülebilir Yeşil Binalar İle Sürdürülebilir Yerleşmelerin Belirlenmesine Dair Yönetmelik" Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 8 Aralık 2014 RG; 29199 "Amaç (Md 1); Bu Yönetmeliğin amacı; binanın doğal kaynakları ve enerjiyi verimli kullanarak çevresel etkilerini azaltmak için sürdürülebilir yeşil binalar ile sürdürülebilir yerleşmelerin değerlendirme ve belgelendirme sistemlerinin oluşturulması, belgelendirme süreçlerinde rol alacakların görev, nitelik ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir."
6. 1: "Hepsi kırmızı tuğladan yapılmıştır (aynı tuğla fabrikasında üretilmiş), pencereler sert ahşaptan (aynı yağmur ormanından getirilmiş), giriş kapıları aynıdır. Sokak kaplamaları ve kaldırım taşları, kavisli yollar ve çıkmaz sokaklar her yerde aynıdır. Bahçelerde aynı selvi ağaçları (bahçe ürünleri marketi o yıl ne satıyorsa) görürsünüz.
7. Clifford, S. ve King, A. (1993). *Local distinctiveness: Losing your place*. Londra: Common Ground, Gold Hill House. <http://www.commonground.org.uk/distinctiveness/dindex.html> (Erişim tarihi: 14 Temmuz 2014)
8. Owen, S., Bishop, J., O'keeffe, B. (2011). "Lost in translation? Some issues encountered in transferring village design statements from England to Ireland". *Journal of Urban Design*, 16, 3, 405-424.
9. Owen, S., Bishop, J., Moseley, M., Boase, R., Coffey, F. (2008). *Enhancing Local Distinctiveness: Evaluation of Village Design Statements (VDSs) in Ireland (2000 to date)* Final Report to the Heritage Council, December 2008.
10. Heritage Council, (2012). *Inaugural Multi-disciplinary VDS 'Toolkit' Workshop 2012- İrlanda- Kilkenny*. http://www.heritagecouncil.ie/fileadmin/user_upload/Planning/Workshop_Programme_for_printing_final_171013_2_.pdf (Erişim; Kasım 2014).
11. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013, Ankara, s.139
12. Stratejik Amaç 3. Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Arttırılması
13. Öncelik 3.2 Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması
14. Tedbir 3.2.1 Sağlıklı, Güvenli ve Düzenli Yapılaşmanın Yaygınlaştırılması
15. Faaliyet 3.2.1.4 Yöresel Mimariye Uygun Yapılaşmanın Yaygınlaştırılması

Clifford, S. ve King, A. (1993). *Local distinctiveness: Losing your place*. Londra: Common Ground, Gold Hill House. <http://www.commonground.org.uk/distinctiveness/dindex.html> (Erişim tarihi: 14 Temmuz 2014).

Heritage Council, (2012). *Inaugural Multi-disciplinary VDS 'Toolkit' Workshop 2012- İrlanda- Kilkenny*. http://www.heritagecouncil.ie/fileadmin/user_upload/Planning/Workshop_Programme_for_printing_final_171013_2_.pdf (Erişim; Kasım 2014).

(Eds.) Kap, S. D., Kazancı, Ş., (2014). *Geleceğe Küresel Bakış, Kırsal Kalkınmada Yerel Stratejiler Kitabı*, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Yayını, Kastamonu.

Owen, S., Bishop, J., O'keeffe, B. (2011). "Lost in translation? Some issues encountered in transferring village design statements from England to Ireland". *Journal of Urban Design*, 16, 3, 405-424.

Owen, S., Bishop, J., Moseley, M., Boase, R., Coffey, F., (2008). *Enhancing Local Distinctiveness: Evaluation of Village Design Statements (VDSs) in Ireland (2000 to date)* Final Report to the Heritage Council, December 2008.

Yapı Envanter No/ Yapı Türü	Taban Alanı	Kesit Yükseklikleri	Cephe Yükseklikleri
İM_21 Konut	78 m ²		
İP_35 Konut	142 m ²		
İP_51 Konut	118 m ²		
KA_25 Konut	70 m ²		
KS_7 Konut	62 m ²		
ME_50 Konut	82 m ²		
ME_128 Değirmen	31 m ²		
KS_7 Samanlık	27 m ²		
KA_25 Fırın	10 m ²		

Şekil 10. Köyde yeni yapılar için kullanılabilecek alternatif taban alanları kesit ve cephe yükseklikleri.

(Eds.) Ögdül, H., Olgun, İ. ve Çalışkan, Ç. O., (2015). *Kastamonu-Küre, Ersizlerdere Köy Tasarım Rehberi*, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZA) yayını.

Ögdül, H., (2007). *Kent Çevresindeki Kırsal Alanlarda Değişim Biçimleri*, TÜBİTAK 1001 Araştırma Projesi, SOBAG 109K591.

T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, *Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013*, Ankara.

"TÜİK; yeni bir kır-kent ayrımına gidiyor"; <http://ekonomi.haber7.com/turkiye-ekonomisi/haber/1147822-tuik-yeni-bir-kent-kir-ayrimina-gidiyor> (erişim; 23.07.2015)

"TÜİK; kent- kır ayrımı kalmadı"; http://www.dha.com.tr/tuik-kent-kir-ayrimi-kalmadi_648700.html (erişim; 23.07.2015)

YENİ BÜYÜKŞEHİR DÜZENİNDE KIRSAL ALANLAR

Bülent DURU

Prof. Dr.

Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Öğretim Üyesi

"Yeni büyükşehir düzeninde belediyelerin kırsal kesimin yönetiminde en önemli aktörlerden biri haline geleceği anlaşıyor. Eğer sistem yeni görev alanlarına göre ayarlanamazsa bu alanlar bir süre sonra kentsel büyüme için arsa sunan yerler olmaya başlayacak, doğaya yakın yaşam ortamları da yalnızca lüks konut sitelerinin kataloglarında görülebilecektir."

Yeni büyükşehir düzeninin kırsal bölgelerde, tarım alanlarında, köy yaşamında yaratacağı sonuçlardan yola çıkan bu yazıda kentsel yerleşim yerleri için tasarlanan bir sistemin kırsal alanlara uyarlanmasından kaynaklanan yönetsel sorunlar ele alınacaktır.

Türkiye'de kırsal kesimin yönetiminde yeni bir döneme giriyoruz; tarımdan, köylerden, kırsal alanlardan sorumlu geleneksel yönetim birimleri yerlerini büyükşehirlere bırakıyorlar. Bugüne değin kırsal kesime hizmet götüren köylerin, köylere hizmet götürme birliklerinin, küçük belediyelerin, il özel idarelerinin önemli bir bölümünü kapatan 6360 sayılı yasa ile artık 77 milyonluk ülke nüfusunun 60 milyonu, yani yaklaşık % 80'i büyükşehirler tarafından yönetilecek. İleride yeni sistemin daha da yaygınlaşacağı anlaşıyor; medyada büyükşehir yapısının bütün Türkiye için uygulanacağına dair haberler doluşmaya başladı bile. Bundan dolayı artık yeni düzenlemenin yaratacağı olası sorunların yanı sıra, elimizdeki olanaklarla bu sorunları en aza indirmenin yolları üzerine de düşünmek durumundayız.

Küçük Bir Devlet: Büyükşehir

Büyükşehirlerin kırsal kesimlere değin yayılmasının ardında aslında Türkiye yönetim sisteminde gerçek anlamda bölge yönetimlerine yer verilmemesi bulunmaktadır. Yapay bir kurum olarak yönetim sistemine eklenen kalkınma ajanslarını ya da GAP, DAP, DOKAP gibi bölge kalkınma idarelerini ya da bölge çapında örgütlenmiş kimi kamu kurumlarını dışarıda bırakırsak Türkiye'de kentleri ve onları çevreleyen kırsal alanları planlamakla, yönetmekle ilgili bölge ya da havza bazında örgütlenmiş yönetim birimleri bulunmamaktadır. Bunun bir nedeni iktidarların yetkileri alt basamaklara, yerel birimlere bırakmak istememeleriyse bir diğer nedeni de kuşkusuz bölge yönetimlerinin Kürt hareketince bağımsız devlete giden ilk adım olarak görülmesi korkusudur.

Gerçek anlamda bölge yönetimlerine sahip olmamamızdan doğan boşluğu, zaman içinde geçirdiği evrimle büyükşehir belediyelerinin doldurmakta olduğu söylenebilir.¹ İlk olarak 1984 yılında yönetim sistemimize giren büyükşehir belediyeleri aradan geçen zaman için-

de giderek güçlendiler, yaygınlaştılar; 6360 sayılı yasayla kırsal kesimleri de bünyelerine almalarıyla bugün neredeyse birer bölge yönetimi haline geldiler. Küçük bir devleti andıran mali güç ve yetkileriyle bugün büyükşehir belediyeleri bakanların bile görevlerinden istifa edip yönetimine aday oldukları önemli merkezler olarak görülmektedir.

Zaman içinde geçirdikleri evrimle bugünkü yapısına ulaşan büyükşehir belediyeleri, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında, kendilerine özgü bir yerde durdukları için hem kentsel yerleşim yerlerinin hem de kırsal alanların ihtiyaçlarını karşılamak durumundalar. Hem ilin bütününe ilgilendiren geniş kapsamlı hizmetleri sunmak hem de kentsel alanlardaki gündelik yaşamın işleyişini kolaylaştıran küçük önlemleri almak zorundalar. Örneğin bir büyükşehir belediyesi bir yandan imar planlaması, sağlığa aykırı kuruluşların denetimi, kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile uğraşırken, bir yandan baraj, arıtma tesisi, hastane, okul yapmakta, bir yandan da ilan, reklam asılacak yerleri belirlemekte, cadde, yol ve sokaklara numara verebilmektedir. Birbirlerinden çok farklı hizmet alanlarının tek bir noktadan yönetilmesi de karşımıza çoğu zaman hizmetlerde aksama ya da yolsuzluk olarak çıkabilmektedir. Yeni düzenlemeyle yukarıda saydığımız alanlara bir de kırsal kesim ve tarımla ilgili görevler eklenmektedir; örneğin artık orman köylülerinin sıkıntıları, sulama tesislerinin durumu gibi yeni sorun alanları da büyükşehirin ilgi alanına girmek zorundadır.

Zaten büyük kentsel yerleşim yerleri için öngörülmüş mekanizma yıllardan beri onlarca kent merkezinde uygulandığından, yarattığı sorunlar yöneticiler ve halk tarafından bilindiğinden, yeni büyükşehir düzeninin başarılı olup olmadığının en iyi sınanabileceği yerler kırsal kesimler olacaktır.

Kırsal Kesimi Bekleyen Sorunlar

Esas olarak kentsel yerleşim içim yapılandırılan büyükşehir belediyelerinin kırsal kesimlere değin genişlemesinin yaratacağı olası sorunları tartışmaya açmak yeni sistemin hangi doğrultuda geliştirilmesi gerektiği üzerine ipuçları verebilir:

İl ve Belediye Sınırlarının Birleşmesi: Yeni büyükşehir düzeninin temelinde, il ve belediye sınırlarının birleştirilmesi bulunmaktadır. Oysa yalnızca bu kararın bile hizmetlerin bütünlüklü ve kapsamlı biçimde sunulmasının önünde önemli bir engel oluşturacağı söylenebilir. Türkiye’de il sınırları esasında Osmanlı yönetim düzeninin mirası olarak özellikle sancaklar temel alınarak belirlenmiş,² bir başka deyişle ekolojik ya da ekonomik ölçütler göz önünde bulundurulmadan oluşturulmuştur. Bundan dolayı geniş alanları kapsayan ya da bölge ölçeğinde bütünlük göstermesi gereken hizmetlerin sunumunda sorunlar ortaya çıkabilecektir.

Büyükşehrin Kırsal Yabancılığı: Yeni düzenin kırsal kesimde yaratacağı sorunlar aslında kentsel yerleşim yerleri için tasarlanmış bir yapının birdenbire kırsal kesimler için de geçerli kılınmasından kaynaklanacaktır. Kentsel yerleşim yerleri dışındaki alanlara hizmet sunan köylerin, köylere hizmet götürme birliklerinin ve il özel idarelerinin kapatılmasıyla büyükşehir belediyeleri kendilerini birdenbire tarımdan, kırsal kesimden de sorumlu görmek zorunda kalmışlardır. Oysa büyükşehirler kendilerine verilen kırsal nitelikli görevlerin gereğini yerine getirecek deneyime, anlayışa, araç gerece, personele sahip değildir.

Zorla Büyükşehirler Yapılan Yerler: Kimi il belediyelerinin üzerinde fazla düşünülmeden, kapasiteleri sorgulanmadan, yapay bir biçimde büyükşehir ilan edilmeleri önemli sıkıntılar doğurabilecektir. Üstelik ileride bütün illerin büyükşehir ilan edileceği varsayımından yola çıkarsak söz konusu sorunun daha da büyüyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Kırsal Kesimin Uzun Vadeli Planlama İhtiyacı: Büyükşehir belediyelerinde, başkan ve meclis üyelerinin görev süreleri beşer yılla sınırlı olduğundan, çoğunlukla uzun vadeli değil de kısa dönemler için geçerli olacak politikalar izlenmektedir. Doğaları gereği siyasetle iç içe olan belediye yönetimleri için meyveleri bir an önce toplanacak yatırımlar daha çekici görülmektedir. Oysa durumu günden güne kötüleşen kırsal kesimin, tarım topraklarının ve kentsel gelişmenin gerçekleşeceği alanların uzun dönemleri göz önünde bulunduran bir planlama anlayışına ihtiyacı vardır.

Kırsal Kesime Hizmet Götürmenin Oy Getirmemesi: Belediyelerin siyaset içi bir kurum olmalarının bir başka olumsuz sonucu kırsal kesime yapılacak hizmetlerin seçim dönemi için birer ölü yatırım olarak görülmesi olabilecektir. Geniş boş kırsal alanlara, tarım topraklarına değil de milyonlarca insanın yaşadığı kent merkezlerine yatırım yapmak, hizmet sunmak seçimlerde başarıya daha kolay ulaştırabilecek, ör-

neğin köylere altyapı hizmetleri götürmek yerine kent merkezinde milyonlarca kişinin görebileceği bir teleferik yapmak daha çok oy getirebilecektir.

Büyükşehir İlçe Belediyelerinin Zayıflığı: Büyükşehirler, ilçe belediyelerinin toplamından oluşan kurgusal birimler olduğundan salt kendilerine ait yönetim alanları bulunmamaktadır. Bundan ötürü yeni büyükşehir düzeninde aslında kırsal kesimin sorunlarını çözmekten sorumlu ilk yerel birim ilçe belediyesi olacaktır. Ancak yıllardan beri yapılan düzenlemelerle ilçe belediyeleri mali, idari ve teknik anlamda güçsüzleştirilmiş, neredeyse bütün yetki ve görevler büyükşehirlerde toplanmıştır. Herhangi bir sorun ile karşılaşan yöre halkının aklına -artık köyler de kapatıldığı için- ilk olarak ilçe belediyesi gelecek ama büyük olasılıkla çözümü burada bulamayacaktır. Örneğin bugünlerde gazetelerde söz konusu sorunlardan dolayı Datça Belediye Başkanı’nın görevinden istifa etmek istediği yönünde haberler çıkmaktadır.

Kırsalın Arsa Stoğu Olarak Görülmesi: Kentsel gelişim alanlarında, tarım alanlarında birdenbire büyükşehrin de söz sahibi olması ileride yamsal sorunların ortaya çıkmasına yol açabilecektir. Yukarıda da kısmen değinildiği gibi, büyükşehir belediyesi sınırlarına yeni eklenen kırsal alanlar aslında hizmet sunumunun en zor ve masraflı olduğu bölgeleri oluşturacağından, buraları daha çok yararlanılması gereken bir kaynak, üzerinde yapılaşmaya gidilmesi gereken arsa stoğu olarak görülebilecektir.

Kentlerin Doğal Yaşamı İşgal Etmesi: Doğal ve kültürel varlıkların, ormanların, meraların, göllerin, verimli toprakların daha çok kırsal alanlarda yer alması, yeni düzenlemenin söz konusu çevresel değerler üzerinde olumsuz etkide bulunması olasılığını artıracaktır. Mali güçlükler içinde bulunan belediyelerin, korunması gereken bu alanları kaynak yaratan, gelir getiren yerler olarak görmeleri şaşırtıcı olmayacaktır.

Bitirirken

Yeni büyükşehir düzenine geçme kararı birdenbire alındığı, iktidar partisi içinde bile içselleştirilmeden, kamuoyunda tartışılmadan hemen kabul edildiği için yasanın farklı biçimlerde yaşama geçirildiğini, uygulamada önemli sorunların ortaya çıktığını görüyoruz. İktidar odaklarının, merkezi yönetimin yıllardan beri alışılan düzeni terk etmede çok da istekli olmadığını, yeni düzene uyum sağlamanın çok da kolay olmadığını söyleyebiliriz. Sözelimi kapatılan köylerin, belediyelerin, il özel idarelerinin yeni büyükşehirlere devri konusunda bile sorunlar yaşanabilmektedir.

Geçiş aşamasını yaşadığımız bugünlerde büyükşehirlerin iç yapılarını kırsal kesim hizmetlerine uygun hale getirme çabasında olduklarını, tarım ve hayvancılık için daire başkanlıkları oluşturduklarını görüyoruz. Ancak bunun yanında, kırsal kesimde köyün, köylere hizmet götürme birliklerinin ve il özel idaresinin boşluğunu ortadan kaldıracak birimleri oluşturmak, bu sorunları anlayacak görevlileri istihdam etmek ve daha da önemlisi, yöre halkının söz sahibi olmasını sağlayacak, kırsal kesimdeki halkla büyükşehirler arasında iletişimi kuracak, ortaya çıkan yönetsel boşluğu dolduracak yeni araçlar geliştirmek zorundalar.

Yeni büyükşehir düzeninde kırsal kesimde yaşan halka en yakın birim ilçe belediyeleri olacaktır; bundan dolayı belki de öncelikle büyükşehir ilçe belediyelerinin örgütlenmelerinde, işleyişlerinde kırsal alana ve tarıma yönelik ayarlamalar yapmak gerekmektedir. Örneğin yasal düzenlemeler açısından kent merkezindeki milyonluk bir büyükşehir ilçe belediyesi ile kent merkezi dışında tarım topraklarının ya da ormanlık alanların geniş yer kapladığı az nüfuslu bir büyükşehir ilçe belediyesi arasında görevler, sorumluluklar ve örgütlenme açısından hiçbir fark bulunmamaktadır.

Bütün bunlardan dolayı büyükşehirlerin tarım alanları ve kırsal kesimle nasıl bir ilişki kuracağını belirleyecek olan yasanın kuralları değil, yorumlanma ve uygulanma biçimi olacaktır. 6360 sayılı yasa büyükşehirlerin kırsal alanlara götüreceği hizmetlere ilişkin olarak yalnızca “Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler” açıklamasını getirmiştir. Yeni düzenlemenin bütün handikaplarına rağmen aslında anılan hükmün bu haliyle önemli bir potansiyeli barındırdığı da söylenebilir. Söz konusu düzenleme ile büyükşehirilere genel yetki verildiği, bu konularda herhangi bir kısıtlama getirilmediğine göre büyükşehir belediyeleri yeni görev alanlarına ilişkin herhangi bir sınırlama içinde bulunmadan yenilikçi, yaratıcı projelere de imza atabilirler.

Yeni büyükşehir düzeninde belediyelerin kırsal kesimin yönetiminde en önemli aktörlerden biri haline geleceği anlaşıyor. Eğer sistem yeni görev alanlarına göre ayarlanamazsa bu alanlar bir süre sonra kentsel büyüme için arsa sunan yerler olmaya başlayacak, doğaya yakın yaşam ortamları da yalnızca lüks konut sitelerinin kataloğlarında görülebilecektir. ■

NOTLAR

1. Bu konudaki bir tartışma için bkz. Cengiz Aktar, *Ademimerkeziyet Elkitabı*, İletişim, İstanbul, 2014, s.55-58.

2. Mercan Efe, Burcu Silaydın Aydın, “İdari Sınırlara Dayalı Planlamanın Değiştirilebilirliği ve Havza Temelli İl Sınırları Önerisi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2009, 18/1-2, 73-84.

MODERNLEŞME DENEYİMİNİN ALANI VE KÜLTÜREL- DOĞAL MİRAS OLARAK KIRSAL YERLEŞİMLER

Emel KAYIN

Mimar

Doç. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Öğretim Üyesi

"20. yüzyıldan 21. yüzyıla uzanan dönemde yaşanan endüstrileşme, hızlı-yoğun kentleşme, savaş, yoksulluk, doğanın kirletilmesi-tahrip edilmesi vb. gelişmeler, kırsal yerleşimlerin terk edilmesine ya da göç vermesine, nesilden nesile aktarılan geleneksel yerleşme-inşaat tekniklerinin, üretim yöntemlerinin ve bunlarla ilgili bilgilerin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Yeni inşaat teknikleri ve malzemeler yaygınlaşırken geleneksel tekniklerin daha pahalı ve zor üretimler haline gelmesi, yıpranmanın nedenlerinden biridir. Dünya yüzündeki yaşamın temel kaynaklarını oluşturan doğal değerler üzerindeki tahribatın su kaynaklarından havaya, ormanlardan tarım alanlarına uzanan ölçsüz yayılımı, çevre üzerindeki tartışmaları arttırırken ekolojik gündem yükselmiş; kırsal yerleşimler ve tarım alanlarının geleceği önemli bir sorunsal haline gelmiştir."

Kırsal yerleşimlerin modernleşme deneyimi ile ilişkisi yeni gelişmeler kadar çeşitli sarsıntılarla da gelişmiştir. Bu sürece dair boyutlardan birincisi modernleşme dinamiklerinin geleneğin alanı olarak şekillenen kırsal yerleşimleri kendi paradigması yönünde şekillendirmek istemesi, yerleşimlere bazı katkılarda bulunduğu kadar yıkıcı etkiler yaratmasıyla da ilgilidir. İkinci boyut, modernleşme deneyiminin kırsal yerleşimleri bir bilgi ve esin kaynağı olarak değerlendirilmesine dairdir. Üçüncü boyut ise modernleşme çerçevesinde gelişen koruma paradigmasının bu yerleşimleri kültürel-doğal miras olarak ele alması konusundadır. Kırsal yerleşimleri "modernleşme deneyiminin alanı" ve "kültürel-doğal miras" olma hali bağlamında irdelenecek olan bu makale, uluslararası gelişmelerden de söz edecek olmakla birlikte özellikle Türkiye'deki sürece odaklanacaktır.

Modernleşme Deneyiminin Alanı ve Bilgi-Esin Kaynağı Olarak Kırsal Yerleşimler

Modernleşme deneyimi, ilgisini büyük oranda yönetsel erkler, sermaye ve entelektüel ilgilerin var olduğu kentlere yöneltmiştir. Geleneğin alanı olan kırsal yerleşimler, üretim, teknoloji, ulaşım, yapılaşma, kültür vb. kapsamlardaki modernleşmeden kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz, ama genelde sınırlı etkiler almıştır. Bu yerleşimler tikanıklık anlarında ise modernleşme için bilgi-esin kaynağı oluşturmıştır.

Avrupa'da endüstrileşme-modernleşme sarsıntılarının yaşandığı 18.-19. yüzyıllarda paradoksal biçimde geçmişin mimarlığıyla birlikte doğa ve kırsal yerleşimler de hatırlanmıştır. Bu konuda birkaç örnek vermek gerekirse, 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılda, usçuluk ile Neoklasik akıma tepki olarak "akıldışıcılık, duygusalılık, öznelcilik, imgelem, geçmişe ve geleceğe kaçış, doğayla özdeşlik" gibi temalarla gelişen Romantizm ile patikalar, dereler, çimenlikler, ağaç kümeleri, harabelerle gelişen manzara resimlerini anımsatan 18. yüzyıl İngiliz bahçeleri (İnanur, 1997, s.1575) akla gelebilir. Gotik, Rönesans, Barok gibi akımların dirilmesine bir tepki olarak 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan Art Nouveau

akımının formlarını geometrik şekillerle birlikte doğadan alması da (Kortan, 1986, s.20-21) dikkat çekicidir. Kırsal yerleşimleri de kapsayan vernaküler mimarlığa karşı 19. yüzyılda gelişen ve ana unsuru "ev" olan ilgi, 16. yüzyıldan itibaren Fransa'da yayımlanan konut rölevelleri, 18. yüzyıldan sonra İngiltere'de inşa edilen Neo-Gotik konutlar ve 19. yüzyıl Viktorya dönemi mimarlığındaki geçmişe dönüş isteği, kır hayatı, geleneksellik, çiftlik yapıları özlemi, 19. yüzyıl Alman evi kökeninin "çiftçi evi" olduğu tartışmaları, 20. yüzyıl başında İngiliz kır evinden esinlenen Alman konut çözümlerinin oluşturulması, zengin bir kırsal mirasa sahip olan İtalya'da ve Balkanlar'da vernaküler mimarının korunmasına yönelik adımlar atılması (Tuztaş, Civelek, 2011, s.274-279-286) bu kapsamdaki diğer örneklerdir. Jokilehto, kırsal mimarlığın da içinde yer aldığı halk sanatının kayıtlanmasına olan ilginin 18. yüzyıldan beri arttığını ifade ederken, kentlerle birlikte tarihî bahçelerin ve kırsal yerleşimlerin de koruma çerçevesindeki anlamlarını vurgular (Jokilehto, 2005, s.304). 19. yüzyılın biçimci karmaşası gibi endüstrileşmenin karanlık, sağlıksız kentler yaratmasına da eleştirel bir bakış getiren modernizmin Le Corbusier, Wright gibi temsilcilerinin, insan hayatını daha iyi kılacak modern çözümleri araştırırken farklı ülkelerin geleneksel mimarlıklarını da incelemeleri dikkat çekicidir.

20. yüzyılın ortasından sonra modernleşmenin yarattığı tekdüze çevreler üzerindeki eleştiriler yoğunlaşırken kırsal yerleşimlerin de içinde bulunduğu geleneksel çevrelere ilgi artar. 1960'lı yıllarda dünyanın farklı kentlerinde ortaya çıkan ve yerleşik düzeni eleştirerek alternatifler arayan toplumsal hareketlerin de bu arayışlarda payı vardır. Rudofsky'nin 1964-1965 yılları arasında Modern Sanatlar Müzesi'nde sergilenen ve kitaplaştırılan "Mimarsız Mimarlık" sergisi, ortamın seçkin tavrına bir eleştiridir. Zambiya, Yeni Gine, Japonya, İran, Türkiye, Pakistan, Portekiz, Sudan gibi kültürlerle yönelik bu çalışma, geleneğin izlerini kırsal yerleşimlerde de sürer (Rudofsky, 1964, s.1-154). Jarzombek'e göre 1960'larda ekoloji hareketinin yükselmesinin ardından 1970'lerde ozon tabakasının delindiğinin anlaşılması dünyanın doğal kaynak-

larına ilgiyi arttırmış ve “sürdürülebilirlik” konulu çalışmaları tetiklemiştir (Jarzombek, 2008, s.17). Mollison’un 1960’lı ve 1970’li yıllarda önce kendi başına ve daha sonra da Holmgren ile birlikte kurguladığı ve “permanent-kalıcı” ile “agriculture-tarım” kelimelerinden türeyen “permakültür” kavramı, gıda, enerji, barınak vb. ihtiyaçları doğayla uyumlu ve yerel kültürle ilişkilenmeyi öneren yaklaşımıyla dönem ruhunu örnekler (Mollison, 2011, s.1-276; Bill Mollison ile Söyleşi, 2012, s.1-17). 2000’li yıllarda doğa, ekoloji, kırsal yerleşimler gibi olgulara dair gündem canlı olmakla birlikte tahribatlar da oldukça fazladır.

Modernleşme dinamiklerinin farklı biçimde yaşandığı Türkiye’de kırsal yerleşimler bir taraftan geleneksel yapılarını ve bilgi-esin kaynağı olmayı sürdürürken diğer taraftan da değişen oranlarda yeni girdilerle karşılaşmıştır. Osmanlı modernleşmesinin mekânsal yansımaları daha çok kentlerde görülmüş ve Orta Asya’dan eski Anadolu kültürlerine uzanan geleneklerin doğayla uyumlu yaşama yönünde önemli bir alt yapı oluşturduğu kırsal yerleşimlerde kültürel-doğal değerler uzun süre korunmuştur. Modernleşme idealinin Anadolu’ya yayılmak istendiği Erken Cumhuriyet döneminde ise köylerde çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiş; 20. yüzyılın ortasından sonra ise dejenerasyonlar yaşanmaya başlanmıştır.

Cumhuriyet yönetimi kırsal yerleşimler için, tarımın makineleştirilmesi, eğitim yoluyla sosyo-kültürel yaşantının modernleştirilmesi, mekânların yenilenmesi, köy kalkınma planlarının hazırlanması, toprak reformu, köy enstitülerinin kurulması, “İdeal Cumhuriyet Köyü” gibi tasarılar geliştirilmiştir. Kökeni 1863 tarihli Memleket Sandıkları ile 1883 tarihli Menafi Sandıkları’na dayanan 1888 tarihli Ziraat Bankası, tarımsal üretimi desteklemiştir. 18.8.1924/442 sayılı Köy Kanunu, köylerin modernleştirilmesi ve sağlıklılaştırılması için “odalarla ahırların birbirinden duvarlarla ayrılması, köy evlerine lağimli hela yapılması, köy sokaklarının temiz tutulması, köylere hamam, çarşı, pazar yapılması, köye kitap getirilmesi, köyde berber, ayakkabıcı, nalbant, arabacı yetiştirilmesi, otlak, mera ve ocaklardan yararlanma koşulları, sıtma savaş” gibi konularda yaptırımlar getirmektedir. Nüfus mübadelesi sonucunda köylerde gerçekleşen sosyo-ekonomik dönüşümler de, dönemin bir meselesidir. 1936’da başlanan kuruluş çalışmaları 1940’ta tamamlanan ve 1945’te kapatılan köy enstitüleri ise, modern yurttaş yetiştirmeyi amaçlar. Derslikler, kütüphane, laboratuvar, atölye, tiyatro-toplantı salonu, yatakhane, yemekhane, öğretmen evi, kooperatif, ahır, ağıl, kümes vb. birimler, bahçe, tarla, koruluk vb. doğal alanlar, spor tesisleri, açık hava tiyatrosu mekânlara sahip olan köy enstitüleri, “kültür, ta-

Doğayla uyumlu konut (Turuslar).

rim ve sanat-teknik” kapsamlı, kolektif çalışmalı, kuram ve uygulama nitelikli dersler yürütmüştür (Keskin, 1998, s.13). Köyleri modernleştirmek için Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik tarafından hazırlatılan “İdeal Cumhuriyet Köyü” projesinde ise, ırsal bir planlama içinde, “okul ve tatbikat bahçesi, halk odası, konuk odası, konferans salonu, çocuk bahçesi, telefon santrali, ebe, sağlık ve hayvan sağlığı korucusu mekânları, ziraat ve el işleri müzesi, hamam, köy yunak yeri, revir, köy dükkânları, damızlık, tavuk, tavşan istasyonu, kanara, değirmenler, asri mezarlık, tuğla ve kiremit ocakları, koruluk, fenni ağıl, öğretmen evi, köy konağı, okuma odası, otel-han, köy parkı, radyolu köy gazinosu, tarımbaşı mekânı, sosyal kurumlar, gençler kulübü, etüv makinesi, cami, kooperatifler, spor alanı, damızlık ahır, mandıra, hayvan mezarlığı, yonca ve hayvan pancarı tarlası, köy gübreligi, pazar yeri ve zahire borsası” gibi birimler önerilmektedir (İnan, 1978, s.60). Cumhuriyet yönetimi, 5000 dekar-dan fazla toprağı bulunan büyük toprak sahiplerinin topraklarının kamulaştırılmasına olanak sağlayan 1945 / 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çerçevesinde de bazı uygulamalar gerçekleştirmiştir.

1930’lı yıllardan itibaren İstanbul’dan Anadolu’ya yayılan bir çizgide geleneksel mimarlığa ilgi artar. 1934’de İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde Milli Mimari Seminerleri, İstanbul ve Anadolu kentlerindeki geleneksel mimarlığa yönelik rölevo, fotoğraf, bilgi vb. dokümanın artmasını sağlamıştır (Eldem, 1984, s.53-59). 1940-1950 evresinde ulusal bir mimarlık dili yaratma konusundaki çabalar artmış ve İkinci Ulusal Mimarlık Akımı geleneksel sivil mimarlığı esin kaynağı olarak belirlemiştir (Aslanoğlu, 2001, s.14-15, Aslanoğlu, 1984, s.41-46, Sözen, 1984, s.41, 243-245). 1950 sonrasında ülkede mimarlık diline ilişkin arayışlar çeşitlenmiş; rasyonalizm, brütalizm gibi uluslararası akımlarla birlikte Japonya, İskandinavya gibi ülkelerde de görülen rejyonalizm-bölgeselcilik akımı da gündeme gelmiştir.

Yüzyılın ortasında tartışmalı sosyo-ekonomik politikalar dolayısıyla kırsal yerleşimlere yönelik ciddi bir dönüşüm süreci başlar. Kent merkezli hızlı sanayileşme ve sanayi için gereken işgücünün köylerden karşılanması sonucunda yaratılan köyden kente göç, sulak alanların ve göllerin kurutulması, kadim tarımsal sistemlerin uzun vadede yerel kaynakları yetersiz kılacak biçimde dönüştürmesi, kırsal alandaki eğitim kurumlarının ortamdaki çekilerek merkezi eğitime geçilmesi, Almanya’ya işgücü ihracı, iç çatışma vb. olgular, kırsal yerleşimleri fiziksel ve sosyo-ekonomik açıdan sarsmış, uzun vadede ekosistemlerin zedelenmesi, geleneksel örüntülerin çözülmesi, nüfusun yaşlanması, üretim getirilerinin azalması, yapıları çevrenin eskimesi ve yıpranması gibi gelişmeler yaratmıştır.

1970’lerde Anadolu yerleşimlerinde, yerin coğrafi koşullarını, tarihini, sosyo-ekonomik yapısını, kentsel örüntüsünü inceleyen, geleneksel konut tipolojilerini, yerel malzeme ve detay kullanımlarını deşifre eden çalışmalar yapıldığı, bu tutumun eğitim kurumlarında da teşvik edildiği görülmür. Akın, 1970’lerde İstanbul’daki mimarlık öğrencilerinin Anadolu’da rölevoeler çıkardıklarını, bu tutumun edebiyat ve sinemadaki toplumsal gerçekçilikle aynı bağlamın bir parçasını oluşturduğunu, yöre mimarlığına duyulan ilginin dünyaya paralel ilerlediğini ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında modern mimarlığa duyulan eleştirinin bir parçasını teşkil ettiğini bildirerek, Anadolu’daki yerel kültürleri inceleyen yabancı araştırmacılardan örnek verir (Akın, 2012, s.364-365). 1970’li yıllarda Cengiz Bektaş tarafından Mimarlık dergisinde bir dizi olarak yayımlanan “Halkın Elinden Dilinden” başlıklı yazı dizisi, ihmal edilmiş geleneksel çevrelere dikkat çekme eğiliminin bir parçasıdır. Dünya Miras Listesi’ne alınan Safranbolu’da yürütülen çalışmaların yarattığı heyecan da dönem ruhu paralelinde düşünülmelidir.

1970’li yılların dikkat çekici bir gelişmesi de, Tarihi Türk Evleri Derneği, Turizm, Anıt ve Çevre

Geleneksel yapıların yerini almaya başlayan yeni yapılaşmalar (İzmir-Kavacık).

Günümüze fazla bozulmadan ulaşabilen geleneksel bir köy dokusu (Ödemiş-Adagide).

Değerlerini Koruma Vakfı (TAÇ), Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF)'nin Türkiye temsilcisi Doğal Hayatı Koruma Derneği gibi derneklerin kuruluşudur. Bu dönemde Erken Cumhuriyet döneminin köyler üzerine kurduğu ideallerin yeniden vurgulandığı görülür. İnan'ın 1978 yılında yayımlanan "Cumhuriyet'in 50. Yılı İçin Köylerimiz" adlı kitabı, Anadolu kültüründe ve köylerindeki kadın imgesinden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki ilk köylü kadın milletvekillerine, 1933-1936 tarihlerindeki devletçilik ve sanayileşme çabasından Özbek ve Bademler köyleri örneğinde somutlaştırılan İdeal Cumhuriyet Köyü projesine, Ellinci Yıl Korulukları tasarısından Amasya, Balıkesir, Çankırı, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, Hatay, İzmir, Kayseri, Manisa, Tokat, Tunceli Yozgat illerinde kurulan yeni köyleri anlatan bir içeriğe sahiptir (İnan, 1978, s.1-118). Köylünün topraklandırılması konusu da yeniden gündeme gelmiş; 1973/1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu çıkarılmış, ancak bu kanun bir süre sonra iptal edilmiştir. 1984 tarihli ve 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu ise, topraklandırma yerine tarımsal gelişmeye odaklanmıştır.

1970'lerden 1980'lere uzanan süreçte, turizm olumlu ve olumsuz yönleriyle dönüştürücü bir faktör olarak kırsal yerleşimlerin hayatına girmiştir. Turizm olgusu, özellikle 1980 sonrasında ve daha yoğun olarak kıyı köylerinde kültürel değişimlere, mekânsal ve yaşamsal yabancılaşmalara yol açmış; kırsal özelliklerden kentsel özelliklere hızlı geçişin travmaları ortaya çıkmıştır. Bu tür yerleşimlerden biri de, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 1981 tarihli ve "Kuşadası-Muğla-Antalya Yörelere Tarihsele Çekiciliklerinin Saptanması ve Turizm Amaçlı Kullanımı" konulu araştırması sırasında tespit edilen ve gelişme programına alınan Şirince Köyü'dür. 1981 tarihli raporda, mübadele öncesinde Rumların yaşadığı, 19. yüzyıl konut dokusu, kiliseleri, ilkokulu, yerel şarap, el işleri vb. üretimleri olan özgün bir yapıya sahip olan Şirince'deki sivil mimarlık örneklerinin korunması, mevcut yaşantının de-

vamlılığının sağlanması, altyapı sorunlarının çözümü, pansiyon, yöresel yemek vb. işlevlerin özendirilmesi, kiliselerin restore edilmesi ve köye gelecek araştırmacılar için konaklama olanağı sağlanması gibi öneriler getirilmektedir (Şirince'de Tarihsele Dokunun Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımı, 1983, s.33-34). Köyün dönüşümü bir süre bu yönde ilerlemişse de uzun vadede köye büyük kentlerden gelen turizm işletmecilerinin varlığı ve köy evi satın alan yabancıların katılımıyla yerleşimdeki turizm getirisi büyük oranda bu odaklara geçmiş, geleneksel toplumsal ilişkiler zedelenirken, dokuyu bozan yapıların inşası söz konusu olmuştur. Ege ve Akdeniz kıyıları başta olmak üzere benzer bir gelişmeyi yaşamış sayısız köy vardır.

1980'lerden sonra doğal alanlar üzerindeki tahribatlar artar ve yoğunlaşan turizm ve ikincil konut olgusu özellikle kıyı köylerinde sosyo-kültürel yarımalar yaratırken, sorunlu su, toprak ve hayvancılık politikalarının olumsuz sonuçları varlığını belirgin biçimde göstermiştir. 1990'lardan sonra kentlerin yoğunluğundan bunalan varlıklı kentlilerin oturacakları kapalı lüks konut siteleri için kırsal alanlar hedef seçilmiştir. Dünyada ise, doğal kaynakların tahribatının artması paralelinde ekolojik gündem yeniden yükselmiş, kırsal yerleşimlere ilgi bir kez daha artmıştır. Durmuş, terminolojisi 1970'lerde "çevresel tasarım", 1980'lerde "yeşil tasarım", 1980 sonu ve 1990'larda "ekolojik tasarım", 1990'lardan sonra da "sürdürülebilir tasarım" olarak kurulan, küresel çevre sorunları ve gelişme problemlerine çözüm öneren yapılaşma yöneliminin içinde Ankara Güneş Köyü, Eko Foça, Kırıkale Hocamköy, Çanakkale İmece Evi gibi eko köy uygulamalarının da bulunduğu değerlendirilir. Toprağın sağlıklılaştırıldığı, yaşam mekânlarının geleneksel malzeme-yöntemlerle kurulduğu ve geri dönüşümlü eko köylerin yanı sıra, geleneksel sistemleri çağdaş donanımlarla günümüze uyarlayan tekil konut uygulamaları da söz konusudur (Durmuş, 2008, s.21-30). Bu süreçte kültürel-doğal değerlerle ilgili örgütlenmeler

artmış; 1990'da Türkiye Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı (ÇEKÜL), 1992'de Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), 1996'da Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)-Türkiye kurulmuştur. Kırsal yerleşimler hakkındaki bilimsel araştırmalarda da artış gözlenmektedir. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından 2001 yılında Kültür Bakanlığı ile işbirliği içinde başlatılan "Türkiye Kültür Sektörü (TÜKSEK) - Türkiye Kültür Envanteri Projesi" kapsamında gerçekleştirilen kırsal mimarlık envanteri, Mimarlık dergisinde yayımlanan ve Anadolu'nun farklı bölgelerindeki kırsal mimarlık örneklerini sergileyen "Kırsal Kentten" dizisi bu kapsamdaki iki örnektir. Günümüzde kırsal yerleşimler üzerindeki tehditlerin arttığı, eş zamanlı biçimde de kırsal yerleşimlere yönelik araştırmaların ve koruma söyleminin ilerlediği paradoksal bir ortam söz konusudur.

Kırsal Yerleşimlerin Kültürel-Doğal Miras Olarak Anlamlandırılması ve Tanımlanması

Modernleşme sürecinde varlık bulan mimarlık eylemi gibi modern paradigma çerçevesinde hayat bulan koruma eylemi de, ilgisini daha çok endüstrileşme ve modernleşme olguları çerçevesinde hızlı gelişmeler yaşayan kentlere odaklamıştır. Kente göre dingin bir ortamın yaşandığı kırsal yerleşimlerde, geleneklerin kendi evrimi içinde sürmesi, nispeten kendi kendini koruyan bir ortamı yaratmıştır. Geleneksel yapılarını kendi dinamikleri içinde sürdürürken modern deneyimin kimi zaman bilgi-esin kaynağını kimi zaman da eylem alanını oluşturan kırsal yerleşimlerin "kültürel-doğal miras" olarak korunması gerektiği düşüncesi, daha ziyade 20. yüzyılın ortalarından sonra kabul görmeye başlamıştır.

20. yüzyıl başı koruma tüzüklerinde "anıt-sal eser" ve "kent" kavramları vurguludur. 1904 Madrid Konferansı, "ölü ve yaşayan eserler", 1931 tarihli Restorasyon Tüzüğü ise "anıt restorasyonu" konusuna odaklıdır. 1933 tarihli Atina

Tüzüğü, “kent” ve “kentin sağlıklı gelişme süreci” ile ilgilenirken kentsel alanlardaki yeşil yoksunluğu ve kentin genişlemesinin çevresindeki yeşili yok etmesine dikkat çeker. 20. yüzyılın ortasından sonraki belgelerde kırsal yerleşimlere yönelik vurgular da görülür. 1964 tarihli Venedik Tüzüğü, tarihî anıt kavramının sadece bir mimari eseri değil belirli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihî bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsadığını belirtir. “Sitler, Eski Yapılar İle Tarihî ve Sanatsal Sitleri Koruma ve Geliştirme Amacıyla Kataloglamaya İlişkin Ölçüt ve Yöntemler” başlıklı ve 1965 tarihli Palma Tavsiye Kararı (Avrupa Konseyi), ise sitlerin kentsel ve kırsal alanlarda yer alabileceğine işaret eder.

1970’li yıllarda tüzüklerde kırsal yerleşimler ve doğa konusundaki vurgular çoğalır. 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (UNESCO), “anıt” ve “eski eser” kavramının yerine “kültürel ve doğal miras” kavramını getirirken “sit” kavramı “tarihsel, estetik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ile insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar” olarak tanımlanmaktadır. 1975 tarihli Avrupa Mimari Miras Tüzüğü ve Amsterdam Bildirgesi (Avrupa Konseyi) de, Avrupa mimari mirasının “sadece önemli anıtlardan ibaret olmadığını, tarihî kentlerdeki daha küçük bina grupları ve doğal ya da insan yapımı ortamlardaki karakteristik köylerin de mimari miras kapsamında” olduğunu belirleyerek “bütünleşik koruma” kavramından söz eder. 1976 tarihli ve “Tarihî Alanların Korunması ve Çağdaş Roller Konusunda Tavsiyeler (UNESCO) başlıklı Nairobi Bildirgesi, korunacak tarihî kentler ve mahallelerle birlikte köyleri de saymakta, kentsel, bölgesel ve kırsal gelişmelerden söz etmektedir. 1977 tarihli ve “Bölgesel Planlamada Kırsal Mimari” başlıklı Granada Belgesi (Avrupa Konseyi), “kırsal mimarinin ve çevrelerin sadece estetik değerler” değil “dünyevi bir bilgeliğin kanıtları” olarak da görülmeleri gerektiğine işaret ederek, “agropastoral işlevler, ormancılık, balıkçılık gibi işlevlerle bağlantılı”, “tarihî, arkeolojik, sanatsal, efsanevi, bilimsel, sosyal değerlere, tipik pitoresk karaktere sahip”, “manzaraya uyum katan” bu mirasın yok olma tehlikesi altında bulunduğuna işaret edilmektedir. Tarımsal işlevlerle ilgili ekonomik sorunların artması, geleneksel yapıya uymayan endüstrileşmiş tarım kalkınması ve arazi birleşmelerinin ortaya çıkması, dış göçün varlığı nedeniyle tarımsal nüfusun yaşlanması, yapıların eskimesi-yok olması, gelenekle uyumlu olmayan yenilenme ve ikincil konutların inşa edilmesi gibi gelişmeler, kırsal yerleşimlerin temel sorunları arasında gösterilmektedir. Kırsal mirasın yaşatılması içinse, bölgesel ekonomik planlamalar yapılması, sağlıklı bir toprak politikası geliştirilmesi, kırsaldaki dejenerasyonun azaltıl-

ması, köy yaşamını çekici kılacak etkenler geliştirilmesi, dokulardaki özgün yapıların karakterlerinin muhafaza edilmesi, yeni binaların uyumlu olmasının sağlanması, kamu fonlarının tahsis yoluyla geleneksel aktivitelerin güçlendirilmesi, çiftlik tatillerinin teşvik edilmesi vb. öneriler getirilmektedir.

1980’li yıllardan itibaren tüzüklerde, kırsal yerleşimlerin özelliklerine, doğa üzerindeki anlamlandırmalara ve folklorik unsurlara yapılan vurgularla karşılaşılır. 1982 tarihli “Deschambault Bildirgesi: Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük (ICOMOS)”, Quebec’in sert iklimi, geniş toprakları, özgün Kızılderili kültürü, geleneksel ormancılık ve madencilik endüstrisi, kolonyal dönemdeki tarımsal geçmişi gibi karakteristiklerini dile getirirken “Miras doğa ve insanın ortak üretimi ve yaratımıdır, kendi bütünlüğünde yaşadığımız zamanı oluşturur.” gibi bir tanıma başvurmaktadır. Bu kapsamda insan topluluğu ve doğanın etkileşimi sonucu oluşan “kültürel görünüm” kavramı dile getirilmektedir. Avrupa Konseyi’nin 1989 tarihli “Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması Hakkında Tavsiye Kararı”, tarımsal üretim ve sosyal yapının dönüşüm sürecinde ortaya çıkan tehlikelerin geleneksel kırsal mimari mirası tehdit ettiğini vurgulamakta; kırsal mimari mirasın, Avrupa kültürü ile kolektif belleğinin temel bileşenlerinden ve yerel gelişimin başlıca etkenlerinden biri olduğu üzerinde durmaktadır. Kırsal mimari mirasın korunmasının bölgesel gelişim politikalarıyla birlikte kurgulanması, manzaranın ahengini yok eden yapılar için sınırlamalar getirilmesi, mevcut kırsal mirasın yeniden kullanımının desteklenmesi, yerel mimari değerlere yönetimler ve halk nezdinde dikkat çekilmesi, geleneksel mimarlığın ruhuna dayanan yaratıcı bir yaklaşım sergileyen çağdaş bir mimarlığın teşvik edilmesi, doğa parkları ve açık hava müzelerinin tasarlanması, finansal teşviklerin sağlanması, bölgesel-yerel inşaat tekniklerinin geliştirilmesi ve yaşatılması konuları da, karar kapsamındaki tavsiyeler arasındadır. “Kültürel Önem Sahip Yerlerin Korunması” konulu 1999 tarihli Burra Tüzüğü (Avustralya ICOMOS) ise, kültürel açıdan önem taşıyan alan, toprak, toprak parçası, anıt, yapı, yapı toplulukları ve çevrelerinin değerlerini vurgulayarak farklı nesillerin tarihsel, bilimsel, sosyal, estetik, ruhani kapsamda özel değer atadığı yerler ile “Tarihsel Anıtların ve Birlikteliklerin Korunması” ilkesinden söz etmekte, Aborjin ve Torres Sinti Adası yerlilerinin bulunduğu kültürel miras alanlarının korunmasına referans vermektedir. 1999 tarihli Vernaküler Yapı Mirası Tüzüğü (ICOMOS) ise, vernaküler mirasın kültürel peyzajın temel bileşeni ve vernaküler yapıların toplumların kültürlerinin temel bir anlatımı olduğuna, toplumların barınmak için kul-

landıkları doğal ve geleneksel yöntemler ile bu yöntemlerin sosyal ve çevresel kısıtlamalara bağlı olarak zamana uyarlanmalarını gösterdiğine dikkat çeker. 1998 tarihli ve “Kırsal Alanlarda Turizm ve Boş Zaman Geçirme Konusundaki Uluslararası Muhakemenin Sonuçları (Avrupa Konseyi)” başlıklı belge ise, turizm ve boş zaman geçirme aktivitelerinin kırsal alanlar için ekonomik olanaklar taşıdığına, turistler için doğada olma, spor, sağlık, yerel kültürleri tanıma vb. fırsatlar sağlayabileceğine değinirken, iyi örgütlenmediğinde ve yoğunlaştığında fiziksel, sosyo-ekonomik, kültürel çevre üzerinde istenmeyen ve tahrip edici dönüşümlere yol açabileceğine de işaret eder.

1990’lı yıllarda doğa-kültür ilişkisini kurgulayan “kültürel peyzaj” kavramının vurgulanması önemli bir gelişmedir. 1995 tarihli ve “Peyzaj Politikalarının Bir Parçası Olarak Kültürel Peyzaj Alanlarının Bütünleşmiş Korunması (Avrupa Konseyi)” başlıklı tavsiye kararı, sanayi, turizm, konut yerleşimleri vb. unsurların, tarım, ormancılık vb. alanlardaki gelişmelerin, değişen sosyo-ekonomik koşulların kültürel peyzaj alanlarında oluşturduğu tehlikelere dikkat çekerek, bu alanların kültürel, ekolojik, ekonomik, sosyal boyutların birlikte kurgulandığı bir sistem dahilinde korunmasını önermektedir. Sözleşmeye göre koruma stratejisinin oluşturulmasında yerel ve ulusal mekanizmaların koordinasyonu sağlanmalı, tarım ve ormancılık, kültürel ve doğal mirasın korunması, çevre politikası gibi bağlamların ilişkisi kurulmalıdır (Korunmada Yeni Tanımlar, Yeni Kavramlar: Kültürel Peyzaj, 2009, s.124-126). Toplulukların, grupların ya da bireylerin kültürel miraslarının bir parçasını oluşturan, insan-doğa-tarih etkileşimi içinde sürekli yeniden yaratılarak kimlik duygusu veren, kuşaktan kuşağa aktarılan, “uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgi-beceriler ve bunlarla ilgili araç-gereçler, mekânları” kapsayan 2003 tarihli “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (UNESCO)” de kırsal yerleşimlerin korunmasına yönelik bir başka boyut açar.

Geleneksel yaşam normları çerçevesinde gelişen mekânsal örüntülerin doğayla uyumlanmış bir yapı sergilediği ve Orta Asya’dan eski Anadolu kültürlerine uzanan çok katmanlı bir evrimleşme içinde şekillenen geleneklerin önemli bir alt yapıyı oluşturduğu Türkiye’de, kırsal yerleşimlerin sürdürülebilirliği konusunda uzun zaman bir sorun yaşanmamıştır. Osmanlı modernleşmesinin mekânsal yansımaları varlığını daha çok kentlerde gösterirken, kırsal yerleşimlerde kimlik ve gelenek büyük oranda muhafaza edilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde kırsal yerleşimlerin modernleştirilmesi konu edilse de, bu kapsamdaki etkiler sınırlıdır. Koruma paradigmasının 19. yüzyıldan başlayarak Batı’daki gelişmeler temelinde ge-

liştirilmeye çalışıldığı ülkede, kültürün ve doğanın korunması gerektiği fikri geç yerleşmiş; kırsal yerleşimlerin korunması konusu ise uzun zaman gündemde olmamıştır. 1869'da yürürlüğe giren ve 1874, 1884, 1906'da güncellenen Asar-ı Atika Nizamnameleri'nin odağı gibi, 1912 tarihli Muhafaza-i Abidat Kanunu'nun ve 1330 tarihli Esvar ve Kala-i Atikadan Belediyelere, Vilayete Terk olunacak Yerler Hakkında Kanun'un odağı da anıtsal yapılar ve ören yerleri konusundadır. 1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Anıtlar Yüksek Kurulu'nun görevi, mimari ve tarihî anıtların koruma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve bunlarla ilgili programları saptama, uygulamaları izleme ve denetleme işleridir. Koruma mevzuatındaki eksikliğe rağmen Anadolu'daki kırsal-geleneksel yerleşimler, nesilden nesile akan bilgilerin yardımıyla varlığını sürdürmüş, doğal unsurlar yalnızca üretim ortamının muhafazası açısından değil, gündelik hayatı belirleyen, geleneklerin, inançların bir parçası olarak da korunmuştur. Kültür ve doğa arasındaki ilişkileri göz önünde bulunduran disiplinler yaklaşımların kurulması ve bu kapsamdaki uluslararası yönelimlere eklenilmesi içinse 20. yüzyılın ikinci yarısını beklemek gerekmiştir.

"Sit" kavramını "homojen oluşları ve özellikleri, tarihî, estetik, artistik, bilimsel, ekolojik, etnoğrafik, ebedi ve efsanevi önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanın müşterek eseri olan topoğrafik bölgeler" olarak niteleyen 1973/1710 sayılı Eski Eserler Kanunu (Akozan, 1977, s.1) kırsal yerleşimlerden söz etmese de, tabiat ve insan ilişkisine yaptığı vurgu dolayısıyla önemlidir. Türkiye'nin 1982 yılında "1972 Tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi"ne taraf olmasının ardından 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, "korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları" kavramının yanı sıra "korunması gerekli tabiat varlıkları" kavramının da altını çizer. İlerleyen süreçte bazı değişiklikler yapılan bu yasa da kırsal yerleşimlere doğrudan bir atıf yoktur. 1989 tarihli ve 383 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Özel Çevre Koruma Kurumu ise, içlerinde arkeolojik, doğal, kentsel, kırsal değerleri barındıran bölgelerin koruma-kullanma amaçlı stratejilerini oluşturmaya yönelik bir kurgu içerir. 2000'li yıllarda bilimsel ortamda kültür-doğa etkileşiminin çerçevesini kuran "kültürel peyzaj" kavramından söz edilse de yasal zemin buna eklenilememiştir. 2011 tarihli, 648 Sayılı ve "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmün-

Köy mimarisinde çok kültürlülük (Didim-Akköy).

de Kararname" ile kültür varlıklarının korunması konusu Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisinde kalırken, "tabiat varlıklarının korunması konusu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkisine alınmış, bu kapsamda "Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü" kurulmuştur. 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Özel Çevre Koruma Kurulu Başkanlığı da kapatılmış; köy yerleşik alanlarındaki mera ve kışlakların turizm bölgeleri içinde kalan kısımlarının Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edileceği hükme bağlamıştır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 2010-2013 dönemi kırsal kalkınma planı ise, nüfusu 20.000'den düşük yerleşimlerin kırsal olabileceğini; ancak kentte "kırsal", kırsalda ise "kentsel" özelliklerin mevcut olması dolayısıyla bir karmaşanın bulunduğu bildirir. (T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013, 2011, s.25-39). Günümüzde kırsal alanlar açısından Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı gibi bakanlıkların yetkileri söz konusudur. Kırsal yerleşimlerin kültürel-doğal miras olarak korunmalarına ilişkin etkin bir strateji ise henüz oluşturulamamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Kimi zaman modernleşme deneyiminin bilgisinin kaynağını oluşturan kimi zaman da bu deneyimin eylem alanı olarak sarsıntılar yaşayan kırsal yerleşimlerin korunması konusu, diğer konulara göre gündemde geç yer almış; modern koruma paradigması uzun süre bu konuyla ilgilenmemiş ve kırsal yerleşimlerde ciddi değer kayıpları oluşmuştur. Özellikle 20. yüzyıldan 21. yüzyıla uzanan dönemde yaşanan endüstrileşme, hızlı-yoğun kentleşme, savaş, yoksulluk, doğanın kirletilmesi-tahrip edilmesi vb. gelişmeler, kırsal yerleşimlerin terk edilmesi ya da göç vermesine, nesilden nesile aktarılan geleneksel yerleşme-inşaat tekniklerinin, üretim yöntemlerinin ve bunlarla ilgili bilgilerin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Yeni inşaat teknikleri ve malzemeler yaygınlaşırken geleneksel tekniklerin daha pahalı ve zor üretimler haline gelmesi, yıpranmanın nedenlerinden biridir. Dünya yüzündeki yaşamın temel kaynaklarını oluşturan doğal değerler üzerindeki tahribatın

Konut için basit çözüm (Orta Anadolu).

su kaynaklarından havaya, ormanlardan tarım alanlarına uzanan ölçsüz yayılımı, çevre üzerindeki tartışmaları arttırırken ekolojik gündem yükselmiş; kırsal yerleşimler ve tarım alanlarının geleceği önemli bir sorunsal haline gelmiştir.

20. yüzyılın ortasından sonra kırsal yerleşimlerin kültürel-doğal miras olma niteliğinin farkına varılmış ve ilerleyen süreçte kültür ile doğanın etkileşiminden doğan değer bütünlüğünü açıklayıcı "kültürel peyzaj" kavramı üretilmiştir. Yeryüzünün kaynaklarının insan uygarlığını tehdit eder boyutlarda tükenme yoluna girdiği günümüzde kırsal yerleşimlerin, doğa-kültür ilişkilerinin belirlediği parametreler ve "kültürel peyzaj" kavramının içerikleri dahilinde korunması konusundaki çalışmaların arttırılması büyük önem taşımaktadır. ■

KAYNAKLAR

- AB Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı-Cilt 2 (2007), Ed.A.K.Öz, S. Güner, KUMİD ve DEÜ, İstanbul.
- Güncüt, A. (2012) "Bir Düzeltilme ve Akademik Yayınların Şeyleşmesi Üzerine Birkaç Söz", *Mimarlık*, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, Sayı: 364, s.10-11.
- "Bill Mollison İle Söyleşi" (2012), "www.seedsofchange.com/cutting_edge/interview.aspx, sitesinden naklen www.permaculture-turkey.org.bill-mollison-ile-soylesi-1-2, Çev. M. Demir.
- Durmuş, Z. (2008) "Türkiye'de Sürdürülebilir Mimari", *Mimarlık*, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, Sayı: 340, 21-30.
- Eldem, S. H. (1984) "Son 120 Sene İçinde Türk Mimarisinde Millilik ve Rejyonizm Araştırmaları", *Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 53-59.
- İnan, A. (1978) *Cumhuriyet'in 50. Yılı İçin Köylerimiz*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- İnankur, Z. (1997) "Romantizm", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt: 3, Ed. Z. Rona, M. Beykan, YEM Yayın, s.1574-1577.
- Jarzombek, M. (2008) "Tasarım, Para ve Moleküller: Mimarlık Akademiyasında Sürdürülebilirliğin Sorunlu Rolü", *Mimarlık*, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, Sayı: 340, s. 17-30.
- Jokilehto, J. (2015) *A History of Architectural Conservation*, Elsevier Butterworth Heinemann, Oxford.
- Keskin, Y. (1998) "Cumhuriyet'in 75. Yıldönümünde Devrim Mimari-si Olarak Köy Enstitülerine Resmi Geçit", *Mimarlık*, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, Sayı: 284, s. 8-15.
- Korumada Yeni Tanımlar, Yeni Kavramlar: Kültürel Peyzaj (2009) Ed: E.Madran, Z. Ç. Uysal, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Mollison, B. (2011) *Permakültüre Giriş*, Çev. E. Özkan, Sineksekiç Yayınevi, İstanbul.
- Rudofsky, B. (1964) *Architecture Without Architects*, University of New Mexico Press, New Mexico.
- Tuztaşı, U., Civelek, Y. (2011) "Yüksek Kültürden Halk Kültürüne: Batı Mimarlığında Ulusal Anıt Düşüncesi ve Vernaküler Mimarinin İdealleştirilmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 14, s. 274-289.

Nietzsche Felsefesi Üzerinden Bir Okuma

ŞEHİRİ TERK ETME SÜRECİNDE BİREY, TOPLUM VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Ecem KARA

Y. Mimar

*İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Araştırma Görevlisi*

"Günümüz modern kentlerinde, makineleşme ve standartlaşmanın da etkisiyle bireyin yabancılaşması olgusu sıkça tartışılır bir hal almıştır. Yabancılaşma sorunu sonucunda şehir terk etme olgusu giderek yaygın hale gelmekte ve kırsalda yeni bir yaşam kurmak hedefiyle yola çıkan kentli bireylerden söz etmek mümkün olmaktadır.

Bu kişilerin, şehir terk edişleri öncesi ve sonrasında; toplumla ve mekânlarla kurdukları ilişkilerdeki değişim ile Nietzsche felsefesinde önemli bir yere sahip olan 'nihilizm' gibi fikirleri arasında bulunan ilişki, şehir terk etme olgusunun bu çerçevede analiz edilmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı, modern kent yaşamında bulunduğu çevreye ve hayata yabancılaşan ve şehir terk ederek; bu yabancılaşmayı yeni bir yaşam tarzı üretme yoluyla aşma çabası içine giren bireyleri; Nietzsche'nin 'yaşamı' yücelten düşüncü bağlamında incelemektir. Bu amaçla, Marmariç Ekolojik Çiftlik örneği, kuruluş ve kuruluş sonrası süreçleri analiz edilerek bireylerin toplum ve mekânla kurdukları ilişkiler üzerinden ele alınmakta; böylece modern toplumdaki yabancılaşma durumu ve şehir terk etme olgusu Nietzsche'nin bakış açısıyla ortaya konmaktadır. "

Varoluş Felsefesi, Fenomoloji'nin kurucusu Edmund Husserl'in (1859-1938) felsefesine dayanan, Danimarkalı filozof Søren Kierkegaard'ın (1813-1855) öncüsü kabul edildiği bir düşünce sistemidir (Akarsu, 2014). Varlığın özden önce geldiği fikrine dayanan, bireysel varlığın tekliğini ön planda tutan, öznelci ve bireyci yaklaşıma sahip bu düşüncünün bir savunucusu da Nietzsche'dir. Yüce görülen değerlere karşı duyduğu kuşkuculuğu dolayısıyla immoralist olarak nitelendirilen düşünür, aynı zamanda yaşam felsefesinin öncülerinden biri kabul edilmektedir (Akarsu, 2014).

Teknolojik gelişim, makineleşme gibi modern döneme ait olgular bireyi yabancılaştırıp ve yalnızlaştırırken yaşamın yüceltilmesi fikri modern kent yaşamı için de önemli hale gelmektedir. Bu yabancılaşmanın ülkemiz metropollerinde de örneklediğini söylemek mümkündür. Kent, bireyin günlük yaşam koşuşturmacası içerisinde kaybolmasına, makineleşme süreci etkisiyle robotlaşmasına, yaşamının tekdüzeleşmesine sebep olmakta ve bireyin hayatındaki yabancılaşmayı tetiklemektedir. Yabancılaşma sürecini yaşayan kentlilerin bir bölümü ise tüketim kültürünün bir ürünü olarak gördüğü kentlerden uzaklaşıp kırsalda bir hayat kurma hedefiyle yola çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, modern kent yaşamında bulunduğu çevreye ve hayata yabancılaşan ve şehir terk ederek; bu yabancılaşmayı yeni bir yaşam tarzı üretme yoluyla aşmayı hedefleyen bireyleri; Nietzsche'nin "yaşamı" yücelten düşüncü bağlamında incelemektir. Bu amaçla, Marmariç Ekolojik Çiftlik örneği, kuruluş ve kuruluş sonrası süreçleri analiz edilerek, bireylerin toplum ve mekânla kurdukları ilişkilerdeki değişim üzerinden ele alınmakta; böylece modern toplumdaki yabancılaşma durumu ve şehir terk etme olgusu Nietzsche'nin bakış açısıyla ortaya konmaktadır.

Varoluşçu Görüş ve Modern Kentte Yabancılaşma

Özü itibarıyla insana yönelen ve varlığın özden önce geldiği fikrine dayanan Varoluş Felsefesi Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Almanya'da ortaya çıkmıştır (Bollnow, 2004). Danimarkalı filozof Søren Kierkegaard (1813-1855), bireysel var-

lığın tekliğini savunan, öznelci ve bireyci düşüncenin başlıca temsilcilerinden biri ve varoluşçuluğun öncüsü kabul edilir (Timuçin, 2001). Kierkegaard'a göre her insan bireysellik düşüncesini taşır ve kendini gerçekleştirmeyen birey, sürünün yürüyüşüne kapılmış bireydir (Kierkegaard, 1997).

Modern kentin dayattığı hayatın tekdüzelikliğini reddederek özgürce yeni bir hayat kurmayı hedefleyen bireyler olarak kenti terk eden kişilerden söz ederken Kierkegaard'ın bireyci yaklaşımına, Jean-Paul Sartre'in ex nihilo ve bulantı gibi kavramlarına değinmeden geçmek imkânsız da olsa, çalışmadaki temel yaklaşım olarak Nietzsche'nin düşüncü merkezde tutulacaktır.

Nietzsche bir 18. yüzyıl düşünürü olmasına rağmen özellikle insan ve kültür hakkındaki düşünceleriyle 20. yüzyıl felsefesini etkileyen düşünürlerden biridir; felsefesi insanla başlar, insanla biter (Sarioğlu, 2008). Evrensel savlara karşı itimatsızlığı, yüce görülen değerlere karşı duyduğu kuşkuculuğu dolayısıyla immoralist olarak nitelendirilen düşünür, aynı zamanda yaşam felsefesinin öncülerindendir. Nietzsche, felsefenin amacının insanları mevcut normlara uyumlu kılmak değil; karışımızdaki kimsenin olmuş bitmiş gözüyle baktığı konularda ona kendini inceleme gücü vermek olduğunu savunurken; kalıplaşan, değişmeyen ve insanı geriletken geleneklerin yerine, insanın özgürlüğünü; kendini alt edebilen üst insanı gerçekleştirmek amacını ortaya koyar (Coşar, 2009; Günay, 2003). Eski değerlerin yeniden değerlendirilmesine yol açan bir yaklaşım olarak düşünsel isyanı yücelten Nietzsche'ye göre, temel olarak bu isyanı içselleştirmiş bireyler *güçlü insanlardır*. Ona göre güçlü insan kendi varoluşunun kapılarını açabilecek olan; sorgulayandır (Ünlü, 2015).

Öte yandan Avrupa epistemoloji geleneğini ve ahlakını eleştiren Nietzsche, yaşadığı çağ Avrupa'sının ahlakını sürü ahlakı olarak nitelendirirken, insanın bir "yığın insanı" olmaması için çabalamıştır (Kuçuradi, 1967). Bireyselliği arzu ederken ahlaki buyrukların baskısı altında ezilen zayıf bireyleri ifade eden sürü insanı (Coşar, 2009) kavramı ise kölelik ahlakına sahip, toplumsal, ahlaki, dini tüm kurallara sonsuz bağlılık duyan bireyleri yansıtmaktadır. Edilgin ve sa-

vunmacı köle ahlakına sahip bu bireyler için hayata tutunma mücadelesi ön plandayken güçlü sınıfta güç istenci, var olanı aşma ve dayanıklılık ön plana çıkmaktadır (Nietzsche, 1883).

19. yüzyıldan günümüze modernlik üzerine üretilen çeşitli metinlerce, modern bireye odaklanan söylemlerin, modern bireyin mutsuzluğuna ve bunu besleyen yalnızlık, yabancılaşma, bireyselleşme kavramlarına odaklandığı görülmektedir (Talu, 2010). Modern kentteki yabancılaşma ve doğadan kopukluğun, imkânsızlaştırarak daha arzulanır hale getirdiği bahçeli ev isteği, modern bireyi kaçış fantezilerine sürüklemektedir (Talu, 2010). Talu'ya göre bu kaçış isteği, modern bireyde, standartlaştırıldığı kadar bireyselleşebilmesi ve özgürleşebilme isteği sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Nietzsche'nin sürü insanı betimlemeleri bağlamında değerlendirildiğinde, şehri terk etme olgusu, gündelik hayatın tekdüzeliğini, sorumluluklarını ve modern hayatın dayatmalarını reddediş ve kitleye tabi olmama çabası olarak, sürü insanı niteliğinden sıyrılma ve bireysel varoluşa yönelme potansiyeli kazanacaktır.

Şehri terk etme olgusu, bir kırılma noktası olarak, Nietzsche'nin eski değerlere karşı itaatsizlik, var olanı sorgulama ve değiştirme potansiyeli ile yeni değerler yaratma cesareti taşımak anlamında üst insana ulaşma potansiyeli taşıyan birey betimlemeleriyle ilişkilidir. Bu bağlamda olgu, yalnızca şehri değil, şehirdeki kapitalist sistemin beslediği, yığındaki diğer kişilerle benzer, tüketime dayalı yaşam tarzını geride bırakmak anlamını da taşımaktadır. Sartre'in hiçlikten yaratma anlamında ele aldığı *ex nihilo* kavramı (1943) ile de ilişkili olan bu durum içinde, bireyin yaşadığı kentsel mekânla birlikte oradaki tüketime dayalı yaşam tarzını da geride bırakması ve böylece yarattığı "hiçlik"ten üretime dayalı yeni bir yaşam tarzı yaratma çabası söz konusu olmakta; bireyin; özünü eylemleriyle yaratan ifadesi olanaklı hale gelmektedir.

Modern kentteki bu yabancılaşma hali ve şehri terk etme arzusu, Sartre'in bulantı kavramı, Heidegger'in yol gösterici olarak ele aldığı ruh durumları açıklaması ve Nietzsche'nin pessimizm olgusu gibi varoluşçu yaklaşım bağlamında ele alınabilecek olan, mevcut olanın eleştirisine dayalı birtakım kavramlarla da bağlantılıdır. Temelde Nietzsche perspektifinden bakıldığında (1883) bu yabancılaşma; sürüye dahil olmaktan duyulan iç huzursuzluğunun bir yansıması olarak olumlanan pessimizm kavramı ile; şehri terk etme ise sürü insanının ait olduğu *decadent dünyadan* kaçışa olanak sunmak anlamında nihilizm süreci ile bağdaştırılabilmektedir. Böylece, toplumsal varoluşun bir parçası olma halinden bireysel varoluşa yönelmeyi olanaklı kıldığı iddia edilebilecektir.

Şekil 1. Marmariç Yerleşkesi Vaziyet Planı (Url-3, E.T.: 17.05.2015).

Şekil 2. Ahşap Bungalov Yapımı (Url-6, E.T.: 17.05.2015).

Kent bağlamında mekân üretimi göz önünde bulundurulduğunda ise, bireysel farklılıklarının göz ardı edildiği ve bu yönüyle yığının bir parçası varsayılacak anonim kullanıcı için tasarlanan mekânlar, çoğunlukla betonarme gibi modernleşme sürecinin başlarındaki Türkiye'nin modernliğin göstergesi saydığı geri dönüşümsüz malzemelerle gerçekleştirilmiş konutlar, dayatılan standardizasyonu temsil ederken; bu yabancılaşmayı tetiklemektedir. Modern bireyin kaçış eğilimini ele almak üzere kenti terk eden bireyler tarafından kurulmuş olan Marmariç Permakültür Çiftliği incelenecektir.

Marmariç Permakültür Çiftliği Örneğinde Birey ve Mekân

Marmariç Permakültür Çiftliği¹, İzmir'in, Bayındır ilçesi, Marmariç mahallesinde, bir ilkokul binasının 49 yıllığına kiralanmasıyla Kasım 2009 itibarıyla faaliyete geçmiştir (Url-1, E.T.: 17.05.2015). Ardından kurulan yerleşkede ise sebze bostanları, meyve bahçeleri göletler, yağmur hendekleri ve yapı çevre; mevcut bitkilendirilmiş alan ve yapı stoku da göz önünde bulundurularak araziye yerleştirilmiştir (Şekil 1).

Kendine yeterliğini sağlamak hedefi doğrultusunda, bitkisel besin ihtiyacının tamamına yakını ve hayvansal besin ihtiyacının da büyük bir

bölümü yerleşke dahilinde karşılanırken enerji ihtiyacının da yerleşkede planlanan yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması hedeflenmektedir (Url-4, E.T.: 17.05.2015). Öte yandan erozyonla mücadele, toprak restorasyonu ve ağaçlandırma, ekolojik ve geleneksel tarım yöntemlerinin kullanımı, yerel ve ekolojik mimari yöntemleri ve doğa ile uyumlu arazi planlama yöntemleri gibi çözümlerle ekolojik ayak izinin azaltılması planlanmaktadır (Url-4, E.T.: 17.05.2015).

Daha önce İstanbul'da bir komün evinde yaşayan 2 üye, köye yerleşme amacıyla yola çıkmış ve Marmariç'i keşfetmiştir. Daha sonra mimarlık ve felsefe alanlarında eğitim alan diğer üyelerin de katılımıyla terk edilmiş bu köyün nüfusu giderek artmaya başlamıştır. Böylece tamamı üniversite mezunu ve hayatlarını büyükşehirlerde geçirmiş 13 genç Marmariç'te buluşmuş ve bu köyde yeni bir yaşam kurmuştur (Url-5, E.T.: 17.05.2015).

Geleneksel malzemeye, endüstriyel olmayan her tür yapı yapılabileceği iddiasıyla yola çıkılan Marmariç'te, dönem dönem misafir edilen gönüllü ve stajyerlerin barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak inşa edilen bungalovlarda ahşap kullanımı göze çarpmaktadır (Url-6, E.T.: 17.05.2015) (Şekil 2). Bungalovların tasarımcı ve

Şekil 3. Ahşap Bungalow Yapımına Katılım (Url-6, E.T.: 17.05.2015).

Şekil 4. Okul Binası (Url-2, E.T.: 17.05.2015).

uygulayıcısı Beyazıt'ın, "Çivi çakabilen ve temel geometri bilgisine sahip herkesin bu bungalovlardan yapabileceği" iddiası, "Kendi barınağını yapabilmek kendine yeterliğin unsurlarından biridir." söylemini desteklemektedir (Url-6, E.T.: 17.05.2015) (Şekil 3).

Marmariç'te ayrıca, kullanıcılar tarafından konut işlevinin yanında bir sosyal alan olarak da kullanılmakta olan eski bir okul binası bulunmaktadır (Şekil 4). Bu yapı, yemeklerin bir arada yendiği, hep beraber sohbet edilen, film izlenen bir ortak mekân haline gelmiştir (Url-2, E.T.: 17.05.2015). Birlikte vakit geçirmek amaçlı kullanılan bu yapı, bireylerin yerleşke dahilinde, kentteki yaşamlarına oranla daha fazla iletişim kurabilmelerine olanak sağlarken, yerleşkenin kente tercih edilmesinin sebeplerinden birini bu sosyalleşme olanağı oluşturmaktadır.²

Gerek günlük yaşamda, gerek üretici kimliğin gerektirdiği üretim süreçlerinde, gerekse yapı üretim süreçlerinde; bireylerin modern kentten farklı olarak üst ölçekten dayatma yoluyla uygulaması zorunlu kılınan kurallar dahilinde değil, kendi inisiyatifleri doğrultusunda aldıkları kararlar yoluyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerden söz etmek mümkündür. Bu ise katılımın en ilkel hali kabul edilebilir. Ayrıca, yerleşkede, kendi kendine yeterliliği destekleyen, tüm işlerin yardımlaşma yoluyla hep birlikte gerçekleştirildiği bir işleyiş mevcuttur.

Zaman içinde yerleşkede, her biri tüm kullanıcıların yardımlaşmasıyla uygulanacak; tasarım ve uygulaması kendi kullanıcısının kontrolünde gerçekleşecek olan ve kullanıcısının kendi istek ve özelliklerini yansıtan konutlar inşa edilmesi; okul binasının ise sadece sosyal merkez ve eğitim birimi işlevini üstlenmesi hedeflenmektedir (Bakır, Kişisel görüşme, 11 Kasım 2013).

Marmariç örneğinde, bireylerin şehirde yaşadıkları süreç göz önünde bulundurulduğunda, yığına dahil olma fikrine bir karşı duruş

sergileme çabaları ve modern kentin dayattığı hayata karşı bir yabancılaşma ve yalnızlaşma içerisinde oldukları gözlemlenmektedir. Bu durum; bireylerin bir kısmı için kendileri gibi şehir hayatını ve dayattığı yüzeysel ilişkilere dayalı ilişki sistemini reddedip şehir ortamında komün hayatı yaşamayı tercih etmiş toplumlar yaratma girişimleriyle ifade bulmaktadır.

Terk ediş sürecinin sonrası ele alındığında ise kırsala yerleşen bireyler için, sadece yaşanan kent ortamını terk edip kırsala yerleşmek değil, aynı zamanda kentin sunduğu hayatın ve dayattığı kuralların dışına çıkan bir hayat tarzı kurma durumu da söz konusu olmaktadır. Bu yeni yaşam tarzı, şehirdeki, tüketime dayalı, toplumsal kurallar karşısında daha kabullenici ve daha edilgin yaşamlarına karşın; daha üretici, daha etkin, yaşamının kurallarını bireyin kendisinin koyduğu bir yaşamı tariflemektedir.

Yerleşkede alınan ekolojik sürdürülebilirliğe yönelik önlemlerin tamamı, insanın doğa üzerinde yarattığı baskı ve zararı azaltıcı nitelik taşıırken, üreticiliğe dayalı olma yönüyle şehirdeki tüketime dayalı yaşam tarzı karşısında zıtlık yaratmakta, kent yaşamında yabancılaştığı doğa ile tekrar bağ kurmasına aracılık etmektedir.

Kentteki uygulamalar bağlamında çoğulculuk ve ortak kanaat oluşturulmasına dayanan *katılım* kavramı, yerleşke söz konusu olduğunda karar alma süreçlerinde alışlagelenden farklı olarak bireysel katılıma dayalı bir hal alırken, üst ölçekte bir düzen oluşturma fikrini değil, bireysel farklılık ve özelliklerin yansıtıldığı çokseslilik yaklaşımını destekler bir nitelik kazanmaktadır. Kierkegaard'ın bireysel farklılıkların yok edildiği, kamuya dönüşmüş topluluğa yönelttiği eleştiri doğrultusunda; yığın içinde kaybolmak karşısında bireyselliği yücelten yaklaşımı, Marmariç örneği üzerinde, karar alma ve uygulama süreçlerinde, bireysel farklılıkların belirleyiciliğine olan inanç şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca modern kentteki keskin iş bölümü ve uzmanlaşmaya karşın, yerleşkedeki, işlerin yardımlaşmayla hep birlikte gerçekleştirildiği; kendi kendine yeterliliği destekleyen işleyişte, birey hem kendi hayatı hem de yaşam alanları hakkındaki tüm karar ve uygulama süreçlerinde etkin rol alarak; modern kentte edindiği, sürü ahlakının edilgen karakterini yansıtan pasif rolden sıyrılmakta, yığına tabi olanın eleştirisi yoluyla bireysel varoluşuna yönelik bir adım atmaktadır.

Modern kente oranla daha etkin, daha üretici ve bireysellik vurgusuna dayalı bir hayat tarzı yaratan birey, bu yaşam tarzını yaşam alanlarına da yansıtmaktadır. Bungalovlar yerleşkede misafir edilen gönüllü ve stajyerlerin barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak inşa edilirken, belirsiz bir kullanıcıya yönelik üretildiğinden anonim kullanıcıya tasarlanmış olma anlamında kent yapılarından farklılık göstermemektedir. Fakat bu yapılar tamamen yerel ve doğal malzemelerin kullanılmış oluşu dolayısıyla, yerleşkedeki doğayla iç içe olma ve geçicilik vurgusunu ön planda tutmakta, yerleşke halkı tarafından yardımlaşma yoluyla üretildiğinden, kullanıcıların yerleşkedeki etkin rolünü desteklemektedir.

Okul binası gibi ortak mekânlar bireyler arası etkileşime izin verirken, yapım, bakım, onarım işleri dahil olmak üzere yerleşkedeki görevlerin katılım ve yardımlaşma yoluyla gerçekleştiriliyor oluşu ve gerçekleştirilen gönüllü ortak faaliyetler; modern kent yaşamındaki yüzeysel ve ikincil ilişkilere dayalı topluluktan çıkma; birincil ilişkilere dayalı *toplum* yaratma hedefini taşımaktadır.

Sonuç

Modern bireyin hayatındaki standartlaşma ve tekdüzeleşme, yalnızlık, yabancılaşma, bireyselleşme olgularına zemin oluştururken; modern kentin yabancılaştırdığı bireylerin, Nietzsche'nin yığına tabi olmaya direnen birey fikriyle örtüştüğü, bu nedenle modern kent olgusuyla ve

ürettiği yığınlarla çatışma halinde olduğu gözlemlenmektedir.

Ontolojik açıdan, bireyin şehre ve şehrin yarattığı yığına karşı geliştirdiği yabancılaşma ve yalnızlaşma tutumunu, Sartre tarafından ortaya atılan, insanların içinde yaşadığı yapışkanlıktan bulantı duymanın bireyi varoluşa götürdüğü fikri, Nietzsche'nin pesimizm olgusu veya Heidegger'in yol gösterici olarak ele aldığı ruh durumları açıklaması üzerinden ele almak mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, modern kentin standartlaştırdığı sürü insanları arasına katılmaya karşı direnmek, gündelik hayatın tek düzelikliğini kırmak ve mevcut yaşam tarzını yıkıp yeni ve daha özgür bir hayata adım atma güç ve cesaretini göstermek anlamında şehri terk etmek olgusunun bireysel varoluş açısından bir kırılma noktası potansiyeli içerdiğinden söz etmek mümkün iken, bu potansiyelin edimsellik kazanıp kazanmayacağı hakkında yapılacak her türlü genelleme Nietzscheci bakıştan uzaklaşmak anlamını taşıyacaktır; yaşamın yüceltildiği bu bakışta, yaşamın tek ve biricik olduğu vurgusu ve her bireyin varoluş yolunda yalnız oluşu bu genellemeyi imkânsız kılmaktadır.

Şehri terk etme isteği modern bireyde yalnızca yaşanan kent ortamının terk edilmesi değil, kentin kendisine dayattığı, köle ahlakının edilgen ve savunmacı yapısına uygun olarak şekillenen, toplumsal kuralları karşısında daha kabul lenici, tüketime dayalı ve kendisini yığına tabi kılan yaşam tarzından ve bu yaşam tarzı karşısında geliştirdiği yabancılaşma tutumundan uzaklaşma anlamı da taşımaktadır. Öte yandan bu istek, kırdı daha üretken, daha bireysel, yabancılaştığı bir takım olgularla tekrar bağ kurabildiği daha aktif bir hayat tarzına yönelme eğilimini de ifade etmektedir.

Şehrin terk edilişi; kişinin, bireysel varoluşunun, toplumsal varoluşun boyunduruğundan kurtulduğu yeni bir yaşam tarzı oluşturması potansiyeli taşıyorsa da, bu terk ediş durumunun, kentteki alışkanlıkların kırdı da tekrar edilmesi söz konusu olduğunda, başka bir yığının parçası olmakla son bulabilmesi ihtimali de göz önünde bulundurularak genellemelerden kaçınılmalıdır.

Söz konusu değişimin bireyin yaşam alanıyla kurduğu ilişkiye de yansıdığı görülmektedir. Kent insanının kendi yaşadığı konuta karşı dahi sergilediği pasif tutum, şehri terk eden bireylerde yerini, kendi yaşam alanını ihtiyaç ve isteklerine uygun olarak kendisi tasarlayan, hatta konutun uygulamasını kendisi gerçekleştiren aktif bir tutuma bırakmaktadır. Böylece konutunun sadece nesnesi değil, onu dönüştüren özne rolünü de üstlenerek karşılıklı etkileşim içerisinde, sürekli ve devinimli bir ilişki kurmaktadır.

Ayrıca bireyin mekân üretim süreçlerinde üstlendiği bu etkin rol, bireyler arası yardımlaşma ve dayanışma yoluyla sosyal yapıya da katkıda bulunmaktadır.

Mekân organizasyonunda sosyal etkileşime olanak sunan ortak kullanım alanlarına da öncelikli olarak yer verilmesinin, mekân üretiminde yalnızca sürecin değil ürün olarak yapının da sosyal yapıya katkı sağlayacak şekilde tasarlanmasına olanak sunduğu görülmektedir. ■

NOTLAR

1. Çiftliğin gerçekleştirilmesini sağlayan projenin tam adı: Permakültür Tasarım Yöntemleriyle Doğa Dostu, Sürdürülebilir ve Verimli Arazi Kullanım Modeli Geliştirme ve Uygulama Projesi'dir (Bkz: Url-1, Erişim Tarihi: 17.05.2015).

2. Köy sakinlerinden Hazal, "Şehirde beni tutan bir şey yok ama başka bir köyde yaşayabilir miyim diye düşündüğümde bunun biraz zor olacağını fark ediyorum. Çünkü beni buraya en çok bağlayan buradaki insanlar ve onlarla kurduğum iletişim. Burada çok keyifli zamanlar geçiriyoruz. Şurada 13 kişi hep beraber yemek yediğimizde şehirdeki yaşamı, oradaki aktiviteleri aramıyorum. Bu benim için çok daha doyurucu oluyor" diyerek oluşturulan topluluk içerisindeki ortak hedeflerden ortak yaşama dönüşen ilişki yapısını özetlemektedir (Bkz: Url-2, Erişim Tarihi: 17.05.2015).

KAYNAKLAR

- Akarsu, B. (2014). *Çağdaş Felsefe; Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*, İnkılap Kitabevi.
- Bakır, Kişisel görüşme. 11 Kasım 2013, EK - A.
- Bollnow, O. F. (2004). *Varoluş Felsefesi*, (Der: Medeni Beyaztaş), İstanbul, Efkâr Yayınları.
- Coşar, M. (2009). *Nietzsche Kavramında Yeni Bir Yol*, ODTU Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, ODTU Yayıncılık, Ankara. ISBN: 975-7064-45-9
- Günay, M. (2003). *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*, İlyâ Yayınları, İzmir.
- Kierkegaard, S. (1997). *Ölümçül Hastalık: Umutsuzluk*, (Çev. Mehmet Mukadder Yakupoglu, Ayrıntı Yayınları.
- Kuşuradi, I. (1967). *Nietzsche ve İnsan*, İstanbul, Yankı Yayınları.
- Nietzsche, F. W. (1883). *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (Çeviren: Murat Batmankaya; Basım yılı:2011, 4. Baskı), Say Yayınları.
- Sarioğlu, G. (2008). "Tarih Felsefesi Alanında Bir İnceleme: Varoluş Felsefesi ve Tarih Anlayışı", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 9.
- Sartre, J. P. (1943). *Varlık ve Hiçlik* (Çeviren: Turhan Ilgaz - Gaye Çankaya; Basım yılı: 2009), İthaki Yayınları.
- Talu, N. (2010). "Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda modern Birey", *METU İFA* 2010/1 s. 141-171
- Timuçin, A. (2001). *Düşünce Tarihi*, Cilt.3, İstanbul, Bulut Yayınları.
- Ünlü, A. (2015). Nietzsche, Mimarlık ve Bilim dersi, 04.05.2015, İTÜ, İstanbul
- Url-1, E.T.: 17.05.2015
- <http://marmaric.org/hakimizda/marmaric-ekolojik-yasam-dernegi/>
- Url-2, E.T.: 17.05.2015
- <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.742408932452155.1073741833.575181669174883&type=3>
- Url-3, E.T.: 17.05.2015
- <http://marmaric.org/marmaricte-permakultur-uygulamaları/permakultur-el-kitabı/>
- Url-4, E.T.: 17.05.2015
- <http://marmaric.org/wordpress/wp-content/uploads/pub/Tuzuk.pdf>
- Url-5, E.T.: 17.05.2015
- <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.742408932452155.1073741833.575181669174883&type=3>
- Url-6, E.T.: 17.05.2015
- <http://marmaric.org/bungalovlar>

MİLAS BOZALAN DAĞ KÖYÜNDE GELENEKSEL TAŞ EV

Ali KURAL

Mimar, Kentsel Tasarımcı

"Yerel yapı sanatının, yerli ustaların bilgi ve kültürüne uygun olarak tasarlanan ve inşaatı gerçekleştirilen taş ev, yerel yapı sanatı bağlamında süreklilik göstermektedir. Ancak ileriye dönük olarak, yapım sisteminin çözümlenmesi ve kurallarının belirlenmesinden sonra, tasarım aşamasında yapı sisteminin yeniliğe, değişime dolayısı ile çeşitlenmeye çok açık olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, ileride yapılacak mimari çalışmalarda yapım sisteminin kendi iç kurallarında yola çıkarak ve yine kurallara bağlı kalarak çok daha varsıl mimari örneklerin geliştirilebileceği, geleneksel yöntemlerden yola çıkılarak daha modern örneklere ulaşılabilirliği açıkça görülmektedir."

Gökova Körfezi'ne bakan bir dağ köyünde gerçekleştirilen taş ev, yörenin kaybolmaya yüz tutmuş yerel konut kültürünü ve anonim yapı sanatını yansıtmayı amaçlamaktadır ve inşaatı yerel taş ve ahşap ustaları tarafından yörenin yapım teknikleri ve malzemeleri ile yapılmıştır. Taş evin mimari projesi 2004 yılı kış aylarında mimar ve yapıyı yaptıran işveren tarafından birlikte geliştirilmiş, inşaatı 2004 yaz aylarında başlamış, 2005 yılı kış ve ilkbaharda devam etmiş ve ev 2005 yılı yazında ev kullanılmaya başlanmıştır. Evin ölçülerinden, pencerelerin büyüklüğüne, taş duvarların örgüsü tekniğine kadar pek çok farklı ölçek ve detaylarda işverenin istekleri, hayalleri ve hatta hayallerini ifade etmek için kullandığı çizimleri ön planda tutulmuştur. Mimar, tasarımda bir yol gösterici görevini üstlenerek, ev sahiplerinin hayalindeki evi, yerel yapı teknikleri ile birlikte yorumlayarak, evin inşaatına altlık oluşturacak çizimlerin hazırlanmasını sağlamıştır.

Yörede yapılan gezilerden ve çeşitli kaynaklardan yerel yapı sanatına dair yapım teknikleri incelenip; ev bu araştırmalar sonucunda elde edilen bilgilere dayandırılarak tasarlandı. Yerel taş duvar kalınlıkları, kat yükseklikleri, pencere boyutları ve oranları, taş yapıların kütle oransallığı, hem planda hem de kesitte irdelendi; ahşap döşeme sistemi, döşemeyi oluşturan dilimlerin aralıkları örneklerle tespit edildikten sonra tasma

rıma başlandı. Bu araştırmanın öncelikli amacı yerinde yerel ustalar tarafından inşaatı yapacak olan ustaların bilgi ve birikimlerine, yörenin taş ev kültürüne uygun bir mimari projenin geliştirilmesi idi. Uygulamaya geçilmeden önce köyde muhtarla ve yapı ustalarıyla köy kahvesinde uzun sohbetler yapıldı, öneriler tartışıldı.

Yenilik

Tasarım aşamasında, yapının, kent kültürünün getirdiği bilgi ve alışkanlıklar ile stilistik arayışlardan arındırılması;¹ evin, anonim sayılabilecek, bilgisi ve kuralları kolektif olarak paylaşılan, kendi içinde çeşitlenmeye açık bir sistem² olan yerel yapı sanatını yansıtmayı amaçlandı. Yörede yapılan geçmiş örneklerin yapım tekniklerinin araştırılması, bu teknikleri kullanarak yapılacak evin tasarlanması, yapım tekniğinden yola çıkarak yöredeki mekân ölçülerinin ve yapıların oran ve orantılarının tespit edilerek bu oransallıkta yapının üretilmesi amaçlandı.

Yerel yapı sanatı her farklı yapının üretiminde geleneksel yapı sisteminin, yapının konumu ve yapıyı yaptıranın isteklerine göre yeniden yorumlanması sürecini içeriyor. Yapım tekniğine ait bilgiler ve kurallar mevcut örnekler üzerinden gözlemlenebiliyor³ ve yerel yapı ustaları bu bilgi ve kuralları, geleneksel yapı kültürüne bağlı kalarak, her yapıda yeniden ilişki-

lendiriyor. Yerel yapı ustasının yapıyı oluşturmada önce başvurduğu soyut düşünce, geleneksel yapı kültürünün ürünü varsıl örnekleri üreten yapı sistemine ait bilgi ve kuralların ustanın karşılaştığı anlık yapı sorunsalı bağlamında her seferinde yeniden ilişkilendirilmesi ile oluşuyor. Bu günümüz kent kültüründe sınırsız biçim ve yapım tekniğini ilişkilendirebilen mimarların soyut düşüncesinden çok farklı bir yaklaşım.⁴ Malzeme ve yapım tekniğinin sınırlı, kurallarının kesin olduğu yerel yapı sanatı tasarımcı için kısıtlayıcı gibi gözükse de geleneksel yapı örnekleri incelendiğinde aynı sistem içinde üretilen yapıların varsıl çeşitliliği gözlemlenebilir.

Konum

İki katlı, toplam 67 m² büyüklüğündeki taş ev Milas İlçesi'nin Gökova Körfezi'ne bakan Bozalan dağ köyü sınırları içinde bulunmaktadır. Arsa, Bozalan Köyü'nün batıya uzanan yamacında toplam bir dönüm büyüklüğünde ince ve uzun bir parseldir. Taş ev, parselin batı ucunda konumlandırılmıştır ki bu noktadan parselin tümü gözlemlenebildiği gibi arka planda mevcut köy ve uzakta deniz manzarasına ev açılmaktadır. Evin araziye yerleştirilebilmesi için öncelikle alt kotta yeni bir istinat duvarı yapılmış, arazi düzeltilmiş ve evin yerleşebileceği teras oluşturulmuştur.

Evin plan kurgusu, mimari kesit ve görünüşlerin tasarımı, yapı sisteminin kendi iç kuralları doğrultusunda geliştirilmesi ile oluştu. Yerel yapım tekniği ile üretilen yapıların önerdiği yaşam biçimi de yeni yapılacak evde irdelendi. 67 m² kullanılabilir alanın iki katta planlandığı evin en önemli mekânı da bölgenin iklim koşulları

na uygun bir şekilde tasarlanan; eve girildikten sonra merdiven ile üst katta ulaşılan ve "hayat" olarak adlandırılan yarı açık mekândır. Hayat, hem iki farklı kotu birbirine bağlamakta, hem de yatak odalarına buradan ulaşılmaktadır. Ayrıca, evin hâkim olduğu manzara da en etkileyici bir şekilde bu mekândan gözlenebilmektedir.

Bu noktada, yerel yapım tekniği içinde geliştirilen evin planlamasında günümüz koşullarında herhangi bir evin işlevsel mekânları olan mutfak ve ıslak mekânlarının yapım tekniğinin önerdiği çeşitlilik dahilinde taş eve ne şekilde entegre edildiğinden bahsetmek gerekiyor. Evin planlamasında modern bir mutfak mekânı evin zemin katında ve yine modern bir banyo evin ikinci katında planlanmıştır. Yerel örneklerde pişirme işlevini üstlenen ocak ve yıkanma işlevi evin içinde yer alıyor ancak bu işlevleri sağlayan modern cihazların (mutfak için buzdolabı ve fırın veya banyoda klozet, duş gibi ihtiyaçların) bu mekânlarda yerleştirilmesi -yapıların yapıldığı zaman bu cihazların kullanımının öngörülmemiş olması sebebiyle- mümkün olmamış.

Sonuç

Yerel yapı sanatının, yerli ustaların bilgi ve kültürüne uygun olarak tasarlanan ve inşaatı gerçekleştirilen taş ev, yerel yapı sanatı bağlamında süreklilik göstermektedir. Ancak ileriye dönük olarak, yapım sisteminin çözümlenmesi ve kurallarının belirlenmesinden sonra, tasarım aşamasında yapı sisteminin yeniliğe, değişime dolayısı ile çeşitlenmeye çok açık olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada, ileride yapılacak mimari çalışmalarda yapım sisteminin kendi iç ku-

rallarında yola çıkarak ve yine kurallara bağlı olarak çok daha varsıl mimari örneklerin geliştirilebileceği, geleneksel yöntemlerden yola çıkılarak daha modern örneklerle ulaşılabileceği açıkça görülmektedir. ■

NOTLAR

1. Kemal Aran, *Beyond Shelter Anatolian Indigenous Buildings*, Ankara, 2000.
2. Cengiz Bektaş, *Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Bodrum*, İstanbul, 1996.
3. Aran, *Beyond Shelter*, s. 121.
4. Aran, *Beyond Shelter*, s. 122.

Proje: Mvnte - Güney Ege'de Geleneksel Taş Ev
Statü: Proje: 2004, İnşaat: 2004 - 2005.

Yer: Gökova Körfezi, Milas.

Program: Beşik Çatılı İki Katlı Ev - İki Oda, Duş, Hayat, Oturma Odası, Mutfak, Teraslar.

Arsa: Köy Çıkışında, Yamacı Saran, Uzun Cephesi Güney Ve Deniz Manzaralı 1 Dönüm Arazi.

Bina İnşaat Alanı: 67,5 M²

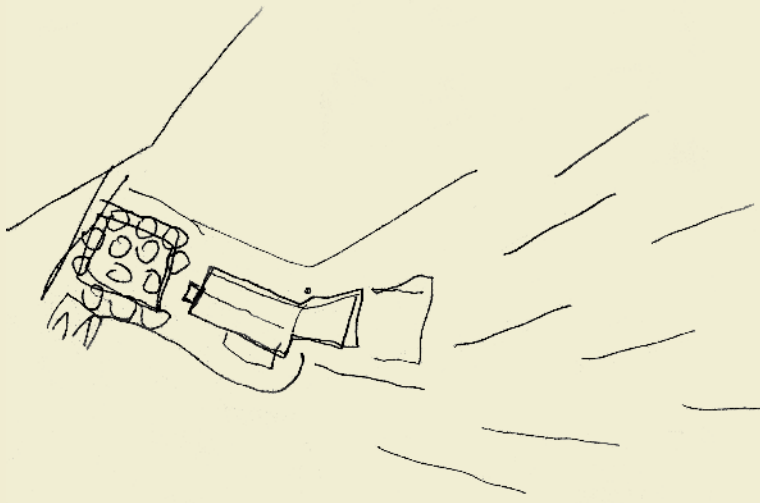
Yapı: Yiğma Taş.

Malzemeler: Taş, Sedir Ağacı, Alaturka Kiremit.

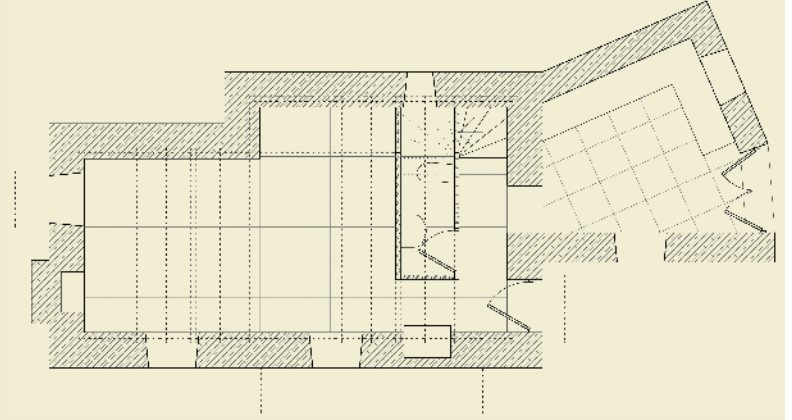
Tasarım: Ali Kural.

Ahşap Mobilya Tasarımı: Merede Yılmaz.

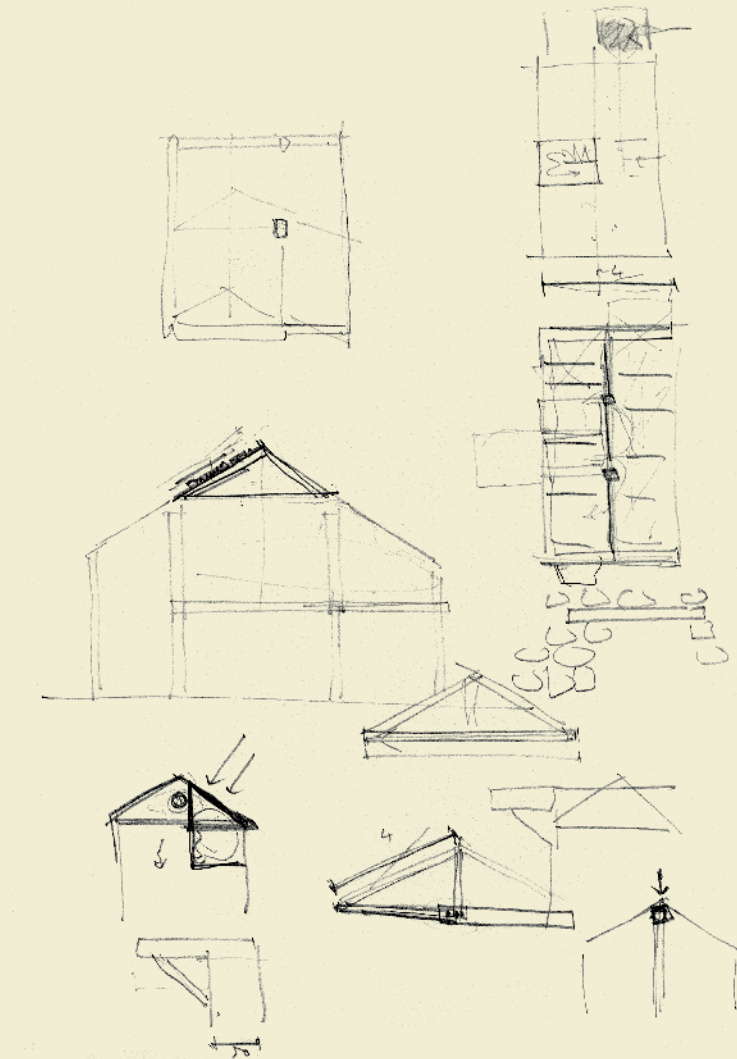
İnşaat: Yerli Taş ve Ahşap Ustaları.

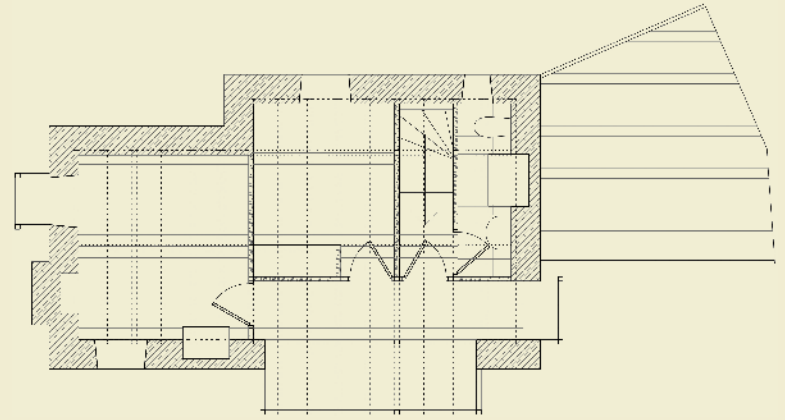
Eskiz Vaziyet Planı.

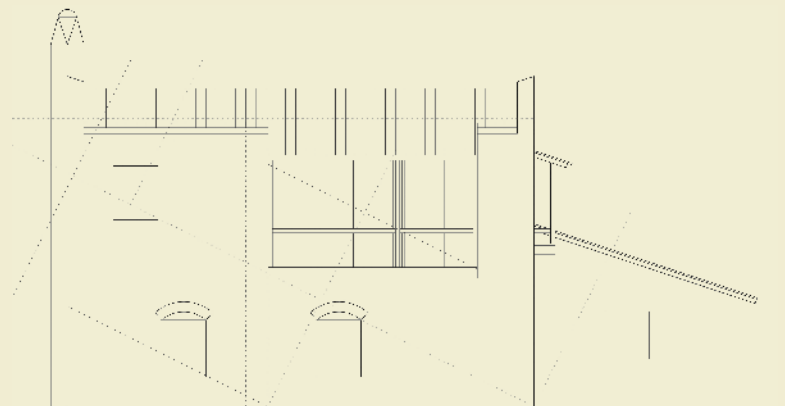
Zemin Kat Planı.

Çalışma Paftası.

Birinci Kat Planı.

Görünüş Kesiti.

ÇAĞLARI AŞAN DEHA: MİMAR SİNAN

Gözde RAMAZANOĞLU

Mimar

Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi,

İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

"Mimar Sinan'ın mimari tasarım ve planlamayı yaparken malzeme, mevcut teknolojiyi kullanma ve geliştirme becerisi, akustik, strüktür, aydınlatma, form ve estetik konularına hâkimiyeti karşısında hayranlık duymamak mümkün değildir. Ölçüm, hesaplama ve modellemelerle yapılan analizler, henüz standartların ve parametrelerin belirlenmediği dönemde ve doğru değerlerle uyguladığını ortaya koymuştur. Asıl hayret uyandıran konu ise, aynı yapıda, örneğin Süleymaniye'de, hem statik, hem akustik, hem hava akımı kontrolü, hem aydınlatma, hem üstün mimarlık ve estetik özellikleri aynı binada ve aynı malzemelerle sağlamış olmasıdır."

Mimar Sinan'ın inşa ettiği ve bugüne ulaşan eserler irdelendiğinde, işlev, strüktür, form, malzeme seçimi, hacimsel ifade ve estetik gibi temel mimarlık ilkelerinin yanı sıra, inşaat mühendisliği ve diğer mühendislik bilimleri (akustik, aerodinamik/ havalandırma, zemin mekaniği, aquastatik / su mühendisliği gibi) konularındaki yetkinliği de ortaya çıkmaktadır. Mimar Sinan eserlerinde, günümüzün gelişmiş aygıtları ile ve/veya sayısal ortamdan yararlanılarak ulaşılan bulgular, günümüzde saptanmış olan parametrelere ve standart değerlere uygun olduğunu göstermektedir. Üstelik bunları, ölçümle esas olan değerlerin henüz tanımlanmadığı dönemde uygulamıştır.

Aynı teknik özelliklerin birden fazla yapıda tespit edilmesi, durumun rastlantısal olmadığını ispatlamaktadır. Ancak, günümüzün gelişkin ölçüm ve hesaplama imkânlarından yoksun olan Mimar Sinan'ın problemleri çözmekte kullandığı yöntem ve teknikleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Mimar Sinan, hiçbir camisinin planını başka camisine uyarlamayan bir mimardır.¹ Mimari tasarımın (denge, ritim, armoni, ölçü ve oran gibi) bütün ilkelerini üstün başarıyla uygular. Hacim kurgusunda, denge ve süreklilik duygusu sağlayarak gerilimsiz mekânlar oluşturur.

Kütlede görsel ağırlık, tartışmasız olarak kubbededir. Zoru kolay, basit ve yalın gösterme becerisi nedeniyle, binada önce kubbe, sonra diğer kısımlar inşa edilmiş gibi bir duygu uyandırır. Özellikle büyük camilerinde, kurguyu tanımlarken kullanılan ifadelerin, çoğunlukla yukarıdan aşağıya, aleminden kubbeye doğru yapılmasının nedeni bu olmalıdır.

Binalarının, psikolojik işlevini de ihmal etmemiştir. Mekândaki olumsuz genişlik / yükseklik oranlarına rağmen, Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi'nde kuyu etkisi hissedilmez. Bütün ihtişamıyla kentin silüetine hâkim olan Süleymaniye Camisi, detaylarda ince ve zarif bir yapı olduğundan boşluk korkusu uyandırmaz. Tam tersine, insanı kavrayan ve yücelten izlenimler uyandırır. Caminin içinde, mihrap ve minber, yokluk içinde varlık gibi büyür. Tamamı ise insanı tasavvufta konu edilen "yokluğa" büyük bir huşu ile götürür.²

Mimar Sinan ve Yapı Mühendisliği

Yapıları kubbeli strüktür sistemidir. Strüktürde baldaken şemayı esas alır. Süleymaniye Camisi'ne kadar kare baldaken, sonra altıgen ve sekizgen baldaken de görülür. Kare ve altıgen mesnet sisteminin dört, sekizgen mesnet sisteminin üç farklı çeşidini uygulamıştır.³

Yapısal davranışı hayli karmaşık olan üst örtüdeki taşıyıcı sistemin, yük taşıma mekanizması ve yapısal davranışı, günümüzün bilgisayarlarla dayalı hesap metotları yardımıyla tespit edilebilmektedir. Edirnekapı ve Üsküdar Mihrimah Sultan, Kadırga ve Azapkapı'daki Sokullu Mehmet Paşa, Kara Ahmet Paşa, Süleymaniye, Şehzade, Selimiye camilerinde yapılan statik analizler, örtü sistemlerine ait taşıyıcı strüktürlerin, malzeme seçimi, statik ve stabilite bakımından, günümüzde uygulanan standartlara uygun olduğu saptanmıştır.⁴

Edirne'deki Selimiye Camisi çarpıcı bir örnektir. Dünya anıtsal mimarlığı, 19. yüzyıl sonuna kadar yığma/ kâgır yapı sistemiyle, yani taş-tuğla benzeri malzemenin üst üste konmasıyla meydana getirilmiştir. Buna rağmen, 1575'de tamamlanan Selimiye Camisi'nin "dünya taş yapı mimarlığının zirvesi" olarak kabul edilmesi,⁵ olağan dışı durumdur.

Mimar Sinan Yapılarında Havalandırma (Aerodinamik)

"Mimar" Sinan'ın yalı camilerinde rutubet görülmez. Durum, uygun hava akımını sağlama-sıyla açıklanabilir. Nitekim Üsküdar Şemsi Paşa Camisi'ndeki hava sirkülasyonu için, minare-

Resim 1. Kılıçlı Paşa Camisi.

NOT: TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi'nin "Sinan Haftası" etkinlikleri kapsamında 6 Nisan 2015 günü Çukurova Üniversitesi'nde verilen konferansın dergimiz için düzenlenmiş halidir.

Resim 2. Süleymaniye Camisi'nde kubbe geçiş ahengi.

Resim 3. Şehzade Camisi Kubbe Geçişleri Sistemi.

Resim 4. Şehzade Camisi'nde mafsalların birleşimi.

nin baca gibi değerlendirildiği gözlenmiştir. Süleymaniye Camisi'nde, geceleri yakılan kandillerden çıkan islerin, "is odasında" toplanması, mekândaki hava akımı kontrolünün ulaşabileceği en üstün düzeyin ispatlayan çarpıcı bir örnektir. Mekanik havalandırma sistemlerinin kullanılmadığı dönemde, uçuşan isten elde edilen mürekkep ise, teknik açıdan sadece bir yan üründen fazla bir "şey" değildir.

Mimar Sinan Yapılarında Akustik

Şahane bir akustikle, seste, sedada, yani okunan dua ve surelerin akustiği ile görülmemiş bir tezyin yapar.⁶

Resim 5. Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camisi ve Atatürk Köprüsü.

Homojen ses dağılımı ve uygun çınlama zamanını gerçekleştirmesi sayesinde, camilerinde ses nettir ve iyi anlaşılabilir. Yapılan ölçümler Üsküdar Mihrimah Sultan ve Ankara Cenâbî Ahmed Paşa camilerindeki çınlama zamanının ideal deneyecek düzeyde olduğunu ortaya çıkartmıştır. Kubbe kasnağına kadar çini ile kaplı olan Kadirga Sokollu Mehmet Paşa ve Tahtakale Rüstem Paşa Camilerindeki değerlerdeki akustik veriler, hayret uyandıracak derecede iyidir. Çini yüzeylerin sesi tam yansıttığı göz önüne alındığında, Sinan'ın konuya olan hâkimiyeti ve bilgi düzeyi karşısında şaşırılmamak imkânsız hale gelir.⁷

Bunu sağlamak için kubbe ve yer yer duvarların içlerine testiler yerleştirmek; bütün elemanları ses dağılımını homojen hale getirecek şekilde düzenlemek; taşıyıcı sisteme sesi dağıtarak yansıtabilecek formlar vermek; niş ve mahfillerle sesi dağıtılabilecek yansıtıcı elemanlar elde etmek yoluna gidildiği belirlenmiştir. Ayrıca gözenekli ve yumuşak dokulu bir sıvanın kullanıldığı tespit edilmiştir.⁸ Süleymaniye Camisi'nde, kubbenin yol açabileceği "ses odaklaması" (ses patlaması) sorununu, kubbe ses etki alanını insan seviyesinden 20 m. yüksek tutarak çözümlenmiştir,⁹

Şehzade Camisi'nde, çinilerin yapılandırılmasında kullanılan ve sıra panel rezonatör olarak çalışan çini kaplama sistemlerde gereken esnekliği sağladığı düşünülen, sakız yumuşaklığında bir sıva türü tespit edilmiştir (esnek sıva, analiz için yerinden söküldükten bir süre sonra sertleşerek ufalanmıştır).¹⁰

Zemin Mekaniği

Zemin mekaniği konusu, Azapkapı'daki Sokollu Mehmet Paşa Camisi'nde açıkça gözlemlenir. Üzerindeki yoğun trafik yükü (ve bütün yanal yükler) ile birlikte, Atatürk Köprüsü gibi büyük

yük bir yapının çok yakınından geçirilmesine rağmen, binanın temellerinde oturma meydana gelmemiştir. Durumun, "yer seçimi konusundaki beceri" ile açıklanması zordur.

Mimar Sinan'ın Su Yapıları ve Su Mühendisliği (Aquastatik)

Kırkçeşme Suyolu (su iletim sistemi) toplam 55 km. uzunlukta olup, en uzun kolu 35. km olup yapıldığı dönemde 300'ün üzerinde çeşmeyi beslemekteydi. Konunun uzmanları, kapsamındaki su kemerinden Uzun Kemer (710 m.), kırık eksenli Eğri Kemer (342 m.), Mağlova Kemer (258 m.) ve Güzelce Kemer'i'nin (165 m.),¹¹ başlı başına birer mühendislik şaheserleri olduğunu ifade etmektedir. Bir bölümü günümüzde de işlevini sürdüren bu yapılar kültürel, tarihsel ve su mühendisliği açılarından evrensel niteliktedir.¹² Hidrolik esasları ve yapısal özellikleri ile en kolay gözlemlenen örnek ise Süleymaniye Camisi'nin revaklı avlusunda yer alan ve suları yukarıdan aşağıya dökülerek akan çeşmedir.

Mimar Sinan Estetiği

Yapı elemanlarının boyut ve bağlantılarını, oran ve denge ilişkilerini bir estetik anlayış içinde düzenler. Hangi elemanın taşıyıcı, hangisinin süsleyici olduğunun ayırımına varmak neredeyse imkânsızdır.

Estetik ve Bezeme

Mekânda minimum düzeyde bezemeyle, mihrap ve minber, adeta yokluk içinde varlık gibi büyür. Mekânın tamamı ise insanı tasavvuftaki bahse konu yokluğa büyük bir huşu ile götürür. Yaptığı küçük camilerde bile bir mimari görkem sergileyerek tezyin yokluğunu düşündürmemiştir. Mimar Sinan camilerinde uyguladı-

Resim 6. Süleymaniye Camisi, Haliç tarafından görünüşü.

ğı tezyin, İslam esasına dayanır. İslam'daki figür ve sıfat yasaklarına tamamen uyan, kendine has bir felsefe içerdiği anlaşılmaktadır.¹³

Haliç tarafından bakıldığında, Süleymaniye bir yüce dağ gibi çarpar (Doğduğu köyden bakıldığında, uzaktan görünen Erciyes dağı gibidir). Yan kubbeleriyle, basınç kuleleriyle, yardımcı kubbeleleriyle, duvardan, hatta zeminden başlayıp alemde birleşen bir akış gibidir. Bütün bu ahenkler topluluğu, mimari tezyindir. Kubbe ile minare yüksekliklerini öyle dengeli yapmıştır ki, caminin haşmetli kütlesi karşısında upuzun, ipince 4 minaresi dahi gözü tırmalamayarak bu ahenge girmiştir.¹⁴ Süleymaniye Camisi'nde, yükselmedeki birbirine bağlılık ahengi, mimarlığın, mühendisliğin ve mimari tezyinin bütünleşmesinin sonucudur.

Yaptıranın kişiliğini camilerinde yansıttığı konusunda fikir birliği vardır. Bu durumda, Mimar Sinan soyut eserler üreten bir "mekân sanatçısıdır" demek, uygunsuz olmayacaktır. Rüstem Paşa'nın gösterişe düşkün kişiliği Tahtakale'deki Rüstem Paşa Camisi'nde; Kanuni Sultan Süleyman'ın ihtişamı Süleymaniye'deki türbesinde, Osmanlı

Devleti Âlisinin azameti bütün Süleymaniye Külliyesinde yansır. Bu nedenledir ki, Yahya Kemal Beyatlı, Süleymaniye'ye bakarken, Kanuni zamanındaki Osmanlı Devletini görür, topların zafer müjdeleyen seslerini duyar.

Mimar Sinan'ın mimari tasarım ve planlamayı yaparken malzeme, mevcut teknolojiyi kullanma ve geliştirme becerisi, akustik, strüktür, aydınlatma, form ve estetik konularına hâkimiyeti karşısında hayranlık duymamak mümkün değildir. Ölçüm, hesaplama ve modellemelerle yapılan analizler, henüz standartların ve parametrelerin belirlenmediği dönemde ve doğru değerlerle "uyguladığını" ortaya koymuştur. Asıl hayret uyandıran konu ise, aynı yapıda, örneğin Süleymaniye'de, hem statik, hem akustik, hem hava akımı kontrolü, hem aydınlatma, hem üstün mimarlık ve estetik özellikleri aynı binada ve aynı malzemelerle sağlamış olmasıdır.

Denmektedir ki, "öyle büyük bir cihan imparatorluğunda bir Sinan çıkmasa, başka mimarlar, başka Sinanlar çıkardı..." Unutmamak gerekir ki, böyle dehalar ancak birkaç asırda bir çıkar...

Resim 7. Süleymaniye Camisi avlusu.

Mimar Sinan hakkında yapılan araştırmaların disiplinler arası düzeye taşınması, çözümelerde kullandığı yöntemlerin tanımlanması açısından büyük fayda sağlayacaktır. ■

NOTLAR

1. Ramazanoğlu, Gözde, Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1995, s:6.
2. Ramazanoğlu, Gözde, Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1995, s:7.
3. Bilgin, Hüseyin, "Mimar Sinan Yapılarında Kubbeli Örtü Sistemlerinin Yapısal Analizi", Selçuk Üniversitesi, Müh. Mim. Fak. Derg., C.21, S.3. 4, 2006, 119-128, 120.
4. Bilgin, age, s:126.
5. Ramazanoğlu, G., age, s:11.
6. Ramazanoğlu, Gözde, Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1995, s:7.
7. Kayılı, Mutbul, "Mimar Sinan'ın Camilerindeki Akustik Verilerin Değerlendirilmesi", Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1988, İstanbul, s. 545-555.
8. Kayılı, age.
9. Gül, Zühre Sü, Mehmet Çalışkan ve Ayşe Tavukçuoğlu, "Geçmişten Günümüze Süleymaniye Camii Akustik", MEGARON 2014;9 (3):201-216, s:212.
10. Kayılı, Mutbul, age.
11. Özdiş, Ünal, "Su Yapılarının Tarihi Gelişmesi", III. Ulusal Su Mühendisliği Sempozyumu 10-14 Eylül 2007, İzmir: (1-19), s: 15., Arısoy, Yalçın, "Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri Su Yapıları", III. Ulusal Su Mühendisliği Sempozyumu 10-14 Eylül 2007, İzmir: (63-72), s: 68.
12. Arısoy, Y., age., s: 71.
13. Ramazanoğlu, Gözde, Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1995, s: 2-7.
14. Ramazanoğlu, Gözde, Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1995, s:9.

Resim 8. Süleymaniye Camisi.

Resim 9. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi.

ADANA-MERSİN DEMİRYOLU HATTI ÜZERİNDEKİ İSTASYON BİNALARI

Özlem ŞENYİĞİT

Mimar

Yrd. Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi,

Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

“Kültürel varlık olarak nitelendirilebilecek olan istasyon binaları, ait oldukları toplumların, politik, toplumsal, kültürel ve teknik koşullarını yansıtan öğelerdir. Dönemlerinin özellikleri ve mimari yaklaşımları konusunda en doğru bilgileri içerir, üstün belge niteliği taşırlar. Bu özellikleri nedeniyle de korunmaları gerekmektedir. Adana-Mersin hattı üzerindeki istasyon binaları da hem önemli bir kamu yapısı hem de kent silüetinin vazgeçilmez, sınırlayıcı, mekân oluşturucu önemli bir simge/odak noktasıdır. Toplumsal ve kültürel bir değer olan Adana-Mersin hattı üzerindeki istasyon binaları tarihinin geçmişin kaynak ve kanıtları olarak belge niteliği taşımakta, hat üzerindeki istasyon binalarının orijinalliğinin bozulmadan korunması, nitelikli çevre ve sağlıklı bir toplumsal ve kültürel yaşam açısından büyük önem ifade etmektedir.”

Temellerini endüstriyel gelişime dayanmış olan istasyon binaları, endüstri toplumunu karakterize eden fikirleri bünyesinde barındırmaktadır. İstasyon binaları, hükümetlerin ve mimari alandaki gelişmelerin etkin birer aynasıdır ve dolayısıyla devletlerin ya da yabancı ülkelerin mimari alandaki etkilerinin belirlenmesinde önem taşımaktadır.

Çalışma, Bağdat Demiryolu hattı üzerinde tarihî ve mimari özellikleri bağlamında önemli kabul edilen istasyon binaları hakkında mimari özellikleri açısından genel bir değerlendirme yapmayı ve özellikle Adana-Mersin hattı üzerinde hâlâ var olan ve çalışan Adana, Zeytinli, Yenice, Tarsus ve Mersin istasyon binalarının mimari özelliklerini incelemeyi hedeflemiştir.

XIX. Yüzyılda Avrupa'nın Sanayileşme Süreci ve Avrupa'da Demiryolunun Gelişimi

XIX. yüzyılda makine gücüne dayanan fabrika sistemi çevresinde üretim kapasitesinin hızla artması, endüstri devrimini zorunlu kılmıştır.¹

Endüstri Devriminin özellikli iki simgesi vardı: *FABRİKA* ve *TREN*. James Watt'ın XVIII. yüzyılın son çeyreğinde buharlı makineyi icat etmesiyle ulaşım için büyük imkânlar yaratılmış ve böylece modern demiryolculuğun doğuşuna fırsat olmuştur. Yeni teknik gerçekleştirmeler ve zorlayıcı bir niteliği olan *demiryolu* sanayiye herhangi bir yerde toplanabilir hale getirmiştir. Dolayısıyla demiryolu hızla gelişen yeni kentlerin doğuşuna yol açmış ya da var olan kentlerde ölçü tanımayan bir nüfus artışı yaratarak modern kentçiliği yaratmıştır. Böylece demiryolu devrimi Batı

Avrupa'nın yükseliş tarihini başlatmıştır² (Şekil 11a-b).

Genel olarak, Türkiye demiryolları, gerek yapılması ve gerekse işletilmesi bakımından:

- 1- Osmanlı Dönemi (1856-1922)
- 2- Cumhuriyetin İlk Dönemi (1923-1950)
- 3- II. Dünya Savaşından Sonraki Dönem olarak üçe ayrılabilir.³

Osmanlı Dönemi (1856-1922)

İngiliz Sermayesiyle Yapılan İnşaat Devri (1856-1867)

1856'da (23 Eylül) Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu topraklarında demiryolu ile tanışıklığı İngiliz sermayeli İzmir-Aydın arasındaki demiryolu inşasıdır.⁴

Hükümetin İnşaat Tecrübesi Devri (1876-1888)

1871 sonrasında, yabancı müteşebbislere verilen imtiyazların suiistimallere ve çeşitli milletlerarası rekabetlere uğramasına bir tepki olarak Sultan Abdülaziz, ana hat İstanbul-Bağdat arası olmak üzere yan hatları Karadeniz-Akdeniz ve Basra Körfezine bağlanacak bir hat projelendirmiştir.⁵

1875 yılında Osmanlı maliyesinin iflas etmesiyle birlikte Alman mühendis Wilhelm von Pressel'e hazırlatılan proje zorunlu olarak rafa kaldırılmış ve böylece Avrupa sermayesine başvurulmaksızın bu boyutlarda girişimler gerçekleştirilememiştir.^{6,7}

Şekil 1. a) 1727'de İngiltere'nin Bath şehrinde kurulan ilk demiryolu hattı, b) 1836 yılında Almanya'da yapılan Nürenberg-Fürth hattının işletmeye açılış töreni (Demiryolu Dergisi, 1936).

1881 yılında Avrupalı alacaklılar için bir güven-
ce teşkil eden Duyun-u Umumiye İdaresi'nin fa-
aliyete girmesinden sonra Avrupa sermayesi
Osmanlı İmparatorluğu'nda yeniden yatırımla-
ra başlamış ve Almanya, Anadolu - Bağdat hat-
tının inşasına girişmiştir.

1883 yılında bu devrenin en önemli olayı, Türk-
İngiliz-Fransız sermayeli 67 kilometre uzunlu-
ğundaki, Adana-Mersin hattıdır.

Duraklama Devri (1889-1898)

Yabancı Şirketlerin Birinci İnşaat Devri (1889-1908)

1900 yılında ise Abdülhamit için Bağdat Demir-
yolları ile tek bir projenin parçası olan Hicaz De-
miryolu İstanbul'dan Mekke'ye ulaşma isteğiyle
doğmuştur.⁸

1903 (5 Mart) tarihinde Deutsche Bank 99 yıllık
bir süre için Bağdat demiryolunun inşa ve işle-
me imtiyazını elde etmiş, ardından tamamı ya-
abancı sermaye sahiplerinin denetiminde olan
Bağdat Demiryolu Şirketi (Société Impériale Ot-
tomane du Chemin de fer de Bagdad) resmen
faaliyete geçmiştir. XIX. yüzyıl sonunda, Bağdat
hattının Anadolu'daki kısmının yaklaşık olarak
1000 kilometrelik rayı döşenmiştir.

Hükümetle Yabancı Şirketlerin İkinci İnşaat Devri (1908-1918)

1908 Almanların Bağdat demiryolu projesini yı-
lında yeniden ele almasıyla birlikte ilk iş olarak
Bağdat Demiryolu projesi için önemli bir yere
sahip olan mevcut Adana-Mersin hattını Fran-
sızlardan satın almıştır.

Mütareke ve İntikal Devri (1918-1922)

Cumhuriyetin İlk Dönemi (1923-1950)

1927 (1 Haziran) tarihinde "Devlet Demiryolları
ve Limanlar İdaresi Umumiyesi" Türkiye Cumhu-
riyeti tarafından resmen kurulmuştur.⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nda Demiryolunun Gelişim Süreci

Batılların Osmanlı'ya yapacakları demiryolların-
dan beklentileri:

- Geliştirdikleri demiryolları ile birlikte tekno-
lojilerini satmak,
- Başta Mezopotamya olmak üzere, Osmanlı
toprakları ile çevresinde bulunan yeraltı ve
yerüstü zenginliklerinden faydalanmak,
- Osmanlı toprakları üzerinden Asya ülkeleri-
ne daha kolay ve daha kısa zamanda ulaş-
abilmek,

a) İzmir ve Çevresindeki Demiryolları (İngiliz ve Fransız Sermayeli)

c) Anadolu-Bağdat Demiryolları (Alman Sermayeli)

Şekil 2. a-b-c-d) Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Yapılan ve İşletilen Demiryolu Hatları (Özyüksel M., 2000), (Onur A., 1953).

b) Şark (Rumeli) Demiryolları (İmparatorluk Sermayeli Avusturyalılara Yatırılmış)

d) Hicaz Demiryolu (Tamamıyla Milli Bir İnşaat)

- Osmanlı topraklarında Hristiyanlarca kutsal
olan Kudüs çevresinde nüfuz oluşturup za-
manı geldiğinde de ele geçirmektir.

Batılların amacı bu iken, Osmanlı yönetiminin
politikası:

- Suriye, Mezopotamya ve Arabistan gibi deneti-
mi bozulmuş bölgelerdeki isyanları bastırmak,
- Savaş sırasında, asker ve cephane sevkia-
tını daha çabuk yapabilmek,
- İç ve dış ticarete canlılık sağlamak,
- Müslümanlarca kutsal olan Mekke ve
Medine'ye ulaşımı kolaylaştırıp,
- Müslüman ülkeler arasında birlik ve bera-
berliği sağlamak ve aynı zamanda Halife
olan Sultanların da güçlerini arttırmaktır.

1856-1908 Yılları Arasında (Osmanlı İmparatorluğu Devrinde) Yabancı Sermayedarlar Tarafından Yapılan İstasyon Binalarının Mimari Özellikleri

1856-1908 yılları arasında Osmanlı İmpara-
torluğu'nun demiryolu rotası, İngiliz ve Fran-
sız şirketleri tarafından, ekonomik çıkarlar doğ-
rultusunda biçimlenmiştir. İstasyon binaları da
dolayısıyla yabancı şirketlerin politik kararlarını
gösteren araçlar olarak, sade, gösterişsiz ve pa-
halı olmayan istasyon binalarının mimarisinde
yansımalarını bulmuştur.¹⁰

Türkiye'de yapılan ilk istasyon binaları İngiliz şir-
ketleri tarafından yapılmış olup, İzmir-Aydın ve
İzmir-Kasaba hatları üzerindeki Alsancak ve Bas-
mane istasyonları hariç diğer istasyon binaların-

Şekil 3. (a) Selçuk İstasyon Binası, (b) Kuyucak İstasyon Binası, 1881 (Araz M., 1995).

da benzer projeler uygulanmıştır. Bu istasyon bi-
nalarının genel özellikleri; *taş örtü, düşük kemer,*
tek katlı bağlantı kütlesi, iki katlı ana kütle, ahşap
dikmeler üzerine oturtulmuş peron (Şekil 3 a-b).

İzmir-Aydın hattı üzerine inşa edilmiş Türkiye'deki
ilk istasyon binası olan Alsancak istasyon binası
(1858), iki katlı istasyon modeline Türkiye'de ilk ve
nadir bir örnektir. Ayrıca Alsancak istasyon bina-
sı Avrupa'daki örneklerindeki gibi peron sundur-
masında demir uygulaması yapılmış ilk istasyon
binasıdır (Şekil 4, 5, 6).

Basmane istasyon binası ise küçük boyut-
ta olmasına rağmen 1860-1890 yılları arasında
Avrupa'da yapılan istasyon binaları ile özellikle
perondaki biri varışı diğeri hareket platformunu
örtün kubbe biçimli çift sundurması ile benzer-

Şekil 4. Alsancak İstasyon Binası (1861) (www.trainweb.org).

Şekil 5. Gare de l'Est İstasyon Binası (Paris, 1847-50) (www.gezi-yorum.net).

lik göstermektedir. Bu özelliği ile de Türkiye'deki ilk kubbe şeklindeki çift sundurma örneğidir (Şekil 7, 8 a-b).

Anadolu'da İngilizlerin kontrol güçlerinin azalmasıyla Fransız şirketleri de demiryolu yapım işine katılmış ve yapılan istasyon binalarının çoğunda birkaç küçük farklılık haricinde aynı tip projeler uygulanmıştır. Almanya ise, 1903'de İstanbul ve Bağdat'ı birleştirerek demiryolu hattı yapımı için yasal izni almasıyla demiryolu yapım işine katılmıştır.¹¹

İstanbul 1900 kitabında "*Kent giriş kapısı olan ve oryantal özellikleriyle Batılı gezginlerin egzotizm beklentilerine cevap veren*" diye tanımlanan Sirkeci istasyon binası, 1888-1890 yılları arasında Alman mimar Jasmund tarafından tasarlanıp inşa edilmiştir. Orient-Express'in varış noktası Sirkeci istasyon binası, Batı kökenli bina tipolojisi ve oryantalist süsleme öğeleri ile üslup-strüktür ikilemini yansıtmaktadır. Yapı, XIX. yüzyılın yarısından itibaren İmparatorluğun her tarafında yayılacak bir tipolojinin varlığını belgelerken, gelişmenin gözle görülür bir simgesi haline gelmiştir¹² (Şekil 9).

1856-1908 Yılları Arasında Adana-Mersin Hattı Üzerinde Yapılan İstasyon Binaları'nın Mimari Özellikleri

XIX. yüzyılda demiryolları sayesinde Çukurova'nın zengin kaynakları Mersin ve Suriye limanlarından

Şekil 10. a-b-c) Adana Eski İstasyon Binası.

Şekil 6. Köln İstasyon Binası (Almanya, 1869) (www.boxeraufstand.de).

Şekil 7. Basmane İstasyon Binası (1876) (www.trainweb.org).

Avrupa ülkelerine akmış ve kentin ticaret hayatının canlanması sağlanmıştır. Dolayısıyla demiryolları, Osmanlı İmparatorluğu'nun Adana-Mersin gibi zengin kaynakları olan bölgelerinde inşa edilmiştir.

67 kilometre uzunluğundaki Adana-Mersin hattının ilk imtiyazı 1883 yılında iki Türk'e verilmiştir. Daha sonra ise Fransızlara satılan bu hat, 1886 yılında Baron Evain de Vandeuvre adlı bir Fransız'ın kurduğu "Tarsus, Toros ve Adana Demiryolu Kumpanyası" tarafından işletmeye açılmıştır.

Fransız şirketleri yapmış oldukları Adana-Mersin hattı üzerindeki istasyon binaları, ticaret amaçlı olarak yapılmasından dolayı, gösterişsiz ve küçük varyasyonlarda birbirine benzer projelerdir.

Adana (Eski) İstasyon Binası

XIX. yüzyıl sonlarında Vali Abidin Paşa döneminde yapılmış olan Adana eski istasyon binası ticaret amaçlı olduğundan küçük ve sade bir yapıdır. 1999 yılında tescil edilmiş olan istasyon, bugün TCDD tarafından kiralanarak, engelli çocuklar için ilköğretim okulu olarak kullanılmaktadır (Şekil 10 a-b-c).

Şekil 8. a) Dortmund İstasyon Binası.

Şekil 8. b) Aachen İstasyon Binası (1867-69) (www.boxeraufstand.de).

Şekil 9. Sirkeci İstasyon Binası (Barillari, D., Godoli, E., 1996).

Adana-Mersin demiryolu hattını yapan şirketin istasyon binalarını da yaptıkları düşünülmektedir. İstasyonun, geleneksel tarzda ahşap dikmelerle desteklenen dış sofası, kâğır yapım sisteminde tuğla örgülü duvarları ve dökme demir payandaları Osmanlı mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

Mersin (Eski) İstasyon Binası

Akdeniz'de bir liman kenti olan Mersin 1886'da demiryolu ile birlikte Çukurova'nın dışı açılan kapısı haline gelmiştir. Yakın zamana kadar TCDD'nin hastanesi olarak işlevlendirilmiş olan eski istasyon binasının zemin katı günümüzde boş olup üst katı lojman olarak kullanılmaktadır (Şekil 11, 12).

Şekil 11. Mersin Eski İstasyon Binası (Ali Murat Merzeci Aşv.).

Şekil 12. Mersin Eski İstasyon Binası.

Kâgir yapım sistemiyle yapılan istasyon binası taş konstrüksiyonlu ana kütleyle solundaki bağlantı kütlelerinden meydana gelir. Yapını orijinal özellikleri: pütürlü taş yüzey uygulaması, kubbe çatı, dairesel bitim yüzeyleri, demir payandalarla desteklenen büyük metal saçaklar ve sade pencere şekilleridir.

Tarsus (Eski) İstasyon Binası

1949 yılında yeni istasyon binasının yapılmasıyla birlikte yıkılan eski istasyon binası Mersin ve Adana İstasyon binaları ile benzer mimari karakterler içermektedir. Diğer istasyonlardan ayrılan özelliği ise kırma çatılı olmasıdır. Tarsus eski istasyon binası kâgir yapım sistemiyle yapılmış olup, ahşap ve kesme taş kullanılmıştır (Şekil 13).

1908-1918 Yılları Arasında Bağdat Hattı Üzerinde Yapılan İstasyon Binalarının Mimari Özellikleri

XIX. yüzyılın sonlarında batıdaki mimari gelişmeler incelendiğinde, (yapıların özellikle kütle biçimlenişinde) geçmiş mimari üsluplardaki elemanların yeniden egemen olduğunu görmekteyiz.¹³ Dolayısıyla Avrupa'da bu dönemde yapılmış istasyon binalarında, Neo-klasizm ola-

Şekil 13. Tarsus Eski İstasyon Binası (Ali Murat Merzeci Aşv.).

Şekil 14. a) Eydtkuhnen İst. Bin.,

rak nitelendirdiğimiz davranış net bir biçimde şekillenmiştir (Şekil 14 a-b).

Son Osmanlı mimarisi büyük bir oranda XIX. yüzyıl batı eklektizmini ana çizgileriyle sürdürmüş, Osmanlı mimarisini reddetmek yerine renkli eklemeler katmayı yeğlenmiştir. Bu dönemdeki istasyon binaları ile yabancı karakteristiklerin olduğu erken dönem Anadolu hattındaki istasyon binaları arasında göze çarpan farklılıklar vardır. İnşa edilen bütün istasyonlar, tipolojik şemaları, inşaat metotları ve kültürel çözümlerleri ile batı etkisinde iken, yüzey düzenlemelerinde kullanılan öğeler XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı mimarisi örnekleridir.

Otto Ritter ve Helmuth Cuno'nun tasarladığı İstanbul-Konya-Bağdat hattının ilk durağı olan Haydarpaşa İstasyon Binası da batı eklektizmine iyi bir örnektir. Yapıda bölgesel öğelerin yerini, Barok mimari üslubunun biçimsel öğeleri almıştır. Kuşkusuz Alman izi taşıyan aşırı süslü Neo-Rönesans biçimler uluslararası rekabette Almanların kısa süre önce elde ettikleri ayrıcalıklı yerin kutlanması yansıtmaktadır¹⁴ (Şekil 15).

1908-1918 Yılları Arasında Adana-Mersin Hattı Üzerinde Yapılan İstasyon Binalarının Mimari Özellikleri

Almanların Bağdat demiryolu projesini 1903 yılında yeniden ele almasıyla birlikte ilk iş olarak 1908'de Bağdat Demiryolu projesi için önemli bir yere sahip olan mevcut Adana-Mersin hattını Fransızlardan satın almıştır. Bağdat Demiryolu'na ait Adana-Mersin hattı üzerindeki Adana, Yenice ve Zeytinli istasyon binaları ta-

Şekil 15. Haydarpaşa İstasyon Binası (1906-1908) (Diana Barillari, Ezio Godoli, 1996).

Şekil 16. 1917'de Adana İstasyon Binası (Oğuz Baytok Arşivi).

rihsel üslubun ve yeni tipolojilerin kullanılması, modern malzeme ve yapım sistemleri beraberliği bu dönemin mimari üslubuna dair iyi örneklerdir.

Adana İstasyon Binası (1911-1916)

Toros ve Gavur Dağı tünellerinin açılması, Konya üzerinden İstanbul'a ve Halep üzerinden Suriye'ye demiryolu bağlantısını sağlamış, böylece hem kentin gelişimi hızlanmış hem de kent sınırlarının büyüyerek merkez haline gelmesini sağlamıştır.

1920'lerin başlarında Adana'nın; İstanbul'u Ortadoğu'ya bağlayan Bağdat demiryolu üzerinde bulunması ve Türkiye'nin en büyük limanının bulunduğu Mersin ile ticaret bağlantısı sonucu dış pazarlarla ilişki sağlaması kenti önemli ticaret merkezlerinden biri konumuna getirmiştir (Şekil 16-17).

Adana eski istasyon binasının yetersiz kalmasıyla birlikte 1911'den sonra yeni bir istasyon binası Almanlar tarafından yapılmış olup I. Ulusal Mimarlık Döneminin belirgin özelliği olan simetrik yapı tarzına ve "U" plan şemasına sahiptir. Yapı farklı İslami üslupların geliştiği güzel karışımından ziyade üslupsal bir dürüstlük içerisinde olup I. Ulusal Mimarlık Döneminin anıtsal nitelikli ilk istasyon yapılarından biri olması nedeniyle de önemli bir yere sahiptir (Şekil 18).

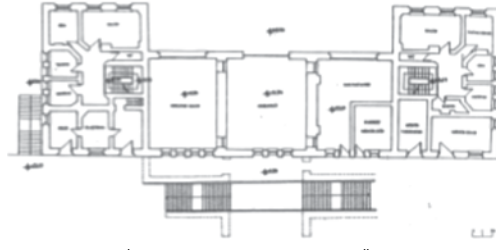
Adana istasyon binası, iki köşede bulunan kule şeklindeki kütleler ile onların arasındaki bağlantı kütlelerinden oluşmaktadır. Bağlantı kütlelerinin üstündeki terasa 1950'lerde mimari özellikleri bozulmayacak şekilde bir kat daha ilave edilmiş ve şu anda lojman olarak kullanılmaktadır. Bu ek

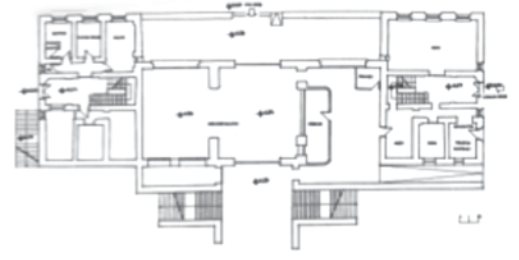
Şekil 16. 1917'de Adana İstasyon Binası (Oğuz Baytok Arşivi).

Şekil 17. Adana İstasyon Binası.

Şekil 18. Adana İstasyon Binası Plan Çizimleri (Ç.Ü. Mimarlık Bölümü Arşivi).

Şekil 19. a) Güney (Meydan) Cephesi.

Şekil 19. b) Ön Cephe.

Şekil 20. a) Peron Cephesi.

Şekil 20. b) Pencere ve Kapı Detayları.

Şekil 19. c) Payandalar ve Saçak.

Şekil 19. d) Saçak Altı Geometrik Desen Detay.

Yapının büyük bir kısmında özellikle cephe-lerde yontma taş kullanılmıştır. Dışarıya taşı- rılan taşıyıcı köşe taşları ve pencere etrafları beyaz kesme taşlar ile dekore edilmiş, duvar- lar sarı boyalı serpmeye ile sıvanmıştır. Ayrıca gi- riş cephesinin kemer içindeki pencereleri sö- velerle çevrilmiştir. Binanın perona bakan dış düzeyindeki pencerelerin üstü ise ikiz kör siv- ri kemerlidir.

Kısmen karkas, kısmen de yığma olan yapı- nın temel duvarları taş, katları kâgirdir. Ahşap döşeme, putrellerle bağlanıp, ahşap asma ta- van kullanılmıştır. Kiremit kaplı kırma çatıda Almanya'dan getirtilen çelik çatı makası taşıyı- cı olarak kullanılmıştır. Peronların üstü ise sonra- dan yapılmış çelik putrel kirişler üzerine oturtul- muş çinko çatı şeklindedir.

Zeytinli İstasyon Binası (1910)

Zeytinli istasyon binası Alman şirketi tarafından 1910 yılında yapılmıştır. Hat üzerinde bağlan- tı vazifesi gören yapı, Osmanlı-Arap mimarisini özgün bir karışımı olup, I. Ulusal Mimarlık Akımı- nın genel karakteristik özelliklerini plan ve cep- he organizasyonuna taşımıştır. Hiyerarşik düzen

Şekil 21. a) Zeytinli İstasyon Binası.

Şekil 21. b) Batı Yönünden Bakış.

içerisinde Yenice istasyon binasından küçük ol- ması haricinde özellikle cephe karakteristiği açı- sından benzerdir (Şekil 21a-b).

Zeytinli istasyon binası, tek kollu yan cephesin- deki merdiven, peron cephesindeki revak ve üst kat için balkon fonksiyonuna dönüşen ana kütleyle bağlı deposu ile iki katlı dikdörtgen bir yapıdır (Şekil 22).

kütleyle, köşe kütlelerin üst katları ile aynı cephe karakteri uygulanmış ve yan kütlelerin çatıları ile birleşen kırma çatı ile kaplanmıştır.

Ana giriş cephesi Osmanlı mimarisinde kullanı- lan üç bölümden meydana gelen sivri uçlu, ke- mer çerçeveli büyük açıklıklardan oluşmaktadır. (Şekil 19 a-b-c-d).

Ahşap üstü kiremit çatılı giriş saçığının altı- na eşik aralıklarla payandalar yerleştirilmiş ve uzun payandaların desteklediği geniş saçak- ların iç yüzeyleri ise Klasik Osmanlı mimarisin- nin kendine özgü geometrik desenli kalem işi nakışlarla bezenmiştir. Binanın çatısı ise kire- mit kaplıdır. Yapının her katında düşey düzene göre değişik pencere biçimlerinin kullanılma- sı cepheye ritmik bir görünüm kazandırmıştır (Şekil 20 a-b).

Şekil 22. Zeytinli İstasyon Binası Plan Çizimleri (TCDD Arşivi).

Peron cephesinde dört kemerli revak, arka ve yan cephelerdeki sivri kemerli açıklıklar belirli bir düzen içerisinde olup geniş ahşap saçaklar, saçak altı geometrik desenler ve işlemeli ahşap payandalar yapının genel karakteristiğini oluşturmaktadır.

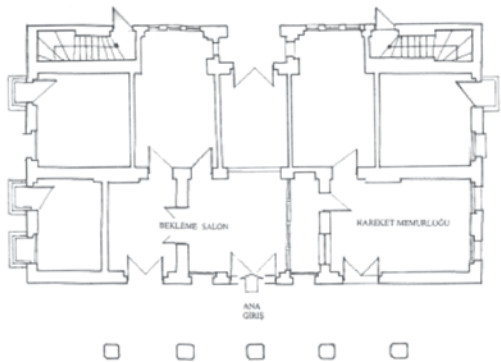
Yığma yapım tekniği ile yapılmış olan binanın döşemesi, ahşap olup çelik putrellerle bağlanmıştır. Kiremit kaplı çatıda ise çelik çatı makası taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Cephede yontma taş kullanılmış olup özellikle subasman kotunda binayı bir çerçeve düzenine oturtmuş, köşeleri boğumlu hale getirilerek taşıyıcılıkları vurgulanmış kahverengi bombeli taşlar Arap mimarisini yansıtmaktadır.

Yenice İstasyon Binası (1912)

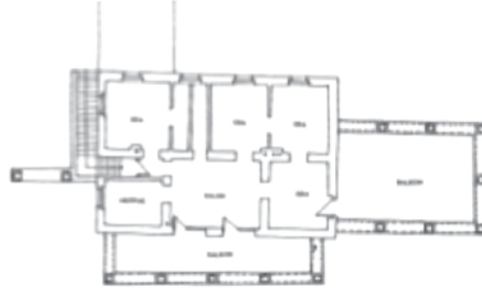
Adana ve Mersin hattının kavşak noktası olan Yenice hattı 1912 yılında Bağdat demiryollarının yapımı sırasında kullanıma açılmış, aynı yıl istasyon binası da hizmete girmiştir.

Osmanlı-Arap mimarisinin özgün bir karışımı olarak nitelendirebileceğimiz Yenice istasyon binası, farklı İslam, Arap üsluplarının Osmanlı geleneğinden gelen mimari bir dille anlatımı açısından hattın başarılı örneklerinden biridir (Şekil 23 a-b-c).

Yenice istasyon binası iki katlı, simetrik, dikdörtgen bir yapıdır. Ana kütlein geniş saçaklı kırma çatısı vardır. Zemin katta açık bekleme alanı iken üst katta lojman için balkon fonksiyonuna dönüşen revak ve arka cephe-

Şekil 24. Yenice İstasyon Binası Plan Çizimleri (TCDD Arşivi).

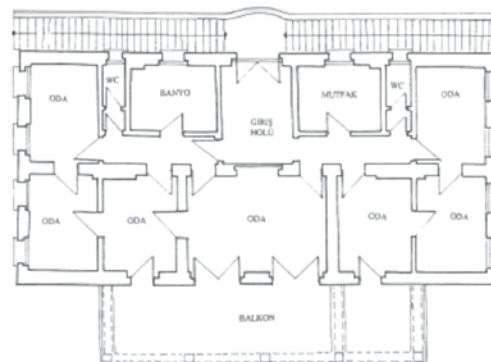
Şekil 23. b) Arka Görünüş (TCDD Arşivi).

deki çift taraflı yükselen dış merdiven istasyonun karakterini oluşturur. Lojman olarak kullanılan üst kat simetrik olarak düzenlenmiştir. (Şekil 24).

Peron cephesi revak ile vurgulanmış olup, revak büyük kemerli kapılar ile bütünlük içerisindedir. Revak ve kanat duvarlarında Arap mimarisinin etkisinde olan taş boğumlar gözlemlenmektedir.

Arka cephe dış merdiveninden dolayı yabancı bir görünüme sahiptir. Cephedeki bütün açıklıklar kemerlidir ve ritmik bir düzen içerisindedir. Osmanlı mimari öğelerinden olan basık kubbe, giriş ve bekleme holünü kaplamış olup, pencereler de bu duruma göre şekillenmektedir. Çatı; geniş ahşap saçakları, saçak altı geometrik desenleri ve işlemeli ahşap payandaları ile dikkat çekicidir.

Yığma olan yapının kiremit kaplı kırma çatısında çelik çatı makası taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Döşeme ise ahşap olup putrellerle bağlanmıştır. Cephenin büyük bir kısmında yontma taş kullanılmıştır. Özellikle revakta uygulanan taş işçiliği dikkat çekicidir.

Şekil 23. a) Yenice İstasyon Binası Ön Görünüş.

Şekil 23. c) Saçak Altı Geometrik Desen Detayı.

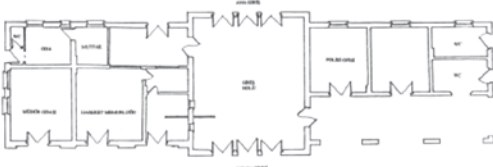
Erken Cumhuriyet Döneminde Adana-Mersin Hattı Üzerinde Yapılan İstasyon Binalarının Mimari Özellikleri

Cumhuriyetin kurulmasında sonra 1928 yılında satın alınan bu hattın yönü 1950'lerde kuzeye doğru kaydırılmıştır. TCDD tarafından yapılmış Adana-Mersin hattı üzerindeki Tarsus ve Mersin istasyon binalarında, 1908-1918 yılları arasında yapılan istasyon binalarının yapı malzeme ve yöntemlerinin kullanıldığı izlenimini uyandıran taş kaplama ya da öyleymiş gibi sıvanıp derzlenmiş cephe düzenlemeleri görülmektedir. Diğer taraftan belli bir biçimcilik, anıtsal olma kaygısı ve orta doğrultuya göre bakışık yerleştirilmesi ile II. Ulusal Mimarlık Akımının genel etkisini de üzerlerinde taşımaktadır.

Tarsus İstasyon Binası (1949)

Batısında Mersin ile güneyinde İskenderun liman kentinin tam ortasında yer alan Tarsus, konumu itibarıyla ticaretin dağılım alanı olması açısından önem taşımaktadır. 1949 yılında baraka şeklinde olan eski Tarsus istasyonunun yıkılması ardından aynı yıl hat üzerindeki diğer istasyon binalarına benzer yeni bir istasyon binası yapılmıştır. (Şekil 25, 26 a-b).

Tarsus istasyon binası tek katlı olup, dikdörtgen plan şemalı simetrik bir yapıdır. Cephedeki açıklıklarda kullanılan geniş taş kemerler, duvar köşelerinde kullanılan bombeli taşlar ve çatının kırma, kiremit çatı olması I. Ulusal dönem

Şekil 25. Tarsus İstasyon Binası (TCDD Arşivi).

içerisinde yapılmış istasyon binalarının basit bir taklididir. Betonarme olan yapının cephe organizasyonu post-modern bir yaklaşımla, taşıyıcı özelliği olmayan pembe renkli kaplama taşlarla kaplanmıştır. Dikdörtgen plan şeması, orta doğrultuya göre bakışık yerleştirilmesi, belli bir biçimcilik kaygısı ile yapı, II. Ulusal Mimarlık Akımının genel etkisini üzerinde taşıırken, I. Ulusal Mimarlık döneminde yapılan Adana-Mersin hattı üzerindeki istasyon binalarına da atıfta bulunmaktadır.

Mersin İstasyon Binası (1949-1955)

Batı Akdeniz'in liman ketlerinden biri olan Mersin, coğrafi konumu itibarıyla Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye için ticaret ve taşımacılıkta önemli bir yere sahiptir. Şehrin giriş kapısı vazifesini gören ve eski istasyon binasının ihtiyacı karşılamaması üzerine 1949 yılında yapımı tasarlanıp, 1955 yılında hizmete açılan yeni istasyon binası, dönemin etkin olan II. Ulusal Mimarlık Akımının genel karakteristiği taşıyan ve şehir için simge değeri olan önemli bir yapıdır (Şekil 27, 28 a-b).

Mersin istasyon binası, tek katlı olup, dikdörtgen plan şemalıdır. Üç ayrı kütlelerin yan yana gelmesiyle oluşan yapıda, ortadaki ana kütle vurgulayıcılığı arttırmak amacıyla iki kat şeklinde yükseltilmiştir. Ayrıca yapının anıtsal olma kaygısıyla girişte geniş merdivenler kullanılmıştır. Yapı, belli bir biçimcilik ve anıtsal olma kaygısı ile II. Ulusal Mimarlık Akımının genel etkisini üzerinde taşımaktadır.

Bütün açıklıklar aynı boyutta ve ince uzun dikdörtgen formda olup, etrafı bir çerçeve şeklinde kesme taşlarla çevrilidir. Betonarme olan yapıda cephe, dönemin etkin olan II. Ulusal Mimarlık Akımının etkisiyle gri kesme taşlarla kaplanmıştır. Kiremit kaplı kırma çatı beton döşeme üzerine oturtulmuş olup yapının saçakları betonarmedir.

Taşkent İstasyon Binası ise özgün bir yapı olmamakla birlikte günümüzde kullanılmamaktadır.

Sonuç

İstasyon binaları, tarihsel süreç ve kent tarihi içerisindeki durumu ve bu durumun yapı üzerinde biriktirdiği değer yargıları ile kentin simgesel değerini oluşturur. Bu nedenlerdedir ki öz-

Şekil 26. a) Peron Yönünden Bakış.

gün nitelikleri açısından büyük değer taşıyan istasyon binaları:

- Tarihsel bilincin oluşmasını ve gelişmesini sağlar,
- Varlıkları ile geçmişteki değerler açısından belge niteliği taşır,
- Geçmişten geleceğe kaynak oluşturmaya neden olur,
- Bulundukları çevrede, özgün nitelikleri ile görsel ve estetik değerler oluştururlar.

Kentsel anlamda ise bu yapıların:

- Çevrede röper oluşturma,
- Kentsel sembol değeri (Simgesel değeri) olma,
- Kentsel mekân oluşturma özelliği ile özgünlük değerleri vardır.

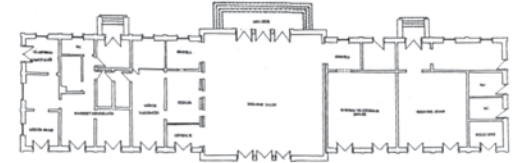
Kültürel varlık olarak nitelendirilebilecek olan istasyon binaları, ait oldukları toplumların, politik, toplumsal, kültürel ve teknik koşullarını yansıtan öğelerdir. Dönemlerinin özellikleri ve mimari yaklaşımları konusunda en doğru bilgileri içerir, üstün belge niteliği taşırlar. Bu özellikleri nedeniyle de korunmaları gerekmektedir.

Adana-Mersin hattı üzerindeki istasyon binaları da hem önemli bir kamu yapısı hem de kent silüetinin vazgeçilmez, sınırlayıcı, mekân oluşturuca önemli bir simge/odak noktasıdır. Toplumsal ve kültürel bir değer olan Adana-Mersin hattı üzerindeki istasyon binaları tarihin-geçmişin kaynak ve kanıtları olarak belge niteliği taşımakta, hat üzerindeki istasyon binalarının orijinalliğinin bozulmadan korunması, nitelikli çevre ve sağlıklı bir toplumsal ve kültürel yaşam açısından büyük önem ifade etmektedir.

Günümüzde istasyon binaları ülke genelinde ihmal edilmekte, farklı amaçlar için kullanılmakta, mimari stillerine olumsuz müdahaleler yapılmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma ile; mimarlık tarihimizin önemli değerlerinden biri olan Adana-Mersin hattı üzerindeki istasyon binalarının mimari özellikleri incelenip analiz edilerek, kültürel miras olarak farkındalıkları tekrar gündeme getirilmek istenmiştir. ■

Şekil 26. b) Şehir Yönünden Bakış.

Şekil 27. Mersin İstasyon Binası (TCDD Arşivi).

Şekil 28. a) Şehir Yönünden Bakış.

Şekil 28. b) Peron Yönünden Bakış.

NOTLAR VE KAYNAKÇA

1. Özer, B., 1961. "19. Yüzyılın Genel Nitelikleri ve Batı Mimarisinde Seçmecilik", *Mimarlık ve Sanat* (3), s. 107-112.
  2. Benevolo, L., 1981. *Modern Mimarlığın Tarihi*, 1. Cilt, Sanayi Devrimi, Çevre Yayınları, İstanbul, s. 214.
  3. Aktaş, E., 1997. *Ulaştırma Politikaları ve Demiryolları*. 2. Ulusal Demiryolu Kongresi, s. 83-88.
  4. Yılmazyigit, B., 1991. "Demiryolu Boyunca Mimarlık Eylemleri", *Arredamento Dekorasyon*, 27(22), s. 137,138.
  5. Özyüksel, M., 1988. *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*. Arba Yayınları, Bursa, s. 256.
  6. Özyüksel, M., 1988. *Osmanlı-Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*. Arba Yayınları, Bursa, s. 256.
  7. Onur, A., 1953. *Türkiye Demiryolları (1860-1953)*. K.K.K. İstanbul Askeri Basımevi, İstanbul, s. 5-39.
  8. Özyüksel, M., 2000. *Hicaz Demiryolu*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 312.
  9. Işıksağan, M., 1935. *Türkiye Demiryollarında Tarihi Olaylar*. Demiryolları Dergisi Yayınlarından, İstanbul, s. 1-61.
  10. Şenyigit, Ö., 2002. *Adana-Mersin Demiryolu Hattı Üzerindeki İstasyon Binalarının Tarihi ve Mimari Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, s. 44,45.
  11. Barillari, D., Godoli, E., 1996. *Art Nouveau ve Batı Etkisine Karşı Ulusal Tepki* (Franco Cantini editör). İstanbul 1900, YEM Yayın, İstanbul, s. 22,23.
  12. Barillari, D., Godoli, E., 1996. *İstanbul'da Batılı Mimarlar* (Franco Cantini editör). İstanbul 1900, YEM Yayın, İstanbul, s. 14-20.
  13. Sözen M., Tapan, M., 1973. *50. Yıl Türk Mimarisi*. İş Bankası Kültür Yayınları 122, Kral Matbaası, İstanbul, s. 478.
  14. Barillari, D., Godoli, E., 1996. *İstanbul'da Mimarların Formasyonu* (Franco Cantini editör). İstanbul 1900, YEM Yayın, İstanbul, s. 20-22.
- <http://www.trainweb.org/demiryolu/stations.htm>
<http://www.boxeraufstand.de/eisenbahnen.htm>
<http://www.trainweb.org/demiryolu/stations.htm>

ADANA KORUMA AMAÇLI İMAR PLANI REVİZYONU KAPSAM VE ÖNERİLER

F. Duygu SABAN ÖKESLİ

Mimar

Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi,

Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

"Adana Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu kapsamında yapılan analizler, incelemeler ve elde edilen bulgular ışığında kentin merkezini oluşturan sit alanında üç aşamalı bir planlama önerilmektedir. İlk olarak alan için gerçekçi, uygulanabilir ve alanı barındırdığı kültür varlıklarını koruyup yaşatarak ileri taşıyacak bir vizyon-strateji geliştirilmesi gerekmektedir. İkinci aşamada belirlenecek vizyon doğrultusunda ilgili tüm kurumların ve vatandaşların katkısı alınarak politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Uygulamaya dönük üçüncü aşama ise sürekli olarak sit alanındaki yapılaşmanın kontrol edilmesi ve ruhsatsız yapılaşmalarla ilgili olarak yasal süreçlerin başlatılmasıdır. Adana Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu ile sadece kentin tarihî kent merkezini düzenleyen, fiziksel iyileştirmelerle alanın cazibesini ve ulaşılabilirliğini artıran öneriler geliştirilmemiş, ayrıca düşüşe geçen kent ekonomisine kültürel turizm yoluyla yeni bir ivme kazandırmak hedeflenmiştir. Bu hedeflerin tamamı bir bütünlük içerisinde ele alındığında sadece Adana kent merkezi değil, kentin tamamı ve kentliler hak edilen yaşanabilir kente bir adım yaklaşmış olacaktır."

Koruma Kanunu çerçevesinde, Adana'nın Seyhan İlçesi sınırlarında kalan ve hızlı kentleşme karşısında tarihî kimliğini korumakta zorlanan kent merkezinin bir bölümü Kültür Bakanlığı, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu (A.K.T.V.K.K.) Müdürlüğü tarafından 21.04.1994 tarih ve 1807 sayılı kararla kentsel sit alanı olarak tanımlanmıştır. 30.06.1998 tarihinde 3106 sayılı Koruma Kurulu kararıyla onaylanarak yürürlüğe giren Adana Koruma Amaçlı İmar Planı, aynı yıl (27.06.1998 tarihinde) gerçekleşen Richter ölçümüne göre 6,3 magnitud şiddetindeki deprem ve sonrasında, Planın kapsadığı alandaki dokunun ciddi ölçüde zedelenmesi ve çeşitli diğer sebepler sonucunda uygulamaya tam olarak aktarılamamıştır. Aradan geçen on yedi yıllık süre içerisinde hızlı bir sosyal ve fiziksel değişim sürecine girmiş bulunan kentsel sit alanı için mevcut Koruma Amaçlı İmar Planı yetersiz kalmış, planın revizyonu zorunlu hale gelmiştir.

Bu yazıda Seyhan (Adana) Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu çalışması için gerçekleştirilmiş olan kentsel ve mimari ölçekteki araştırmalar ve araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular sunularak, alan ve yapı bazında planda önerilen hususlar tartışmaya açılmaktadır. Onay sürecinde olan plan için belirlenen vizyon ve stratejiler ile bu stratejilerin planda nasıl yansıtıldığı kamuoyu ile paylaşarak Adana Koruma Amaçlı İmar Planı ile ilgili bilgi vermek ve geri bildirimler ile planın geliştirilmesini sağlamak hedeflenmiştir.

1. Giriş

30.06.1998 tarih ve 3106 sayılı Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu onayı ile 16.10.1998 tarih ve 234 sayılı Seyhan Belediyesi meclis kararı ile kesinleşen Koruma Amaçlı İmar Planında analizler sonucunda elde edilen bulgular ve Adana'nın gelişme dinamikleri değerlendirilerek, sit alanı sınırı içerisinde aşağıdaki temel koruma ilkeleri benimsenmiştir;¹

1. Alanın marjinal, aykırı ve yabancı işlevlerden arındırılması,
2. Belirli bölgelerin yenilenmesi ve yeni işlevlerle korunması,
3. Alanın, kentin tarihî ve kültürel merkezi haline dönüştürülmesi,
4. Alanın kentin diğer alanlarıyla bütünselliği-

nin kurulabilmesi için, trafik bağlantıları yerine Seyhan Nehri'nin iki kıyısından kentin güneyine doğru akan yeşil kuşağın alanın içine yönlendirilmesi.

Bu ilkeler benimsenirken planda öngörülen hususların hayata geçirilebilir olmasına, yeni yapılaşma için verilen hakların mülk sahiplerini bir yenileme eylemi içerisine çekebilecek unsurlar içermesine, yerel yönetimin planın uygulanması için gerekli düzenlemeleri en az maliyetle gerçekleştirebilmesine, alanın tercih edilmesini sağlayacak yeni sosyal, yönetsel ve kültürel donatılar oluşturulmasına ve mevcut yapı stokunun belirli yatırımlarla kullanılmasının sağlanmasına özen gösterilmiştir.²

Planda belirlenen temel ilkelerin gerçekleştirilmesi için;

- Toplu üretim ilişkisi içinde bulunan ticaret ve imalat işyerlerinin kentin güney kısmında organize site yerleşimlerinin düzenlenmesi ve özendirilmesi,
- Özellikle Tepebağ Mahallesi'ndeki konut alanlarının yenilenerek, pansiyon, lojman, misafirhane, kültürel odaklar, turistik mekânlar olarak düzenlenmesi,
- Ulu Cami, Büyüksaat, Ziyapaşa Parkı - Taşköprü - Bedesten hattının merkez odak olarak özel bir projelendirme içinde yaya alanı ve yeşil kuşak olarak düzenlenmesi,
- Bütün alanın trafik bağlantısının çevresinden geçecek bir ring ve yer yer mahalleler arasına giren cepler ile düzenlenerek yeni bir ulaşım akışının kurulması,
- Merkez alanın çevresinin, kent içindeki yeni konumunun Adana'ya yeni bir kimlik kazanmasına katkıda bulunmak üzere, yeşil bir kuşakla ve yaya akslarıyla donatılması,
- Alanın tümünde mülkiyet ilişkilerinin düzenlenmesi,
- Koruma uygulamalarının yaşama geçirilmesinde alan sakinlerinin, üreticilerin ve kullanıcıların ilgileri esas kabul edilerek gruplar halinde örgütlenmeye yönlendirilmesi öngörülmüştür.³

Koruma amaçlı planlama süreci kentsel sit alanının ilanı ile başlamakta, koruma amaçlı imar planının hazırlanması ve yürürlüğe girmesi ile yasal zemin kazanmakta ve uygulama aşamasıyla devam etmektedir. Plan kararlarının uygulanma-

şı, koruma faaliyetleri arasında en uzun süre devam eden ve koruma amaçlı planın hedeflerine ulaşılıp ulaşılmadığının ortaya çıktığı ve bu bağlamda büyük önem taşıyan bir süreçtir. Bununla birlikte koruma amaçlı imar planlarının uygulama aşamasının izlenmesi, gözden geçirilmesi ve aksayan noktaların tespit edilerek çözüm önerilerinin geliştirilmesi üzerinde yeterince durulmayan konulardır.⁴ Genel yaklaşım bilimsel verilere dayanarak hazırlanan koruma amaçlı planların yetkili Belediye ya da Valilik tarafından tam olarak uygulanacağını kabulü üzerine kuruludur. Ancak söz konusu kurumlarda koruma amaçlı imar planı stratejilerinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini düzenli aralıklarla kontrol edebilecek uzmanlar bulunmadığı gibi, kentsel sit alanları bütününde alınmış olan kararlar genelde parsel bazında uygulandığından, sit alanı tespiti ve koruma amaçlı imar planı hazırlama sürecinin yasal bir zorunluluğu yerine getirmenin ötesine geçemediği söylenebilir.⁵

Bu çerçevede 1998 yılında onaylanan Adana Koruma Amaçlı İmar Planı başlangıçta belirlenen hedefleri yerine getirerek, koruma amaçlı bir plan olmanın ötesine geçip bir “koruma amaçlı yenileme planı” anlayışıyla gerçekleştirilmiştir.⁶ Özellikle çalışma alanındaki mahallelerde yenileme çalışmaları koruma çalışmalarından daha fazla ön plana çıkmıştır, dolayısıyla plan kültür varlıklarının iyileştirilmesi ve sağlamlaştırılması ile birlikte, onları çevreleyen dokunun da beraber iyileştirilmesini öngörmüştür ki bu yaklaşım en doğru yaklaşım olarak kabul görmektedir.⁷

Planda çözüm getirilmeye çalışılan önemli bir problem de bürokratik engellerdir. Bu problemi aşabilmek için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun yetkileri azaltılmış, ilçe belediyelerine ve proje müelliflerine daha fazla yetkiler verilmiştir. Buna karşın planda mülkiyet sorununa çözüm üretilenmemiştir. Yüzlerce yıllık tarihî geçmişe sahip kültür varlıkları, ilk sahiplerini kaybettiklerinden onların kuşaklar boyunca gelen mirasçıların ortak mülkiyeti altındadırlar. Bunun en çarpıcı örneği, Kayalibağ Mahallesi 20. sokak üzerindeki Musabalı Konağı’nın 160 hisseli bir mülkiyet durumuna sahip olmasıdır.⁸ Çok hisseli mülkiyetten dolayı kültür varlıklarının el değiştirmesi veya kamulaştırılması, tüm hisse sahiplerinin olurunun alınması gerektiği için çok zor olmuştur. Planın uygulama sorunlarına ilave olarak 1998 yılında gerçekleşen deprem sonrası yapılar da hasar oluşması da süreci zorlaştıran, aslında onaylandığı tarihte planın revize edilmesini gerektiren bir faktör olmuştur.

Sonuç itibarıyla Adana Seyhan Koruma Amaçlı İmar Planı alınan kararlar doğrultusunda parsel bazındaki uygulamaların dışına çıkamamış, planlama alanının kalkınmasına ve çevresel kalitesinin yükseltilmesine yönelik alınmış olan ilke ka-

rarları hayata geçirilememiş ve ulaşım problemi çözülmemiştir. Bunların sonucu olarak kentsel sit alanlarındaki yapılar hızla yok olmuş ya da terk edilmiş, sit alanlarının dışında kalan imarlı alanlar ise yapılaşmaya devam etmiştir.

2. Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu Çalışmaları

2.1. Kentsel Doku

Adana kent merkezindeki hızlı değişimin kentsel dokuya etkileri morfolojik analiz yöntemi kullanılarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kent morfolojisi; kentsel dokuların değişim-dönüşüm süreçlerinin belirlenmesinde, mekânsal ve işlevsel yapılarının tarihsel köklerinin anlamlandırılmasında ve bugüne aktarılmasında önemli bir değerlendirme aracı ya da yöntemi olarak kullanılmaktadır.⁹ Planlama alanının kent morfolojisi açısından analizi niteliğindeki bu araştırmada Conzen¹⁰ tarafından geliştirilen kent morfolojisinin temel unsurları dikkate alınmış, buna göre sokak dokusu, parsel-yapı adası ilişkisi ve bina-parcel ilişkisi ana başlıklar olarak belirlenmiştir.

Morfolojik analiz için Adana kent merkezinin 1938 tarihli kadastral haritaları, 1998 tarihli Koruma Amaçlı İmar Planına altlık oluşturan 1994 tarihli halihazır haritası ve 2011 yılına ait halihazır haritası ana materyaller olarak kullanılmıştır. 1938 tarihli kadastral harita dijital ortama kısa süre önce aktarıldığından ve o haritada parsellerin boyutları ve numaraları yer alırken binaların konumları yer almadığından bu çalışma için yazar tarafından Yüksek Lisans Tezi için hazırlanmış ve sonrasında dijital ortama aktarılmış olan kadastral harita kullanılmıştır.

Adana tarihî kent merkezi tarih boyunca gerçekleşen sosyal ve ekonomik gelişme ve çöküşlerin bire bir yaşandığı, “kentin aynası” niteliğinde bir alandır. Takip edilebilen ilk bütüncül imar hareketlerinin başladığı 16. yüzyılda konut, ticaret ve sosyal-kültürel amaçlı alanları bünyesinde barındıran kent merkezi, bugün de ilave fonksiyonlarla birlikte benzer kullanımlar içermektedir. 1,5 milyon nüfuslu Adana kenti tek merkezli işinsal bir formda genişlediği ve altyapı problemleri yeterince çözümlenemediği için tarihî kent merkezi bugün de Adana’nın “çarşı”sıdır ve gittikçe artan rant baskısı sebebiyle geleneksel dokusundan hızla uzaklaşmaktadır.

Sokak dokusundaki değişim incelendiğinde elde edilen en önemli bulgular uzun yıllar içerisinde kendiliğinden oluşmuş organik sokak dokusunun ve amorf yapı adalarının geçirmiş olduğu biçimsel değişimdir. Planlama alanındaki sokaklar özellikle iç kesimlerde sürekliliklerini kaybetmişler, yer yer yıkımlar sonucu oluşan tanımsız boşluklarla genişlemişler, yapı adaları ise

parçalanarak özgün karakterlerini yitirmişlerdir. Bunun sonucu olarak sokaklar yok olmuş, büyük boşlukların yer aldığı ve organik sokak dokusunun takip edilemediği bir kent formu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte artan rant baskısıyla yapılaşma yoğunlaşmış, cadde üzerlerinde çok katlı yapılar inşa edilmiş ve sonuç olarak caddeler ile mahallelerin iç kesimleri arasında kütle düzeni, yoğunluk ve yapı yüksekliği açısından önemli farklılıklar gerçekleşmiştir.

Planlama alanında konut alanlarının yerlerini ticari alanlara bırakma eğiliminde olduğu, özellikle Sarıyakup Mahallesi’ndeki ayakkabı imalathanelerinin giderek alana yayıldığı görülmüştür. Sarıyakup Mahallesi’nin iç kesimlerinde konut kullanımı devam etmekle birlikte konutlar imalathanelerin ve ticarethanelerin arasında kalmıştır. Tepebağ Mahallesi’nde ise yapıların yıkılmasıyla boşalan parseller otopark olarak kullanıldığından geniş alanların otopark kullanımında olduğu, çevresi tamamen ticaret alanlarıyla çevrili mahallenin iç kesimlerinde halen konut kullanımının devam ettiği, ancak yıkım ve ilgisizlik sonucu bu konutların hızla yok olduğu anlaşılmaktadır.

Planlama alanında yer alan geleneksel konutların yer aldıkları parsel ile ilişkileri incelendiğinde yapıların avlusuz (tüm parsel kullanımı), arka büyük avlulu, arka küçük avlulu, yan avlulu ve iç orta avlulu olarak sınıflandırılabileceği görülmüştür. Bu yapıların bina-sokak ilişkisi ise genellikle sokaktan avluya, oradan da binaya olacak şekilde kurulmuştur. Ticaret amaçlı yapılarda ve yakın zamanda inşa edilmiş yapılarda ise binaların doğrudan sokakla ilişkilendirildikleri görülmektedir.

2.2. Planlama Alanındaki Yapılar

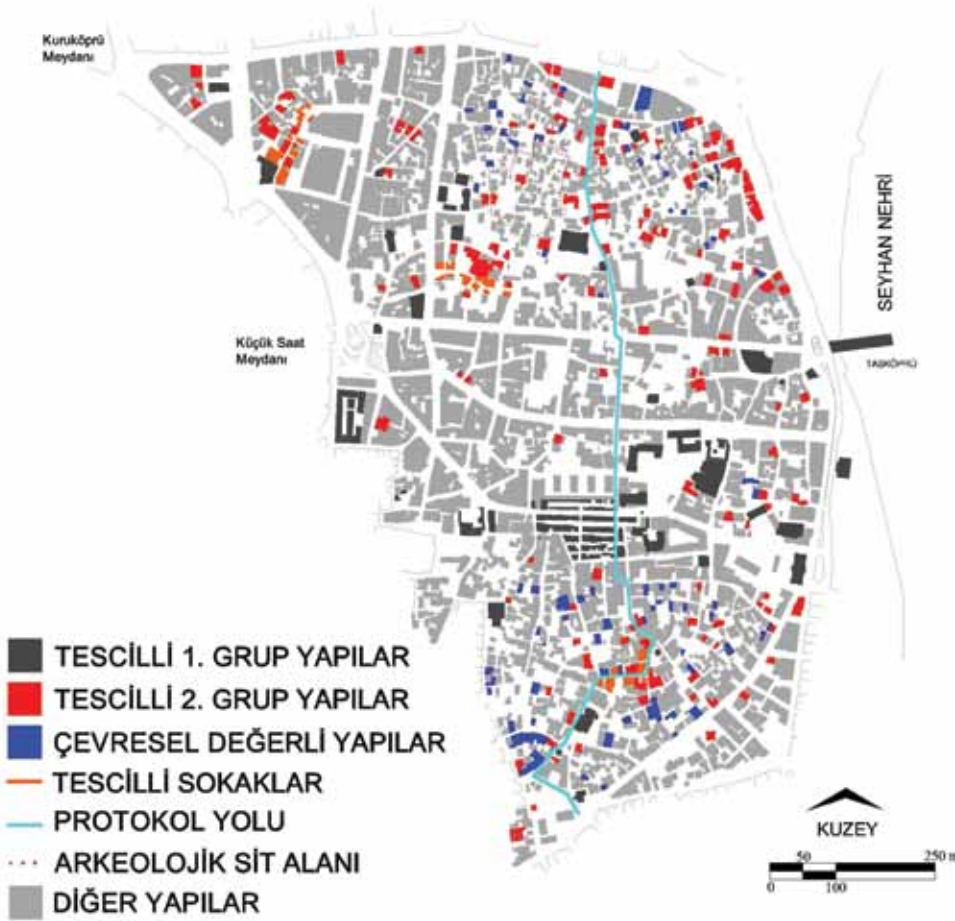
Planlama alanında Geç Roma-Bizans Döneminde kalan İç Kale ve Şehir Suru kalıntıları ve MS. 384 tarihli Taşköprü gibi antik yapılar (Resim 1), 15. yüzyılda inşa edilmiş Ağca Mescit, 16. yüzyılda inşa edilmiş Ulucami Külliyesi, 19. yüzyılda inşa edilmiş Kiliseler ve 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenen konutlar, hanlar, ticarethaneler ve ofisler bulunmaktadır. Bunun yanında 20. yüzyılın ortalarından itibaren Adana kent merkezi yüksek ve yoğun yapılaşmaya sahne olmuş, ticari aktivitelerin yoğunlaşması sebebiyle inşaat faaliyetleri artarak devam etmiştir. Bu sebeple planlama alanında her döneme ait yapılar yer almaktadır.

2.2.1. Yapısal Durum

Planlama alanındaki anıtsal yapıların yığma tekniğiyle kesme taştan inşa edildiği, geleneksel konutların ise yığma tuğla ya da yığma tuğla-ahşap karkas tekniğiyle inşa edildiği görülmek-

Resim 1. Taşköprü.

Şekil 1. Koruma Amaçlı İmar Planının onaylandığı 30.06.1998 tarihi itibarıyla 3. derece Arkeolojik Sit Alanındaki tescilli anıtsal ve sivil yapılar, çevresel değerli yapılar, tescilli sokaklar ve protokol yolu. (Saban Ökesli ve ark., 2006, s: 41)

tedir. Kesme taştan inşa edilmiş anıtsal yapılar-
dan kullanımda olanlar yapısal olarak iyi durum-
da iken, Siyavuşpaşa Mescidi ve Medresesi gibi
harap durumda olan ya da Cafer Paşa Mescidi
ve Medresesi gibi yıkılmış olanlar da vardır. An-
cak genel olarak anıtsal yapılar iyi durumdadır.

Geleneksel konutlar ise hem taş gibi uzun
ömürlü ve dayanıklı bir malzemeyle inşa edil-
mediklerinden, zemin katları 60 cm. kalınlığın-
da iki sıra tuğla duvar arası dolgu malzemesi-

le yapılmış olsa da 1. katları genellikle ahşap
karkas olarak inşa edildiğinden bakımları anıtsal
yapılara göre daha külfetli yapılarıdır. Yapı-
ların mevcut durumlarını etkileyen önemli bir
faktör de mülkiyet durumlarıdır. Kamu mülki-
yetinde ya da Vakıflar Genel Müdürlüğü mülki-
yetinde olan yapıların düzenli olarak bakımı ya-
pılabilmekte ve yapılar gerektiğinde onarılabil-
mekteyken, özel mülkiyetteki yapıların bakımı
ya da onarımı her zaman mümkün olmamakta-
dır. Özellikle Adana kent merkezindeki sivil mi-

marlık ürünlerinin kırsal kesim ve çeşitli illerden
göç ederek gelen maddi açıdan zayıf insanlara
satıldığı¹¹ ve ne yapı ne de tarihi kent merke-
zi ile duygusal bağı olmayan kişilerce barınacak
bir dam olarak algılandıkları düşünüldüğünde
yapılara gerekli özenin gösterilmeme nedenleri
ortaya çıkmaktadır.

2.2.2. Ana Yapı, Bitişik Ek Yapı, Müştemilat vb. Ayrımı ve Bunların Kütle/Cephe/Konum ve Kullanım Özellikleri ile Yapım Tekniği ve Malzemesi

Planlama alanında yer alan anıtsal ve sivil mi-
marlık ürünlerinin hemen tamamında ana yapı-
ya bitişik ya da avlu/bahçesinde yer alan ek ya-
pılar yapılmıştır. Bu ekler tamamıyla niteliksizdir
ve ana sebebi planlama alanında inşaat faaliyet-
lerinin düzenli olarak kontrol edilmiyor olması-
dır. Ana yapıya ciddi ölçüde zarar veren ek yapı-
lar 18. yüzyıl yapısı Yeşil Mescit'e bitişik inşa edil-
miş olan niteliksiz imam evi olabildiği gibi, Abi-
dinpaşa Caddesi üzerinde inşa edilmiş olan ge-
leneksel yapılara ilave edilen katlar ya da ge-
leneksel yapıların avlularına ıslak hacim ihtiyacı-
nı karşılamak için inşa edilen banyo ve tuvalet-
ler de olabilmektedir. Betonarme karkas sistem-
le inşa edilen bu eklerin ana yapıyla veya çev-
resiyle uyumu gözetilmemekte, sadece ihtiyacı
karşılamak düşünülmektedir.

Ek yapılar özellikle ticaret ya da üretim amaçlı
kullanılan yapılarda önemli bir sorun haline gel-
mektedir. Her metrekaare kapalı alanın gelir ge-
tireceği düşünüldüğünden örneğin Sarıyakup
Mahallesinin ayakkabı imalathanesi olarak kul-
lanılan bölümlerinde parsel sınırı gözetilmeksiz-
zin binalar arasındaki boşluklar doldurulmuş ve
yapılar insan sağlığını tehdit eder şekilde birbir-
lerine yapışık şekilde inşa edilmiştir.

2.2.3. Yapıların Gruplandırılması

Ülkemizde kültür varlıklarının tespit edilmesi ve
belgelenmesi amacıyla 1951 yılında 5805 sayılı
"Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Ku-
rulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun"la Gay-
rimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
(GEEAYK) kurulmuştur. Adana kent merkezin-
de GEEAYK tarafından tescil edilen ilk kültür var-
lığı 27.06.1954 tarihinde tescillenen Cafer Paşa
Camisi olmuştur. 1975 yılına kadar Gayrimenkul
Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından
tescillenen ve tamamı 3. Derece Arkeolojik Sit
Alanı sınırları içinde yer alan 25 adet yapının sa-
dece üç tanesi sivil mimarlık ürünü olan konut,
diğerleri anıtsal yapılarıdır.¹²

Koruma anlayışının tek yapı ölçeğinden kent öl-
çeğine taşınması ve mevcut yasa ve kurumların
yetersiz kalması sebebiyle 21 Temmuz 1983 yı-

İnada mevcut yasa yürürlükten kaldırılmış, yerine 2863 Sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıkları yeniden saptanmış ve GEEAYK kaldırılmıştır. 2863 sayılı yasanın en önemli özelliklerinden birisi kentsel sit alanlarında planlı koruma kavramını getirmesidir. "Koruma Amaçlı İmar Planı" tanımı da bu yasa ile güncellik kazanmıştır. Bu kanun aynı zamanda kültürel ve doğal değerlerin korunması sorumluluğunu ağırlıklı olarak Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurullarına yüklemiştir. Bu sorumluluk kültür varlığının doğru tespit edilmesinden, doğru ve uygulanabilir koruma ve uygulama kararları alınmasına kadar çeşitli boyutları içermektedir.

Bu yasa çerçevesinde Adana'da kurulan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından ilk tescil işlemi 1990 yılında yapılmıştır. 01.06.1990 tarih ve 581 numaralı kararla 104 adet, 22.11.1990 tarih ve 727 sayılı kararla 40 adet konut tescil edilmiştir. Bu kararlarla tescillen 144 adet konutun sadece 20 adedi planlama alanı dışında yer almaktadır. 30.01.1992 tarih ve 1074 numaralı kararla yedi adedi planlama alanı dışında yer alan 25 adet konut daha tescillenmiş, bu listeye 15.07.1992 tarih ve 1251 sayılı kararla üç adedi proje alanı dışında kalan toplam 10 adet anıtsal yapı eklenmiştir. 20.05.1993 tarih ve 1451 sayılı kararla da iki adet konut ile ilk defa bir sokak (Kuruköprü Mahallesi'nde) tescil edilmiştir. 2011 tarihi itibarıyla planlama alanında 1. Grup yapılardan 4 adet antik dönem yapısı, 37 adet 1. Grup (anıtsal) yapı ve 176 adet 2. Grup yapı (sivil mimarlık ürünü) bulunmaktadır. Toplam olarak planlama alanında 217 adet korunması gerekli kültür varlığı yer almaktadır.

Koruma Amaçlı İmar Planı'nın onaylandığı 1998 tarihinde plan kararları bünyesinde oluşturulan tescilli anıtsal ve sivil yapılar ile çevresel değerli yapılar kent merkezi bütününde belirli bir doku oluşturmakta, tescilli sokaklar sokak bütününde bir süreklilik olduğunu göstermekte, protokol yolu ise 3. Derece Arkeolojik Sit Alanını kuzey ucundan güney ucuna kadar bağlayarak turistler ve tarihî çevreyi gezmek isteyenler için öneri güzergâhı göstermektedir (Bkz. Şekil 1). Harita incelendiğinde tescilli yapılarla çevresel değerli yapıların kuzeyde Tepebağ-Kayalıbağ bölgesinde, güneyde ise Sarıyakup bölgesinde yoğunlaştıkları görülmektedir ki bu bölgeler plan kararları ile kentsel sit alanı olarak belirlenmiştir.

2.2.3.1. Tescilli Antik Dönem Yapıları (1. Grup Yapılar)

Planlama alanında Roma Dönemi yapısı Taşköprü (Env. No 258) başta olmak üzere, 2 adet şehir suru kalıntısı (Env. No 193 ve 194) ve 1 adet iç kale kalıntısı (Env. No 197) bulunmaktadır.

Resim 2. Bebekli Kilise.

dir. Taşköprü kısa zaman önce restore edilmiştir ve yaya köprüsü olarak hizmet vermektedir. Taşköprü'nün planlama alanı ile ilişkisinin genel ulaşım planı doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Şehir suru ve iç kale kalıntıları ise yapıların arasında algılanması zor bir konumdadır. 193 envanter numaralı şehir suru kalıntısı ve 197 envanter numaralı iç kale kalıntısının bitişiklerinde yer alan yüksek katlı yapıların yıkılması zor görünmektedir. Bununla birlikte Kayalıbağ Mahallesi içerisinde yer alan 194 envanter numaralı şehir suru kalıntısı çevresindeki yapılar yıkılarak algılanabilir hale getirilebilir, Atatürk Evi'nin batısında yer alan kalıntılar turizm potansiyeli yüksek bir konumda olduğundan kalıntıların kısa vadede ortaya çıkarılması alanın yeniden değer kazanması açısından doğru olacaktır.

2.2.3.2. Tescilli Anıtsal Yapılar (1. Grup Yapılar)

Planlama alanında 2011 yılı itibarıyla 37 adet tescilli anıtsal yapı bulunmaktadır. Bu yapıların 19 adedi dini tesistir, St. Paul Katolik Kilisesi (Bebekli Kilise) (Resim 2) dışındakiler ise camidir ve Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindedir. Günümüze ulaşmamış olan Cafer Paşa Camisi ve harap durumdaki Siyavuşpaşa Mescidi dışındaki dini yapılar halihazırda kullanıldıklarından ve düzenli olarak bakım ve onarımları yapıldıklarından dolayı yapısal olarak iyi durumdadır. Planlama alanındaki üç adet hamamın ikisi (Çarşı Hamamı ve İrmak Hamamı) yapısal olarak iyi durumdadır ve günümüzde kullanılmaktadır, ancak Yeni Hamam'ın tamamlanmayan restorasyon çalışmaları sonucu şu anda yapısal durumu iyi değildir.

Planlama alanında tescilli olup günümüze ulaşmamış olan yapılar Cafer Paşa Camisi ve Ulucami Külliyesi'nin bir parçası olan Selamlık Dairesi'dir; Siyavuşpaşa Mescidi ve Medrese-

Resim 3. Tepebağ Ortaokulu.

si, Tepebağ Ortaokulu, Eski Çevik Kuvvet binası ve Yeni Han ise harap durumdadır. Cafer Paşa Cami'nin rölöve ve restorasyon projelerinin A.K.T.V.K.K. tarafından onaylandığı sözlü olarak tarafımıza iletilmiştir. Selamlık Dairesi'nin ayağa kaldırılması için ise Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Bugün Alidede Mahallesi sınırları içerisinde ve yeni Mısır Çarşısı'nın ortasında kalan Siyavuşpaşa Mescidi hiçbir şekilde algılanamamaktadır ve kitabesi kapatılmıştır. Tepebağ Ortaokulu (Resim 3) ve Eski Çevik Kuvvet binaları için de çeşitli çalışmalar yapılmaktadır, ancak şahıs mülkiyetinde bulunan Yeni Han için bir çalışma yapıldığına dair bilgi edinilememiştir. Harap durumdaki yapıların restorasyonunun gecikmesi yapıları kullanan ve/veya sokaktan geçen vatandaşlar için can güvenliğinin tehlike altında kalmaya devam etmesi anlamına gelecektir.

Tescilli Anıtsal yapıların oluşturduğu doku incelendiğinde Ulucami Külliyesinde yer alan yapıların bir bütünlük gösterdiği anlaşılmaktadır, Külliye bütününde yer alan ve bir kısmı yıkılmış olan Selamlık Dairesi'nin restore edilmesi, Yeni Han'ın dokuya kazandırılması ve Bedesten'in (Kapalıçarşı) nitelsiz eklerden arındırılarak özgün haline dönüştürülmesiyle planlama alanında Ulucami Külliyesi yeniden bir merkez haline gelecektir.

Resim 4. Taş Mağaza.

2.2.3.3. Tescilli Sivil Mimarlık Ürünleri (2. Grup Yapılar)

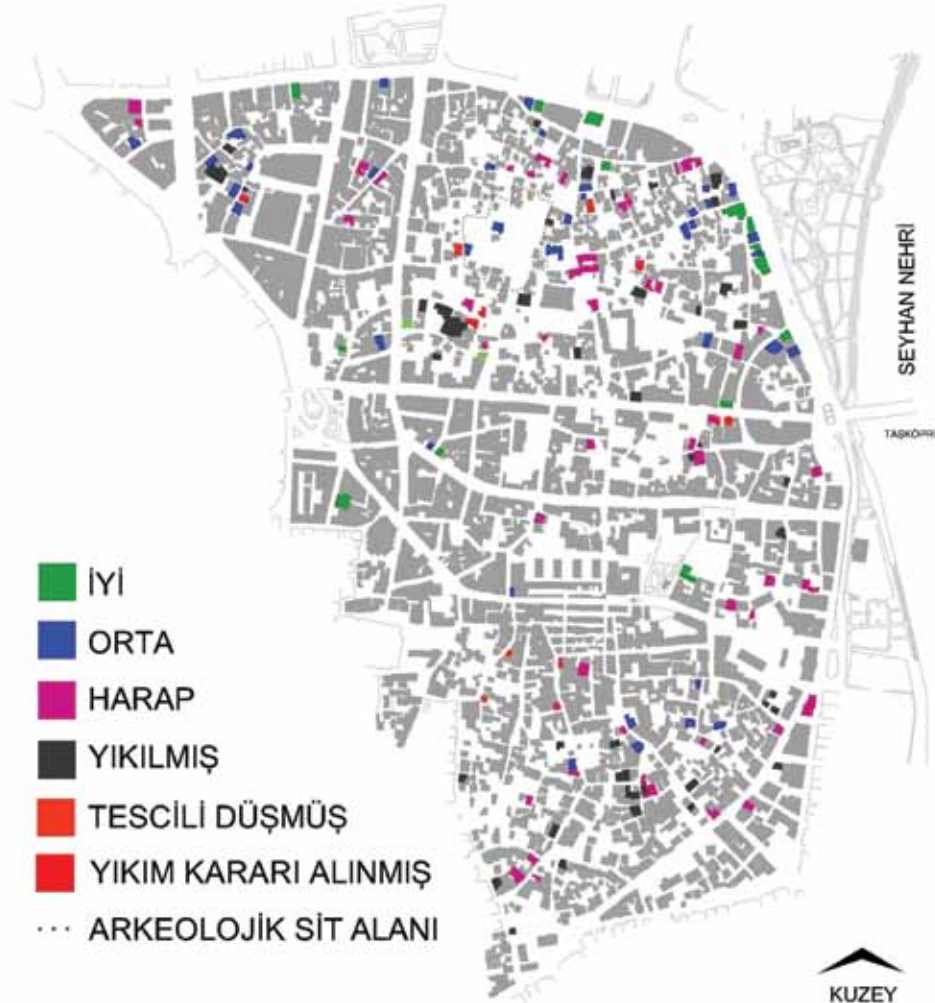
2011 yılı itibarıyla planlama alanında kayıtlı 176 adet tescilli sivil mimarlık ürünü bulunmaktadır. Bu yapılardan hasarlı olmaları sebebiyle 11 adedi için yıkım kararı alınmış, 55 adet yapı da yıkılmış olduğundan ayakta olan ve yıkım kararı olmayan yapılar 110 adet olmaktadır. 110 adet yapının mevcut durumda 62 adedi harap, 38 adedi bakımsız, 3 adedi rekonstrüksiyonla yeniden inşa edilmiştir (Şekil 2). En fazla hasarın Tepebaşı-Kayalıbaşı Bölgesindeki yapılarda gerçekleştiği görülmektedir. Mevcut durumda özgün halini ya da özgün haline yakın bir mekânsal anlayışı koruyan ve kullanılabilir olan 17 adet yapı mevcuttur.

Çoğunluğu konut olarak inşa edilmiş olan 2. Grup yapıların arasında Lüks Otel gibi özgün fonksiyonu konaklama tesisi olan bir yapı, Taş Mağaza (Resim 4) ve Adana Bedesteni'nin batı köşesinde yer alan dükkân gibi ticaret yapıları da yer almaktadır. Günümüzde ayakta ve kullanılabilir olan 2. Grup yapılardan özgün halinde konut olarak inşa edilmiş ve halen konut olarak kullanılmakta olan sadece sekiz adet yapı bulunmaktadır. Bu durum planlama alanında ticaret fonksiyonu lehine gelişen rant baskısına ve değişen kentsel dokuya dair fikir vermektedir.

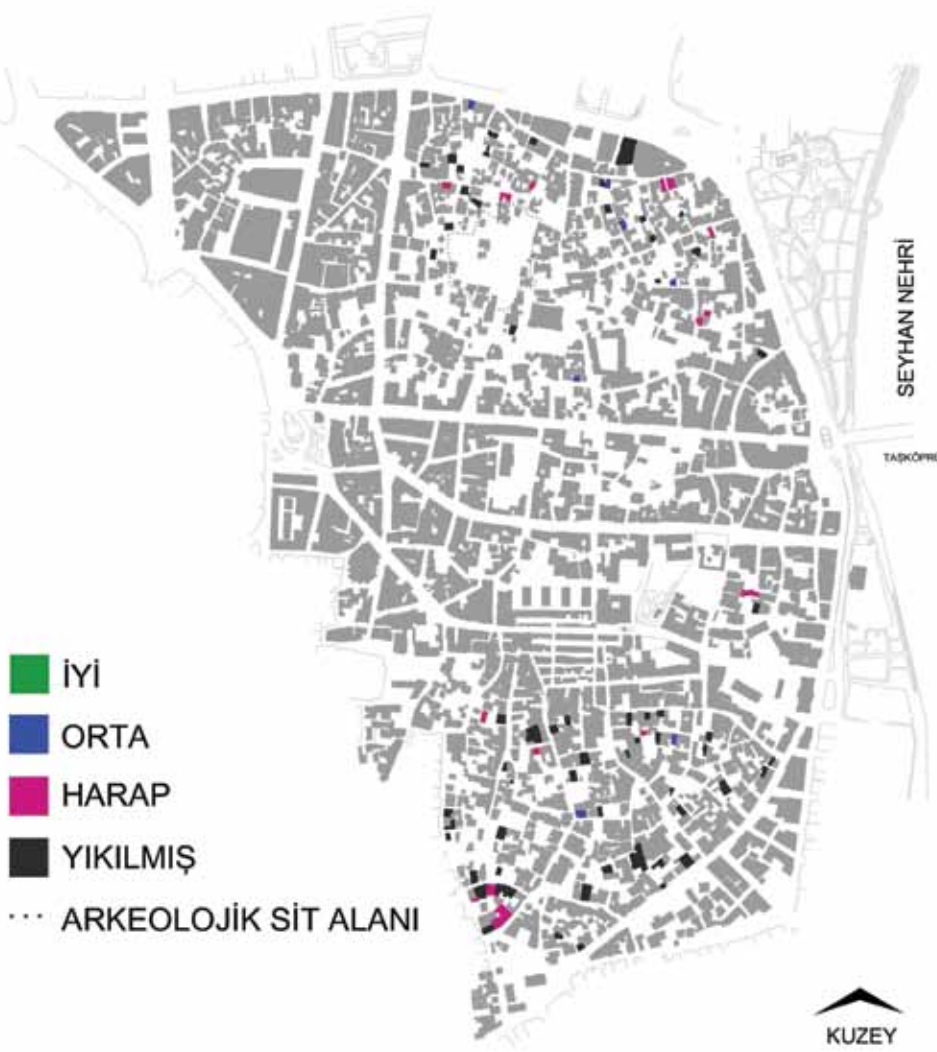
2.2.3.4. Çevresel Değerli Yapılar

Kentsel dokunun oluşumunda tescile değer görülmeyen ancak geleneksel yapımla teknikleri ve malzemelerle inşa edildiği ve cephe düzeni, yüksekliği ve genel görünümüyle tarihî çevreyle uyumlu olduğu düşünülen 119 adet yapı A.K.T.V.K.K.'nın 07.03.1998 tarih ve 3029 sayılı kararı ile Çevresel Değerli Yapı statüsüne alınmıştır. Bu yapıların 2011'deki durumları incelendiğinde 1 adedinin iyi, 7 adedinin orta, 83 adedinin yıkılmış, 25 adedinin ise harap durumda olduğu görülmüştür (Bkz. Şekil 3). Planlama alanının kentsel dokusuna katkı sağlayan çevresel değerli yapıların büyük oranda yıkılmış ve yerlerine niteliksiz yapıların yapılmış ya da parsellerinin boş bırakılmış olması tarihî kent merkezinin mekânsal bütünlüğünü olumsuz şekilde etkilemektedir.

Özetlemek gerekirse planlama alanını oluşturan 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları içinde gerek kentsel gerekse tek yapı ölçeğinde yaşanan değişimlerle, geleneksel doku özgünlüğünü önemli ölçüde yitirmiştir. Sonuç olarak Koruma Amaçlı İmar Planında sivil mimarlık ürünlerinin restorasyonu için öngörülen Sit Alanı'nın imarlı alan olarak belirlenen ve yoğunluk artışı verilerek kent merkezinin ticari canlılığının ar-

Şekil 2. Tescilli Sivil Mimarlık Ürünlerinin 2011 tarihi itibarıyla durumu.

Şekil 3. Çevresel Değerli Yapıların 2011 tarihi itibarıyla durumu.

tırılarak Kentsel Sit Alanlarının da bu vasıta ile kendiliğinden canlanması stratejisi olumlu sonuç vermemiştir. Bunun sebeplerinden bir tanesi Yerel Yönetimlerin bu stratejiyi gerçekleştirecek araçları uygulamaması, bir diğeri ise mülk sahiplerinin Kentsel Sit Alanlarında öngörülen değişim paralelinde yatırım yapma güç ve isteğinde olmamasıdır.

3. Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu İle Geliştirilen Öneriler

Genel olarak değerlendirildiğinde Adana kent merkezinin hedeflendiği ve öngörüldüğü biçimde uygulanmayan 1998 tarihli Adana Koruma Amaçlı İmar Planı'nın sonuçlarını yansıttığı görülmüştür. Planın uygulanmamasının ana nedeni 1998 yılında meydana gelen depremin Sit Alanı'na etkileri olarak gösterilmiş olsa da, yapılan incelemeler Plan'ın uygulanması için yeterli istek ve çabanın gösterilmediğini ortaya koymuştur. Buna ek olarak Plan'ın uygulanmasından sorumlu olan Seyhan İlçe Belediyesi bünyesinde koruma konusunda ya da sit alanındaki yapılaşma konusunda uzman bir birim yakın bir zamana kadar bulunmamaktadır.

Adana Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanırken ticari alışveriş (perakende) odaklarını geliştirerek kullanım rantının koruma uygulamalarına katkısını artırmak stratejilerden birisi olarak belirlenmiştir. Ancak ticaret fonksiyonundan elde edilen gelir koruma uygulamalarına aktarılmamıştır. Kentsel Sit Alanları kendi haline bırakılmış, Özel Proje Alanları için detaylı projeler geliştirilmemiş, Sit Alanındaki yapılaşma kontrol edilmemiş ve ulaşım problemi çözüme kavuşturulmamıştır. Bununla birlikte bazı bölgelerde ticaret ağırlıklı yapılaşma yoğunluğu artmış, sokak dokusu özgünlüğünü kaybetmiş, tescilli kültür varlıkları ve geleneksel yapılar yok olmuştur.

Sonuçta Sit Alanı, toptan ticaret ve imalathanelerin kontrolsüz işgalinden kurtarılmalı, geleneksel dokunun ve bünyesindeki kültür mirasının algılanıp kentliler ve turistler tarafından keyifle yaşanabileceği, sosyokültürel altyapısı zengin, araç değil, insan odaklı bir ulaşım planına sahip bir alan haline getirilmelidir. Tek yapı ölçeğinde ise anıtsal yapıların iyi durumda olduğu, ancak 176 adet sivil mimarlık ürününün 55 adedinin yıkıldığı, 11 adedi için yıkım kararı alın-

dığı ve 62 adedinin harap durumda olduğu görülmüştür. Planlama alanındaki sağlam yapılarla bakımı yapıldığı takdirde kullanılabilecek olan yapıların sayısı 55'dir. Mevcut durumda ayakta kalan yapıların bir kentsel doku oluşturması mümkün değildir, ancak yıkılmış ve harap durumdaki yapıların 52 adedinin plan krokisinin hazırlanmış ya da rölövesinin A.K.T.V.K.K. tarafından onaylanmış olması kentsel dokunun yeniden oluşturulması için bir fırsat vermektedir.

Planlama alanında tescilli yapılarla birlikte yeni yapılan yapılar ve koruma altında olmayan yapılara yapılan müdahaleler (tabela, saçak, cephe boyası vb.) de kentsel dokuya etki etmekte, niteliksiz yapılan yeni yapılar ve eklerle kentsel doku daha hızlı bir şekilde bozulmaktadır. Bu nedenle Koruma Amaçlı İmar Planı revizyonu yapılırken yeni yapılar için hazırlanmış olan tipoloji çalışmalarından faydalanarak cephe ve plan organizasyonu için öneriler geliştirilmesi ve mevcut yapılara yapılabilecek müdahalelerde mal sahibine yön verecek ilkelerin geliştirilmesi faydalı olacaktır. Böyle bir çalışma ancak uzman bir kadro tarafından başarıyla gerçekleştirilebileceğinden ve ülkemizde yerel yönetimlerin yeni yapı başvurularını ancak yürürlükteki İmar Kanunu ve ilgili yönetmelikler bağlamında TAKS, KAKS (emsa) üzerinden değerlendirdiği düşünüldüğünde diğer ülkelerde bu konuda yapılan benzer uygulamaların örnek alınması gerekmektedir.

Öncelikle tescilli yapılara yönelik müdahalelerin kontrolü açısından ülkemizde yetki karmaşası bulunmaktadır. Uygulama ve uygulamaya yönelik her türlü aşamada yetkili kurum İlçe Belediyesi iken Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları (yeni düzenlemeyle Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları) tescilli kültür varlıkları ve onlara komşu parsellerdeki yapılaşmanın kontrolünde yasayla olumlu görüşü alınması gereken bir organ niteliğindedir. Koruma Kurulları konusunda uzmanlaşmış raportörler ve üyelerle tarihî çevrelerdeki yapılaşmaya ilişkin en sağlıklı kararı verebilecek organlar iken, Koruma Kurulları tarafından alınan kararların uygulanması ve denetimi görevi yine İlçe Belediyelerine verilmiştir. İlçe Belediyelerinde tarihî yapı ve çevre konusunda yetişmiş eleman olmaması ise uygulamaların kontrolünün sağlıklı bir şekilde yapılmasını önlemektedir.

Sonuç olarak planlama alanında yer alan tescilli yapıların, tescilli sokakların ve genel olarak tarihî dokunun iyileştirilmesi ve çevresel kalitenin yeniden yakalanabilmesi için uygulanabilecek kısa, orta ve uzun vadeli müdahaleler söz konusudur. Kısa vadeli müdahaleler kamu kurum ve kuruluşları ile özel teşebbüsler tarafından satın alınan yapıların restorasyonunun tamamlanması, ayakta olan ve yıkılmış tüm tescilli kül-

tür varlıkları hakkındaki belgelerin toplanarak sağlıklı bir arşiv oluşturulması, sokakların temizliği ve bakımının yapılması olarak sıralanabilir. Orta vadede Büyükşehir ve Seyhan İlçe Belediyelerinde oluşturulan KUDEB ekiplerinin planlama ve uygulama sürecindeki etkin rollerini yerine getirmesi ve planlama alanının ulaşım sorununun çözülmesi gerekmektedir. Ulaşım sorununun çözümü için toplu taşıma araçlarının ilgili temsilcileri ile görüşerek güzergâhların yeniden belirlenmesi ilk aşamada faydalı olabilir. Uzun vadede ise planlama alanında hem kültür varlıklarını hem de insan sağlığını tehdit eden imalathanelerin alandan uzaklaştırılması, protokol yolu ve tescilli sokaklardan başlayarak tarihî kent merkezinin ticaret ve turizm odaklı olmak üzere canlandırılması ve sonuçta ziyaretçilerin ve alanda yaşayan sakinlerin konforlu ve güvenli bir çevreye kavuşmaları sağlanmalıdır.

3.1. Yapılara İlişkin Öneriler

Bildiri kapsamında planlama alanındaki yapılara ilişkin değerlendirmeler kültür varlığı yapılara odaklanarak antik dönem yapıları, anıtsal yapılar ve geleneksel yapılar olarak alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

3.1.1. Antik Dönem Yapıları

Planlama alanında antik döneme ait yapılar ayakta kullanılabilir halde olan Taşköprü ve üç farklı noktada yer alan sur duvarı kalıntılarıdır. Bu yapıların algılanabilirliklerinin artırılması ve çevre düzenlemesinin yapılması Adana'nın tarihsel geçmişinin sergilenebilmesi açısından önemlidir. Buna ilaveten Taşköprü bir süre önce taşıt trafiğine kapatılarak sadece yayaların kullanımına sunulmuştur. Bu uygulamanın devam etmesi ve Roma Döneminden kalmış olan dünya üzerindeki halen ayakta ve kullanılabilir durumdaki en eski köprü olarak bilinen Taşköprü'nün gelecek nesillere aktarılması ve turizm veya sosyokültürel amaçlı aktiviteler için kullanılması önerilmektedir.

3.1.2. Anıtsal Yapılar

Planlama alanındaki anıtsal yapılar Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde inşa edilmiş kültür varlıklarından oluşmaktadır. Alandaki yapıların hemen tamamı resmi kurumlara ait bulunmaktadır, ancak Çarşı Hamamı, İrmak Hamamı ve Mestan Hamamı gibi özel mülkiyette bulunan anıtsal yapılar da mevcuttur. Bu yapıların korunarak gelecek kuşaklara aktarılması için mevcut fonksiyonlarının özgün fonksiyonlarıyla uyumlu olup olmadığının irdelenmesi, uygun olanların devamı yönünde karar alınması, uygun olmayanların ise işbirliği içerisinde uygun fonksiyonlara kavuşturulması hedeflenmelidir. Ayrıca kullanılmayan anıtsal yapıların en kısa zamanda

restore edilerek uygun fonksiyonlarla alana katkı sunmasının sağlanması gerekmektedir. Anıtsal yapıların alandaki en kalıcı ve tarihî geçmişi en açık şekilde yansıtan yapılar olduğu unutulmamalıdır.

3.1.3. Geleneksel Yapılar

Planlama alanında konut, ticaret, üretim yapıları ve konaklama yapıları olmak üzere dört farklı nitelikte geleneksel yapı yer almaktadır. Alandaki yoğunluk geleneksel konutlarda olmakla birlikte özellikle Ulucami'nin güneyinde ticaret yapılarının yoğun şekilde konumlandığı görülmektedir.

3.3.3.1. Konutlar

Geleneksel konutların durumu incelendiğinde yapıların önemli kısmının yıkıldığı, çoğunun özgün konut kullanımından uzaklaştığı, sağlam ve kullanılabilir durumda olanların ise müze, banka, resmi kurum ofisi vb. kullanımlarda olduğu, ayaktaki yapıların çoğunluğunun ise harap durumda olduğu ve büyük ölçekli restorasyon ya da rekonstrüksiyon müdahalesi gerektirdiği tespit edilmiştir. Alandaki kullanım değişikliklerine paralel olarak kültür varlığı geleneksel konutların yıprandığı, terk edildiği veya niteliksiz eklerle değer kaybettiği anlaşıldığından yapıların özgün kullanımına geri döndürülmesi gerektiği ilk akla gelen çözümdür. Ancak arz-talep dengesinin planlama alanında ticaret ağırlıklı gerçekleşmesi ve alandaki fonksiyonel dönüşümün kısa vadede gerçekleşmeyeceği göz önünde bulundurulduğunda ayaktaki kültür varlığı gele-

neksel konutların onlara zarar vermeyecek şekilde kullanıldığının kontrol edilmesi, zarar verenler hakkında yasal işlemlerin başlatılması ve kararlı bir şekilde denetlemenin yapılması ilk yapılması gereken eylemler olarak öne çıkmaktadır. Yapıların özgün nitelikleriyle korunması ise ancak alanın tamamı için geliştirilecek politikalar ve o politikalar sonucunda alınacak olan kararların uygulanması sonucunda uzun vadede gerçekleştirilebilir. Çoğunluğu özel mülkiyette bulunan geleneksel kültür varlığı konutların yapıya ve dokuya uygun dönüşümleri için mülk sahiplerini teşvik edecek projelerin geliştirilmesi ve maddi yardım yapılması da düşünülmelidir.

3.1.3.2. Ticari Yapılar

Planlama alanındaki ticari yapılar çoğunlukla Ulucami Külliyesi bütünündeki çarşı içerisinde yer almaktadır. Adana Büyükşehir Belediyesi'nin sokak sağlıklılaştırma çalışması sonucunda Ali Münif Yeğenağa Caddesi'ne cepheli olanların cephesi restore edilerek caddenin bir kısmı yayalaştırılmış (Resim 5) ve yapılar özgün durumlarına uygun hale getirilmiştir. Bu tür çalışmaların alandaki diğer ticari yapılar için de uygulanması, mülk sahiplerinin teşvik edilmesi ve bu ticari kullanımların sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

3.1.3.3. Üretim Yapıları

Planlama alanında birisi Ulucami Külliyesindeki çarşının içerisinde, diğer ikisi içkale sınırından geçen 22 sokak üzerinde olmak üzere iki adet üretim yapısı (atölye) yer almaktadır. Bu yapılar

Resim 5. Ali Münif Yeğenağa Caddesi.

mevcut durumda ticaret amaçlı kullanılmaktadır. Bu yapıların korunarak yaşatılabilmesi için ticaret kullanımı ya da atölye kullanımının devam ettirilmesi gerekmektedir.

3.1.3.4. Diğer Yapılar

Planlama alanında eğitim yapıları (Gazipaşa İlköğretim Okulu, Tepebağ Ortaokulu, İnkılap İlköğretim Okulu), konaklama yapıları (Lüks Otel, Yeni Han), ofis, kilise, cami, mescit gibi farklı niteliklerde ve kullanımlarda yapılar da yer almaktadır. Bu yapıların mümkün olduğunca özgün kullanımlarıyla korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasının planlama alanındaki kullanım çeşitliliğini artırmak açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

3.2. Yapı ve Parsellere İlişkin Kararlar

3.2.1. Korunacak Yapılar

Planlama alanında korunacak yapılar olarak 1. ve 2. grup yapılar bulunmaktadır. Taşköprü ve üç farklı noktada bulunan sur duvarı kalıntıları antik dönem yapıları olarak 1. grup yapılar arasında yer almaktadır. Bu yapılardan Taşköprü'nün düzenli aralıklarla restorasyonunun yapılarak mevcut durumda olduğu gibi sadece yaya ulaşımına açılarak korunması gereklidir. Taşköprü aynı zamanda turistik ve sosyo-kültürel aktiviteler için de kullanılabilecek Adana kent merkezindeki en önemli yapıdır. Sur duvarı kalıntılarının ise çevrelerindeki niteliksiz ve uyumsuz yapılardan arındırılarak sergilenebilecek hale getirilmesi ve kent merkezinde oluşturulacak yaya güzergâhıyla bağlantısının sağlanarak turistik ziyarete açılabilmesi gerekmektedir.

Planlama alanındaki diğer 1. grup yapılar Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde inşa edilmiş ve günümüze ulaşmış yapılardır. Yapılan incelemelerde bu yapıları hemen tamamının kamu kurumlarının mülkiyetinde oldukları, onarım gördükleri ve halen kullanıldıkları tespit edilmiştir. Özel mülkiyette olan bazı yapıların ise (Çarşı Hamamı, Irmak Hamamı vb.) acilen restore edilerek dokuya kazandırılması ve özgün kullanimlarına devam edilmesi gerekmektedir. 1. grup yapıların niteliksiz ek yapılarla çevrelenmesi probleminin fazla rastlanmadığı görülmekle birlikte bu durumda olan yapıların niteliksiz eklerden arındırılması önceliği olan bir konudur. 1. grup yapıların yoğun şekilde yer aldığı Ulucami Külliyesi ve çevresinin öncelikli proje alanı olarak belirlenmesi ve düzenleme çalışmalarının bu noktadan başlaması faydalı olacaktır.

Korunacak diğer yapılar 2. grup tescilli yapılar ile çevresel değerli yapılardır. Yapılan incelemelerde çevresel değerli yapıların büyük oranda yıkıl-

dığı görülmekle birlikte halen ayakta olan çevresel değerli yapıların dokusal bütünlük açısından korunması gerekmektedir. 2. grup tescilli yapılar ise yasalar çerçevesinde ve KUDEB, Seyhan İlçe Belediyesi ve A.K.T.V.K.K. işbirliği ile korunmalıdır. Yapılan incelemelerde planlama alanındaki müdahalelerin yeterince iyi denetlenmediği görüldüğünden (134 Envanter numaralı tescilli kültür varlığının geçirdiği değişim için Resim 6, 7 ve 8) öncelikle parsel bazında her yapılaşmanın kontrol edilmesi ve projesine aykırı yapılaşmanın ortadan kaldırılarak alandaki tüm yapıların projelerine uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

3.2.1.1. İşlevsel Kararlar

Planlama alanı Adana kentinin en eski yerleşim yeri olan Tepebağ Höyük, höyük etrafında oluşmuş konut dokusu, Taşköprü'den batıya, kentin doğu çıkışı olan Tarsus Kapısı'na (Ters Kapı) doğru uzanan ve ticari hayatın önemli aksı Abidinpaşa Caddesi, onun güneyinde Ulucami Külliyesi, çarşısı ve çevresinde oluşan 16. yüzyıldan kalma mahalleler ile nehrin doldurulmasıyla 20. yüzyılın başında oluşmuş olan ızgara sokak dokusuna sahip Sugediği Mahallesi (bugünkü Türkocağı Mahallesi'nin Debboy Cad. doğusunda kalan kısmı) gibi farklı dönemlerden günümüze ulaşmış farklı fonksiyonları bünyesinde taşımaktadır. Bu özellikleri dikkate alınarak planlama alanında ticari aktivitelerin sürekliliğini sağlamak ana karardır.

Bununla birlikte alanda halen mevcut olan konut kullanımı ana trafik akslarının üzerinde değil, iç kısımlarda tamamen ticari aktivitelerle sınırlanmış bir şekilde, giderek azalarak bugüne kadar devam etmiştir. Konut kullanımının alandan ayrılması özellikle gündüz-gece kullanım dengesini olumsuz şekilde etkileyeceği için tercih edilmemelidir. Konut kullanımının devamı ise alanda güvenli, konforlu, servis birimlerini de barındıran planlama kararlarıyla ancak mümkün olabilecektir. Mevcut durumda alanda ilköğretim okulları, sağlık ocağı, günlük ticaret birimleri, hamamlar, camiler gibi konut kullanımını destekleyecek birimler bulunmaktadır. Buna ilave olarak ayakkabıcılar çarşısı olarak yerleşmiş olan Sarıyakup Mahallesi'nde 1990'lara kadar devam eden zemin katta imalathane, üst katta konut kullanımı halen devam etmektedir. Ancak ayakkabı imalathaneleri son yirmi yılda büyük ölçekli ve toptan imalat-ticaret birimlerine dönüştüğünden fiziksel dokuya olduğu gibi konut dokusuna da zarar vermiştir. Söz konusu büyük imalathanelerin ve toptan ticaretle uğraşan birimlerin alandan çıkarılmasıyla zemin katı ticaret üst katı konut ağırlıklı, geleneksel ticarete uygun ve alanın sürekli yaşamasına imkân verecek kullanımların teşvik edilmesi gerekmektedir.

Tepebağ Höyük'te arkeolojik kazı çalışmalarının başlaması, Ulucami Külliyesi'nin ortasından geçen Ali Münif Yeğenağa Caddesi'nin bir kısmının yayalaştırılması ve Taşköprü'nün yakın zamanda taşıt trafiğine kapatılması alanda turizm odaklı koruma yaklaşımının ilk adımlarının atıldığını göstermektedir. Çukurova Bölgesi'nin ve çevresinin en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Adana'nın kültürel turizme açılması ve buna uygun fonksiyonların (pansiyon, butik otel, lokanta, kafeterya, turizm ofisi vb.) teşvik edilmesi alanın yaşayabilirliğinin ve sürdürülebilirliğinin bir garantisi olacaktır. Mevcut durumda alanın içerisinde üç adet müze (Etnografya Müzesi, Atatürk Müzesi ve Sinema Müzesi) ve iki adet kültür merkezi (Tarihî Kız Lisesi ve Çukurova Üniversitesi Kültür Merkezi) bulunmakta, çevresinde ise Arkeoloji Müzesi, Karacaoğlan Edebiyat Müzesi, Sabancı Kültür Merkezi ve Seyhan Belediyesi Kültür Merkezi bulunmaktadır. Sosyo-kültürel tesislerin yoğunluğu alanın kültürel turizm için uygun altyapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Günümüze ulaşana kadar önce fabrikaların, sonra ayakkabı imalathaneleri ve matbaaların özellikle konut dokusunu yok ederek yayılmış olması hızlı bir fiziksel ve sosyal bozulmayı beraberinde getirmiştir. Öyle ki kentin en nadide tarihî eserlerini barındıran planlama alanında yaya olarak dolaşmak ve turistleri gezdirmek mümkün olmamaktadır. Turizm açısından faydalı olabilecek fonksiyonların alanda teşvik edilmesiyle Adana'nın hak ettiği saygınlığa kavuşacağına inanılmakta, bu nedenle planlama alanındaki koruma yaklaşımının turizm odaklı, konut kullanımını ve geleneksel ticareti devam ettiren ancak büyük imalathaneler (ayakkabı atölyeleri ile matbaalar) ile toptan ticareti alan dışına çıkaran bir anlayışla oluşturulması önerilmektedir.

3.2.2. Yeni Yapılaşmaya İlişkin Kararlar

Planlama alanı üç farklı nitelikteki alanı bünyesinde barındırmaktadır, kentsel ve arkeolojik sit alanları, bu alanları çevreleyen etkileme geçiş sahası ve yapılaşması büyük oranda tamamlanmış olan Abidinpaşa Caddesi ile Kızılay Caddesi'nin arasındaki bölge. Bu üç alan için farklı yeni yapılaşma kararları alınması gerekmektedir. Arkeolojik kazıların başlamış olduğu Tepebağ Höyük niteliksiz eklerden arındırılmıştır, onun çevresindeki bir alanın rekreasyon alanı olarak belirlenmiş olması kazı alanında ve çevresinde yeni yapılaşmanın olmayacağı anlamına gelmektedir ve alan için olumlu bir planlama anlayışını sergilemektedir. Kuruköprü, Tepebağ ve Sarıyakup Kentsel Sit Alanlarında ise yeni yapılaşmanın geleneksel dokuyla uyumlu olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Kentsel sit alanlarında geleneksel dokuya uyum ko-

nut fonksiyonlu yapılarda avlulu yapılaşmanın teşvik edilmesiyle, yükseklik sınırlandırması getirilerek, geleneksel cumbaların kullanımını teşvik ederek, cephelerde ve bina-parcel ilişkisinde doluluk-boşluk oranına sınırlamalar getirilerek sağlanabilir. Bu çeşit sınırlamalar ise yeni yapılaşmanın gerçekleşeceği alandaki geleneksel dokunun etüt edilmesi ve önerilen yeni yapılaşmanın bu kapsamda değerlendirilmesi ile mümkündür. Bu konuda yetki ve sorumluluk yasalarla Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne verilmiştir.

Kentsel Sit Alanlarının yakın çevresini kapsayan Etkileme Geçiş Sahasında geleneksel dokuyla uyumsuz olmayacak ve aynı zamanda mevcut imar düzeninin geçerli olduğu alanlardaki kadar yoğun ve yüksek olmayan yapılaşmaya izin verilmesi gerekmektedir. Zira bu alanlar kentsel sit alanlarının rant baskısıyla birebir karşılaşmasını önleyen ve kentsel sit alanları ile mevcut imar düzeninin geçerli olduğu alanların yan yana gelerek geleneksel dokunun algılanmasını zorlaştıracak bir yapılaşmanın oluşmasını önlemek amacıyla belirlenmiştir. Bu alanlarda hem kentsel sit alanlarında öngörülen kullanımların hem de ticaret ve ofis kullanımlarının teşvik edilmesi önerilmektedir.

3.2.2.1. Yeni Yapıların Konumlandırılması

Planlama alanında inşa edilecek yeni yapıların konumlandırılması kentsel sit alanlarında geleneksel dokuyla uyumlu şekilde, sokak dokusunu bozmayan ve parsellerin birleştirilerek büyütülmesine izin vermeyecek şekilde belirlenmelidir. Geleneksel konutlar genellikle avlulu şekilde olduğundan yeni yapılaşmanın da parsellerde avlu barındırarak konumlandırılmasının teşvik edilmesi önerilmektedir.

Etkileme geçiş sahasında ve mevcut imar nizamının geçerli olduğu yapılaşmış alanda yeni yapıların konumlandırılması da oluşmuş doku dikkate alınarak belirlenmeli ve bu alanlarda ticari fonksiyonların teşvik edileceği düşünülerek sokak cephelerindeki düzenin sürekliliğinin sağlanması hedeflenmelidir.

3.2.2.2. Yeni Yapıların Yapılanma Koşulları

Planlama alanındaki yeni yapıların yapılanma koşulları belirlenirken özellikle yükseklik bölgelemesinin yapılması gerekmektedir. Yükseklik bölgelemesinde ana amaç parsel boyutları farklılık gösterse de alanın bazı bölgelerinde yapıların aynı yükseklikte olmasını sağlayarak alanda düzensiz yapılaşmanın önüne geçilmesidir. Bu çeşit bir koşul sadece kentsel sit alanlarında değil mevcut imar kurallarının geçerli olduğu Abi-

dinpaşa ve Kızılay Caddeleri gibi yapılaşmasını tamamlamış ve yoğun bölgelerde daha yüksek ve sokak algısını değiştirecek yapıların inşa edilmesini önleyecektir.

Bununla beraber yapıların konumlandırılması ve yükseklik bölgelemesi dışında yapılanma koşullarına sınır getirilmesinin alanda farklı yapılaşmaların ve yaratıcı projelerin oluşmasını engelleyeceği düşünülmektedir. Bu nedenle etkileme geçiş alanlarında ve mevcut imar nizamının geçerli olduğu ticaret ve ofis yoğunluklu bölgelerde yapılanma koşullarının yapının konumu ve yüksekliği bazında belirlenmesi gerekmektedir.

Kentsel sit alanlarında ise mevcut kültür varlığı yapılara ve onların oluşturduğu dokuya aykırı olmayacak şekilde yeni yapıların yapılanma koşullarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu koşullar konum ve yükseklik sınırlamasına ilave olarak cephe oranları, cumba kullanımı, pencere boyutları, tabelaların konumu ve boyutları gibi dokunun algısını bozmayacak nitelikte şekillenmelidir. Cephe oranları açısından değerlendirildiğinde planlama alanındaki kültür varlığı geleneksel konutların çoğunun iki katlı ve cumbalı olduğu, cumbaların cephe boyunca olabildiği gibi tek ya da iki adet olmak üzere cephenin bir kısmında da yer aldığı, çatıların düz dam ve küçük saçaklarla oluşturulduğu, kemerli kapılarla girişin sağlandığı ve pencerelerin 1/2 ya da 1/2,5 oranlarında olduğu tespit edildiğinden kentsel sit alanında inşa edilecek yeni yapıların bu cephe özelliklerine uygun olarak tasarlanması gerekmektedir.

3.3. Yönetmelik Planı Dair Öneriler

Planlama sürecinin bir ürünü olan yönetim planı, yönetim yaklaşımının belgelenmesi ve karar alınmasını temel alarak, gelecek yönetim için yol gösterici olmaktadır. Yönetim Planının tüm koruma alanını kapsaması ve yönetim tarafından nelerin gerçekleştirileceği, planlama kararlarının nelere dayandırıldığı bilgilerini içermesi gerekmektedir.

Şekil 4. Yönetmelik Planı Aşamaları.

Bu yazı kapsamında tarihî alanların yönetimi ile ilgili yurtdışından örnek çalışmalar ele alınmış ve bu konuyla ilgili hazırlanmış olan üç temel "rehber" ayrıntılı olarak incelenmiştir. İncelenen rehberler ICCROM'un "Management Guidelines for World Heritage Sites" (1993) adlı, Dünya Mirası Alanları için Yönetim Rehberi, IUCN önderliğinde Thomas, Middleton ve Philips tarafından hazırlanan "Guidelines for Management Planning of Protected Areas" (2003) adlı, Koruma Alanları için Yönetim Planı Rehberi ve İngiltere ICOMOS'unun "Management of the Historical Environment" (2005) adlı Tarihî Çevrelerin Yönetimi çalışmasıdır. İnceleme sonucunda hazırlanmış olan rehberlerde Yönetmelik Planı Şekil 4'te sunulan aşamaları barındırması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde yönetim alanına ilişkin hazırlanacak yönetim planının adımları 2005 yılında yayımlanan "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'e göre, mevcut durumun tespiti, alan analizi, alanın vizyonunun belirlenmesi ve esas politikaların oluşumu, çalışma programı, zamanlama ve projelerin belirlenmesi, izleme, değerlendirme ve eğitim süreçlerinin tanımlanmasından oluşmaktadır (Bkz. Şekil 5).

3.3.1. Alanın Vizyonuna Dair Öneriler

Adana tarihî ve ticari kent merkezini oluşturan planlama alanı yazının önceki bölümlerinde açıklandığı gibi kentin tarihî geçmişini yansıtan kültür varlıklarını barındırdığı gibi geleneksel ticaretle birlikte çeşitli üretim ve toptan ticaret ünitelerini de bünyesinde bulunduran bir alandır. Bu alanda gerçekleştirilecek herhangi bir çalışmada öncelikle alan için bir vizyon belirlemek ve bu vizyon doğrultusunda politikalar üretmek gerekmektedir. Alan için bir vizyon geliştirirken öncelikli olarak alanın konumu, tarihî değeri, yapıların niteliği ve kullanımlar dikkate alınmalıdır. Planlama alanı özgün halinde konut ve geleneksel ticaret birimlerini barındırmaktadır, ancak gelecekte de sadece bu iki fonksiyon-

Şekil 5. Yönetmelik Planının Bölümleri (26006 sayılı Yönetmelik).

nun devam etmesi gerçekçi bir öngörü olmayacaktır, zira tek merkezli olarak genişlemiş olan Adana kentinin ticari hayatı halen büyük oranda bu alanda gerçekleşmektedir. Alanın tarihi geçmişini antik dönemlere kadar uzanmakla birlikte bu geçmişi algılamak ve algılatmak mümkün olmamaktadır. Ayrıca mevcut durumda ayakta olan kültür varlığı yapılar alanda dağınık ve süreklilik göstermeyen bir şekilde yerleştiğinden, sadece kültür varlıklarını değerlendirerek (restore edip yeni işlevler vererek) alanın canlandırılması mümkün görünmemektedir. Bu nedenlerle alan için geliştirilecek vizyonun hem tarihi, hem kültürel hem de ticari aktiviteleri göz ardı etmeyen bir şekilde oluşturulması gerekmektedir.

Planlama alanı için bu bildiri kapsamında sunulan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda kültürel değerleri geleneksel ticaretle buluşturan, kültür varlıklarını uygun fonksiyonlarla alandaki ticari aktivitelere dâhil eden ve sosyo-kültürel fonksiyonlarla desteklenmiş, yaşayan ve gelecekte de yaşayacak bir alan oluşturmak önerilmektedir. Alanın bu şekilde dönüştürülmesi ve geliştirilecek politikalarla uygulamaların izleme ve gözden geçirme yöntemleri kullanılarak belirli aralıklarla ele alınması alandaki yapısal ve fonksiyonel sürekliliğin sağlanabilmesi için önemlidir.

3.3.2. Koruma Politikalarına dair Öneriler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tek yapı ölçeğinden kentsel ölçekte korumaya geçiş olmuş ve bugüne kadar koruma politikalarına dair çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler genellikle alandaki kültür varlıklarının adedi ve niteliği üzerinden şekillenmiş, ayrıca değişen ekonomi politikalarına paralel olarak yeni araç ve yöntemlerin ortaya çıkmasıyla geliştirilmiştir. Koruma politikaları için üç ana yaklaşım olduğu söylenebilir. Bunların ilki homojen ve yoğun bir dokuya sahip olan, değişme hızının yavaş olduğu, genellikle kent merkezlerini kapsamayan daha ziyade merkezin hemen dışındaki konut alanları için benimsenen ve uygulanan "muhafazakâr koruma" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım mevcut kullanımların özgün kullanımlar olduğu, rant baskısının fazla olmadığı ya da daha kontrol edilebilir olduğu alanlar için uygun sayılabilir. Adana kent merkezini kapsayan planlama alanı böyle bir alan olmadığından ve kültür varlıkları nitelik ve nicelik olarak oldukça azaldığından bu yaklaşımın planlama alanı için uygun olmayacağı düşünülmektedir.

Bir diğer yaklaşım "tasarım odaklı koruma" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım farklı nitelik ve tarihî önemdeki yapıların bir arada bulunduğu, merkez niteliğini koruyan, farklı dönemlerde yapılaşmış

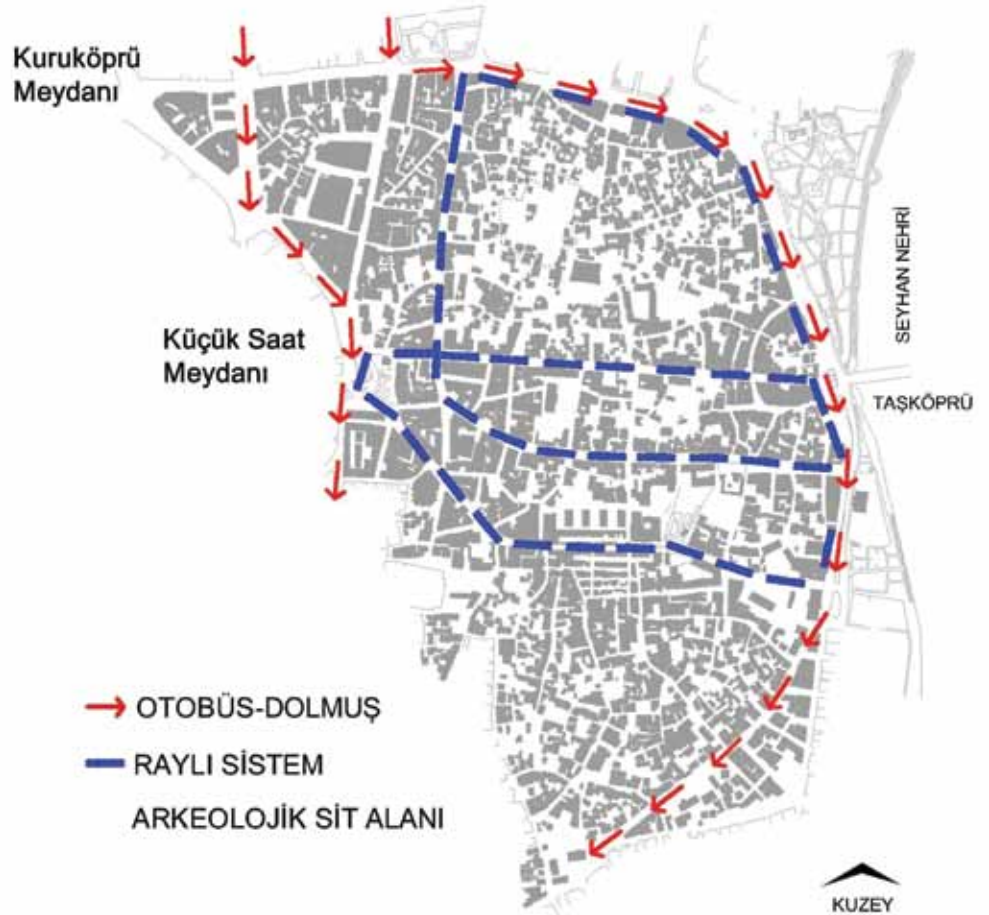
ve bu nedenle yapılaşma geçmişinin karmaşık olduğu alanlarda, alana tasarım yoluyla cazibe katmak ve alanın belirli noktalarında bu yaklaşımla gerçekleştirilecek yapılaşma ya da düzenlemelerin alanda kendiliğinden dönüşümü başlatacak bir tetikleyici unsur olarak düşünüldüğü bir planlama anlayışının sonucudur. Adana kent merkezinin özellikleri düşünüldüğünde tasarım odaklı koruma yaklaşımının planlama alanı için uygun olduğu görülmektedir, ancak Adana kent merkezinde problemler alanların fazla olması ve küçük müdahalelerle bu problemlerin çözülmesinin mümkün olmayabileceği düşüncesi yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıktığından tek başına tasarım odaklı bir koruma anlayışının planlama alanı için uygun olmayacağı sonucuna varılmıştır.

Üçüncü koruma yaklaşımı "koruma odaklı dönüşüm" olarak açıklanan ve alanda yapıların restorasyonu, yenilenmesi ya da yeni inşa edilecek yapıların yapılaşma şartlarını belirlemenin yeterli olmadığı, bütüncül olarak ele alınması gereken sit alanlarında hem fiziksel, hem sosyal hem de ekonomik dönüşümün gerekli olduğu durumlarda uygulanan ve yerel yönetimler, merkezi yönetim ile sivil toplum kuruluşları ve halkın elbirliği vererek ancak başarıya ulaşabilen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım Adana kent merkezini kapsayan planlama alanı için uygun bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir, zira alan özgün kullanımını bir ölçüde devam et-

tirmekle birlikte matbaalar, büyük ölçekli üretim birimleri, toptan ticaret ve alışveriş merkezleri gibi yeni ve mekânsal taleplerini kültür varlıklarının karşılaması mümkün olmayan fonksiyonların dâhil edilmesiyle oldukça karmaşık bir hal almıştır. Bu nedenle alanda bir dönüşüm gerçekleşmesi gerekmektedir ve bu dönüşüm önerilen vizyonda belirtildiği gibi kültürel değerleri geleneksel ticaretle buluşturan, kültür varlıklarını uygun fonksiyonlarla alandaki ticari aktivitelere dâhil eden ve sosyo-kültürel fonksiyonlarla desteklenmiş yaşayan ve gelecekte de yaşayacak bir alan olması hedeflenen planlama alanında koruma odaklı bir dönüşümün gerçekleşmesi önerilmektedir. Bu dönüşüm esnasında kültür varlıklarının korunması ve değerlerinin artırılması ana öncelik olmalıdır. Bunun için de alandaki dönüşümün geleneksel ticaret ve üretim dışındaki birimlerin yerine kültürel turizm amacıyla kullanılacak birimlerin teşvik edilmesiyle gerçekleşebileceği düşünülmektedir. Alandaki yapılar mekânsal olarak pansiyon, butik otel, kahvehane, kültür evleri, müze gibi fonksiyonları barındırabilecek niteliktedir. Sonuç olarak planlama alanında koruma odaklı ve turizm amaçlı bir dönüşüme gidilmesi ve politikaların buna göre üretilmesi önerilmektedir.

3.3.3. Öncelikli Projelere Dair Öneriler

Koruma odaklı ve turizm amaçlı bir dönüşümün önerildiği planlama alanında bu çerçevede önce-

Şekil 6. Planlama alanı için öneri ulaşım planı.

Resim 6. 134 envanter nolu yapının restorasyon projesi-1996.

Resim 7. 134 envanter nolu yapının 2011 yılındaki durumu.

likli olarak projelendirilecek alanlar plan revizyonu kapsamında "Özel Proje Alanı" olarak önerilmiş olan planlama alanında kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu alanlardır. Bu alanlar içerisinde ise Ulucami Külliyesi'nin yayalaştırılması, araç trafiğinin azaltılması, kent sakinlerine ve turistlere güvenli ve konforlu bir alışveriş imkânı sağlanması, özellikle Adana'nın turizm potansiyelinin artırılması açısından önemlidir. Tamamlanmış olan Ali Münif Yeğenağa Caddesi'nin sokak sağlıklaştırma çalışması ve caddenin bir kısmının yayalaştırılması önemli bir adımdır. Buna ilave olarak Tepebağ Höyük üzerinde başlatılmış olan arkeolojik araştırmalar, alanın çevresinin rekreasyon alanı olarak belirlenmesi ve Atatürk Müzesi'nin hemen yanında Sinema Müzesi'nin tescilli kültür varlığı restore edilerek açılmasıyla planlama alanının Tepebağ-Kayalıbağ bölgesinde de önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Bu girişimlerin bütüncül ve tüm aktörleri dâhil eden politikaların üretilmesi ve kararlı bir şekilde uygulanmasıyla ancak başarılı olacağı ve alanın dönüşümüne olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca yerel yönetimlerin ilk projesinin, yarıcı ve parlayıcı madde barındırdıkları için kültür varlıklarına sürekli tehdit oluşturan, alandaki taşıt trafiğinin içinden çıkılmaz bir hale gelmesine

sebebi olan, yaptıkları gürültüyle alanda huzur içinde dolaşmaya izin vermeyen ve alanın hızla değişmesine sebebiyet veren büyük ayakkabı imalathaneleri, toptan ticarethaneler ve matbaaların alandan uzaklaştırılması olması gerektiği düşünülmektedir. Bununla paralel olarak alandaki toplu taşıma ulaşımının düzenlenmesi, otobüs ve dolmuşların alanın içinden geçmelerini önleyecek yeni bir güzergâh belirlenmesi ve planlama alanında raylı sistem güzergâhının oluşturulması gerekmektedir (Bkz. Şekil 6.). Bu projelerin üretilmesi ve gerçekleştirilmesiyle alanın dönüşümünün istenen yönde gerçekleşmesi için önemli adımlar atılmış olacaktır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Adana Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu kapsamında yapılan analizler, incelemeler ve elde edilen bulgular ışığında kentin merkezini oluşturan sit alanında üç aşamalı bir planlama önerilmektedir. İlk olarak alan için gerçekçi, uygulanabilir ve alanı barındırdığı kültür varlıklarını koruyup yaşatarak ileri taşıyacak bir vizyon-strateji geliştirilmesi gerekmektedir. Bu ilk aşama alanda bütüncül bir yaklaşım sergilenmesine, parsel bazında uygulamaların olmamasına ve sadece sit alanının değil kentin tamamının fiziksel kalitesinin artırılmasına yönelik en önemli adımdır.

İkinci aşamada belirlenecek vizyon doğrultusunda ilgili tüm kurumların ve vatandaşların katkısı alınarak politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Bu politikaların kısa, orta ve uzun vadede ele alınması ve belirli bir sıralama yapılarak oluşturulması politikaların hem gerçekleştirme potansiyelini artıracak hem de yerel yönetimlerin kararlarında süreklilik oluşması sonucunu getirecektir. Zira kısa vadeli, seçim yatırımı niteliğindeki çalışmalar ile Adana kent merkezinin kurtarılması ve kente kazandırılması mümkün değildir.

Uygulamaya dönük üçüncü aşama ise sürekli olarak sit alanındaki yapılaşmanın kontrol edilmesi ve ruhsatsız yapılaşmalarla ilgili olarak yasal süreçlerin başlatılmasıdır. Bu aşama da diğer aşamalar gibi öncelikle yerel yönetimlerin iradesini ve kararlılığını gerektirmektedir.

Sonuç olarak Adana Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu ile sadece kentin tarihi kent merkezini düzenleyen, fiziksel iyileştirmelerle alanın cazibesini ve ulaşılabilirliğini artıran öneriler geliştirilmemiş, ayrıca düşüğe geçen kent ekonomisine kültürel turizm yoluyla yeni bir ivme kazandırmak hedeflenmiştir. Bu hedeflerin tamamı bir bütünlük içerisinde ele alındığında sadece Adana kent merkezi değil, kentin tamamı ve kentliler hak edilen yaşanabilir kente bir adım yaklaşmış olacaktır. ■

NOT: Bu yazı 22-23 Mayıs 2015 tarihinde Adana'da TMMOB tarafından düzenlenen "Adana Kent Sorunları Sempozyumu - 3" kapsamında sunulan bildirinin dergimiz için düzenlenmiş halidir.

NOTLAR

1. Adana Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, 1996, s: 51.
2. Yıldırım, T., (2003) "Uri Adania (Adana) Koruma Amaçlı İmar Planı Gerçekleşme Süreci ve Uygulamadaki Sorunlar", Planlama, Vol: 4, Sayı: 26, s: 86-93.
3. Adana Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, 1996, s: 51-52.
4. Larkham, P. J., (1996) "Conservation and the City", London: Routledge.
5. Reade, E., (1991), "The Little World of Upper Banghor: part 1: how many conservation areas are slums?", *Town and Country Planning*, Vol. 60, s: 340-343.
6. Ekinci, O., (1998) "Adana'da Deprem ve Kültürel Miras, Mimarlar Odası Adana Şubesi yayını, Adana, 1998, 2-6.
7. Tiesdell, S., Oc, T., Heath, T., (1996) "Revitalizing Historic Urban Quarters", Architectural Press, Oxford.
8. Madran, E., (1998) "Adana Sit Alanı - Koruma Planı ve Deprem", Adana'da Deprem ve Kültürel Miras, Mimarlar Odası Adana Şubesi yayını, Adana, s: 40-47.
9. Kubat A. S. ve Topçu M., (2009) "Antakya ve Konya Tarihi Kent Dokularının Morfolojik Açısından Karşılaştırılması" *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 6 Sayı 2.
10. Conzen, M. R. G., (1960) "Alnwick Northumberland: A Study in Town Plan Analysis", IBG Monograph No:27, London.
11. Tülüçü, T., (1999) "Adana Tepebağ ve Kayalıbağ Mahallesi'ndeki Geleneksel Konut İç Mimarısının İncelenmesi ve Koruma Önerileri", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s: 37.
12. 07.03.1998 tarih ve 3029 numaralı Adana Koruma Kurulu Müdürlüğü kararı eki Liste 1: Planlama Alanı İçerisinde Yer Alan ve Değişik Tarihlerde Çeşitli Kurullar Tarafından "Koruması Gerekliliği Eski Eser" ya da "Kültür Varlığı" Olarak Tescil Edilmiş Taşınmazlardan Tescil Kaydı Devam Edenler.

KAYNAKLAR

- Adana Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu, Kasım 1996, 88 s.
- Conzen, M. R. G., (1960) "Alnwick Northumberland: A Study in Town Plan Analysis", IBG Monograph, No:27, London.
- Ekinci, O., (1998) *Adana'da Deprem ve Kültürel Miras*, Mimarlar Odası Adana Şubesi yayını, Adana, 1998, 2-6.
- Kubat A. S. ve Topçu M., (2009) "Antakya ve Konya Tarihi Kent Dokularının Morfolojik Açısından Karşılaştırılması", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2.
- Madran, E., (1998) "Adana Sit Alanı - Koruma Planı ve Deprem", *Adana'da Deprem ve Kültürel Miras*, Mimarlar Odası Adana Şubesi yayını, Adana, s: 40-47.
- Saban Ökesli, D., Karaman, F. ve Yıldırım, T., (2008) "Adana Kentsel Sit Alanındaki Fiziksel Değişim ve Sonuçları", *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı: 2, Aralık, s: 325-340.
- Tiesdell, S., Oc, T., Heath, T., (1996) "Revitalizing Historic Urban Quarters", Architectural Press, Oxford.
- Tülüçü, T., (1999) "Adana Tepebağ ve Kayalıbağ Mahallesi'ndeki Geleneksel Konut İç Mimarısının İncelenmesi ve Koruma Önerileri", Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, T., (2003) "Uri Adania (Adana) Koruma Amaçlı İmar Planı Gerçekleşme Süreci ve Uygulamadaki Sorunlar", *Planlama*, Vol: 4, Sayı: 26, s: 86-93.

KÜLTÜR MİRASINI KORUMA ALANINDAN HABERLER

Tuba AKAR

Mimar

Yrd. Doç. Dr.

Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi

ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) 50. Yılı'nı Kutluyor

1965 yılında Varşova'da kurulan ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) UNESCO bünyesinde kurulmuş uluslararası ve hükümetler dışı bir örgüttür. ICOMOS'un temel amacı dünyadaki tarihî anıtların ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve politikalar geliştirmek, koruma alanındaki uzmanları bir araya getirerek mesleki bilgi alışverişini sağlamak, korumada uzmanlaşmış merkezlerin oluşmasını desteklemek ve koruma eğitim programlarına katkıda bulunarak ilgili araştırmaları desteklemek ve yönlendirmektir. ICOMOS çeşitli konulardaki 26 uluslararası bilimsel komitesi ile doğal ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik uluslararası standartları oluşturan çok sayıda tüzük ve bildirgeyi ortaya koymuştur. Ayrıca, UNESCO'ya Dünya Mirası Listesi'ne alınacak yeni kültür varlıklarının seçiminde ve listede yer alan varlıkların korunmuşluk durumlarının saptanmasında danışmanlık yapmaktadır.

ICOMOS'un kuruluşu, 1964 yılında Venedik'te toplanan 2. Uluslararası Tarihî Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin bir sonucudur. Kongre, "Venedik Tüzüğü" olarak bilinen sonuç bildirgesini ortaya koymuş ve bu bildirmede de anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda çalışacak uluslararası bir konseyin kurulmasını önermiştir. Bu kongreyi izleyen yılda, 1965'te, Polonya'nın Varşova kentinde toplanan birinci genel kurulda, Venedik Tüzüğü uluslararası düzeyde kabul edilirken ICOMOS'un kuruluş kararı da verilmiştir.

Bugün ICOMOS, 110'dan fazla ülkede kurulmuş ulusal komiteleri ve 7500'ü aşkın üyesi ile kültür

mirasının korunması konusunda etkin bir şekilde çalışmaktadır¹. Ülkemizde 1974 yılında kurulan ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, Bakanlar Kurulu Kararı'yla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı, yarı resmî bir konsey olarak kurulmuştur. ICOMOS_Türkiye konuyla ilgili meslek adamları, akademisyen ve bürokratları içeren üç farklı nitelikte üyeye sahiptir.

ICOMOS, her yıl 18 Nisan'ın Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü olarak kutlanmasını belirleyerek kamuoyunun koruma konusunda bilinçlendirilmesini amaçlamıştır. Bu yıl ise ICOMOS'un 50. kuruluş yılı olması itibarıyla uluslararası ve ulusal ölçekte daha kapsamlı etkinlikler düzenlenmiştir. Uluslararası ölçekte ICOMOS'un kuruluşu, ilk kurulduğu yer olan Varşova'da ICOMOS_Polonya'nın ev sahipliğinde 22-24 Haziran 2015 tarihinde "Dönüşümde olan Kültür Mirası" konulu bilimsel toplantı ve bu toplantının ardından düzenlenen bir törenle kutlanmıştır. Toplantı kapsamında elli yıldır kültür mirasının korunması konusunda hizmet veren ICOMOS'un etkinlikleri gözden geçirilmiş, bu elli yılda kültür mirasının değişen anlam ve önemi tartışılmış ve gelecekte kültür mirasının korunmasına yönelik sorular ortaya atılarak gelecek için bir vizyon tartışması açılmıştır. Toplantının sonunda yapılan kutlama töreninde 1965'de Varşova'da ICOMOS'un kuruluş aşamasında katkıda bulunanlar anılarak ve toplantıya katılan üç kurucu üyeye de madalya verilmiştir.

Ülkemizde ise ICOMOS İstanbul, Mersin, Ankara, İzmir ve Bursa'da düzenlenen etkinliklerle kutlanmıştır. Bu etkinliklerde dünyada ve Türkiye'de ICOMOS'un faaliyetleri tanıtılmış, yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte kültür mirasının korunmasına yönelik saptamalar ve gelişmeler tartışılmıştır. Bölgemizde Mersin Üniversitesi

Foto 1. ve 2. Varşova'da düzenlenen etkinlikler günümüzde müze olarak kullanılan Wilanow Sarayı ve Kraliyet Sarayı'nda gerçekleşti.

Foto 3. Mersin'de düzenlenen etkinlikte ICOMOS Türkiye Milli Komitesi 2. Başkanı Prof. Dr. Zeynep Ahunbay, ICOMOS'un dünya mirası değerlendirme kriterleri hakkında bilgi verdi.

tesisi Restorasyon ve Koruma Merkezi tarafından 21 Nisan 2015 tarihinde düzenlenen etkinlikte ICOMOS'un yerel idarelere ve halka tanıtılması hedeflenmiş, Mersin'de bulunan kültür varlıklarının nitelikleri ve korunması gereklilikleri anlatılmış, ICOMOS'un Dünya Mirası Değerlendirme Kriterleri irdelenerek bölgede dünya miras geçici listesinde aday olarak yer alan kültür mirası ile ilgili bilgi verilmiş ve kalıcı listeye girebilmek için yapılması gerekenler tartışılmıştır.

Türkiye'den Dünya Miras Listesine Yeni Eklenenler: Efes - Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri

UNESCO'ya bağlı Dünya Miras Komitesi'nin 39. olağan toplantısında, 4-5 Temmuz 2015 tarihlerinde görüşülen ülkemizden "Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı" ile "Efes" başvuruları olumlu olarak değerlendirilerek Dünya Miras Listesi'ne girmiştir. Böylece ülkemizin UNESCO Dünya Mirası Listesi'ndeki varlık sayısı 15'e ulaşmıştır.

UNESCO, 1972 yılında kabul ettiği "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme"si ile dünyanın çeşitli yerlerindeki üstün evrensel nitelikli kültürel, doğal ve karma nitelikteki varlıkların bütün insanlığın ortak mirası olarak saptanması ve korunmasına yönelik Dünya Miras Komitesi'ni oluşturmuştur. Türkiye bu sözleşmeye 2658 sayılı kanun ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla 1983 yılında resmen taraf olmuştur.

Dünya Miras Komitesi tarafından yönetilen Dünya Miras Listesi'nde 1031 Dünya Miras Alanı bulunmaktadır. Türkiye bu listede 13'ü kültürel ve 2'si karma olmak üzere 15 miras alanı ile temsil edilmektedir. Bunlar: Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası (1985), İstanbul'un Tarihî Alanları (1985), Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (1985), Hat-tuşa: Hitit Başkenti (1986), Nemrut Dağı (1987), Hierapolis-Pamukkale (1988), Xanthos-Letoon (1988), Safranbolu Şehri (1994), Troya Antik Kenti (1998), Edirne Selimiye Cami ve Külliyesi (2011), Çatalhöyük Neolitik Kenti (2012), Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (2014), Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (2014), Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (2015) ve Efes (2015).

Foto 4. Diyarbakır Surp Giragos Kilisesi.

Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesindeki aday sayısı 2015 yılı itibarıyla 62'ye ulaşmıştır. Bölgemizden Alahan Manastırı (Mersin), Anavarza Antik Kenti (Adana), Korykos Antik Kenti (Mersin), Mamure Kalesi (Mersin), St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi (Mersin) halen geçici listede yer almaktadır.

Europa Nostra 2015 Koruma Dalında Büyük Ödül: Diyarbakır Surp Giragos Kilisesi

Avrupa'nın kültürel miras alanındaki en prestijli ödülü, 11 Haziran 2015 tarihinde yapılan Europa Nostra toplantısında Diyarbakır Surp Giragos Kilisesi'ne verilmiştir. Avrupa Birliği Kültürel Miras Ödülü / Europa Nostra Ödülleri, her yıl verilmekte olup, "Koruma", "Araştırma ve Sayısallaştırma", "Özel Hizmet" ve "Eğitim, Öğretim ve Farkındalık Arttırma" alanlarında olmak üzere farklı kategorilerde ödüller verilmektedir. 2015 yılı ödüllerinde "Koruma" alanında Diyarbakır'da bulunan Surp Giragos Ermeni Kilisesi ödül almaya layık görülmüştür. Koruma kategorisinde bu yılki diğer ödül sahipleri ise Liszt Müzik Akademisi-Budapeşte/Macaristan ile Anana Tuz Vadisi-Bask Ülkesi/İspanya'dır.

17. yüzyılda inşa olunan Surp Giragos Kilisesi, cemaati olan Ermenilerin 20. yüzyılın başında bu bölgeden ayrılmasından sonra kullanımı son bulmuş ve süreç içerisinde çatısının da yıkılmasıyla metruk hale gelmiştir. Yerel dayanışmanın ve işbirliğinin birlikteliği ile koruma sürecinin başlaması, yapının büyük oranda yeni bina yapılmasını da içeren restorasyonu çalışmasının Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, sivil toplum örgütleri, bireysel katılımlar ve Surp Giragos Ermeni Kilisesi Vakfı'nın katkılarıyla gerçekleşmesi, Surp Giragos Kilisesi'nin "Koruma" dalında büyük ödülü almasında en önemli etkenlerdir. Titizlikle yürütülen arşiv araştırması sonrasında yapının süreç içerisinde yok olan çan kulesi, çatısı ve iç mekân tefriş ve süslemelerinin tekrardan yapılması sağlanmıştır. Europa Nostra Ödülü için yapılan başvuru sonrasında jürinin oluşturduğu rapora göre, yapının koruma eylemlerinde sürecin, katılımın ve yöre halkının göstermiş olduğu işbirliğinin toplumsal barışın ve bütünleşmenin gelişmesine katkı sağlaması önemli bir faktör olarak jüriyi etkilemiştir.

Ülkemizden son yıllarda koruma alanında Europa Nostra ödülü almış çalışmalar; 2006 yılında Göreme'deki Sarıca Kilise'si restorasyonu, 2010 yılında Yeni Cami Hünkâr Kasrı restorasyonu, 2012'de Milet İlyas Bey Külliyesi restorasyonudur.

Europa Nostra, Avrupa çapında 50 ülkeden 250 sivil toplum kuruluşu üyesiyle uluslararası bir kültürel miras koruma örgütleri federasyonudur². Europa Nostra, 1963 yılında Avrupa Konseyi bünyesinde kurulmuş, 1991 yılında Uluslararası Şatolar Birliği ile birleşmiş, 1998 yılında Avrupa Komisyonu tarafından koruma alanında Avrupa'nın şemsiye örgütü olarak kabul edilmiştir. Avrupa Komisyonu kararıyla da Avrupa Birliği Kültürel Miras Koruma Ödülleri görevini yürütmektedir.

Mersin Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Lisans Programı

Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı olarak Kültür Varlıklarını Koruma Tezli Yüksek Lisans Programı 2015-2016 akademik eğitim yılında yüksek lisans eğitimine başlayacaktır. Kültürel mirası korumanın uzmanlık gerektiren bir konu olması, bölgemizdeki kültür varlığı potansiyeli ve yine bölgemizdeki üniversitelerdeki mevcut yüksek lisans programları arasında kültürel mirası korumaya yönelik bir programın olmaması gibi etkenler sonucunda Mersin Üniversitesi'nde Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Lisans Programının açılmasına karar verilmiştir. Çok disiplinli ve disiplinlerarası bir çalışmayı hedefleyen yüksek lisans programı, konu ile ilgilenen mimarlık, şehir bölge planlama, arkeoloji, sanat tarihi, inşaat mühendisliği, hukuk gibi koruma disiplininin ilgi kurduğu tüm disiplinlerde lisans derecelerine sahip kişilere açıktır.

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Lisans Programına başvurular 3-14 Ağustos 2015 tarihinde yapılacaktır. İlgilenen kişiler detaylı bilgiyi Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü sayfasından takip edilebilir³. ■

NOTLAR

1. ICOMOS Uluslararası ve Türkiye Milli Komitesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz: "http://www.icomos.org/" ve "http://www.icomos.org.tr/"
2. Europa Nostra Uluslararası ve Türkiye ile ilgili detaylı bilgi için bkz: http://www.europeanostara.org , http://europeanostara.org.tr/
3. http://www.mersin.edu.tr/akademik/fen-bilimleri-enstitusu

Adana'da Dönem Yapıları Üzerine Bir Örnek: İHSAN ARIEL EVİ

Figen KARAMAN

Mimar
Dr.

Onur ERMAN

Mimar
Yrd. Doç. Dr.
Çukurova Üniversitesi,
Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

"İhsan Ariel Evi kentte 1950'li yıllardan günümüze ulaşan az sayıdaki dönem yapılarından biridir. İki yıl öncesine kadar ilk sahipleri tarafından kullanılan ve özgün karakterini büyük ölçüde korumuş olan yapı el değiştirmesinden sonra bozulma süreci yaşamaya başlamıştır. İhsan Ariel Evi'nin içinde bulunduğu Mestanzade Mahallesi'nin günümüzde kentsel dönüşüm alanı içinde yer alması da yapının çevresel unsurlarında ve kentsel dokuda önemli değişikliklere yol açmıştır. Tescil edilecek nitelikte olmasa da Ariel Evi gibi yapılar döneminin kentsel, kültürel, sosyal ve ekonomik dokusunu günümüze ulaştıran, kentlinin kente ait olma duygusunu canlı tutan unsurlardır. Bu nedenle bu yapıların sürdürülebilirliği kentin belleğinin ve kent kültürünün yaşatılmasında önemli yer tutmaktadır."

Adana'da Tepebağ, Kayalıbağ, Sarıyakup, Beşocak, Alidede, Ulucami, Karasoku Mahallelerinin oluşturduğu geleneksel merkezin çevresinde 19. yüzyılın sonundan itibaren Mestanzade, Türkocağı, Sucuzade, Kocavezir, Kuruköprü, Çınarlı, Hanedan, Hurmalı, İstiklal ve Döşeme Mahalleleri gibi yeni konut alanları oluşmaya başlamış ve bu alanlar, geleneksel merkez ile birlikte kentin başlıca konut alanları olma niteliğini 1960'lara kadar sürdürmüştür. Bu süreçte inşa edilen konut yapılarının büyük bölümünü geleneksel iç sofalı plan şemalarını yığma sistemde tekrarlayan müstakil, iki katlı konutlar oluşturmaktadır. Buna karşın bu alanlarda, öncü örnekleri 1940'ların sonlarından itibaren görülmeye başlayan ancak çoğunluğu 1950-60 döneminde inşa edilen modernist konut uygulamalarına da rastlanır. Nitelikli tasarımlarıyla dikkat çeken bu yapılarda, kentin yeni gelişen konut alanlarında inşa edilen çağdaşlarının izinden giden bir tasarım anlayışının benimsendiği görülmektedir (Resim 1, 2).

1940'ların sonu, 1950'lerin başında inşa edilen İhsan Ariel Evi, Mestanzade Mahallesi'nde yer almaktadır. 2000'li yılların başında Güney Kuşak Bulvarı açılana dek Ulus Caddesi'ne bağlanan 25. Sokak'ta caddeye dördüncü parselde bulunan yapı, Güney Kuşak Bulvarı metro çalışmaları sırasında önünde bulunan iki parseldeki yapıların yıkılması ile bulvar üzerindeki köşe parseli oluşturmaya başlamıştır (Resim 3, 4).

Mimarının kim olduğu bilinmeyen yapı, mimari karakteri bakımından dönemin; yerel çağrışımlarla modern kimlik arayışının görüldüğü mütevazı örneklerinden biridir. Küçük bir bahçe içe-

risine yerleştirilmiş olan iki katlı yapının yükseltilmiş giriş katında bir doktor muayenehanesi ile küçük bir daire, üst katta ise ailenin konutu bulunmaktadır. Yapıda ana cephe konut girişi için değerlendirilmiş, muayenehanenin girişi ise yan cepheden verilmiştir (Resim 5, 6).

Yapının giriş katına girilememiş, sadece üst kattaki daire incelenebilmiştir. Ana cepheye yerleştirilen giriş kapısından, üst kattaki daireye bağlantıyı sağlayan merdivenin bulunduğu galerili merdiven holüne ulaşılmaktadır. Dönemin daha gösterişli örneklerinde merdiven holünün iki kat yüksekliğinde, giriş mekânını tanımlayacak şekilde ele alındığı, hatta kabul salonu olarak kullanıldığı görülmektedir. İhsan Ariel Evi'nde ise merdiven holü ancak girişi tanımlayacak, üst kat için galeri oluşturacak nitelikte düzenlenmiştir (Resim 7). Üst kattaki galerili hol doğrudan dairenin yaşam mekânlarına ve sokağa bakan terasla açılmaktadır (Resim 9, 10).

Dairenin plan çözümlemesinin; sofa düzeninde bir hol etrafında mekânların sıralanması ve bu holün ana yaşama mekânı niteliğinde olması nedeniyle geleneksel iç sofalı plan şemasını tekrarladığı görülmektedir. Odalar ana yaşama alanı işlevi gören orta mekân etrafında yerleştirilmiş, mutfak, banyo gibi servis mekânlarına geçiş ise merkezi mekâna açılan kısa bir servis holü ile sağlanmıştır (Resim 11). Servis mekânlarının bir servis holü etrafında düzenlenmesi ve günlük oturma odasının servis mekânlarına ve giriş holüne bağlanması bakımından mekân organizasyonunun geleneksel şemadan ayrıldığı görülmektedir (Resim 12, 13, 14, 15).

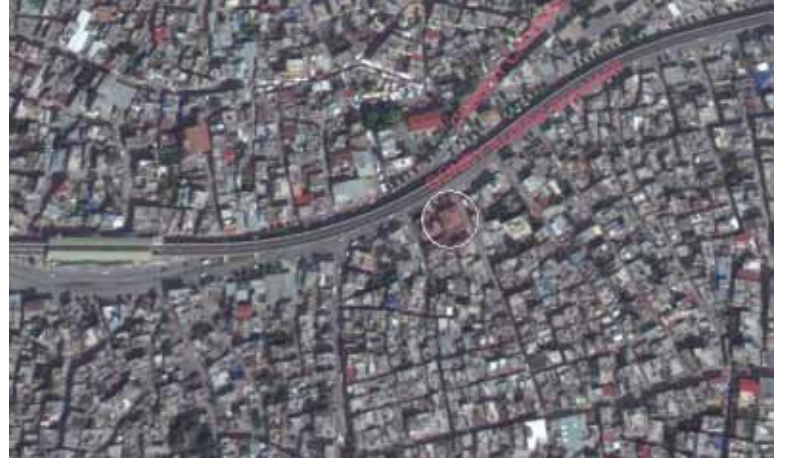
Resim 1. Mestanzade Mahallesi'nde bir ev.

Resim 2. İstiklal Mahallesi'nde bir ev.

Resim 3. 2005 yılı hava fotoğrafında yapının yeri.

Resim 4. Güncel hava fotoğrafında yapının yeri.

Resim 5. Ihsan Arel Evi ön cephe.

Resim 6. Ihsan Arel Evi yan cephe.

Resim 9. Merdiven holü.

Resim 7. Merdiven holünün giriş cephesine yansıması.

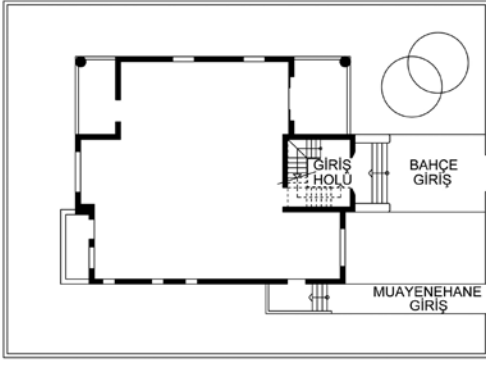

Resim 8. Giriş kapısı, konutun giriş kapısında pek çok dönem konutunda olduğu gibi ev sahibinin isminin baş harflerinden oluşan bir amblem bulunmaktadır.

Resim 10. Merdiven holünden sofaya ve oturma odasına geçiş.

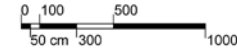
Yapıda mekânsal dağılım, plan formunun işlevsel düzene dayanarak basitçe bölünmesi ile kurgulanmıştır. Kare formulu plan üç kısma ayrılarak, odaların yer aldığı birinci parçada gece kullanımı, sofa ve salonun yer aldığı merkezdeki kısımda sirkülasyon ve gündüz kullanımı, mutfak, banyo-WC ve oturma odasının yer aldığı üçüncü kısımda ise günlük yaşama ile birlikte ağırlıklı olarak servis mekanları yer almaktadır.

ZEMİN KAT PLANI

BİRİNCİ KAT PLANI

Resim 11. İhsan Ariel Evi kat planları.

Resim 13. Sofadan salona ve odaya bakış.

Resim 15. Mutfak ve çatıya çıkan merdiven.

Resim 12. Sofadan servis holüne ve salona geçiş.

Resim 16 b. Pencere-kapı kullanımı.

Resim 14. Oturma odasından servis holüne bakış.

Resim 16 a. Mekânsal kurgunun plan düzlemine yansıması.

Mekânsal organizasyonun iklimsel koşullar ile ilişkisine bakıldığında odaların kuzeybatıya bakacak şekilde yerleştirildiği, yaşama mekânlarından sadece oturma odasının güneye açıldığı, servis mekânlarının da güneybatıda yer aldığı görülmüştür. Doğu-batı aksında yerleşen ana yaşam mekânları yazın serinleten güney esintisine kapalıdır. Sofanın devamı niteliğindeki salonun da manzara ve

esintiden uzak kalmış olduğu görülmektedir. Sokağa bakan geniş teras ise sıcak yaz günlerinde ferahlamak için gündüz ve gece kullanılan bir mekân olarak cephede konumlandırılmıştır.

Yapıda kendine özgü tasarım unsurları ayrıca dikkat çekicidir. Balkonlara ve merdiven holüne açılan kapılar pencere-kapı karakterindedir. Bu

kapıların üzerindeki iki kanatlı cam yüzeyler ayrıca pencere olarak kullanılabilir.

Cephe düzeni ve kütle formu bakımından incelendiğinde ise; kentteki çağdaş örneklerinde olduğu gibi prizmatik formların asimetrik biçimde birleşmelerinden doğan kütle anlayışının, geniş saçakların ve balkonların cephe düzeninde etkin öğeler olarak kullanıldığı görülmektedir. Yapı betonarme karkas sistemde inşa edilmiş, balkonların köşesinde yer alan yuvarlak kesitli kolonlar estetik bir unsur olarak da vurgulanmıştır.

İhsan Ariel Evi kentte 1950'li yıllardan günümüze ulaşan az sayıdaki dönem yapılarından biridir. İki yıl öncesine kadar ilk sahipleri tarafından kullanılan ve özgün karakterini büyük ölçüde korumuş olan yapı el değiştirmesinden sonra bozulma süreci yaşamaya başlamıştır. İhsan Ariel Evi'nin içinde bulunduğu Mesanzade Mahallesi'nin günümüzde kentsel dönüşüm alanı içinde yer alması da yapının çevresel unsurlarında ve kentsel dokuda önemli değişikliklere yol açmıştır. Tescil edilecek nitelikte olmasa da Ariel Evi gibi yapılar dönemin kentsel, kültürel, sosyal ve ekonomik dokusunu günümüze ulaştıran, kentlinin kente ait olma duygusunu canlı tutan unsurlardır. Bu nedenle bu yapıların sürdürülebilirliği kentin belleğinin ve kent kültürünün yaşatılmasında önemli yer tutmaktadır. ■

*Tüm görseller O. Erman arşivine aittir.

DÜNYA ÇEVRE GÜNÜNDE ÇEVRE KONULU HABERLER

Demet ERKE YAPTI

Y. Mimar

Çevre sorunu bütün yakıcılığıyla devam ediyor. Gezegenimiz, ülkemiz ve bölgemiz üzerinde her gün bir yenisini duyduğumuz haberlerle bazen umutlanıyor, geleceğe yönelik iyimserliğe kapılıyor; bazen de özellikle ülkemiz ve bölgemiz açısından kötü haberlerin eşliğinde geleceğimiz için duyduğumuz endişeler artıyor. Çevre konulu haberlerden kısa bir derleme sunmak ve okurlarımızı bilgilendirmek istedik.

5 Haziran Dünya Çevre Günü

Doğal Çevrenin korunması amacı ile 1972 yılında İsveç'in Stockholm kentinde Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı toplandı. Bu toplantıda çevre sorunları ele alındı. Çevre kirlenmesine karşı üye ülkeler ortak çözüm yolları aradılar. Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nda 5 Haziran gününün Dünya Çevre Günü olması kararlaştırıldı. Her yıl Birleşmiş Milletlere üye ülkelerde 5 Haziran Dünya Çevre Günü olarak anılır.

Mimarlar Odası Dünya Çevre Günü dolayısıyla "Yaşam Değerlerine Sahip Çıkmaya Çağrı!" başlıklı bir basın açıklaması yayınladı. Bildiride özetle şu görüşlere yer verildi:

"Doğal değerlerini hızla yitiren ülkemizde; hızlı kentleşme, iklim değişikliği, nüfus artışı ve göçün dönüştürücü etkileri en çok büyük yerleşimlerde etkisini göstermektedir. Bu süreçte kentlerimiz, dönüşümün getireceği afetlere ve yapısal sorunlara daha açık ve güvencesiz hale gelmiştir. On yılı aşkın AKP iktidarları döneminde; sermaye ve finans odaklı yapılanmanın tamamlanması amacıyla bütün ülke topraklarında 'yağma politikaları' yürürlüğe sokulmuştur. Bu kapsamda koruma alanları, ormanlar, tarım alanları, kıyılar, milli parklar, doğal sit alanları, meraların yer aldığı kentsel ve kırsal alanlar yapılaşmaya açılmıştır. Nükleer santraller, köprüler ve otoyollar, havaalanları, hidroelektrik santraller gibi birçok projenin çevreye olan etkilerinin değerlendirilmeden uygulanması için hukuka aykırı yasal düzenlemeler yapılmıştır. Tarımı gözden çıkaran politikalarla verimli araziler toprak ve üretim kaybına uğramış ve denetimsiz madencilik faaliyetleri nedeniyle doğa tahrip edilmiştir.

"Temel insan hakkı olan 'sağlıklı çevrede yaşama' hakkını engelleyen, tarihi ve doğal dokuyu tahrip eden, kültürel değerleri yozlaştıran ve hukuksal denetimi devre dışı bırakan bu anlayış kapılarını toplum katılımına kapatmıştır. Birbiri ardına planlanan ve yürürlüğe sokulan bu projelerle ilgili meslek odaları, bilim insanları, sivil toplum kuruluşları ve hatta kamu kurumları tarafından düzenlenen raporlar göz ardı edilmiş, yargı kararları yok sayılmıştır. Yağmanın önünde engel olarak görülen meslek odaları başta

olmak üzere, yargı, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşlarının işlevsizleştirilmeye ve duyarlı toplumsal muhalefet baskı altına alınmaya çalışılmaktadır."

Bildirinin sonunda Mimarlar Odası 5 Haziran Dünya Çevre Günü'nde bütün yurttaşları sorumluluk üstlenmeye ve yaşam değerlerine sahip çıkmaya çağırıştır.

Akkuyu Nükleer Santrali

Çevrenin korunması, temiz ve yaşanabilir bir çevre içinde yaşamak hepimizin hayatını etkileyen bir konudur. Doğaya karşı müdahalelerimiz çevrenin sağlıksız bir şekilde gelişmesine sebep olur. Bu durum sadece o çevreyi değil, kenti, ülkeyi ve hatta çevre ülkeleri de etkilemektedir. Bunun en güzel!! örneklerini nükleer santral facalarında görmektediriz.

Tüm dünyada nükleer santrallerden vazgeçildiği; yenilenebilir enerjilere dönüldüğü bir zamanda Akkuyu'da Türkiye'nin ilk nükleer santrali kurmak ne kadar doğru bir karardır, tartışılır. Nükleer enerjinin, toplumsal düzlemde görülmeyen ama çok önemli bir konusudur karar verme süreci... Konunun sosyal, insani ve ahlaki boyuta indirgenerek karar verilmesi gerekmektedir. Yapımı için 1975 yılında karar verilen, yer tahsis 1976 yılında yapılan Akkuyu'da nükleer santral konum itibarıyla da tartışma konusudur. Bugün bir yanda turizm diğer yanda tarım alanlarının merkezinde kalan Akkuyu; Ecemiş fay hattına da riskli olabilecek derecede yakındır. Olmasını hiç arzu etmediğimiz olası bir faciada etkilerinin küresel olacağı bu santrallerin nerede kurulacağı birkaç uzmanın görüşüne bırakılmamalıdır.

Adana Barosu'ndan Nükleer Santral Projesinin Tanıtım Filmine Tepki

Adana Barosu Çevre ve Kentleşme Komisyonu Başkanı Avukat Ümit Arif Özsoy, Mersin'in Akkuyu bölgesinde yapılan nükleer güç santrali için hazırlanan tanıtım filmiyle halkın aldatıldığını belirtti.

Reklamın insanları aldatıcı düzeyde yanıltmaya yönelik olduğunu ifade eden Özsoy, "Santralin Türkiye'nin bugüne kadar gerçekleştirdiği en bü-

yük yatırım olduğu ve 'Türkiye Enerjide dışa bağımlı olmaktan kurtuluyor' sloganının kullanılmasını doğru bulmamaktayız." dedi.

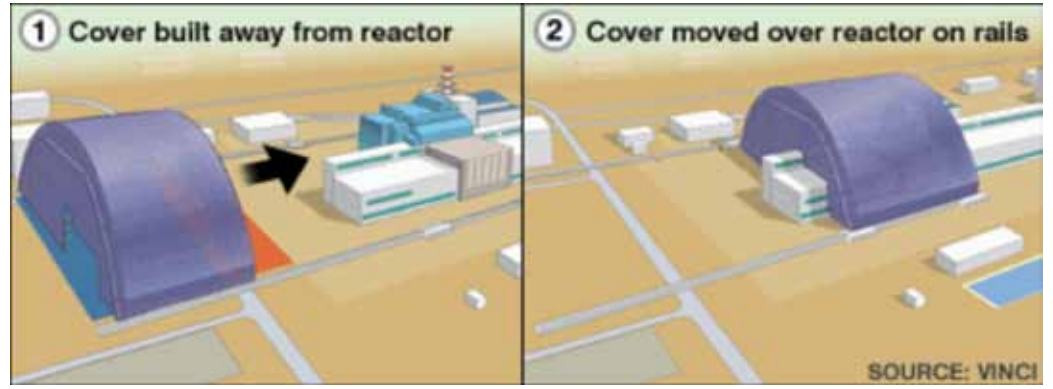
Özsoy, konuyla ilgili Tüketicinin Korunması ve Piyasa Yönetimi Genel Müdürlüğü'ne yazılı başvuruda bulunduklarını ifade ederek, "Akkuyu Nükleer Santrali Projesi reklam filminin 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ile Yayın Hizmeti Usul ve Esaslara ilişkin Yönetmeliğe tamamen aykırıdır, yayının hemen durdurulması gerekmektedir." şeklinde konuştu.

Çevre ve Kentleşme Komisyonu Başkanı Özsoy, reklam filminde projenin çevreyle barışık algısı yaratılmaya çalışılarak bisikletli çocuklar kullanıldığını belirterek şunları söyledi: "Ayrıca, ay yıldızlı forma giyen sporcu ve Türk bayrağı bulunmakta 'Güçlü Türkiye'nin Yeni Enerjisi Akkuyu Nükleer Santrali' Türkiye Enerji'de dışa bağımlı olmaktan kurtuluyor' sloganı kullanılmaktadır. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ile Yayın Hizmeti Usul ve Esaslara ilişkin Yönetmelikte yayınlanacak reklamlarla ilgili kurallara yer verilmiştir. Buna göre; reklamlar yanıltıcı olamaz, hizmetin ve imajın özellikleri hakkında aldatıcı düzeyde eksik bilgi abartılı ifade yanıltıcı bilgi verilemez, sağlık ve çevre güvenliğini teşvik edecek unsurlara yer verilemez. Bu reklam mevcut kanun ve yönetmeliklere tamamen aykırıdır, yayının hemen durdurulması gerekmektedir. Dünyanın en tartışmalı teknolojisi olan nükleer enerji tamamen zararsız olarak göstermeye çalışmaktadır. Yine reklam filminde büyük çoğunluğu Rus sermayesi ile oluşturulan ve teknolojisi hammaddesi tamamen Rusya'dan temin edilecek olan bu santralin sanki yerli teknoloji ve hammaddeyle üretiliyor dışa bağımlılık sona erdiriyor algısı oluşturmaya da kamuoyunu yanıltmaktadır."

Özsoy, projenin başından beri birçok hukuk dışılığına, ÇED raporlarının tahrif edildiğine, projenin birçok aşamasının yargı denetiminden kaçırılmak istendiğine dikkat çekerek, "Nükleer santral teknolojinin geri dönülmez onarılmaz tehlikesi bir yana, yatırım ve hammaddedeki bağımlılıkla, yatırım yapan ülkenin dünya tarihinin en büyük nükleer santral kazası geçmişi olmasıyla kamuoyunda tartışılan bu projenin tanıtım filminin yayından kaldırılmasını talep etmekteyiz." dedi.

Bir Facia ve Korunma Çabaları... Çernobil'in Betonarme Korunağı...

20. yüzyılın ilk büyük nükleer kazası Ukrayna'nın Kiev kentinde Çernobil yerleşkesinde nükleer güç reaktörünün 4. ünitesinde 26 Nisan 1986 günü erken saatlerde meydana gelmiş, sonra-

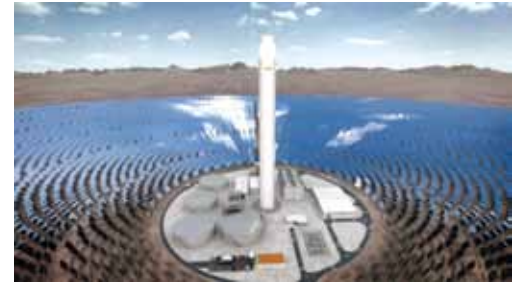
Çizim. Kaynak: <http://www.microsiervos.com/archivo/ciencia/cofre-acero-chernobil.html>

sında atmosfere büyük miktarda fisyon ürünleri salınmıştı. Nükleer patlamadan sonra meydana gelen radyoaktif buluttan Ukrayna, Belarus, İskandinavya, Avrupa ve Rusya'nın batısında kalan çok sayıda ülke ciddi anlamda etkilenmiştir. Çernobil Nükleer Santralinde meydana gelen facia insanoğlunun nükleer enerjileri kullanırken çok dikkatli olması gerektiğini gösterdi. Çünkü nükleer kazalar küresel sonuçlara sebep oluyor.

Facianın meydana geldiği ilk dönemlerde radyoaktif etkileri azaltmak için radyoaktif üreten birimlerin üzeri beton ile örtülmüş, ancak zamanla beton üzerinde çatlaklar meydana gelmiş ve kaçaklar olmuştur. Bu sebeple 4 numaralı reaktörün emniyetini arttırmak için büyük bir korunak yapılması planlanmıştır. Devasa boyutlara sahip tonoz yapı; 257 m. genişliğinde, 108 m. yüksekliğinde ve 162 m. uzunluğunda olup, 4 numaralı reaktörü tamamıyla kavrıyacak şekilde planlanmıştır. Reaktörden 250 m. uzakta bir ray sistemi üzerinde inşa edilen yapı, bittiği zaman ray üzerinde hareket ettirilerek yerine yerleştirilecektir. İnşaatı sonlanma aşamasına yaklaşan yapının 100 yıl radyasyon sızıntısını önleyeceği planlanmıştır. Projenin maliyetinin bir milyar Euro'nun üzerinde olduğu; Çernobil faciasının sonuçlarının bertaraf edilmesinin ise Ukrayna'ya faturasının 12 milyar doların üzerinde olduğu belirtilmiştir.

Yenilenebilir Enerjide İyi Bir Örnek Kosta Rika

Kosta Rika kendi ürettiği yenilenebilir enerjiyi arkaya 75 gün kullanabildiğini açıkladı. Küçük bir ülke olan Kosta Rika'da temiz ve yenilenebilir enerji kullanımı bir devlet politikası olarak uygulanıyor. 4 milyon 800 bin nüfuslu ülkede, Aralık 2014'ten beri elektrik üretmek için fosil yakıt (petrol ve türevleri) kullanılmamaktadır. Çok sayıda yanardağ bulunan ülkede, yanardağlar da jeotermal enerji üretiminde kullanılıyor. Tüketilen enerjinin % 10'u da jeotermal enerjiden sağlanıyor. Geçen yıl kullanılan enerjinin yüzde 80'i hidroelektrik santrallerinde üretildi. Bugün itibarıyla Kosta Rika yüzde 94'e kadar varan oranda yenilenebilir enerji kullanıyor.

Şili'deki Atacama Çölü'ne kurulan paneller, Güney Amerika'nın en büyük güneş enerjisi kompleksi. [Fotoğraf: EPA]

Her ne kadar ülkede zengin petrol kaynakları bulunsun da hükümet çevresel nedenlerle bu kaynakları kullanmamayı tercih ediyor. Karbon salımını düşürmek için önemli adımlar atan ülkenin, 2021 yılında ürettiği karbon miktarının, tükettiğine denk olacağı belirtiliyor.

Güneş Enerjisinden Yararlanamıyoruz

"Ne doğalgaz, ne nükleer, ne hidrolik... Güneş dünyanın en büyük elektrik kaynağı olacak." Uluslararası Enerji Ajansı'nın Eylül 2014'te hazırladığı güneş raporu böyle diyor, güneşin liderliği için 2050 yılını işaret ediyor. Uluslararası Enerji Ajansı Direktörü Maria van der Hoeven'a göre son yıllarda güneş sistemlerinin kurulum maliyetleri düştü ve bu da güneşin başlıca yatırım alanı olarak kullanılmasının önünü açtı.

Dünyada başta Almanya, ABD, Japonya, Çin olmak üzere pek çok ülke son yıllarda güneş enerjisine olan yatırımlara hız verdi. Bu alanda lider Almanya. Güneş enerjisi Türkiye'den yüzde 60 daha az olmasına rağmen kurulu gücünü 2014 sonunda 38.200 MW (megawatt) çıkararak ve güneşte kurulu gücü yüzde 21'lik payla kömürün ardından ikinci sıraya yükseldi. Yani Almanya güneşte, Türkiye'nin 70 bin MW olan kurulu gücünün yarısından fazla (yüzde 54) olan kapasiteyi 15 yılda kurdu.

Uluslararası Güneş Enerjisi Topluluğu Türkiye Bölümü (GÜNDER) Başkanı Dr. Kemal Gani Bayraktar, Türkiye'nin Avrupa'nın en az üç katı güneş ışınımına sahip olduğunu anlatırken "Buna rağmen Almanya ve Avrupa'nın kuzeyinde güneş kurulu gücü Türkiye'den fazla" diyor. ■

Hürriyet gazetesi Washington muhabiri Tolga Tanış, hükümetin “devletin güvenliğini” gerekçe gösterip mahkemeden bile gizlediği, Akkuyu nükleer santraline ilişkin Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı’nın (IAEA) hazırladığı raporu yayımladı. Hürriyet gazetesinin 1 Haziran 2015 tarihli haberine göre Enerji Bakanlığı, geçen yıl Şubat ayında teslim edilen “Entegre Nükleer Altyapı Gözden Geçirme” (INIR) misyon raporunun güncelliğini yitirdiğini iddia etse de üzerinden bir yılı aşkın bir zaman geçtiği halde çalışmadaki tavsiyelerin neredeyse hiçbirinin gerçekleşmediği ortaya çıktı. Tolga Tanış’ın konuya ilişkin haberini bölgemizdeki Nükleer Santral karşıtı çalışmalarda önemli olacak bir belge olarak görüyor ve sizlerle paylaşıyoruz.

Türkiye’nin Nükleer Enerji Karnesi Dökülüyor

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) uzmanlarının Akkuyu Projesiyle ilgili olarak hazırladıkları rapor, Türk Hükümeti’ne 24 tavsiye ve 15 öneride bulunuyordu. Ve uzun süre hazırlığı yapılan INIR misyon raporu, IAEA temsilcileri tarafından Türkiye’ye 20 Şubat 2014’te teslim edilmişti. Türk Hükümeti, raporu kamuoyundan gizledi. Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesi için geçen Aralık verilen ÇED Olumlu Kararı aleyhine açılan yürütmeyi durdurma talebi davasında hükümetin mahkemenin isteğine rağmen “devletin güvenliği” gerekçesiyle raporu mahkemeden dahi saklaması ise büyük tartışma yarattı.

Haberin Hürriyet’te yayınlanmasının ardından bir açıklama yapan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, “2013 yılının sonunda hazırlanan tespit raporu şu anda güncelliğini bile yitirdi” demişti. Ancak Hürriyet’in ulaştığı rapor, bazı istisnalar dışında Türk Hükümeti’nin raporda belirtilen önerilerin neredeyse hiçbirini gerçekleştirmediği ortaya çıktı.

İşte 98 sayfalık IAEA’nın hazırladığı INIR misyon raporunun Akkuyu nükleer santral projesi için tavsiyeleri:

1. Türkiye Hükümeti, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu (TAEK) arasında nükleer politika geliştirmedeki görev ve sorumlulukları netleştirmeli.
2. Türkiye Hükümeti, ulusal nükleer programın daha da ilerletilmesinde bir yol haritası olabilecek ulusal politika ve strateji taslağını tamamlamalı. Bu çalışma, temel ilkeleri tanımlamalı, görev ve sorumlulukları netliğe kavuşturmalı. Bu çalışma diğer konular arasında, harcanmış yakıt ve atıklar ile tesisin işletmeden çıkarılması meselelerini de ele alacaktır.
3. Akkuyu proje şirketi (Akkuyu Nükleer A.Ş.), işletmecinin güvenlik (safety) konusundaki birinci sorumluluğunu, Rosenergoatom’daki (Rus Devleti’nin nükleer santral işletme şirketi) uzmanlığının kullanılmasından sağlayacağı menfaati ve Türk düzenleme çerçevesiyle uluslararası standartları dikkate alarak hazırlık, inşaat ve işletme sırasında işletmeci sorumluluğunu yerine getirmek için organizasyon yapısını tamamlamalı.
4. Akkuyu proje şirketi, lisans belgeleri ve düzenleme gözden geçirmelerinde ortaya çıkan konuların çözümünü halletmede değerlendirme ve sorumluluk alma kapasitesine sahip olduğunu garanti etmeli.
5. Akkuyu proje şirketi, tesisi devreye sokmak için hazırlıklı olma ve tesisin işletmesini yürütmeye ihtiyacını hesaba katarak işletme fonksiyonlarını güçlendirmek için planlarını tamamlamalı. Buna ilave olarak TAEK, Akkuyu proje şirketi ile işişarenin ardından Akkuyu nükleer santrali işletme organizasyonu için ana ilkeler ve gereklilikleri tanımlamalı. Özellikle de işletme faaliyetlerinin diğer kuruluşlara devredilmesi ve belirli kadroya lisans verilmesiyle ilgili.
6. Türkiye Hükümeti, Ulusal Radyoaktif Atık ve İşletmeden Çıkarma Hesaplarında kapsamı ve idari ayarlamaları netleştirmek için düzenlemelerin geliştirilmesini tamamlamalı.

7. Türkiye, kapsamlı nükleer yasasını mümkün olduğunca erken biçimde çıkarmalı ve yasada şu ihtiyaçlar dahil olacak biçimde bir dizi önemli konunun yeterli derecede ele alınmasını sağlamalı:
  - Teşvik sorumluluğu olmayan ve karar almasını gereksiz yere etkileyecek sorumlulukları ya da menfaati olan kurumlardan bağımsız bir düzenleme organının kurulması.
  - Düzenleme organının fonksiyonlarının ve yetkili kişilerin sorumluluklarının tanımlanması.
  - Nükleer güvenlik (safety), emniyet (security) ve güvence denetimi (safeguards) kapsamı.
8. Türkiye, nükleer hasar için sivil sorumluluk yasasını çıkarmalı.
9. Türkiye Hükümeti, lisans süreci dönemi dahil, düzenleyici fonksiyonların bağımsızlığını garanti altına almalı.
10. TAEK, bir nükleer güç programı için gerekli düzenlemeleri tamamlamalı.
11. Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı, gerekli faaliyetleri, görev ve sorumlulukları tanımlamak için Ulusal İnsan Kaynakları Geliştirme Planı’nı tamamlamalı.
12. Akkuyu proje şirketi, işe alma ve eğitimde uygun bir planlamayı, işletme organizasyonu için düzenleyici gereklilikleri konusundaki nihai karar bağımsızlığını garanti altına almalı.
13. TAEK, kadrosunun işe alımı ve lisanslama, Akkuyu nükleer güç santralinin denetimi için bir teknik destek kuruluşuyla anlaşma konusundaki faaliyetlerini hızlandırmalı. Ayrıca TAEK, SAT’e (Eğitime Sistematik Yaklaşım) dayanarak yeni kadrosu için daha fazla işe özel eğitim planları geliştirmeli.
14. Türkiye Hükümeti, görev ve sorumlulukların net tanımlıyla, paydaş dahil ve halkı bilgilendirmede ulusal bir strateji oluşturmali.
15. Türkiye Hükümeti, kendi iletişim faaliyetlerini uygulayabilmeleri için projenin teşviğinde görevlendirilen kamu kuruluşları ya da düzenleyici fonksiyonların finansal ve uzmanlık açısından uygun biçimde kaynağa kavuşturulduklarından emin olmalı.
16. Akkuyu proje şirketi, uygulamalı yer incelemelerine dayanan yer parametreleri raporunu tamamlamalı ve gözden geçirme, onay için TAEK’e sunmalı.
17. Hükümetin koordine edici organı olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Akkuyu proje şirketi, Çevre Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecini zamanında bitirmek için gerekli faaliyetleri tamamlamalı.
18. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, nükleer tesisler için Çevre Etki Değerlendirmesi raporunun standart formatını oluşturmali.
19. Türkiye Hükümeti, nükleer güç santralleri için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın görev ve sorumluluklarını, TAEK’le koordinasyonu net biçimde tanımlamalı.
20. Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı, harcanmış yakıt ya da yüksek dereceli atıkların yönetimi konusundaki uzun dönemli teknik sorumluluğun netleştirilmesi dahil, nükleer yakıt döngüsünün ön ve arka ucu için ulusal bir politika ve strateji oluşturma çalışmasını tamamlamalı.
21. Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı, her türlü nükleer atık ve ulusal atık yönetimi organizasyonunun sorumluluklarını belirlemek için ulusal bir politika oluşturma çalışmasını tamamlamalı.

22. Türkiye Hükümeti, radyoaktif atık yönetiminde gerekli faaliyet ve tesisler için uzun dönemli bir plan geliştirmeli.
23. Yerel sanayi katılımının kapsamı ve dahil olma seviyesi konusunda Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı ve Akkuyu proje şirketi arasında bir anlaşmaya varma faaliyetleri yoğunlaştırılmalı.
24. Türkiye Hükümeti, nükleer güç programlarının uluslararası pazarlarda ve bazen sadece tek bir tedarik kaynağına iş taşere edilmesini gerektirdiğini kabul ederek, zamanlı biçimde mal ve hizmet alımı için kamu kuruluşlarına imkân vermeli.

3 Kurum Sessiz Kaldı

Raporu ele geçirdikten sonra çalışmada üzerine sorumluluk düşüne bütün kurumlara belirtilen tavsiyelerde neler yaptıklarını sorduk. Çevre Bakanlığı cevap vermedi. Akkuyu Nükleer A.Ş., sorularımızı Rusçaya çevirip şirketin merkezine yolladı ama beş gündür yanıt gelmedi. Raporun en önemli kısımlarından biri, bağımsız olması gerektiği defalarca vurgulanan Türkiye Atom Enerji Kurumu'nun (TAEK) Başkanı Zafer Alper ise, "Ülkemizin INIR misyonu kapsamındaki ülke raporu ve bu raporla ilgili muhatap kuruluşu Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı olup belirtilen sorular da bu kapsamda Bakanlığa iletilmiş olup Bakanlık tarafından cevaplandırılacaktır" dedi. Enerji Bakanlığı ise UAEA'nın raporunda belirtilen tavsiye ve önerileri tek tek cevaplamayı reddetti. Müsteşar Yardımcısı Necati Yamaç yolladığı cevapta, "Yapılan çalışma; 2013 yılı Kasım ayı itibarıyla ülkemizin nükleer altyapı durumunu yansıtmaktadır. O tarihten bugüne kadar Ajansın önerileri ile ilgili birçok çalışma yapılmış olup söz konusu rapor bu nedenle güncel durumu yansıtmamaktadır. Örnek olarak; ÇED süreci hızlandırılın, TAEK danışmanlık ihalesi sonuçlandırılın önerileri gibi birçok husus olumlu sonuçlanarak güncelliklerini kaybetmişlerdir" dedi. Yamaç, soruları neden tek tek yanıtlamadığını ise "Ajansın önerileri, hazırladığımız Nükleer Enerji Kanun Tasarısı Taslağında madde hükümleri olarak karşılıklarını zaten bulmuştur. O nedenle, e-mail ile Bakanlığımıza ve TAEK'e yöneltilen soruların her biri üzerinden tek tek geçilmeyecektir. Bu, konuları geçmek için verilmiş yüzeysel bir cevap değildir" dedi. Yamaç, Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı ile ilgili söz konusu kanunun tasarısının da TBMM'ye gönderildiğini belirtti.

Raporun Çarpıcı Sonuçları

- Raporun üzerinde durduğu en önemli konulardan biri TAEK'in özerk bir düzenleyici kuruluş kimliği kazanması. Bu halen yapılmadı. Ve şu andaki durum Türkiye'nin de taraf olduğu Nükleer Güvenlik Konvansiyonu'na aykırı.
- Akkuyu tesisinin nükleer güvenliği hususunda TAEK'in vereceği zorlayıcı talimatlarla ilgili de bir ilerleme yok.
- Akkuyu proje şirketi, uygulamalı yer incelemelerine dayanan yer parametreleri raporunu onay için TAEK'e sundu. Şu anda TAEK raporu inceliyor.
- Başka bir önemli açık Türkiye, nükleer hasar için sivil sorumluluk yasasını çıkarmadı. O yüzden genel idare hukuk prensipleri kapsamında, herhangi bir kaza kusursuz sorumluluk üzerinden devlete ait bir sorumluluk olacak.
- Halkı bilgilendirme kısmında da; Akkuyu projesine ilişkin bilgi ve belgeler sistematik olarak halktan hatta mahkemelerden bile gizlendi. ÇED süreci kapsamında yapılan inceleme ve değerlendirme komisyonu (İDK) toplantılarına ait tutanaklar, sunulan kurum görüşleri için yapılan bilgi edinme başvuruları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından reddedildi.
- ÇED yönetmeliği kapsamında, ÇED raporlarının hazırlanması için proje sahibine özel format verildi. Ancak bu formatın bir standardı yok. Akkuyu projesi, ÇED raporunda entegre tesis olarak değerlendirilmedi. Atıkların kontrolü, iletim hatları, taş ocakları ÇED raporunda değerlendirilmedi.

- Yereldeki sanayinin, sivil toplum kuruluşların, yurttaşların sürece katılımı kısıtlandı. Belediyelerin proje ile ilgili görüşleri değerlendirmeye alınmadı. İmar planı değişiklikleri Bakanlık eliyle yapıldı.
- En önemli konulardan bir diğeri ise Türkiye Hükümeti'nin, nükleer enerjide harcanmış yakıt ve atıklar ile tesisin işletmeden çıkarılması meselelerini de ele alan bir ulusal politika ve stratejiyi halen tamamlamamış olması. Hürriyet'e bu konunun önemini değerlendiren CHP Mersin Milletvekili Aytağ Atıcı, "Harcanmış yakıtların akibetinin ne olacağı konusunda hiçbir açıklama bulunmamaktadır. Radyoaktif atıklar bir 'süre' ülkemizde depolanacaktır. Daha sonra ne olacağı net değildir. Atıkların Akdeniz-Ege-Marmara-Boğazlar-Karadeniz yoluyla Rusya'ya götürülmesi akıl dışıdır. Nükleer tesisin sökülmesi ve sökülme maliyeti hakkında da hiçbir bilgi verilmemektedir" dedi.

Öneriler

1. Türkiye Hükümeti, nükleer güç santrali projelerini desteklemek için uygun altyapının takvime uygun biçimde oluşmasını sağlamada Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı'nın rolünü güçlendirmeye devam etmeli.
2. Akkuyu proje şirketi, TAEK'le iletişim yönetimi prosedürlerini tamamlayıp mutabık kalmalı ve TAEK'i yönetim sistemine dahil etmeli.
3. Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı, tüm destek altyapı çalışmasının tatmin edici bir biçimde ilerlediği konusunda üst düzey bir teminat vermek için program yönetimi araçlarının geliştirilmesini düşünmeli.
4. TAEK, Entegre Yönetim Sistemi'nin geliştirilmesi ve yönetmeliklerinin revizyonu için halihazırda tanımlandığı gibi planları geliştirip uygulamada uygun kaynaklara sahip olduğundan emin olmalı.
5. Akkuyu proje şirketi, mümkün olan en kısa zamanda kuvvetli bir güvenlik ve emniyet kültürü geliştirmek için bir iş programı başlatmalı.
6. Akkuyu proje şirketi, projenin uygulanabileceğini teyit etmek için finansal modelini tamamlamalı.
7. Akkuyu proje şirketi, risklerin nasıl yönetildiğine ilişkin ortak bir görüş olduğundan emin olunması için bir finansal risk yönetimi planı hazırlamalı. Elektrik ücreti artış mekanizmasının nasıl çalıştığına ilişkin anlaşmanın tamamlanması, bu açıdan önemli bir adım.
8. Türkiye, ilgili uluslararası yasa araçlarının çoğuna taraf olsa da, "Harcanmış Yakıt Yönetimi Güvenliği ve Radyoaktif Atık Yönetimi Güvenliği Birleşik Sözleşmesi", "Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Sözleşmesi'nde Değişiklik" ve "Nükleer Enerji Sahasında Üçüncü Şahıslara Karşı Sorumluluğa ilişkin Paris Sözleşmesi'nin 2004 Protokolü"ne sadık kalıp uygulamaya devam etmeli.
9. Türkiye, gerekli oldukça nükleer güç programı için diğer ilgili yasalarını gözden geçirip değiştirmeye devam etmeli.
10. Akkuyu proje şirketi, Nükleer Maddeler Hesap ve Kontrol Yönetmeliği'nin gerekliliklerini ve Türkiye'nin Kapsamlı Güvence Denetimi Anlaşması ve Ek Protokol'den doğan yükümlülüklerini karşılamak için tesis seviyesindeki prosedürlerin gelişimini başlatmalı.
11. TAEK, düzenleyici görevinde kamu güvenliğini artırmak için fonksiyonları ve yapısında önümüzdeki dönem yapacağı değişikliklerin iletişimini nasıl gerçekleştireceğini düşünmeli.
12. TAEK, nükleer emniyet konusunu ele almada nükleer tesislerin tanımı için kurallarını değiştirmeyi düşünmeli.
13. Türkiye Hükümeti, nükleer güç santrallerinin radyolojik etkileri konusyla ilgili TAEK'ten çıkacak değerlendirmenin, ÇED onay sürecinde bağlayıcı görüş olarak kabul edildiğinden emin olunmasını düşünmeli.
14. Düşük ve orta dereceli atıkların yönetiminde optimizasyonun mümkün kılınmasını sağlamak için, kurulduğunda, ulusal atık yönetimi organizasyonu, düşük ve orta dereceli atıkların tesislerinde tasarım ve güvenlik konularını düşünmeli.
15. Türkiye Hükümeti, işletmeden çıkarma konusunu ele alan ulusal stratejiyi tamamlamalı.

DİNAMİK KENTSEL MEKÂNLAR: SOKAKLAR

Altay ÇOLAK

Mimar

Doç. Dr.

Çukurova Üniversitesi,

Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

“Bir toplumu tanımanın en güzel yanı, o toplumun kültürünü görmek ve yaşamaktan yani sokaktan geçer. Kültür, sokak ile bütünleştiğinde geleceğe bir miras olabileceği gibi, misafirine de sıra dışılık sunar. Kültürün bir sokakta oluşabilmesi için zaman gereklidir. Bir sokağın tasarımı beklentiler üzerine kurulurdur ve o sokağa anlamını veren toplumun ‘zaman’la ortaya koyabildiği kültürel yapısıdır. Oluşması uzun yıllar alsa da yıkılması çok çabuk olabilir.”

Bir sokağın tasarımı, oradaki insanlardan neyin beklendiğini gösterir.

Janette Sadik-Khan¹

Tarihe, bölgesine ve sosyo kültürel yapıya bağlı olarak sokaklar içinde barındırdığı özellikler bakımından devamlı değişken bir durum sergilemektedir. Hızla ilerleyen teknoloji ile sokaklar “yavaş yavaş!” daha çok araçlara hizmet eder hale gelmekte ve maalesef bu günden güne kaçınılmaz bir durum gibi görünmektedir. Bu yazının ana teması kaybolmaya yüz tutan sokakların anlamsal özelliklerini tekrar ortaya koyarak yoruma açmaktır.

Günümüzde anlamını yitirmeye başlayan bir sokağın var olma nedeni yalnızca, kullanıcılarını bir yerden bir yere ulaştırmak mıdır? Veya mimari yapıların oluşturduğu bir kurgu mudur? Ya da yeşil alan, ağaç sadece parklarda veya büyük caddelerde mi olur? Sanat sadece kültür merkezlerinde, müzik ise kulaklıklarımızda mıdır? Yoksa şu ifade gerçek mi: “Sokaklar, sadece tabela, araba, yaya yolları, trafik lambaları, yapılar ve dükkânlardan oluşan kısa yol aracıdır”. Kuşkusuz bunların hepsine evet diyebiliriz. TDK, sokak kavramını, “iki yanında evler olan, caddeye oranla daha dar veya kısa olabilen yol” olarak tanımlar.² Tanımda bile görünen bir gerçek var ki o da, bizim sokaklarımızın yavaş yavaş anlamlarını yitirmeye başlamasıdır. Oysa sokaklar, kent dokusu içinde hareketin yönlendiği dinamik mekânlardır.³

Sokak bir kentin yalnız elemanı değildir. Onun, anlamını ortaya çıkaran, tanımlayan, kendi kullanıcılarına sahip çıkan, bazı değerleri yani kimliği vardır. Bu değerlerin ortadan kaldırılması ile bir sokak değişimi (gelişimi değil) kaçınılmaz olur, sokağın kullanıcıları sadece araca dönü-

şür ve kısa yol haline gelir. Sokaklar, aynı zamanda bir kentin aynasıdır da: kentle ilgili bilgiler aktarırlar, yaşam tarzlarını sergilerler. Dolayısıyla, bir kentin hikâyesi varsa, anlatımı sokaklar ele almaktadır. Şunu söyleyebiliriz ki: Sokaklar geçmişten beslenir ama hep geleceğe yöneliktir. Bir sokağın, sanatı da vardır, dili de vardır donatısı da ve bunları kullanan kullanıcıları vardır öyleyse kültürü de olmalıdır. Yani her sokağın kendisine ait bir kimliği, sesi ve değerleri vardır. Bu bakımdan, sokağın sadece iki yanında yapıları olan ve ulaşımdan ibaret olmayacak kadar derin bir semantik kurguya sahip olduğu görülebilir. Bu kimlikleri, sesleri kaldırmak yerine, sorgulamak ve ortaya çıkarmak kentlinin de görevidir. Burada bir sokağın semantik değerleri; öyküsü, dili, hayal gücü (sanat), sahipleri, kültürel yapısı ve donatısı olarak ele alınmıştır.

Yani Hiç şüphesiz, sokak adına bu kavramları artırmamız mümkündür. Unutulmaması gereken sokağın dili içinde barındırdıkları anlamlar ile oluşur ve kullanıcısı sokağa şekil verirken sokaklar da kullanıcılarına şekil verir. İhtiyaca bağlı doğru tasarımlar kullanıcının da niteliğini artırır. Sokağın sesi yoksa hayatı da yoktur. Sadik-Khan bir sunumunda: “Bir sokağın tasarımı, oradaki insanlardan neyin beklendiğini gösterir” diye bahseder. Şimdi sokağınızı bir daha düşünün ve tabii ki sizden ne beklendiğini...

Kaynaklar

1. https://www.ted.com/talks/janette_sadik_khan_new_york_streets_not_so_mean_any_more#t-99048
2. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.559e8509ddd8f5.44594498
3. İlknur Sertkaya, “Kent Meydanları: Adana 5 Ocak Meydanı Örneği Üzerine Bir İrdeleme”, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2011.
4. Mustafa Seven, Sokak Fotoğrafçılığı, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2014.
5. Altay Çolak Fotoğraf Arşivi.

1. Sokakların Öyküsü

Sokak bellektir. Değişimleri bünyesinde toplar, iletir veya siler. Sokaklar, insanlar gibi ilgi ister, emek ister. Bunun karşılığında kullanıcısına enerjisi verir, geçmişi anlatır, geleceği sunar. Bu sokağın anlamını da ortaya koyar (Fotoğraf 1).

Sokaklar, yaşam gibi teknolojinin de ilerlemesi ile değişebilmekte, gelişebilmektedir. Dolayısıyla sokak, geçmişle başını koparmadan ama geleceğe de hazırlanmalıdır. Özellikle geçmiş kültürümüzün aynası olan sokaklar, yavaş yavaş kimliklerini kaybetme riski ile karşı karşıyadır. Sokaklar dinamik yapısı sokakların yaşlanmasına engel olur ve hep dinamik ve genç kalmalarını sağlar. Sokaklar dinamik oldukları kadar misafirperver ve hoşgörülüdürler.

Fotoğraf 1. Sokak, geçmişini kaybetmeden geleceğe kültür aktarımı konusunda oldukça dinamik bir yapı sunmaktadır, Saray Sokak, Hatay.⁵

2. Sokakların Dili Fotoğraf

Her sokağın kendine özgü dili, detayları ve içinde yaşattığı gizemi vardır. Bu dil ve gizem sadece yapı ve kullanıcılarından oluşmaz. Bununla birlikte, hüznün, neşenin, acı, aşk, siyaset... Yani hayatın kendisi vardır. Fotoğraf sokaktaki o anı sunar (Fotoğraf 2). Kaydeder ve duyguları geleceğe taşır ve bu anlamda da sokak, kente, bir farkındalık katmış olur. Sokağın hikâyesini yazan, gösteren bu fotoğraflar, küçük notlardır.

Kentin yaşamasını sağlayan da geleceğe taşıyan da bu küçük notlardır. Sokağın ruhu "küçük detaylar"la yaşar. Küçük hikâyeler, küçük anlar.⁴

Fotoğraf 2. Her sokağın kendisine ait bir gizemi vardır, Bellevue Sokak, Berlin.⁵

3. Sokakların Hayal Gücü

Sokaklar aynı zamanda bir kentin paylaşım mekânıdır. Bu paylaşımlar sokağın hayal gücüdür, yeteneğidir (Fotoğraf 3). Bir sokak bu doğrultuda sizi parçası yapar, içine alır, sarar. Bu ya bir müzik, ya bir gösteri ya da bir tuvalde yayılan renktir. Bir sokakta sanat ne kadar varsa o sokak o kadar önyargısızdır.

Fotoğraf 3. Sanatı olan sokakta hayat vardır, Şinasi Efendi Sokak, Adana.⁵

4. Sokakların Sahipleri

Sokağın tek bir sahibi yoktur ama sokağın kullanıcıları ile bir iletişim biçimi vardır. Orada yaşayanları, oradan geçenleri izlerken, onların bakış açılarını olumlu ya da olumsuz yönde değiştirir. Sokak bu yüzden tehlikeli de olabilir. Çünkü kullanıcıya hükmeder. Sokağın şekli, sundukları, kurgusu, içinde barındırdıkları direkt kullanıcıyı da belirler, ona yön verir. Kullanıcısı ile olan birlikteliklerinin tarzını sokak yaratır (Fotoğraf 4). Bu yüzden sokakların oluşumu ve gelişimi yavaşça ama doğru ve bilinçli olmalıdır.

5. Sokakların Kültürel Yapısı

Bir toplumu tanımanın en güzel yanı, o toplumun kültürünü görmek ve yaşamaktan yani sokaktan geçer. Kültür, sokak ile bütünleştiğinde geleceğe bir miras olabileceği gibi, misafirine de sıra dışılık sunar (Fotoğraf 5). Kültürün bir sokakta oluşabilmesi için zaman gereklidir. Bir sokağın tasarımı beklentiler üzerine kurulur ve o sokağa anlamını veren toplumun "zaman"la ortaya koyabildiği kültürel yapısıdır. Oluşması uzun yıllar olsa da yıkılması çok çabuk olabilir.

6. Sokakların Donatıları

Sokak çevresindeki objeler ile nesneler ile bir bütünlük sergiler. Donatısız bir sokak samimi değildir. Kullanıcısını ağırlamaz. Donatı sokağın ayrılmaz bir parçasıdır. Sokak donatıları kullanıcılarıyla sıcak diyaloglar geliştirir ve samimiyet kurarlarsa kullanıcılar kendilerini yalnız ve yabancı hissetmezler yaşanan mekânlara ve dolayısıyla sokaklara aidiyet duygusu gelişir (Fotoğraf 6). Böylece kullanıcı kendisini yalnız veya yabancı hissetmez.

Fotoğraf 4. Bir sokağın kullanıcıları sadece insanlar değildir, Zeil Sokak, Frankfurt.⁵

Fotoğraf 5. Bir sokak, kültürünü tanıttığı oranda sıra dışıdır, Kegelgasse Sokak, Viyana.⁵

Fotoğraf 6. Donatısız bir sokak kullanıcıyı ağırlamaz, Passeig de Gracia Sokak, Barselona.⁵

25. EĞİTİM YILINDA ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ

Erkin ERTEN

Mimar

Prof. Dr.

Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Bölüm Başkanı

Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümünün 25. yılı vesilesiyle Bölüm Başkanı Erkin Erten'in bir değerlendirmesini sunuyoruz. Hocamızın mimarlık eğitimi konusundaki tespitlerini, eleştirilerini önemsiyor ve dikkate alınmasını diliyoruz. Yeterli kadro desteği sağlanmadan, mekânsal eksiklikleri giderilmeden sürekli artan kontenjanların yol açtığı sorunlarla boğuşan mimarlık okullarının çağrılarına kulak verilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Güney Mimarlık dergisi Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümünün, öğretim üyeleri ve öğrencilerinin çalışmalarını yayımlamaya, onların sesi olmaya devam edecektir. Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümünün 25. yılını kutlu olsun.

Eğitiminin özelliğinden dolayı mimarlık, büyük merkezler dışındaki kentlerde, en zor sürdürülebilen eğitim programlarının başında bulunmaktadır. Açılan bölümlerde, öğretim elemanını sağlanmasındaki zorluklar nedeniyle, büyük sorunlar yaşanmakta iken, nedendir bilinmez, Anadolu'da giderek çoğalan sayıda mimarlık programları açılmaktadır.

Bu yıl, 1989 yılında kurulan ÇÜ Mimarlık Bölümü'nün eğitimde 25. yılı. Bu süre, az bir zaman değil bir bölümün gelişebilmesi için. Ancak bu süre zarfında Bölümümüzün nereden nereye geldiğine bir bakmak gerek. Bunun için de konunun fiziksel ve akademik kadro olarak iki yönüyle ele alınmasında yarar var.

Fiziksel koşullar yönünden bakıldığında, donatılar, donanımlar bir yana bırakılırsa, mekânsal olarak mimarlık eğitimi için uygun bir ortam bugüne kadar, tüm çabalara rağmen, sağlanamadı; 25 yıl öncesi olumsuz koşullar sürüyor. Fakültenin diğer bölümleri ile ortaklaşa kullanılan bir amfi binasının fuayesinde, tahta pano duvarlarla ayrılarak düzenlenen büyükçe bir mekân ve asma katı, atölye olarak kullanılıyor. Başlangıçta iki sınıfın aynı anda proje dersleri yapmasına izin veren bu atölye, zaman içerisinde kontenjanların artırılması nedeniyle artık bu işleve yanıt veremiyor. Başta 20 iken son yıllarda 70'e çıkarılan öğrenci sayısına ilaveten yatay-dikey geçişlerle gelen ve son yıllarda dayatılan Suriyeli öğrencilerle bu sayı 80'in üzerine çıkıyor.

Fakültede dersaneler ve amfiler diğer bölümlerle ortak kullanılıyor. Toplamı iki adet olan amfiler dışındaki dersanelerin maksimum kapasitesi 60. Ancak bazı derslerde öğrenci sayısının 110'u bulması ile ortaya çıkan soruna çözüm üretilmiyor. Sonuç olarak mekânsal sorunlarda bir gelişme olmadığı gibi, olumsuz yönde bir geliş var.

Akademik yapıya bakıldığında da, 25 yılda önemli bir gelişme sağlanamadığı söylenebilir. Zaman içerisinde doktorasını tamamlamış bazı öğretim elemanlarının, çeşitli nedenlerle ayrılması, akademik kadronun gelişimini olumsuz etkilemiştir. Halen biri inşaat mühendisi 2 Profesör, 2 Doçent, 4 Yardımcı Doçent, 2 Doktor Öğretim Görevlisi ve 1 Öğretim Görev-

lisi ile eğitim sürdürülmektedir. Bugünkü kadroya bakıldığında, öğretim üyelerinin, geçmişteki öğretim elemanlarının kariyer yapmaları ile yani var olan kadrodan oluştuğu görülür. Öğrenci sayısı göz önüne alındığında eğitim-öğretimin gereğince sürdürülebilmesi için bu kadro yeterli olamamaktadır. Tüm öğretim elemanları haftada 30-40 saat arasında ders yüklenmek zorunda kalmakta, bu durum akademik çalışmalara daha az zaman ayrılması sonucunu getirmektedir.

Günümüzde mesleki alanlarının çoğalması ve disiplinler arası ara kesitlerin çeşitlenmesi benzer alanda mesleki eğitim veren bölümlerin bir arada olmasını gerektirmektedir. Sonuçta benzer alanda faaliyet gösteren meslek gruplarını oluşturan bölümlerin aynı fakülte içinde yer alması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Ç.Ü. Mimarlık Bölümü, 12 bölümü barındıran Mühendislik Mimarlık Fakültesi bünyesinde yer almaktadır. Ancak mevcut üniversitelerin yapılanmaları incelendiğinde mühendislik ile mimarlık bölümlerinin ayrıldığı ve az sayıda mimarlık bölümünün Mimarlık Mühendislik Fakülteleri içinde yer aldıkları görülür. Mimarlık bölümlerinin çoğu Mimarlık Fakültesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi bünyesinde yer almaktadır. Bölümümüzün 12 bölümlü Mühendislik Mimarlık Fakültesi içinde yer alması gelişimi açısından önemli bir sorundur.

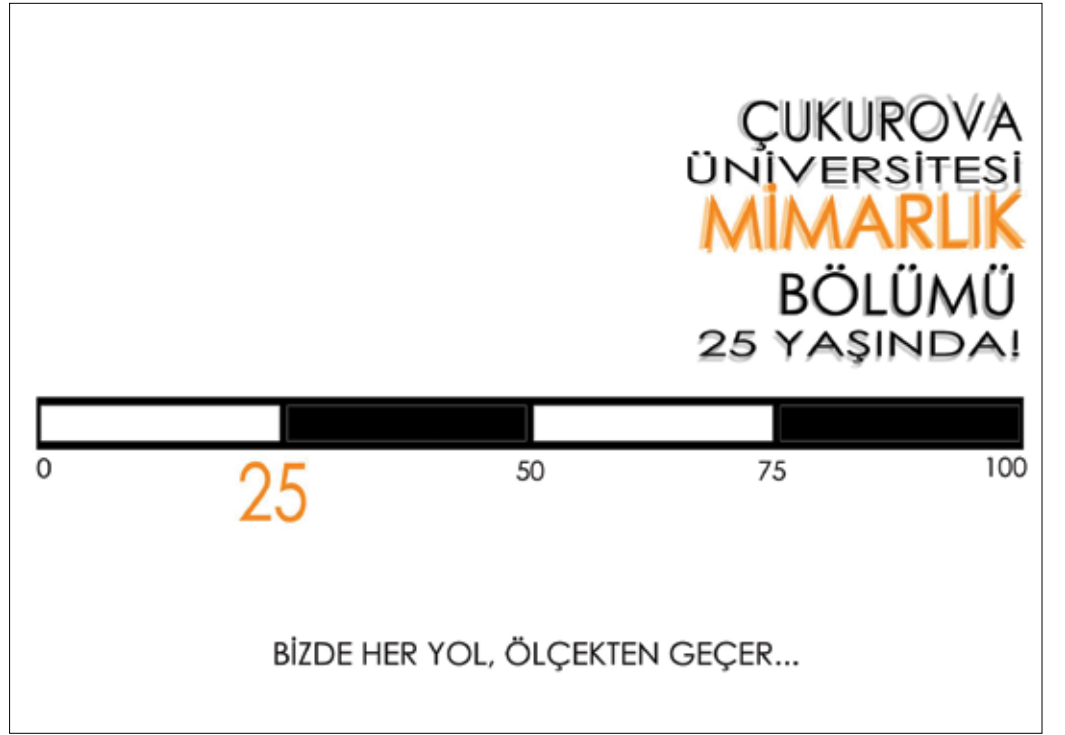
Bölümümüz, Mimarlık Fakültesi kurulması ile ilgili 2013 yılında bir teklif hazırlamış Rektörlüğe sunmuştur. Hazırlanması aşamasında desteklenmesine rağmen, teklif dosyasının bugüne kadar YÖK'e neden gönderilmediği anlaşılamamıştır.

Yazının başında büyük merkezler dışında mimarlık eğitimde yaşanan zorluklara değinmiştim. Ülkemizin büyük ve önemli kentlerinden biri olan Adana'da bulunmasına rağmen, 25 yılda mimarlık bölümümüzün gelebildiği yer budur. Yine de Anadolu'daki diğer bölümlerle karşılaştırıldığında eğitim-öğretim kalitesi yönünden oldukça iyi bir düzeye geldiğimizi, bunda da sağlam bir ders programının kararlılıkla uygulanmasının ve öğretim elemanlarının büyük fedakârlığının önemli rolü olduğunu düşünüyorum. ■

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ 25. YIL ETKİNLİKLERİ

Rukiye TÜTER

Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü
Araştırma Görevlisi

Resim 1. 25. Yıl etkinlik afişi Tasarım: Beliz Büşra Şahin (öğrenci).

“Çeyrek Asır - 1/25 Ölçek”

1989 yılında kurulup eğitime 1990 yılında başlayan Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü bu yıl 25. yılını kutlamıştır.

Başarılı ve yetkin Öğretim kadrosu, akademik çalışmaları ile ülkemiz ve dünya mimarlık ortamına katkılar sağlamaktadır. İlkeli ve idealist bir eğitim sürdüren Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü geride bıraktığı 25 yıl boyunca mezunları ile kentimiz ve ülkemiz mimarlık ortamına da katkılar sağlamıştır.

Öğretim elemanları, öğrenciler ve mezunların katılımıyla “Çeyrek Asır - 1/25 Ölçek” sloganıyla 25. yıl coşku ile kutlandı. Etkinlik haftası boyunca öğretim elemanları-öğrenciler ve mezunların katıldığı buluşma yemeği, söyleşi, müzik ve şiir dinletileri, Büyük Usta Mimar Sinan Eserleri sergisi, İzmir ve Selçuk Efes Antik Kenti Mimari Teknik Gezisi gibi etkinlikler düzenlenmiştir.

Büyük ilgi ve katılımın sağlandığı etkinlik haftası boyunca aslında paydaşlar arasında bir “Çuku-

rova Mimarlık” ruhunun da temellerinin atıldığı- nı söylemek mümkün.

İlk olarak 1990 yılında 20 öğrenci ve 15 akademisyen ile başladığımız eğitimde bugün 460 lisans, 50 yüksek lisans öğrencimiz, yüzlerce mezunumuz ve geçen zaman zarfı içerisinde yolu Çukurova Mimarlık’tan geçmiş ve bölüme büyük katkılar sağlamış birçok akademisyenimiz ile kocaman bir aileyiz.

Resim 2. 25. yıl logosu “sonsuz”, Tasarım: Burcu Yıldız (öğrenci).

Resim 3. Etkinlik takvim Poster, Tasarım: İnana Abdelli (öğrenci).

Resim 4. 25. Yıl özel yemeği, Kayıkhaneye.

Resim 5. Şiir ve müzik dinletisine katılan öğrenciler.

Resim 6. Efes Antik Kenti gezisi.

Resim 8. R1 Derslik Kantini, 1992. Yukarıdan aşağıya sırayla; Ümit Önal, Füsün Serttaş Öz Eroğlu, Onur Karagenc Erman, Özlem Öztas, Vural Ukuş, Zafer Gönüllü, Erkan Doğan, Erdal Daldaban, Ela Eskiyeentürk Güler, Murat Şimşek, Evrim Ergin Arslantaş, Mahmut Özkoç, Murat Mirzaoğlu, Yasemin Arın Tetik, Emin Karahasanoğlu.

Resim 7. Antalya Teknik Gezi, 1991. Yukarıdan aşağıya sırayla; Evrim Ergin Arslantaş, Füsün Serttaş Öz, Onur Karagenc Erman, Erkan Doğan, Erdal Daldaban, Banu Işcan Tanrukulu, Zafer Gönüllü, Vural Ukuş, Kıvanç Oktay Senger, Selcen Gar, Yasemin Arın Tetik, Çağla Çiçektan, Özlem Öztas Eroğlu, Eren Hişmioğlu, Ela Eskiyeentürk Güler, Murat Şimşek.

Resim 9. '94 yılı mezunlarımızla röportajımız. Özlem Öztaş Eroğlu, Onur Karagenç Erman, Rukiye Tüter Ve Evrim Ergin Arslantaş.

Çukurova Mimarlık adına etkinlik haftası boyunca bizlere katılan, bu eğlencenin ve birlikteliğin bir parçası olan herkese çok teşekkür ederiz.

Birlikte daha nice 25 yıllara...

Ülkemizin ve bölgemizin köklü üniversitelerinden biri olan Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü 25. eğitim yılına girmiştir. Geçtiğimiz 25 yıl boyunca verdiği birçok mezun ile gerek kentimiz gerekse ülkemiz mimarlık ortamına katkıları sağlamıştır.

İlk mezunlarımız olan 1994 mezunlarımız ile; 25 yıl önceki Çukurova Mimarlık, Mimarlık mesleği ortamı ile günümüzdeki mimarlık mesleği ortamı, hayatları, umutları, beklentileri ve başarıları içeren çok samimi, sıcak ve eğlenceli bir röportaj gerçekleştirdik. Bizleri kırmayıp bu güzel sohbetin bir parçası olan sevgili mezunlarımız Mimar Evrim Arslantaş, Mimar Özlem Eroğlu, Mimar Ümit Önal ve özverili katkılarını esirgemenen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Onur Erman'a çok teşekkür ederim.

Röportaj:

Rukiye TÜTER- Öncelikle merhabalar, kısaca kendinizi tanıtır mısınız acaba?

Onur ERMAN- 1974 Adana doğumluyum. 1994 Haziran döneminde Çukurova Üniversitesi lisans mezunuyum, akabinde 1995 yılında Ocak ayında araştırma görevlisi oldum. Yüksek lisansımı burada tamamlayıp, doktoramı İstanbul Teknik Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra tekrar üniversiteme dönüp, akademik çalışmalarına devam ettim. 1995 yılından beri de çalışmalarımı burada sürdürüyorum. Yardımcı doçentim.

Evrime ARSLANTAŞ- 1974 doğumluyum, 90 girişliyim, 94 Haziran mezunuyum. Ben de bitirdiğimden beri özel sektörde çalışıyorum. Kurumsal firmalardan ikisinde çalıştım, son olarak 18 yıldır Eczacıbaşı'nda çalışıyorum. Teşekkürler, bizimle böyle buluşmayı düşündüğünüz ve programladığınız için.

Özlem EROĞLU- 74 doğumluyum, 90 kuşağındanım. 97'de mezun olduktan sonra Ankara'da ilk mesleğe atılmam öyle oldu. Başkent Üniver-

sitesi Yapı İşleri Teknik Daire Başkanlığı'nda 10 yıl çalıştım, şimdi serbest çalışıyorum.

Ümit ÖNAL- 1973 doğumluyum. 90 yılında üniversiteye girdim, ondan sonra mezuniyetim 2008; 91 yılının yazından itibaren çalışmaya başladım, hâlâ aktif bir şekilde çalışıyorum. Kendi mimarlık ofisim var. Ağırlıklı sanayi yapıları üzerinde projecilik yapıyoruz.

R.T.- Ben ilk olarak şunu sormak istiyorum sizlere: 1990'lı yıllarda üniversiteye ilk girdiğinizde üniversitede nasıl bir ortamla karşılaşmayı bekliyordunuz, nasıl bir eğitim hayatı sürdürmeyi bekliyordunuz ve eğitiminizi tamamladığınız zaman bu beklentileriniz karşılandı mı ya da mezuniyetiniz sizde ne gibi değişiklikler yaptı? Yani üniversite mezuniyeti sizlere neler kattı diyebiliriz?

Ö.E.- Ben bir giriş yapabilirim kendi adıma tabii, ortaokuldan beri mimarlık isteyen biri olarak eğitim sürecince ben sadece mimarlığın ne olduğunu öğrendim. Yani mesleki anlamda bir okulun ki doğrusu belki bu, mimarlık yapmayı öğrenmekten çok, mimardan ne bekleniyor, mimarın sorumluluğu ne, mimar ne iş yapar, ben bunu öğrendim. Kendi adıma mimarlığı dışarıda uygulama sırasında öğrendim diyebilirim.

E.A.- Ben de kendi adıma şöyle diyeyim: Bayram ziyaretinde tanıdığım kızının mimar olduğunu proje çalışması sırasında gördüm, ona özendim. Çok güzel geldi çizdiği şeyler ve tek tanıdığım mimar oydum ve o sene üniversite sınavından sonra tercih yaparken mimarlığı seçtim, Özlem'in dediğine katılıyorum, mimar nasıl düşünürü öğrendik. Bölümün ilk öğrencileri ve dolayısıyla ilk mezunlarıydık, bundan kaynaklanan eksikliklerimiz vardı. Yani üniversite bünyesinde olmayan, hayal ettiğimiz veya kendimizi daha iyi yetiştirebileceğimiz olanaklar ne yazık ki yoktu, kısıtlıydı. Kütüphanede yeterli kaynak yoktu, hoca sayımız çok azdı, dışarıdan yarı zamanlı hocalar geliyordu ve onlarla öğrendik. Geriye dönüp baktığımda belki daha yere basan çalışmalar yaptık, ama daha iyisi olabilirdi diye düşünüyorum. O nedenle keşke yeni açılan bir bölümde mimarlık okumasaydım da daha oturmuş bir mimarlık bölümünde okusaydım diyebilirim.

Ö.E.- Aslında yeni açılmış bir bölümün ilk öğrencileri olmanın avantajları da, dezavantajları da var. Hocalar ve öğrenciler hepimiz yeni bir yerdeydik ve bu çok heyecan vericiydi. Hocaların bizlere olan ilgisinden, arkadaşların gayretinden bunu hissetmek mümkündür.

Ü.Ö.- Ama ben size şunu söyleyeyim, ben 18 yıl boyunca okudum, epeyce hoca gördüm (gölüşmeler). Bizim ilk 4 yıl, 5 yıldaki hocalarımız, elbette çoğu yarı zamanlıydı ve bürosu olan mimarlardı, bugünkü gözle baktığımda pek çok açıdan mimarlık eğitimini vermek için yeterliydi diyebilirim. Ama bu hocalarımızın eğitimi formasyonu yoktu. Sorun buydu aslında.

E.A.- Bence büro sahibi hocaların olması bizlerin projelerimizde daha yere basan şeyleri tasarlamamıza neden oldu. Belki daha doğru, sağlam adımlarla ilerledik, daha hazır bir şekilde onların tecrübeleriyle çıktık. Benim söylemek istediğim sadece eğitim ortamından kaynaklanan eksikliklerin olduğuydu. Mesela daha verimli kullanacağımız, bilgiye ve öğrenmeye daha açık olduğumuz o zamanlar bilgisayar ortamı o kadar fazla yoktu. Şimdiki üniversite ortamı olsa kendimi yetiştirebileceğim çok şey var, elimde pek çok kaynak var, ama o zaman kütüphanede araştırma imkânımız bile yoktu.

Ö.E.- Ama yine de o dönemin bir ruhu vardı. Ruhu vardı derken kastım şu: Ümit'in sözlerine destek olarak bir şeyler söylemek istiyorum. Birincisi, herkes çok çabaladı, çok gayretliydi, hem öğrenmek hem de öğretmek için. İkincisi eksikliklerimiz vardı elbette ama öğrenciliğimiz döneminde kurucu Bölüm Başkanımız Yusuf Bey'in sonraki Bölüm Başkanımız Tamer Bey'in sağladıkları ortamla bizlerin bölümümüzü sahiplenmemizde, benimsememizde çok etkili olduklarını düşünüyorum. O dönemlerde kaynak yoktu, araştırma ortamı yoktu ama hocalarımızın kütüphaneleri bizlere açtı. Hepsini saygıyla tekrar buradan anmak isterim. Sanırım durumu kabullenmişlik vardı biraz da tabii, bu neden yok, bizim bölümde bu niye eksik diye düşündüğümü hatırlamıyorum.

Ö.E.- Hocalarımız da gerçekten çok özveriliydi. Ali Özler Hoca iki haftada bir yanlış hatırlamıyorsam akşamları amfide bir mimarı ve yapılarını konu alan bir sunum yapardı ve öğrenciler hep birlikte tartışırdık. Belki o dönem ne ODTÜ'de vardı bu, ne Mimar Sinan'da vardı. Biz öğrenciliğimizde bunları yaşayabildik.

Ö.E.- Mehmet Konuralp, Merih Karaaslan ara dönemlerde jürilerimize gelmişti. Bitirme projesi jürimize Turgut Cansever gelmişti.

R.T.- Bölümün ilk yıllarında derslere giren kimler vardı?

Ö.E.- 90-94 yılları arasındaki kadro; kurucu Bölüm Başkanımız Yusuf Gürçınar, daha sonra Bölüm Başkanımız olan Tamer Gök, Silvia ve Ali Özler, Faruk Yalçın Uğurlu, Emir Mansuri, Mehmet Keskin, Serpil Çerçi, asistanlarımız Funda Hanım, Özlem Kurdak, Figen Karaman, İpek Durukan, şimdi bölümümüzün hocaları olan Mustafa Yeğin, Gülertan Akyüzlüer, Duygu Saban Ökessli; yarı zamanlı hocalarımız Kaya Arıkoğlu, Ozan Tüzün, Kadir Ateşok, Bülent Çerçi, Hüsnü Özbey, Cüneyt Erginkaya, Fethi Dağlık ve Alp Uludere hatırladığım kadarıyla.

E.A.- Hüseyin Yurtsever hoca vardı bir de, kısa bir müddet devam etti, ondan sonra ayrıldı.

R.T.- O dönem kontenjan 20 kişiymiş sanırım, bu kadar az sayı ile sürdürülen eğitimde öğrenci olmak nasıldı peki?

Ü.Ö.- Az sayıda olmanın en büyük avantajı şu: Biz 20 kişi sürekli olarak iletişim halinde kaldık. Artı evlerde çizim yapmadık, çoğu zaman çizimleri okulda yaptık, atölyeyi kullandık. Gündüz saat beşte ders biter akşamları atölyede kalır çalışırdık. Bunun çok büyük bir avantajı vardı. Bizden sonrakilerde, yani ben devam ettiğim için onları da biliyorum, sayının artmasıyla atölyelerde sıkıntı oldu. Bir süre sonra da zaten atölyelerin gece kullanımı yasaklandı.

O.E.- Az sayıda olmak çok büyük bir avantaj, pozitif atölye ortamını aslında sağlayan oydu. 20 kişi, herkes birbirinden haberdar. Derse gelmesen hoca hemen bilir, ertesi gün sorar. 20 kişiye birebir eğitim verildi neredeyse. Artık kontenjanımız 70 kişiyi aşmış durumda ve bu sayı eğitimimizi gerçekten olumsuz etkiliyor. Geçenlerde bunun sohbetini yaptık. Ben şu anda 20 kişilik bir proje grubu yürütüyorum. Düşünsenize, o zaman 4-5 tane hoca bir proje grubuna giriyordu ve mevcut zaten 20 kişi. Şimdi bu açıdan bir karşılaştırma yapınca üzülmemek elde değil. Eğitimde kalite biraz buna da bağlı. Proje dersleri öğrenci ile birebir yürütülen dersler ve sayısal olarak hoca başına düşen öğrenci sayısı arttıkça dersin verimi ister istemez düşmekte.

Ö.E.- Sayı az olunca tabii arkadaşlık ilişkisi daha etkin, sınıf olarak ekiptik. Herkes birbirine bir şekilde yardımcı olmaya çalışırdı gece gündüz demeden.

O.E.- Tabii ki ve ayrıca bir güzelliği daha vardı. O dönem tek bir atölye yoktu R1'de zemin katta 4 sınıf vardı her biri bir dönemin atölyesiydi. Atölyeye girdiğinde sahiplenme duygusunu hissederdin, herkesin masası belliydi, çalışmalarımız ve eşyalarımızı koymak için dolaplarımız vardı, sürekli yaşayan bir çalışma ortamıydı. Masalarımızı her eyülde beyaz kâğıt ya da naylon örtü ile kaplardık, paralel cetvelimizi kurardık.

E.A.- Ev gibi olmuştu artık.

Ü.Ö.- Kızlar için ikinci evi, erkekler için birinci evi.

O.E.- Maalesef, bizim öğrencilerimiz şimdi bu olanaklara sahip değiller. Atölyeler mesai bitiminde kapanıyor, atölyede gece çalışma imkânları yok.

R.T.- Kullanılmak istenilse de hocam, kapasite yetmiyor.

O.E.- Haklısın Rukiye, ayrıca ortam şartları buna müsait değil.

R.T.- Sürekli atölyede dersler yapılıyor, bireysel olarak çalışmak isteyen öğrenciler kendilerine yer bulamıyorlar. Artık öyle bir bireysel veya toplu çalışma alanı olmuyor.

O.E.- Dolayısıyla mekân şartları da eğitimin kalitesine birebir etkili.

Ü.Ö.- Bir de şey de var, biz o dönemde gerçekten etik olarak iyi ahlaki değerlere sahip mimarlar olarak piyasaya çıktık. Mesleğe saygı duymayı, hakkını vermek gerektiğini öğendik. Mesleğimi asla proje satıcılığı olarak görmedim.

O.E.- Haklısın Ümit, proje dersi öncesinden bir anı kalmış aklımda. Biz birkaç arkadaş ders öncesi atölyede sohbet ediyoruz, masaların üzerine oturmuşuz karşılıklı konuşurken Fethi Dağlık Hoca atölyeye girdi şöyle bizlere baktı ve "Lütfen arkadaşlar masalarınıza oturmayın, ekmeğinizi bununla kazanacaksınız. Mesleğinize saygı duyunuz" dedi. Bu küçük uyarı bile meslek etiği için büyük bir ders bence.

Ö.E.- Aslında biz ilk birkaç dönem çok idealist yetiştirdik sanki. Öğrenciliğimizde bizim bölümün öğrencileri diğerlerinden hep farklı dururdu. Ortamda mimarlıktan bunlar derlerdi ve sıyrılırdık, farklılaşırdık. Bir de gelen öğrencinin bilinci, farkındalığı ile bunun da dışı yansıması bunda etken oldu. Çünkü bizim o zaman hocalarımız mimarlığın bir meslek değil, yaşam tarzı olduğunu öğrettiler bize, hep bunu söylerlerdi. Mimarlık bir yaşam tarzıdır...

E.A.- Ama biz bunu yaşam pratiğine geçiremedik diye düşünüyorum, problem orada. Adana, yani şehrin imkânlarından dolayı belki de bu olguyu hayata aktaramadık. Çünkü böyle bir talep yoktu, beklentiler birbirini karşılamayınca fikirler ürüne dönüşemedi. Muhtemelen, çok da görülebilen bir şey aslında mimarlık ruhunun kaybolduğu. Sektörün içinden biri olarak gözlemim artık piyasaya sadece konut üretimi olarak bakılıyor. Nitelikten çok niceliğin ön planda olduğu bir ortam var.

Ü.Ö.- Şimdi elbette iyi iş yapmak isteyen, gayret eden arkadaşlarımız var, ama bunu yapabilmek için müşterin buna uygun olacak, bir defa müşteri müteahhit olmayacak, müşteri kullanıcının direkt kendisi olacak. Bu da nerelerde ortaya çıkıyor? Ya müstakil konut ya da çok nadiren kurumsal firmaların idari binalarında karşına çıkıyor. Diğer tarafta bir müteahhitle zaten iyi bir bina yapma şansın çok yok. Para hesabı ağır basıyor, onun için çok zor.

Ö.E.- İşte biraz önce dediğin şey, ben açıkça bunu reddediyorum. Ben müteahhitle iş yapmayı reddediyorum. Ben ofisi açtım, 5-6 yıl oldu, reddettim, yapmadım. Başlarda birkaç müteahhitle görüşmem oldu, daha görüşme aşamasında ben huzursuz oldum. Hani Ümit dedi ya biz bir ilke doğrultusunda yetiştik, o yüzden belki piyasada bu şekilde çok iş yapamıyoruz. Gerçekten öyle, ben kabul etmedim, reddettim. Sonuçta "tamam, ben bu işi yapamayacağım, konut işini müteahhitle yapamayacağım" dedim. Haklısın, dediğin gibi kullanıcıyla birebir çalıştığın bir iş daha keyifli ve sonucu sana daha yakın. Ama artık daha çok zaten sağlık yapıları üzerine çalışıyorum ve bu konuda uzmanlaştığımı düşünüyorum. Müteahhit ağırlıklı bir çalış-

ma ortamına bundan sonra uyum sağlayabileceğimi zaten düşünmüyorum.

Ü.Ö.- Ama bizden sonrakiler daha farklı, yani mevcut sisteme adapte olmuşlar, olabiliyorlar, devam ettirebiliyorlar, az çok böyle bir olay var.

R.T.- Mimarlık bir yaşam tarzıdır dediniz ya buradan yola çıkarak bir mimarlık öğrencisi ya da bir mimar karakteri, profili nasıl olmalıdır? Bahsettiniz ya, farklıydı, diğer bölümlerdeki insanlar mimarlıktandı deniliyor. O farklılığı nasıl yakalıyorsunuz?

Ö.E.- Hani klasik bir tanımlama karikatürlerde sıkça çıkar hani, işte bir mimar nasıl olmalı, farklı giyinen, sakallı, fularlı, gözlüklü insanlar... Ama onun asıl özü bence daha sorgulayıcı olmanız. Çevreye daha gerçek, gören gözlerle bakıyosun. Öğrencilik yaşamında bunu öğreniyorsun. Çünkü ileriki zamanlarda da mimar sadece bir konuya odaklanıp bir tek şeyi bilen insan değil. Öğrenmeye açık, okumalı, araştırmalı, seyahat etmeli, sosyal de olmalı, tabii vakit bulduğunca. Mimarlık öğrencileri genelde sosyal olmalarıyla da tanınırlar aslında...

E.A.- Mimar bence hem özgüvenli hem de sosyal ve insani yönü yüksek karakterde olmalı. Bu karakter yapısının meslekte hep kullanıldığını görüyorum. Mimar kendi kabına çekilip oturarak çalışamaz, üretmez. En basiti insan için tasarlıyorsun ve bir kere insanları anlayabilmek, ihtiyaçlarını bilebilmek, yaşantısını anlamak için, insanları tanımak gerekir. Bunun için de sosyalleşmek ve farklı ortamlarda bulunman lazım.

Ö.E.- Yani şöyle, mesela bir öğretmen olduğunu düşün, nerede eleştirel gözle bakar? Bir okula gitti, kendi okulundan farklı özel bir okula, yurtdışında bir örnek okula gitti, bakar, ama bankaya, hastaneye, otele girer çıkar, oraya bakmaz. Çünkü onun ilgi alanı değil. Keza bir doktor hastaneye gittiği zaman inceler, bunu böyle yapmış diye ama orada biter. Mimarların farkı orada, mimarlar için her ortam bir örnek alan, çünkü yapacağı bir sonraki iş, üreteceği mekân için mevcut durum olumlu veya olumsuz verilere sahip. Bunları değerlendirmek durumundasınız bir yandan.

O.E.- Şimdi onu söyleyecektim, sen mimar nasıl olmalı deyince hep bir tip çizilir hakikaten, ama mimar olmak bence filmi izlerken kızla erkek acaba barışacak mı, evlenecek mi diye değil, acaba bu pencere yeterince açık mı, bu kapı doğru açılmış mı, bu mobilya doğru yere oturmuş mu, duvar rengiyle halılar, dekorasyon uyumu diye sorgulamaktır. Bu pratiği hayatın içine yerleştirmişsen, o düşünce yapısı oturmuşsa işte demek ki mimarsın.

E.A.- Bunu ister istemez yapıyorsun.

O.E.- Tabii yapıyorsun, farkında olmadan o gözle bakmaya başlıyorsun, sorguluyorsun. Artı mi-

mar biraz da alışılmışın dışına çıkabilmeli, aykırı olabilmeli. Yaptığın işle mevcuda yeni bir söz ekleyebilmeli, farklı bir bakış getirmelisin. Aykırılıktan kastım mevcuda karşı yenilikçi tavır aslında. Aksi durumda tekrardan öteye gidilemez. Bir de mimar bence vizyoner olabilmeli. Yaptığınız bina bir yıl, 5 yıl, 10 yıl değil, ömrü yettiğinde kullanılacak. Dolayısıyla öyle bir yaşam tarzı, öyle bir vizyon geliştirmeliyiz ki o bina hem estetik hem de fonksiyon olarak kuşaklar arası dönemi kapsayabilmeli ve değişen ihtiyaçlara cevap verebilmeli, modası geçmemeli, herkese hitap etmeli.

Ö.E.- Mimarın ne olduğu hakkında basit bir örnek vereyim: insanların tuvalet alışkanlığını belirleyen mimarlardır. Artık mimarlar alaturka çizmiyor, herkes alafranga tuvalet kullanıyor. 10 yıl önce hastanelerde çok uğraştık alafranga tuvalet olsun diye. Karşı çıkıldı önce, çünkü ilk uyguladığımız yerlerde alafranga tuvaleti hela taşı gibi kullanan insanlar vardı. Ancak şimdi kimse itiraz etmiyor. Eski tip hela taşı koymuyoruz artık ve kimse de illa alaturka olsun demiyor.

E.A.- Birçok şeyi bir arada düşünüyorsunuz. Bir de bence en önemlisi mimarlığı diğer mesleklerden ayıran fen ve sanatın buluşması. Sadece bir sanatçı gibi çalışmıyorsunuz ya da bir matematik hesabıyla tasarım yapmıyorsunuz, ikisini birleştirmek zorundasınız. Eğitimin zor olan yanı da burada aslında, matematik puanıyla giriyorsun, sende sanatçı gibi ürün bekliyorlar.

Ö.E.- Ama ters, değil mi? Bence hem matematikçi olmalı, hem sanat yönü olmalı. Biraz yetenek de lazım, doğru, yoksa zorlama oluyor. Tamam, iyi bir şeyler yapmaya çalışıyorsun, ama ben çok iyi matematik yaparım. Ben çok yüksek bir matematik puanı aldım dönemime göre, ben derken bizim grubu kastediyorum mimarlık öğrencilerinin ki hep yüksektir puanı çoğu üniversitede. Niçin sadece sayısal puanla alıyorsun ki? Tamam, matematik yap ama üzerine bir de beceri durumu var. Bunun için ayrı bir değerlendirme olmalı bence.

O.E.- Mimarlığın ve meslek eğitiminin dinamiği açısından bunu söylüyorsun sanırım. Tasarımda analitik düşünce sistematığının ağır basması ama bir taraftan da estetik kaygılara cevap vermek açısından kaynaklanan zorluk. Öğrencilerimizin de en çok bocaladığı nokta. Eğitimle maaşlesek iki uç arasındaki açık kapatılmaya çalışılıyor, ancak çok zor. Kişisel beceri isteyen bir durum.

Ö.E.- Evet, zaten onun için zor bir meslek. Şimdi sadece bilim adamı ya da sayısalcı değilsin, aynı zamanda sanat yönün de olmalı. Zor bir şey hakikaten, bir insandan iki uç şey bekliyorsun. Şu anda mesela baktığımda üniversiteye hazırlanırken o kadar çalışıyorsun, ama sadece sayısal alanda. Düşünme tarzın ona göre gelişiyor.

E.A.- Biraz da dışarıdan bakınca bu zorlukları okunamayan bir meslek. Ne kadar emek isteyen

ve birikim gerektiren bir meslek olduğu ne yazık ki anlaşılmıyor. Tasarım yapmak iki çizgi çizmek olarak görülüyor. Müşteri ne yapıyor? Bunu neden şöyle yapmadın ki, gayet de güzel olurdu. Ben kaç tane ev gezdim, filanca'nın evinde böyleydi ya da ben kullanıyorum, öyle yapma böyle yap. Bir de herkes mimar tabii...

Ö.E.- Evet, işte onun için mesela bana sordukları zaman kızım mimarlık düşünüyor, oğlum mimarlık düşünüyor. Ben ne diyorum? Nerede yapmayı planlıyor? Bakıyorlar, nasıl yani? Nerede bu mesleği yapmayı planlıyorsa ona göre yazsın ya da yazmasın. Adana'da mı kalmayı planlıyor? Hayır, Türkiye'de İstanbul'da Ankara'da yapacaksa yapsın, başka yok.

O.E.- Peki, mimar olarak parlamanın şartı ne sence? Yani belli başlı mimarlar kim desem sayılacak 5-6 ismin arasına girmek için ne yapmak lazım sence?

Ö.E.- Ben de o parlayan 5-6 isimden birini çok beğeniyorum. Parlayan demeyeyim de daha doğrusu, ismi sayılanlardan çok beğendiklerim, işlerini takip ettiklerim var. Bence ilkin mesleğe saygı duymalı, evet para için çalışıyoruz ama bunun sınırını iyi çizmek gerek. İkincisi doğru işleri doğru insanlarla yapmak. Eğer seçebiliyorsan o zaman iyi ürün çıkıyor. İşte marka isim olmak için seçici olup kaliteli iş çıkarmak lazım. Ben bu bakımdan yarışmaları da çok önemsiyorum. Yarışmalarda çünkü aman ucuz olsun o kaplamayı yapma, bilmem kaç metrekaare arttır bir daire daha çıkar diyen yok. Nasıl parlarsın dedin, değil mi? Şu günün şartlarında parlamak istiyorsan yarışmaya gireceksin. Tabii o da biraz emek istiyor, ekmeğinin peşindesin, ona vakit ayırmak çok güç. Bir de mesleğin şartları da artık eskisi gibi değil, biraz daha görselleşti, biraz daha teknoloji için içine girdi.

O.E.- Bizim nesille bugün mimarlık yapan nesil arasında uçurum var. Hatırlayın, ozalitçi sayılıydı, mavi ozalit çekilirdi, amonyaklı ozalit, fotokopi dediğin yoktu.

E.A.- Bilgisayar dediğin var ama bizde yok. Şimdi bilgisayar dersinde ne gördüm? CD iki nokta. Autocad'i zaten tanımiyorduk bile.

Ö.E.- Biz şimdi ne yapıyoruz? Bu görselleme yapan arkadaşlara üç boyutlu çizimleri yaptırıyoruz. Müşteride böyle bir beklenti var çünkü. Projeyi görmek istiyor, projeye bakıyor, pafta üzerinden konuşmak bir yere kadar. Şimdi yok mu bunun görseli diyor tabii ki, işveren de bunun farkında, mecburen yaptırıyorsun. Dediğin gibi çitayı yeni mezunlar yükselttiler. Eskiden maketçiler vardı, şimdi üç boyutlu görsellerle sunum yapılıyor. Maket daha uzun ve zahmetli, masraflı. Üç boyutlu çizimleri her zaman dışarıya çizdirmek mümkün olmuyor. Çünkü artık o kadar hızlı dönüşler isteniyor ki bunu artık kendi bünyende çözmen gerekiyor.

R.T.- Peki, bizim şimdi mezunlarımızı nasıl buluyorsunuz, onlarla ilişkileriniz nasıl, onları nasıl görüyorsunuz? Yeni mezunlarla iletişiminiz nasıl?

O.E.- Şimdi artık, mezunlarımızla Çukurovalılık ruhuna ulaşmamız gerekir diye düşünüyorum. 20 küsur senedir mezun veriyoruz. Mezun ruhunun oluşması gerektiğini düşünüyorum. Benim açımdan, dışarıda çalışan biri olmadığım için ben tabii başka bir pozisyonda bakıyorum. Çoğu arkadaşımızın gerek asistanlığı döneminde, gerekse sonraki öğretim üyeliği döneminde hocası oldum. Dolayısıyla da onlarla ilişkimiz başka bir düzeyde hep gelişti, ama piyasaya çıktıkları zaman hani sizler piyasada özellikle çalışan arkadaşlar ablaları ve ağabeyleri olma durumundasınız. Hani o arada böyle bir ilişki nasıl gelişti bilemiyorum, ama benim açımdan hep o hoca-öğrenci ilişkisi sürdü.

E.A.- Ben de sıklıkla şunu yaşıyorum. Çalıştığım firmaya dönem başlarında özellikle birinci sınıf öğrencileri katalog almaya geliyor. Sohbet ediyoruz, onlara elimden gelen yardımı yapmaya gayret ediyorum. Mezun olduğum bölümün öğrencisi olduğunu bildiğimden o yönde yaklaşmaya çalışıyorum. Çünkü o anda anlıyorsun, bir şey sorduklarında öğrencilik dönemim, benim de katalog aradığım, onlar hep gözünün önüne geliyor. Şunu demek istiyorum, serbest çalışan, ofis açan bizden sonrakiler öğrenci arkadaşlara daha özel bir ilgiyle yaklaşabilirler. Biz ve bizden sonrakiler Çukurovalılık ruhunun devam edebilmesi, mezunların kaynaşabilmesi için stajyerlerini veya beraber çalışacağı kişileri mezunlarımızdan tercih edebilir.

O.E.- Bunu yapmaya çalışıyoruz aslında, yani ben de elimden geldiği kadar mezun arkadaşlarımıza öğrencilerimizi yönlendiriyorum. Ama senin sözlerinle de biraz ofis sahibi mezunlarımıza buradan bir sesleniş olsun. Öğrenci arkadaşlarımız için kontenjan ayıralım lütfen, yardımcı olalım. Buna Mimarlar Odası mı aracı olur, yoksa kendi içinde bir oluşum mu kurulur bilemiyorum, ama bu talebimiz de iletilsin. Mezun arkadaşlarımızın bu konuya dikkatini çekmek istiyorum.

E.A.- Doğru aslında staj konusunda biz çok sıkıntı çekmiyorduk, çünkü sayımız azdı ve olanaklar daha farklıydı. Çok rahat bir şekilde staj yapacağımız ofisi bulabiliyorduk.

Ö.E.- Mimarlar Odası'nın bu konuyla ilgilenebileceğini düşünüyorum. Benim, Mimarlar Odası Ankara Şubesi'ne o yüzden duygusal bir bağım var, ben ilk işimi orada buldum. Ankara'da tanıdığım hiç kimse yok iş arıyorum. Mimarlar Odası'na gittim. Katalog hazırlamışlar, o zaman öyle bilgisayar desteği de yok ve sürekli güncelleniyorlar. 1997 yılıydı katalogda iş arayan var, eleman arayan var ve Oda'nın belirlediği bir asgari ücret var. Mimar arıyorum diyerek katalogda ilan verdiğinizde Oda'nın asgari ücret şartını kabul etmiş oluyorsunuz. Hiç beklemediğim bir

şekilde, oradan bulduğum ilana müracaat ettim ve işe girdim. Oda'nın bu desteği çok hoşuma gitmişti.

O.E.- Maalesef yeni mezun arkadaşlarımız ya da mezuniyet aşamasında olan arkadaşlarımız çok düşük ücretlerle çalışıyor. O yönde de bir sıkıntı var. Özellikle, tek dersi kalmış öğrenci ucuz işçi, ucuz emek olarak görülüyor. Evet öğrenci, mezun olmamış henüz, mimar değil diyorsun, ama onu mimar pozisyonunda çalıştırıyorsun.

Ö.E.- O yüzden ben Ankara Şubesi'nin desteğiyle iş bulduğum için kendimi şanslı sayıyorum. Ankara'da o şekilde Başkent Üniversitesi Yapı İşleri Daire Başkanlığı'nda işe girdim. Doğrusu bu, yapılacak bir şey varsa burada Oda'nın bu genç arkadaşları sahiplenmesi gerekir.

R.T.- Peki, o dönemden hiç unutamadığınız, anılarınızı paylaşmak ister misiniz?

Ö.E.- bizim için çok komik, çok eğlenceli olabilir de, şimdi anlatınca aynı duyguyu yaşatır mı bilmiyorum. Daha 1. sınıftayız temel tasarım dersinde masaları birleştirdik herkes üzerine maketini koydu. Nerede ve nasıl kullanılacağını sizin belirlediğiniz bir abajur-lamba yapın demişti hoca. O dersin hocası Tamer Bey'di ve maketleri masanın üzerine dizdirdi. Sonra masanın üzerine çıkıp yürüdü. Orada biz masanın başındayız, bütün hepimiz 20 tane öğrenci kalakalmıştık, o anki yüz şekillerimiz, o tepki unutulmazdı. Yani tepkisizlik aslında, donup kaldık ve hoca masanın üzerinde yürüyordu. Onu hiç unutmuyorum ben, hani olumlu olumsuz o konuda değerlendirme yapmıyorum da, unutmadığım anılardan biriydi.

O.E.- Bu temel tasarım dersi kadar bilinmez bir şey yoktu bizim için, konu verilir. Bir şeyler yaparsın, çok güzel yaptım diye götürüp, asarsın. O zaman herkes panoya asardı, tek tek hoca kritik verirdi. Orada tek tek kritik alınır, sen böyle müthiş yaptın diye gidersen, hoca ne yapmışsın sen diye eleştirir. Bir sonraki arkadaş çok fena yaptım, hoca ne diyecek acaba derken hoca muhteşem yapmışsın der. Ne olduğunu anlamazsın. Bu arada ödevlere bakarız, bir karşılaştırırız kendi aramızda. Arada bir fark da göremeyiz. Dersin kitabı yok, ders notu yok. Bir bilinmez kuyusuydu. Çok sürprizli bir dersti, evet, yani benim açımdan öyleydi.

Ö.E.- Bizde de aynı durum olmuştu. Sen 10 dakikada aman, yarınki ödevi vermemelik etmeyeyim deyip yaptığın ödevden 100 alırsın, saatlerce uğraşıp ama şu var şunu da yapayım diye uğraşıp da verdiği ödevin notu 30-40 olurdu.

E.A.- Ben de hatırlıyorum, sabah proje dersi vardı, öğleden sonra da atölyede proje çalıştık. Saat 05.30 gibi atölyeden çıkacaktık. O zamanlar olaylar falan var, hastaneye kadar otobüsler işliyor, biz hastaneye kadar yürüyeceğiz. Dışarı tam çıkacakken askerler binadan çıkma-

mıza izin vermedi, sırtımızda rulolar var. Ruloların içerisinde projelerimiz var. Askerler siz bunlarla bir şey taşıyorsunuz diyerek ruloları almak istedi. Biz bir şey taşımıyoruz, biz mimarlık öğrencisiyiz diyoruz anlatamıyoruz. Açın hepsini dedi, hepimize tek tek açtırdı projelerin rulolarını, onu hatırlıyorum. Sonra tekrar sardık, koyduk. Bir de son sınıfta teslim haftası, bir hafta sabah akşam evde çalıştık. Hatta uyku yok, kafamızı kaldırmadan çalıştık, çizdik, bitti neyse. Maket yapacağız, dışarı çıkıp bir malzeme eksik, almamız lazım. Çıktık dışarı ama yürüyemiyoruz. Sürekli hareketsiz kalmaktan ve ışıklı masada aşağı doğru bakmaktan perişan olmuşuz.

O.E.- Bir de mimarlık öğrencisi efsaneleri vardı. Teslim haftası elde çizim yapıyorsun tabii günlük rutinde uyuyup çalışmakla yetişmesi mümkün değil. Gece de çalışmak gerek. Uyanık kalmak için neskafe içine kola dök iç uyanık kalırsın dediler. Zaten onu içtiğinde uyanık kalmaya kalırsın ama akabinde mide kanaması kaçınılmaz.

Ö.E.- Vallahi çok yaptık onu. Kahve içiyorsun, kola içiyorsun, o zaman kimdi birisi biz öğrenciyken bunu yapardık dedi. Allah Allah, nasıl bir şeydi o öyle? Buradan gençlere sesleniyoruz, sakın denemeyin.

R.T.- Ben son bir şey daha sormak istiyorum. Üniversite sınavına yeni girmiş olsanız yine mimarlık yazar mıydınız ve yine Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nü tercih eder miydiniz?

Ö.E.- Ben dürüst ve net söylüyorum, yani ben yazmazdım.

R.T.- Mimarlığı mı, Çukurova Üniversitesi'ni mi?

Ö.E.- Mimarlığı hâlâ seviyorum. Mimar olmayı, mimarım demeyi, mimarlık yapmayı, ama Türkiye'de anlaşılmış bir meslek olduğunu düşünmüyorum. Yani o yüzden yazmazdım. Şu anki aklımla yazmazdım açıkçası.

O.E.- Ben de cevap vereyim o zaman, mesleğin haricinde eğitimin de katkılarını düşününce ben herhalde tekrar mimarlık okurdum. Mimarlık eğitiminin çok yönlü olması, bireysel gelişmeye fırsat tanınması, farklı ilgileriniz olsa dahi bunları eğitime aktarma olanağınızın olması, yani didaktik bir eğitim olmaması nedeniyle yine mimarlık okurdum. Hayata dair pek çok kapının anahtarının mimarlık eğitiminde var olduğunu düşünüyorum.

E.A.- Ben de İstanbul'da bir üniversiteyi yazmayı isterdim. Yani gerçekten mimarlığı okuyacaktım. Ama şimdi mimar olup orayı bitirdiğimi ve İstanbul'da bir ofisim olduğunu hayal ettim. Bence büyük şehrin gerçekten farkı var. Ama burada olunca o imkânlarımız olmadı. Belki de daha çok kapandık, burada kalmayı tercih ettik, kolay geldi. Bence mimarlık öğrencileri kendi yaşadıkları şehirde okumamalılar, ondan dolayı. Hani bir başka yaşamları da görmeliler.

O.E.- Kentin karakteri mimarlık eğitiminde bir biçimde çok önemli. Aslında Evrim üstü örtülü biçimde çok önemli bir şeyin altını çizdi. Çünkü kent mimarlık eğitimi için çok büyük bir alt-yapı. Yeni öğrencisin daha düşünsene, bir ödev veriliyordu, bir proje veriyordu hoca, dışarı çıkıp etrafı gözlemliyorduk, arıyorduk. Çünkü kaynak yok, hiçbir şey yok. Etrafına bakacaksın ki bir şey göreyim de ben de bunu yapayım.

Ö.E.- Evet bununla ilgili net bir şey hatırlıyorum. Açık, yarı açık, yarı kapalı mekân konusunda ödev vermişti hoca. Bir örnek yapı bulup sunacaktık. Bütün Adana'yı dolaştık ve bir tek örnek bulduk o zaman Kuyumcular Çarşısı. Ali Bey (Ali Özler) dedi ki: Bravo, çünkü başka yok. Meydan konusunda ödev verdi, aradık, meydan yok, hiçbir şey yok...

E.A.- Onu görebilmesi için, farklılığı yaşayabilmesi için başka bir büyük şehirde okumalı. Dışarıya giderse, orada okursa, döndüğü zaman buradaki doğruyu görebilir veya yanlış düzeltebilir. Yoksa ben elbette iyi ki ilk olarak okumuşuz Çukurova Mimarlıkta diyorum. Herkes özveriyle, fedakârca gerçekten çalıştık elimizden geldigince, hocalarımız da aynen öyle, bir aile gibiydik. Hocalarımız da öyleydi. Kendi evlerine davet ederlerdi, misafir ederdi.

Ö.E.- Ama hocalarımızla aradaki mesafeyi de korurduk, hiçbir zaman da saygılı ilişkimizi bozmazdık, o kadar samimi ortamlarda bulunmamıza rağmen. O ayrı bir şeydi çünkü. Gerçekten aile gibiydik, mesela her hoca her bir öğrencinin bireysel her şeyini bilirdi. Duygusal yaşantısına kadar bilirdi, aile yaşantısına kadar bilirdi, her şeyini bilirdi. Başka bir üniversitede belki bunu bulamazdık, onun için burası doğrudur o noktada da.

O.E.- O kalabalığın içinde sen herhangi bir kişinin orada, ama burada azın içinde tek sensin, yani öyle bir farkımız vardı. Bugün bunları yapmak çok zor, artı ilişkiler de çok değişti. Artık ulaşılabilir olmak o kadar kolay ki öğrenci sana çok kolay ulaştığı için istediğini de kolayca alabileceğini düşünüyor. Emek ve gayret biraz daha azaldı diye düşünüyorum.

R.T.- Katıldığınız ve o günleri bizlerle paylaştığınız için çok teşekkür ederim.

Ö.E.- Bölümümüzün ilk öğrencileri olmaktan çok gurur duydum her zaman, avantajlarını da kullandık sonuna kadar. Bu söyleşi için ben de çok teşekkür ediyorum. Burada olmak ve o günleri hatırlamak gerçekten çok güzeldi.

O.E.- Her zaman özel hissetme durumu devam etti bende de, yani her yeni dönemde öğrenciler geldiğinde ben de buradan mezunum, hem de ilk mezunlardan biriyim demek ve onların gözlerinde de o ışıltıyı görmek gerçekten çok hoş bir şey. Bölümümüzün daha nice mezun vermesi dileğiyle teşekkürlerimi sunuyorum.

E.A.- Kendimizi daha da özel hissettik, zaten özeldik. Duygularımızı paylaşma imkânı verdiğiniz için çok teşekkür ederiz. ■

CUMHURİYET KÖYÜ

ÇUKUROVA
ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK BÖLÜMÜ
2013-14 BAHAR
YARIYILI
MİMARİ PROJE 5-6

Rukiye TÜTER

Çukurova Üniversitesi Mimarlık Bölümü
Araştırma Görevlisi

Cumhuriyetin ilanının hemen ardından ülke genelinde yapılan devrimler ve yenilikler ile hızlı bir değişim ve gelişim sürecine girilmiştir. Bu değişim sürecinde sadece kentlerin gelişimine ve imarına önem verilmemiş, tüzel kişilik verilen ve kendi yöneticilerini seçip kendi imarını sağlayan köyler Cumhuriyet yönetiminin en alt idari birimi olarak kabul edilmiştir. 18 Mart 1924 yılında kabul edilen 442 sayılı Köy Kanunu ile köyler yeniden ele alınmış, çağdaş ve sürdürülebilir bir kırsal yapılı çevre oluşturulmak üzere çalışmalar yapılmıştır. Köy kanununda yer alan maddeler ile köylünün zorunlu olarak yapması gereken işler ile isteğe bağlı olan işler belirtilmiş ve böylece ulaşılmak istenen ideal köy kavramının fiziksel çevre özellikleri tanımlanmıştır. Kanun sadece bununla sınırlı kalmayıp bu sistemin uygulanması ve sürekliliğinin sağlanması için de bir yönetim planı öngörmüştür.¹

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında kırsal kalkınma ve gelişmeyi gerçekleştirmek, bu gelişme ve kalkınmayı dengeli bir şekilde ülke geneline yaymak, bölgesel eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını sağlamak, yapılı kırsal çevrenin çağdaş bir noktaya getirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda bir çok adım atılmıştır. Ebenezer Howard tarafından 1900'lü yıllarda geliştirilen ve Letchworth ile Welwyn kentlerinde uygulanan Bahçe Kent modeli "İdeal Cumhuriyet Köyü" projesinin kuramsal altyapısını oluşturmaktadır. An-

cak hazırlanan proje ülkemizde uygulanma fırsatı bulamamıştır.¹

Fikrîsel ve biçimsel anlamda Edenezer Howard'ın bahçe-kentinin etkisinde olduğu görülen proje ileri görüşlülük ve vizyon özellikleri ile dikkat çekmektedir. Çevreci ve çağdaş bir köy oluşturmayı hedeflemiş ve merkezine insanları, hayvanları ve doğayı almış akıllı bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır.

Projede konutun yanı sıra 43 farklı işlevde yapı bulunmaktadır.¹ Bu yapıları:

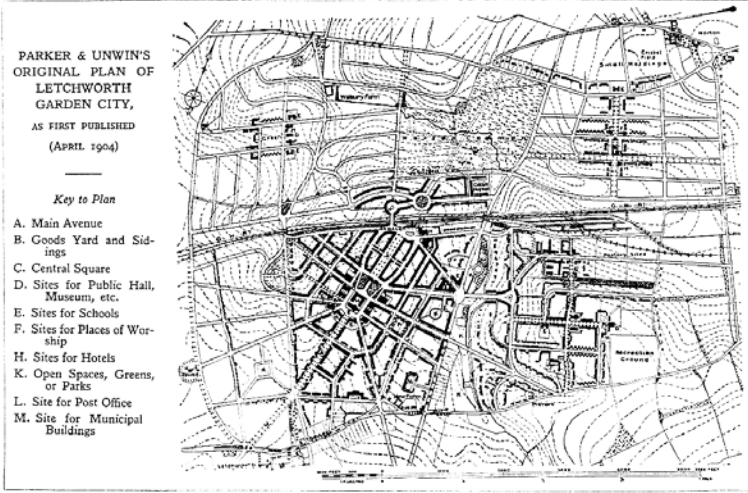
- **Yönetim Yapıları:** Köy konağı ve C.H.P. Kurağı (Halk odası).
- **Eğitim Yapıları:** Okul ve tatbikat bahçesi, öğretmen evi, okuma odası.
- **Dini Yapı:** Cami.
- **Sosyal Yapılar:** Konuk odası, köy gazinosu (radyolu), gençler kulübü.
- **Kültür Yapıları:** Ziraat ve el işleri müzesi, konferans salonu.
- **Konaklama yapıları:** Otel (Han).
- **Ticaret-İşletme-Zanaat Yapıları:** Bakkal, terzi, berber, nalbant, marangoz, demirci, arabacı, kalaycı, fırın, kooperatifler, de-ğirmenler, sosyal kurumlar.

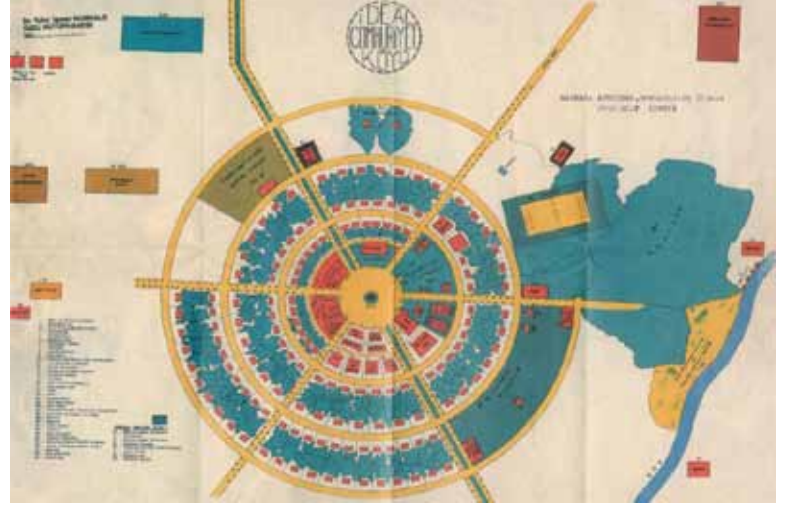
Şekil 1. Ebenezer Howard'a ait bahçe kent projesi, 1902.¹

Şekil 2. Louis de Soissons, Welwyn Garden City.²

Şekil 3. Raymond Unwin - Richard Barry Parker, Letchworth Garden City, 1904.³

Şekil 4. İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi.⁴

- **Suyla İlgili Yapılar:** Hamam, köy yunak yeri, çeşme (çok sayıda), umumi hela, su deposu, artezen.
- **Sağlık Yapıları:** Revir, etüv (buğu sandığı), ebe ve sağlık korucusu yapısı, hayvan sağlığı korucusu yapısı.
- **Teknik Yapılar:** Telefon santrali, köy söndürgeci.
- **Açık Alan Düzenlemeleri:** Meydan ve anıt, köy parkı, çocuk bahçesi, oyun yeri ve havuz, spor alanı.
- **Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Yapılar:** Tarımbaşı yapısı, aşım durağı, damızlık tavuk, tavşan, arı istasyonları, damızlık ahır (aygır ve boğa), fenni ağıl, selektör binası, köy gübreligi, kolektif fidanlık, yonca ve hayvan pancar tarlası, koruluk
- **Üretime Yönelik İşletmeler:** Mandıra, fabrikalar.
- **Zirai Satış Yerleri:** Pazar yeri ve köy zahire loncası, panayır yeri.
- **Mezarlıklar:** Asri mezarlık, hayvan mezarlığı.
- **Yapı Malzemesi Üretme İşletmeleri:** Kireç ocağı, taş ocağı, tuğla ocağı, kiremit ocağı.

Şeklinde gruplandırmak mümkündür.

2013-2104 Bahar Yarıyılı Mimari Proje 5-6: Cumhuriyet Köyü Tasarımı

2013-2014 bahar yarıyılında Öğretim üyeleri Doç. Dr. Altay Çolak, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yeğin, Öğr. Gör. Dr. Gülertan Akyüzlüer, Öğr. Gör. Dr. Ahmet Koçhan ve Öğr. Gör. Tolga Uzun'un yürütücülüklerinde yapılan çalışmanın konusu Adana'ya bağlı Karataş ilçesinin Tuzla Beldesi'nde günümüz teknolojisine uygun modern ve akılcı sürdürülebilir bir Cumhuriyet Köyü tasarlanmasıdır.

Çalışma Alanı ve Tanımı:

Adana'ya 50 km uzaklıkta bulunan Tuzla Beldesi'nin nüfusu 1896 kişidir. Ilıman Akdeniz iklimi görülen yörede 3.974 ha alan çevre ve yaban hayatını koruma alanı olarak koruma al-

tına alınmıştır. Denize yakın bir tuz gölü ve lagün özelliğinde bir iç gölü bulunan alan Akdeniz balık çeşitleri bakımından zengindir. Ayrıca kuş göç yolları üzerinde bulunması yöredeki kuş popülasyonunu da zenginleştirmiştir.

Projenin İhtiyaç Programı:

- Konut (3+1, 4+1, 5+1 çeşitli tipolojilerde)
- İlköğretim Okulu
- Kütüphane
- Çok Amaçlı Salon
- Öğretmen evi
- Lojman (yerleşim birimindeki sağlık ocağı, okul, cami, müze vb. tüm kamusal birimlerle ilişkili)
- Muhtarlık
- Cami
- Rekreasyon Alanları (spor alanları- spor kulüpleri), Koruluk
- Sağlık Ocağı
- Çarşı
- Pazar Yeri ve Panayır Alanı
- Hayvan Aşılama Merkezi
- Hayvan Sağlık Ocağı
- Ahır
- Mandıra
- Fabrika
- Mezarlık - Hayvan Mezarlığı

Proje konusunun temel hedefi

- Sürdürülebilirliğin ilke edinildiği,
- Doğa ile uyumlu,
- Organik tarım ve beslenmeyi savunan,
- Karbon (C) ayak izi düşük,
- Geri dönüşüm sistemi kurulmuş, böylece çöp ve katı atıkların geri kazanımını sağlayan gelişmiş atık tesisleri bulunan,
- Enerjisini güneş ve rüzgârdan sağlayan,
- Parklara, botanik bahçelerine, spor ve oyun alanlarına sahip,
- Konut-işyeri-alışveriş-eğlence bölgeleri arasındaki mesafeyi minimuma indiren,
- Toplu taşıma önceliği sağlayan ve taşıt kullanımında bisiklet kullanımını özendiren,

Şekil 5. Çalışma Alanı.⁵

- Her türlü alt yapı desteği sağlanmış, bir yaşam alanı tasarlamaktır.

Bunun yanı sıra öğrencilerden;

- Yapılı çevre, kentsel koşullar, tarihi doku ilişkisi, yeni yaklaşım alanlarını ve kentsel dönüşümü sorgulamak,
- Çöküntü alanını sıhhiileştirmek,
- Kent parçalarına senaryolar oluşturmak,
- Toplu konut sorunlarına çözüm üretmek,
- Tasarımda tekrar, çoğaltma ve çeşitlendirme gibi problemler ile yüzleşmek,
- Farklı strüktür, konstrüksiyon ve diğer karmaşık üretim biçimleriyle yüzleşmek,

gibi konularda çözümler üretmesi beklenmektedir. ■

KAYNAKLAR

- Eres Z., 2014, "Erken Cumhuriyet Döneminde Çağdaş Kırsal Kimliğin Örnekleme: Planlı Göçmen Köyleri", *Mimarlık Dergisi*, sayı: 375:58-63 yazısından alınmıştır.
- Howard E., 1902, *Garden Cities Of To-Morrow*, Faber & Faber, London.
- 442 Sayılı Köy Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr>
- <http://urbanplanning.library.cornell.edu/DOCS/howard.htm>
- http://www.mediaarchitecture.at/architekturtheorie/garden_cities/2011_garden_cities_links_en.shtml

GÖRSELLER

1. <http://www.tekenen.alfazet.nl/gardencity/gc2.html>
2. <http://cashewnut.me.uk/WGCbooks/web-WGC-early-maps.php>
3. <http://cashewnut.me.uk/WGCbooks/bigimages/web-WGC-books-1925-1-04.jpg>
4. <http://www.mimdap.org/?p=31964>
5. <https://www.google.com/maps/place/01900+Tuzla%2FKarata%C5%9F%2FAdana,+T%C3%BCrkiye/@36.7089813,35.10168,10329m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x1527cedc88267609:0xb7d8fe94f1aeb2c2>

Mustafa ASLANTAŞ

Proje Raporu:

Köylerin genel yerleşimlerini ve yapılarını incelediğimizde düzensizlik, kargaşa ve bunları bünyesinde barındıran organik bir yapıyla karşılaşıyoruz. Kentin sert çizgilerini reddeden köyler, daha yumuşak hatlar ve daha serbest mekânlar oluşturlar.

Kargaşa ve düzensizliğin geri planda bıraktığı organik yapıyı, köy yerleşiminde egemen kılarak, yumuşak bir doku oluşturmak ve bu doku üzerine yerleştirilen farklı fonksiyonel gruplar ile köyü bir cazibe merkezi haline getirmek hedeflenmiştir.

Kentsel hafıza deyimiyle yola çıkılarak, köyün ana hatları korunmuş, ulaşım aksları aynen işlenerek ek çözümler geliştirilmiştir.

Çarşı ve pazar alanı köyün girişine alınmış ve komşu köylerin de hizmetine sunulmuştur. Bu alanın hemen arkasında çözülün -tatil sitesi olarak düşünülen- tekil konutlar ile köy dışı açılmıştır.

Köyün güneydoğusunda bulunan su ögesi etrafında çözülün rekreasyon alanı, seyir terası ve spor alanlarıyla, bu bölge hem yerli halk hem de turistler için bir ilgi odağı haline getirilmiştir. Sağlık ocağı yine komşu köylerin de ulaşımı düşünülerek, en merkezi noktaya, köyün diğer

köylerle bağlantısını sağlayan üç ana hattın kesişim noktasına konumlandırılmıştır.

Eğitim birimleri konutlarla birebir ilişkili ve aynı zaman da komşu köylerle de bağlantılı olacak şekilde konumlandırılmıştır.

Cami ve köy kahvesi aynı mekânda çözülüp, buranın bir toplanma merkezi olacağı var sayılmıştır. Bu nedenle cami ve panayır alanları birbirleriyle ilişkili çözülüp, kahvehane, gasilhane ve panayır alanına hitap eden dükkânlar ile birbirinden izole edilmiştir. Panayır alanının su ile buluştuğu noktada bir marina çözülüp, burada balıkçılar ve tekne sahipleri için bir merkez oluşturulmuştur.

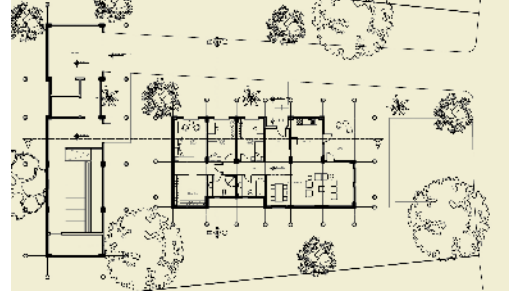
Mezarlık olgusu, kentsel hafıza kavramı düşünülerek dokunulamaz kabul edilip, mezarlık olarak yeni bir mekân çözülmemiştir. Köy halkının daha önceden kullandığı mezarlık yeterli daha doğru görülmüştür.

Hayvan aşılama merkezi ve fabrika-mandıra yapılaşması köyün çıkışında çözülerek komşu köylerden gelen gereksinmelere de cevap vermesi ve bu gibi durumlarda köy merkezinde bir kargaşa olması önlenmiştir.

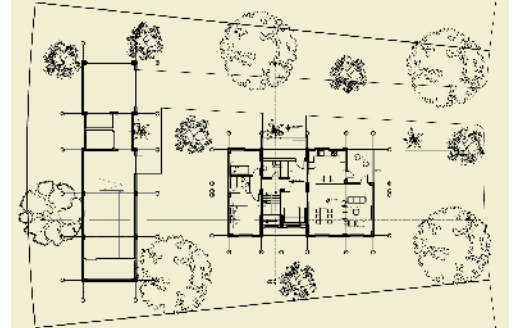
Hayvan mezarlığı köyden tamamen uzaklaştırılıp rahatsız edici durumlardan köy arındırılmıştır.

Çizim 1. Vaziyet planı.

Çizim 2. 3+1 konut planı.

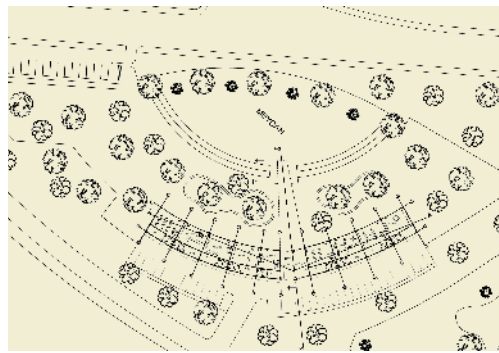
Çizim 3. 5+1 konut planı.

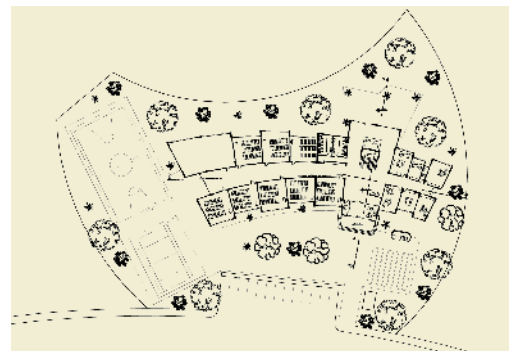
Resim 1. a-b-c-d-e-f. 3+1, 4+1, 5+1 konut.

Çizim 4. Cami görünüm.

Çizim 5. Çarşı zemin kat planı.

Çizim 6. İlköğretim okulu zemin kat planı.

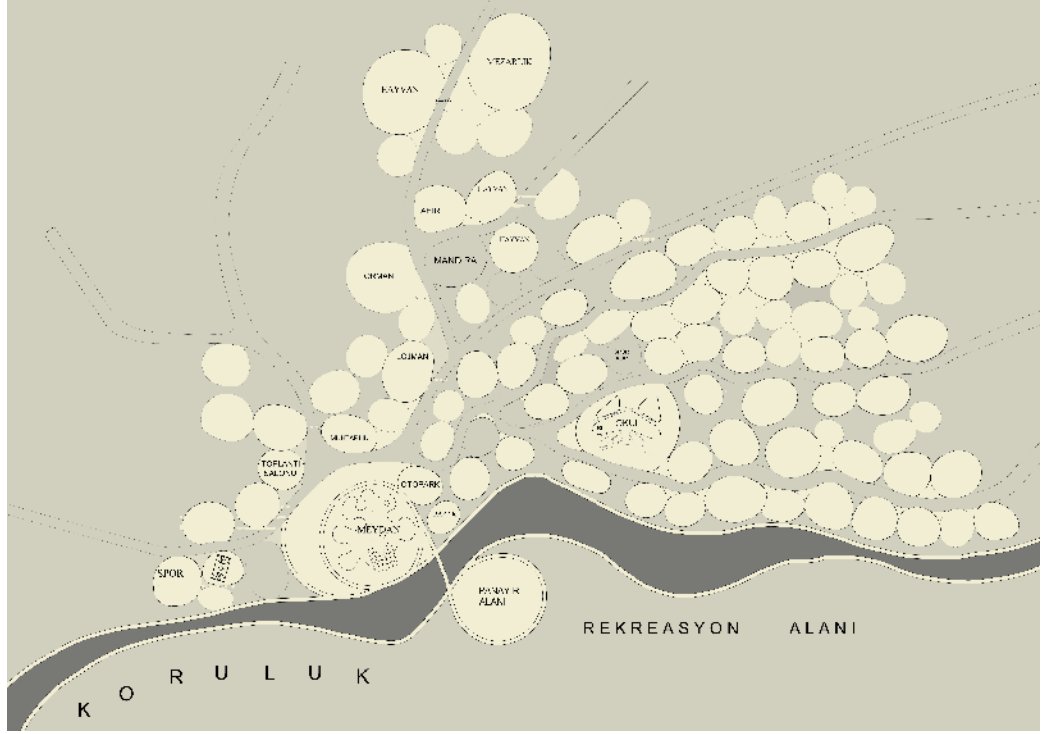
Kübra KAPLAN

Projede yeraltının gizli köyleri "karınca yuva"larından ilham alınmıştır. Terk edilmiş karınca yuvasına eritilmiş alüminyum dökülmesiyle karınca yuvalarının biçimsel yapısı bilim insanlarınca tespit edilmiştir.

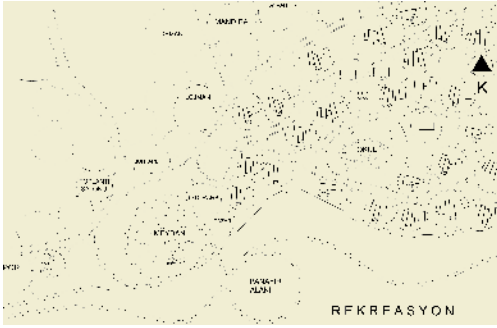
Yapılan bu çalışmayla karınca yuvalarının organik yapıda olduğu tespit edilmiştir. Yeraltının bu gizli köylerini yer üstüne, Cumhuriyet Köyü'ne taşımak hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda köyde organik sokak dokusu ve planlama hâkim olmuştur. Köyde nüfus ve aile yapıları göz önüne alınarak 3+1, 4+1, 5+1 tiplerinde konutlar, okul, köy meydanı, cami tasarlanmıştır.

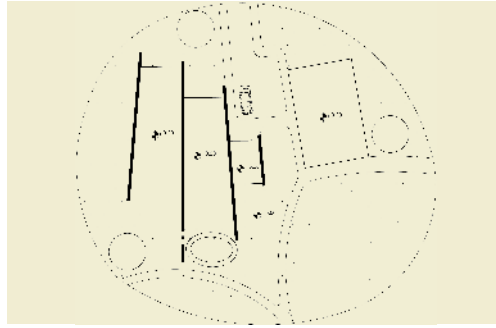
Bunun yanı sıra sosyal mekânlar, tarım alanları vaziyet planı ölçeğinde köy içerisinde organize edilmiştir.

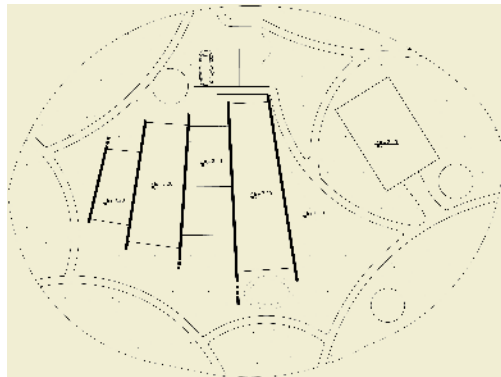
Çizim 1. Vaziyet planı.

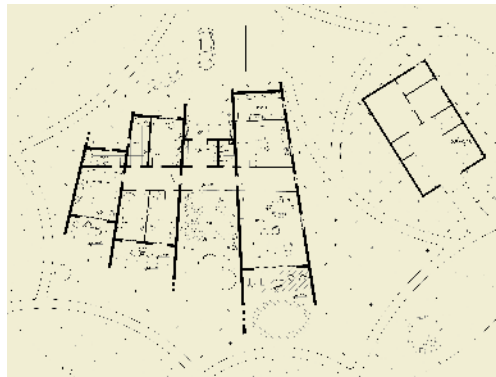
Çizim 2. Yakın çevre yerleşim planı.

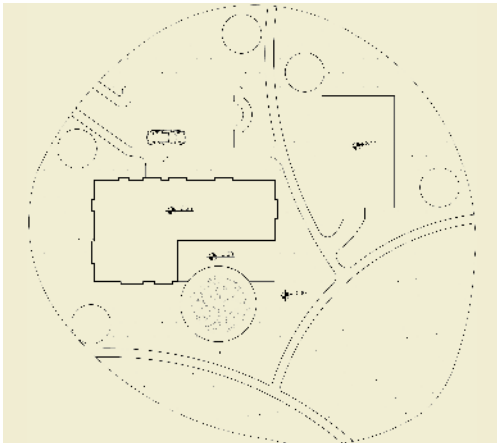
Çizim 3. a-b. 3+1 konut vaziyet, zemin kat planı.

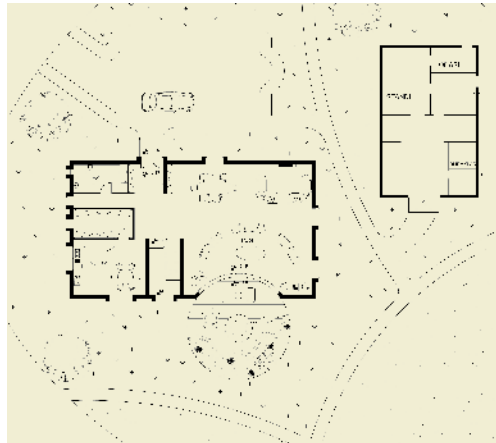
Çizim 4. a-b. 4+1 konut vaziyet, zemin kat planı.

Çizim 6. Cami planı.

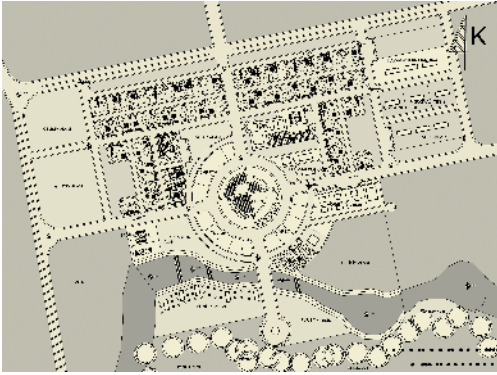
Çizim 5. a-b-c. 5+1 konut vaziyet, zemin kat planı, 1. kat planı.

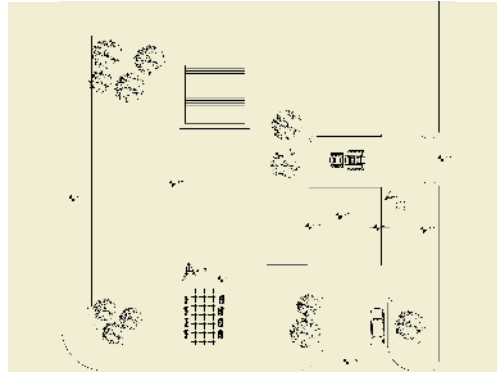
Beliz Büşra ŞAHİN

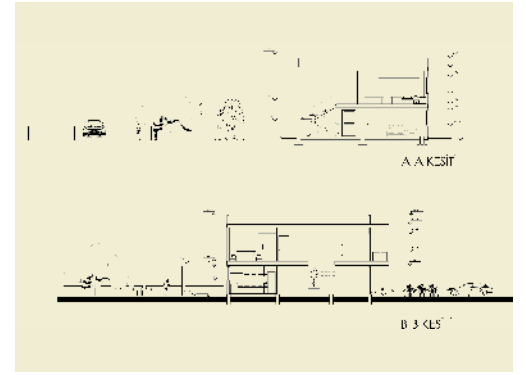
Resim 1. a-b-c-d-e-f. 3+1, 4+1, 5+1 konutlar.

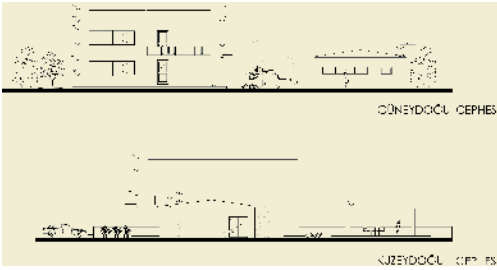
Çizim 1. Vaziyet planı.

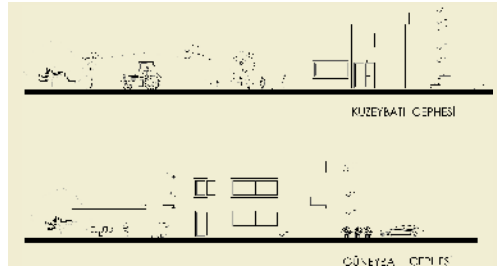
Çizim 2. a. 3+1 konut vaziyet planı.

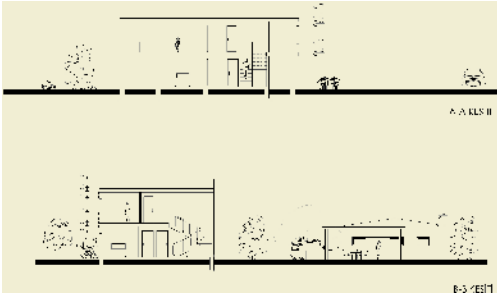
Çizim 2. b. Kesitler.

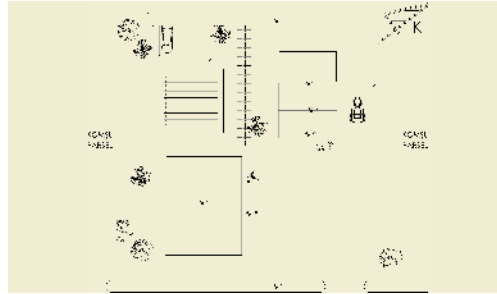
Çizim 2. c-d. Görünüşler.

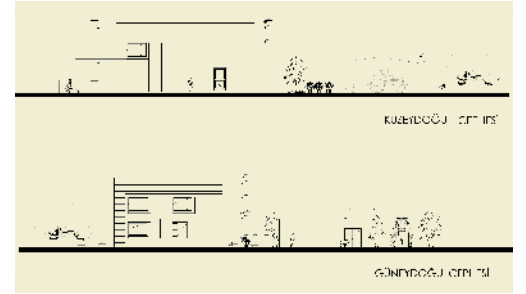
Çizim 3. a. 4+1 konut vaziyet planı.

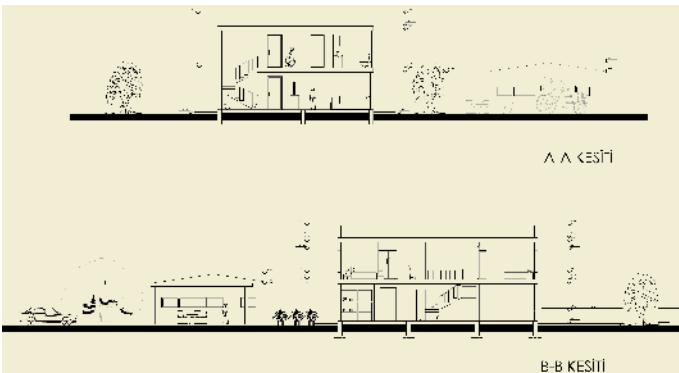
Çizim 3. b. Kesitler.

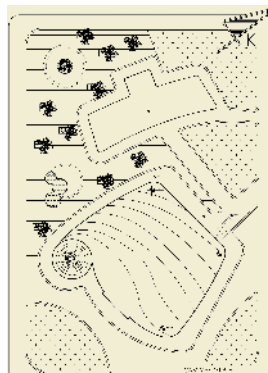
Çizim 4. a. 5+1 konut vaziyet planı.

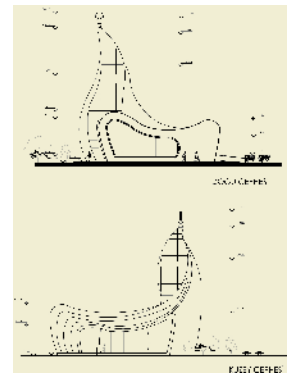
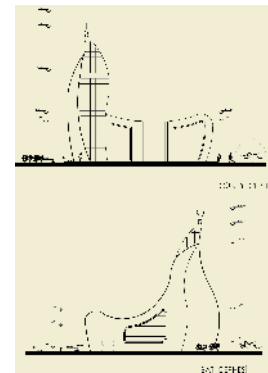
Çizim 4. b. Görünüşler.

Çizim 4. c. Kesitler.

Çizim 5. a-b-c. Cami vaziyet planı, görünüşler.

Burcu YILDIZ

Proje Raporu

Cumhuriyet Köyü Projesi kapsamında projede istenenlerden ve üzerinde çalışılması istenen arazi- nin verileri doğrultusunda tasarımda yaklaşım ola- rak "İLK"ler ele alınmıştır. Programda verilen birim- lerden cami, 3+1 / 4+1 / 5+1 tipindeki konutlar ve ilköğretim okulu tasarımda üzerinde önemle du- rulan birimler olup "İLK"leri bu birimlerde ve vazi- yet planı yerleşiminde yansıtmak amaçlanmıştır.

Resim 1-a,b.

İnsanlar ilk önce barınak olarak doğal oluşum- lardan faydalanmışlardır. Ağaç kovuğu, mağā- ralar gibi. Nüfusun artması ve korunma ihtiyacı bu oluşumları yetersiz kılmış ve ilk köyler oluş- maya başlamış. Proje alanında var olan cami- nin yeri eski ve anıtsal olması dolayısıyla korun- muş olup, vaziyet planındaki dağılım ağaç ko- vuğunun ağaç gövdesinde oluşturduğu doku- ya benzetilmeye çalışılmıştır.

Konutlarda ise bir diğer yerleşim yeri olan "MAĞARA"ların oluşturduğu silüet ele alınmış- tır. Doğal oluşum olmasından dolayı konutlarda çıplak beton kullanılmış olup silüeti gerek renk gerek doku olarak yakalamak amaçlanmıştır.

Cami tasarımı oluşum olarak İslamiyet'in ilk baş- ladığı yer olan Hira Dağı Sevr Mağarası girişine benzetilmeye çalışılmıştır. Bu mağaranın girişin- de bulunan taşların gelişigüzel yerleşimi cami tasarımımda kullandığım üçgen plakların ko- numlanmasında etkin rol oynamaktadır.

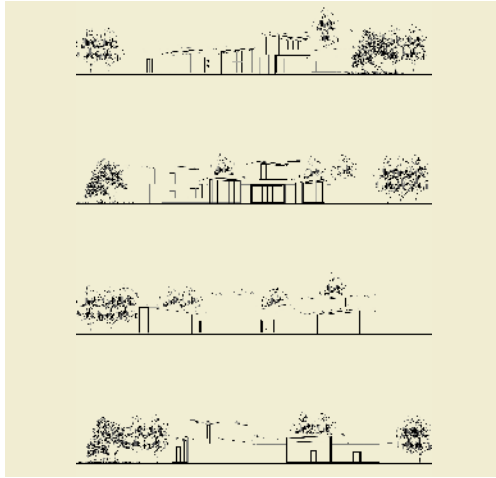
Camiler diğer ibadet mekânlarına göre daha basıktır. Amaç ibadet esnasında gizlenmek, ola- bildiğince alçalmak olduğu için tasarımda na- maz mekânını olabildiğince saklamak adına sı- nırlar ilk bakışta anlaşılmamaktadır.

Çizim 1. Vaziyet planı.

Çizim 2. a. 3+1 konut vaziyet planı.

Çizim 2. b. 3+1 konut görüşler.

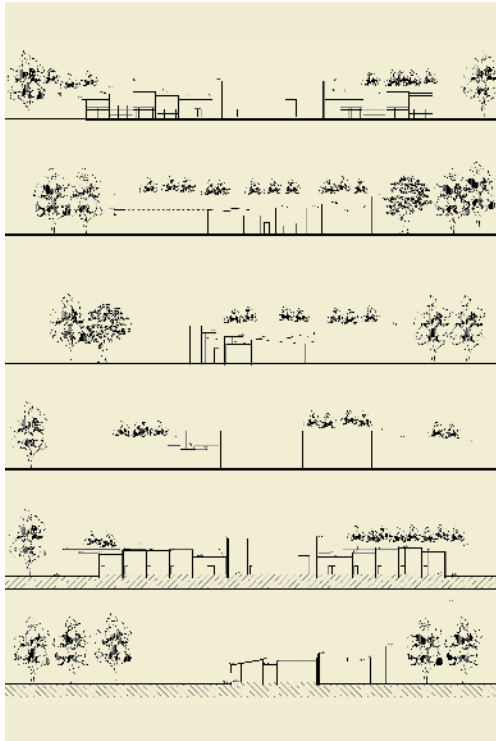
Çizim 3. a. 5+1 konut vaziyet planı.

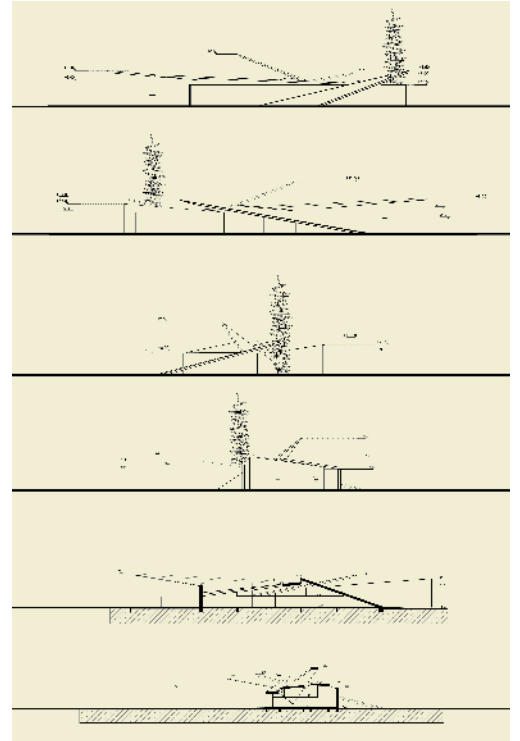
Çizim 3. b. 5+1 konut 1. kat planı.

Çizim 4. a. Okul vaziyet planı.

Çizim 4. b. Okul kesitler - görüşler.

Çizim 5. d. Cami kesitler - görüşler.

İŞIĞIN PEŞİNDE BİR MİMAR: ERKUT ŞAHİNBAŞ

**N. Müge Cengizkan (editör),
2015, Mimarlar Odası Yayınları,
Ankara, 190 sayfa.**

Sinan Ödüllü Mimarlar Programı 2012-2014 döneminde, Mimar Sinan Büyük Ödülü sahibi Erkut Şahinbaş için düzenlendi. Seçici Kurul, Şahinbaş'ı şu sözlerle gündeme taşıdı: "Gerek mimarlık alanındaki uygulamaları, gerek eğitimci kişiliği ve sivil toplum örgütlerindeki katkıları ile mimarlık ortamına çok boyutlu katkı sağlayan, uluslararası ortamda ve farklı coğrafyalarda gerçekleştirdiği projelerle Türkiye mimarlığını başarılı biçimde temsil eden, mütevazı kişiliği ve titiz kalite anlayışı ile kendisinden sonra gelen kuşaklara örnek olan, sergi ve yayınlarla uygulamalarını ve düşüncelerini mimarlık ortamı ile paylaşan, Sayın Erkut Şahinbaş'a Mimar Sinan Büyük Ödülü verilmiştir."

ODTÜ'de yetişen ilk kuşak içerisinde uygulamacı kimliği ile öne çıkan, eğitimci kimliğini de mesleğinin ilk yıllarında beraberinde taşıyan isimler arasında en önemlilerinden biri Erkut Şahinbaş... İskandinav ülkelerinde edindiği mimari görgü ve deneyimini, Türkiye'ye döndükten sonra işlerine ve ODTÜ'de verdiği mimarlık eğitimine aktaran mimar, ilk on yıldan sonra tümüyle mimarlık pratiğinin içinde üretimini sürdürür. Kuzey ülkelerinde mimarlıkta ışığın ne denli yaşamsal önemde olduğunu kavrayış, yapılarında ışığın bilinçli kullanımı ile çevrelenen / dönüşen / zenginleşen iç mekânın "aura"sını yaratır. İç mekânı bazen tümüyle yıkayan, bazen ona incecik sızan, bazen mekânda oynayan, bazen çakılı kalan ışık, mekânda zamanı gözle görünür hale getirir.

Programın sonuç ürünü olarak hazırlanan kitap, Esin Boyacıoğlu, Ali Cengizkan, Jale Nejdert Erzen, Abdi Güzer, İlhan Kural ve Ziya Tanal'ın, Şahinbaş ve mimarlığı üzerine panelde dile getirdikleri değerlendirmeleri ve ara tartışmaları içeriyor. Ayrıca, Kemal Aran'ın, Şahinbaş'ın Doğramacı'da Ali Paşa Camisi'ni "töre yıkan" (ikonoklast) bir uygulama olarak nitelendiği ve taklit (mimesis) kuramı açısından irdelediği makalesi yer alıyor. Işığın kurucu öge olduğu, sergide bir araya getirilen yapı ve projeler kitabın arayüzlerinden biri. Kitabın diğer arayüzünü ise 1998'den 2014'e Şahinbaş yapı ve projelerinin bir güncellemesi oluşturuyor.

MİMARLIĞIN ARZUSU: GEÇ AVANGARDI OKUMAK

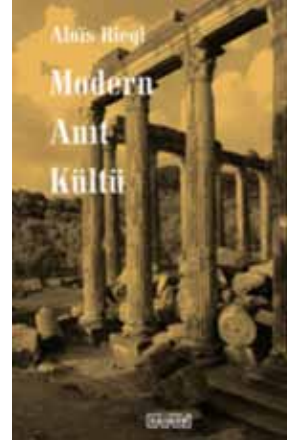
**K. Michael Hays,
Çevirmenler: Volkan Atmaca,
Bahar Demirhan, YEM Yayın, İstanbul,
Ocak 2015, 200 sayfa.**

Mimarlık, mühendislik, şehircilik, peyzaj tasarımı, endüstri ürünleri tasarımı, arkeoloji, kültür, sanat gibi konu başlıklarında kitaplar yayımlayan YEM Yayın "Mimarlık / Kuram / Eleştiri" dizisinin üçüncü kitabını yayımladı. **Mimarlığın Arzusu: Geç Avangardı Okumak** adlı kitap dünyanın önde gelen mimarlık kuramcılarından K. Michael Hays'ın imzasını taşıyor.

YEM Yayın'ın "Mimarlık/Kuram/Eleştiri" dizisinin ilk kitabı Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular (2011; 2. baskı: 2014) adını taşıyor. Finlandiya'nın önde gelen mimar ve mimarlık kuramcılarının Juhani Pallasmaa'nın imzasını taşıyan ve ilk yayımlanışından bu yana bir mimarlık kuramı klasiğine dönüşen kitaba, Steven Holl'un "İnce Buz" adını taşıyan önsözü eşlik ediyor. Dizinin *Tekil Nesneler: Mimarlık ve Felsefe* (2011) adını taşıyan ikinci kitabı ise bir filozof ve bir mimarın, Jean Baudrillard ve Jean Nouvel'in, kendi yapıt ve araştırmalarına kaynaklık eden "tekil" motif dolayımında gerçekleştirdikleri ufuk açıcı bir söyleşiden oluşuyor ve K. Michael Hays'ın önsözüyle birlikte sunuluyor.

Mimarlığın Arzusu: Geç Avangardı Okumak, her biri kitabın sonunda açığa çıkması hedeflenen teorik bütünün kavramsal bileşenlerine işaret eden tematik başlıklar altında ayrı bir deneyimin konusunu oluşturan dört mimarın (Aldo Rossi, Peter Eisenman, John Hejduk ve Bernard Tschumi) belli bazı projelerine yoğunlaşarak 1970'lerin ileri düzey mimarlık uygulamalarının genel karakterini ortaya çıkarmayı amaçlıyor. Söz konusu projeler modern mimarlık tarihinde yazarın "geç avangard" diye nitelendirdiği, mimarlığın kendisini başlı başına bir düşünme konusu haline getirerek varoluşunu ve temsil olanaklarını sorgulamaya giriştiği özgül ve belirleyici bir tarihsel uğraşın özneli olarak karşımıza çıkıyor. Bu özneler imkânsız arzuları, tüm simgesel sınırları zorlayarak, aşındırarak, ihlal ederek modern mimarlık pratiğinin olanakları, sınırlamaları, çatışmaları ve kapanımlarıyla birlikte belirli bir tarihsel uğrakta beliren bir arzu topoğrafyasının izini sürmemizi sağlayacak engin ve girift bir düşünme alanı açıyorlar.

K. Michael Hays 1976'da Georgia Teknoloji Enstitüsü'nde lisans, 1979'da MIT'de yüksek lisans yaptı. 1990'da aynı üniversitede doktora'sını tamamladı. Mimarlık tarihi ve kuramı alanında önemli çalışmalar vardır. 1985-2001 yılları arasında MIT Press tarafından yayımlanan *Assemblage, A Critical Journal of Architecture and Design Culture* dergisinin kurucusu ve editörüdür. 1988'den bu yana Harvard Üniversitesi Tasarım Yüksek Lisans Okulu'nda ders veriyor.

MODERN ANIT KÜLTÜ

**Alois Riegl, Çeviren: Erdem Ceylan,
Daimon Yayınları, İstanbul, Mayıs 2015,
124 sayfa.**

Mimarlık yazınının temel kitapları arasında yer alan ve modern koruma düşüncesinin paradigma kurucu metinlerinin başında gelen, Alois Riegl'in *Modern Anıt Kültü* (*Der Moderne Denkmalkultus*), Erdem Ceylan'ın çevirisiyle yayımlandı. *Modern Anıt Kültü*, Aykut Köksal'ın genel yayın yönetmenliğinde, mimarlık ve kent üzerine kuramsal kitaplar yayınlamak üzere kurulan Daimon Yayınları'nın ikinci kitabı.

Avusturyalı sanat tarihçisi Alois Riegl'in 1903'te kaleme aldığı *Modern Anıt Kültü*, sanat tarihçileri için olduğu kadar mimar ve restoratörler için de yol gösterici bir metin. Özgün metinden Türkçeye aktarılan *Modern Anıt Kültü*'nde, çeviriyi yapan Erdem Ceylan'ın kapsamlı bir yazısı ve bu basım için hazırladığı kavram sözlüğü yer alıyor.

Modern Anıt Kültü, 19. yüzyılın tarihselci ve restorasyoncu yaklaşımlarının belirlediği tarihi eserler kuramının ardından gelen ve 20. yüzyılın modernist ve korumacı düşüncesinin temellerini atan bir "kült" metin. Geçiş sancılarının görüldüğü yüzyıl dönümünde, zamanın ruhunu yakalamaya çalışan bu metin, sanat ve mimarlık tarihi ile restorasyon kuramının kesiştiği yerde duruyor. İnsanın, ürettiği eserlerle, dolayısıyla geçmişle kurduğu ilişkinin modern zamanların başlangıcındaki dönüşümünü sorunsallaştıran *Modern Anıt Kültü*, hem anıt değerlerindeki genel geçer hiyerarşiyi sorguluyor, hem de, tespit ve öngörüleriyile, zaman ve mekân üstü bir geçerliliğe sahip.

Modernle tarihi miras arasındaki ilişkiye odaklanan Riegl'in metni, sekülerleşmiş modern insanın geçmişle ilgisine, tarihi eser sevgisine, 20. yüzyılda dinsel bir duygulanımın hâkim olacağını ilan ediyor, dinsel ve ruhsal olan ile dünyevi ve maddi olan arasında yeni bir ilişki tarif ediyor.

"Modern Anıt Kültü'nün Türkçe yayımlanması, Türkiye'de, tarihe ve tarihi eserlere yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına, yeni düşüncelerin geliştirilmesine imkân verecek bir zemin hazırlayacak.

KÜLTÜR YAPILARI / Vitra Çağdaş Mimarlık Dizisi: 4

**Banu Binat, Neslihan Şık (editör),
2015, İstanbul, 336 sayfa.**

Vitra Çağdaş Mimarlık Dizisi; farklı yapı türlerini eksen alarak, Türkiye çağdaş mimarlık ortamını belgelemeyi, tartışmayı ve yeni çalışmalar için zemin oluşturmayı hedefliyor. Proje, her yıl konu özelinde sergi, panel, öğrenci atölyeleri, gezi gibi farklı etkinliklerle zenginleştirilerek tüm yıla yayılıyor. Vitra ve Türk Serbest Mimarlar Derneği'nin 4 yıl önce başlattığı "Vitra Çağdaş Mimarlık Dizisi" kapsamında yayınlanan "Kültür Yapıları" başlıklı 4. kitap, kültür yapıları için tasarlanmış mimari projelerin dikkat çeken örneklerini bir araya getiriyor. Kitapta, Türkiye'de 2000 yılından sonra üretilen müze, konser salonu, sergi mekânı, sinema ve tiyatro gibi kültürle doğrudan ilişkili yapılardan oluşan, 49 projelik bir seçki yer alıyor. Kültür üretiminin vücut bulduğu yapıların dikkat çeken örneklerini bir araya getiren kitap, çağdaş mimarlıktaki dönüşümleri gündeme taşıyarak ve farkındalık yaratarak, geleceğe dair bir sorgulamaya ortamı sunuyor.

Türkiye'de çağdaş mimarlık alanında kaynak ve bellek oluşturmaya amaçlayan kitabın editörlüğünü Banu Binat ve Neslihan Şık yapıyor. Kitapta, her proje için kendi mimarının yorumunun yanı sıra, tüm projeler için N. Müge Cengizkan'ın değerlendirmeleri yer alıyor. Ayrıca, Saffet Bekiroğlu'nun yazısıyla birlikte, Levent Çalıkoğlu ve Vasif Kortun ile yapılan söyleşiler de okuyucuya sunuluyor. Kitapta, Uğur Tanyeli'nin arka kapak yazısı da bulunuyor.

Danışma grubunda Banu Binat, Celal Abdi Güzer, Erkut Şahinbaş, Selin Uysal, Yeşim Hatırlı'nın, seçici kurulda ise Banu Binat, N. Müge Cengizkan, İlhan S. Kural'ın isimlerinin yer aldığı; Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanan kitaptaki projelerin kitaba sığmayan bilgilerine VitraCagdasMimarlikDizisi.com adresinden ulaşılabilir.

ARADIĞINIZ KİTAPLAR MİMARLIK VAKFI KİTABEVİNDE

www.mivkitabevi.com

MİMARLIK VAKFI İKTİSADİ İŞLETMESİ

KARAKÖY KEMANKEŞ CADDESİ NO: 31 BEYOĞLU 34425 İSTANBUL

T: (0212) 244 86 87 / F: (0212) 244 86 88

koruma

rahatlık

hepsi için çözüm ortağınız : **tunatentesistemleri**

www.tunatente.com

İSTANBUL BÖLGE : Atatürk Bul. İ.M.Ç. Çarşısı 1.Blok
No:1531 34134 Unkapanı / İSTANBUL
Tel : +90.212.528 55 00 (Pbx)

GÜNEY BÖLGE : Ali Münif Caddesi No:154
01020 Seyhan / ADANA
Tel: +90.322.351 33 63 (Pbx)

FABRİKA : Tel: +90.322.351 35 09
e-posta : info@tunatente.com

konfor

gölgeleme